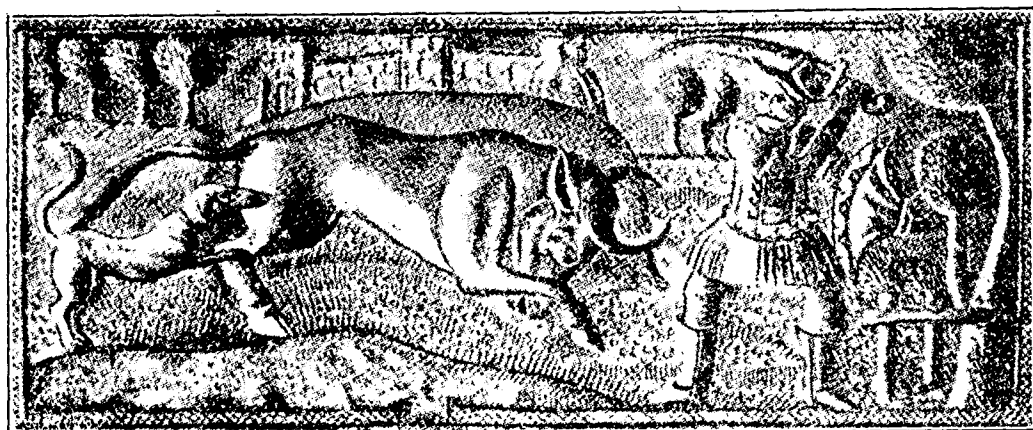

Legenda fundării Principatului Moldovei: Bogdan I, zis Dragoș, în luptă cu zimbrul.
(După o veche gravură lapidară, din arhiva Ministerului Instrucțiunii publice).

1

Din cele mai vechi vremuri ale înfăptuirii Moldovei

Constituirea și produsele naturale ale nației și solului.

ntregul pământ, precum și întreaga populație a țării, ce într'un moment dat a luat denumirea de Moldova, din cele dintâi clipe ale încheșării acesteia sub formă de stat autonom, au fost puțin cunoscute în istoria popoarelor ce vor fi existat contemporan în Europa, întrucât deseale prefaceri ale neamurilor și întâmplările firești din acele vremi, n'au îngăduit să se producă aici oameni și în special scriitori, cari să ne lese însemnat pe hârtie, ori altcum, amintirea principalelor fapte ale așezării și persistenței poporului moldovenesc în această regiune.

Din vechile neamuri ce locuise pe acest pământ, rând pe rând sau împreună: *Daci, Romani, Geți, Goți, Iazigi, Sciți, Sarmați* etc., cu trecerea vremii s'a plămădit și încheșat neamul românesc, care, în partea dintre Carpați, Nistru, Marea-Neagră și Dunărea, ș'a luat numele de *Moldoveni*. Odată creată această populație, constituită în stat propriu, țara Moldovei, amestecul din trecut n'a mai continuat decât într'o măsură foarte restrânsă, selecționându-se oarecum rasa noastră și mărginindu-se la un contact de nemurie doar cu nații mai

înaintate în cultură sau civilizație, ca *Grecii, Italienii, Polonii* etc., și numai în cazuri rare de tot cu nații mai îndepărtate și mai ales profesând alt sistem de viață, sau o altă religie decât cea adoptată în genere de Moldoveni, precum fură *Armenii, Tatarii, Rușii, Ungurii* etc.

Ceeace se poate cunoaște despre trecutul economiei sociale a acestei țări, e doar că, ea fiind așezată pe un pământ absolut prielnic agriculturii, silviculturii, păscuitului, creșterii animalelor domestice, vânatului etc., Moldova s'a bucurat întotdeauna de darurile naturale cele mai bogate, pentru o viață omenească bună, îndeșulătoare oricărei societăți și proprie civilizării continue a locuitorilor săi.

Întinsele șesuri ori tăpșanuri așternute cu un pământ negru, din cel mai potrivit pentru rodirea oricăror semințe, aruncate de vânturi ori semănate de mână omenească; păduri seculare și livezi întinse, pline de arbori de toate speciile, ce pot crește în continentul Europei mijlocii; râuri mari cu pești în abundență, pășuni bogate pe care animalele de orice soi să poată să se prăsească, fără nici o restrângere, animale sălbatice, ce servesc totuși omului ca vânat, fie pentru pieile lor, fie și pentru hrană, de toate acestea Moldova s'a bucurat oricând și mai posedă și astăzi cu prisosință.

Neamurile ce au locuit în Moldova și principalele localități cunoscute în vechime.

În ce privește chipul în care s'a urmat viața socială ori publică din vremile cele mai vechi, despre care putem avea oarecare cunoștinți, se povestește doar că odinioară, această țară, ce se zice a se fi numit cândva și *Atelcuza*, (Săulescu, *Arhiva Albinei*, 1844), ca regiune specială a vechei Dacii, fusese rând pe rând ocupată de neamuri deosebite, ori înrudite între ele, dintre care cei mai dominanți au fost *Dacii* și *Iazigii*, acești din urmă mai fiind cunoscuți în diferite scrieri istorice sub denumiri de *Iasoni, Sighini, Iazighini, Alani, Osefi* etc. Denumirea de Daci însăși a fost de multe ori schimbată, zicându-se de unii *Davi*, de la care s'ar fi tras chiar numele *Mol-dava*, apoi *Moldau, Moldova*, alții confundându-i cu *Cumanii* etc., până ce, în vremile noastre găsim păreri că însuși Germanii de astăzi, în propria lor limbă se numesc *Deutsch*,—cetește *Daici*,—convinși fiind că și ei, sau parte din ei cel puțin, s'ar trage originea dela Daci.

Dintre localitățile sau târgurile mai de samă ale Moldovei, din vechime, se cunosc în primul loc mai bine *Suceava*, foastă capitală a țării, *Iașii*, târg situat drept în mijlocul teritoriului, unde se încrucișau liniile de comunicație sau drumurile dintre Marea-Neagră, Dunărea (cu pământurile de dincolo de acest fluviu) și țările dinspre miază-noapte și apus ale Moldovei, ca Polonia, Litvania, Ungaria și altele, cum și *Bârladul*, despre care se crede că forma un fel de capitală a unei republici, mai vechi încă decât data înființării statului moldovenesc.

Puțin lucru se știe despre vremea și chipul în care se va fi fundat Suceava, deși unii autori se încumet a o arăta ca înființată de unul sau mai mulți „cojocari Unguri” numiți „soci” în limba lor; această părere aparținând mai mult domeniului poveștilor decât realității. Despre Bârlad, în mijlocul unui ținut numit *Tutova*, iarăși avem puține lămuriri; anii îi

atribue în primul loc denumirea de *Paloda*, alții contestă acest lucru.

În ce privește însă orașul Iași, se crede și cu mult temei, că-și trage denumirea dela poporul *Iazig*, fie că numele acesta l'a avut din mai adâncă vechime, fie că prin năvălirea Dacilor și Iazigilor într'un timp dat, această localitate, ce va fi purtat înainte alt nume poate, s'a botezat din nou cu numele acestor din urmă. Dar nu numai orașul propriu zis, ci întreaga regiune, formând provincia ori județul în al cărui mijloc stă Iașii, au căpătat aceeași denumire, atât în partea din Moldova, de-a dreapta râului Prut, cât și în cea din stânga sa, căci, e cunoscut că și actualul județ *Bălți*, din Basarabia, înainte de desmembrare din Moldova, era numit tot *Iașii*, compunând o singură unitate administrativă (*isprăvnicie*), cu județul din Moldova propriu zisă. A existat odinioară se pare, după cum vedem și în *Istoria Românilor* de Gr. Tocilescu, un *Principat al Iașilor*, tot pe aceste locuri, ceea ce justifică în deajuns perpetuarea numelui Iașii, la județul și orașul cu această denumire.

Dintr'o hartă a lui Ptolomeu, din veacul al doilea după Hristos, putem culege o sumă de alte denumiri de localități în Moldova ca: *Petrodava*, *Carbidava*, *Utidava*, *Aiutia* (poate *Adjudul*) *Komidava*, *Ramidava* și altele, astăzi cam greu de identificat.

Iazigii sau Iaziginii sunt, după toate probabilitățile, denumiți mai scurt *Siginii* sau *Sighinii*, prin derivarea de la *Iazigini-Sigini*, în opul *Istoria critică a Românilor* de B. P. Hașdeu, care ni-i descrie ca având calitatea principală de *crescători de cai renumiți*, cu ajutorul cărora ei făceau *cărăușie*, pe socoteala lor, sau a altor producători de diferite mărfuri. Ei fură de asemenea și buni călăreți, așa că prin această însușire puteau face legătura între diferite neamuri, fie în interes social ori negustoresc, fie în cazuri de năvăliri răsboinice.

Iazigii se mai distingeau prin valoarea hainelor ori armurelor lor și a armelor ce purtau, probabil fabricate de ei înșiși, ceea ce denotă o oarecare stare de civilizație la ei. Sunt arătați de asemenea și ca negustori de metale prețioase, aur în principal, așa că unii autori (*Rougemont*), îi confundă, greșit desigur, că ei ar fi descinzând din rasa semită, care numai calități răsboinice n'a avut cândva.

Deși Hașdeu crede, fără nici o dovadă sigură, că Siginii, ar fi locuit cândva prin Oltenia și Țeștișana și că unii ar fi ajuns chiar aproape de Marsilia, alte isvoare ne informează mai cu rost, că ei au locuit în părțile Moldovei-de-sus și că numai mânați, cândva, sau goniți de împrejurări, ei ar fi emigrat mai târziu spre centrul Ungariei, unde și până astăzi se găsește provincia *Iazigia* sau *Iasock*, denumită așa dela vechiul neam de care vorbim, al Iazigilor.

Produsul principal ce'l speculau Iazigii, pare deci a fi fost *aurul* și numai în al doilea rând grânele, pe cari le produceau un alt neam semi-barbar, acel al *Agatirșilor* (Herodot). Acestora și Sciților li se mai atribue pe lângă calitatea plugăriei, în primul loc și produsul albinăritului, *mierea și ceara*, ce se putea obține în chip aproape natural.

Grânele ce le cultivau Sciții din josul Dunărei, nu erau doar numai atâta cât le trebuia pentru propria lor consumație, ci le recoltau mai cu samă pentru vânzarea la alte neamuri, ce nu aveau puțință sau terenul priincios să și le procure așa de îmbelșugat ca Sciții. Zonele câmpene și danubiană, zice Hașdeu, ne apar, acum două mii patru sute de ani,

tot atât de *plugare* și în *interes de vânzare*, iar nu numai pentru uz local, după cum ele sunt chiar în momentul de față în țara noastră.

Geograful *Pliniu*, trăind pe la începutul erei creștine, arată că în Dobrogea năvălise o droaie de *Sciți plugari*, veniți toți din părțile nordice ale Dunărei (Moldova); ceea ce ar indica oarecum o emigrare a locuitorilor agricultori din susul Moldovei, fapt care poate explica prezența de mai târziu a elementului românesc în zisa Dobroge.

După cum se vede întreg teritoriul țării noastre, cucerit de oștile romane dela Daci și neamurile cu care erau uniți sau pe cari ei le stăpâneau, atât înainte cât și după ce cuceritorii s'au retras, din diferite împrejurări, a fost la dispoziția altor năvălitori efemerii, cari purtau denumiri diferite ca: *Sciți, Goți, Agatirși, Huni, Teutoni, Bulgari, Bistoni, Alani, Odomanți, Neuri* etc., ce curgeau în diferite epoci dinspre continentul asiatic. Dar despre chipul cum s'a urmat viața și activitatea omenească pe aceste locuri în orice vreme, foarte puține documente ne pot lămuri până astăzi. Găsim totuși unele indicații că, cu vre-o cinci veacuri înainte de Hristos, cel dintâi mare istoric grec, *Herodot*, presupunea doar că prin această regiune viața ar fi fost aproape cu neputință, deoarece, cei ce l'au informat arătau că n'au putut, trecând din Tracia (Dobrogea) peste Dunăre, să străbată mai adânc pe un asemenea pământ, căci el era în întregime invadat de *roiuri nesfârșite de albine*, ce nu îngăduiau oamenilor să înainteze mai departe. Că vor fi întâlnit așa ceva informatorii-exploratori ai lui Herodot e cu putință, dar e mai cu putință de asemenea ca ei să fi nimerit în niscaiva prisăci naturale întinse, în spațiul pe care au debarcat, printre niște bălți nesfârșite, ca cele ce și astăzi se găsesc cu îndestulare pe malurile Dunărei,—așa că, poticnindu-se în drumul lor, sau lipsindu-le mijloacele de a străbate ușor și răpede mai în interiorul țării, ei s'au întors îndărăt de unde plecase, —povestind ceea ce Herodot o dă ca lucru constatat.

Strabon, geograf ce trăia cam pe vremea lui Hristos, scrie că neamurile ce locuiau pe atunci în vechea Dacie, erau foarte ahotnice de *creșterea tuturor feiurilor de animale casnice*: cai, boi, oi și altele, iar agricultura era îndeletnicirea lor *de preferință*; că erau foarte *primitivi de străini*,—sentiment numit în grecește *filoxenie*, de la care pare a-și fi tras chiar porecla, din o epocă mai veche, însăși Marea-Neagră, ce fu numită de Romani și Greci: *Pontus-Euxinus*, zicere ce ar însemna *Mare ospitalieră*.

Iubirea sau interesul de prăsire a animalelor al locuitorilor Daciei, se atestă mai cu samă printr'un număr de gravuri de pe *Coloana lui Traian* din Roma, pe care sunt desenate diferite faze ale războaielor Romanilor cu Dacii și alți vechi locuitori ai acestor pământuri,—de unde se vede că pe lângă băștinași se țin, mai în orice mișcare, turme numeroase de vaci, cai, oi etc.

O producție mare de animale și grâne presupune negreșit și un imediat negoț, prin faptul că nici o gospodărie sau comunitate nu s'ar fi putut mărgini în a consuma ea singură tot ce producea într'o ramură oarecare; așa că *schimbul* devenea absolut necesar și deci negoțul între diverse regiuni trebuia să iee ființă, fără doar și poate, pentru obținerea unor anumite produse ale altor localități, de cari populația unei țări putea avea absolută nevoie.

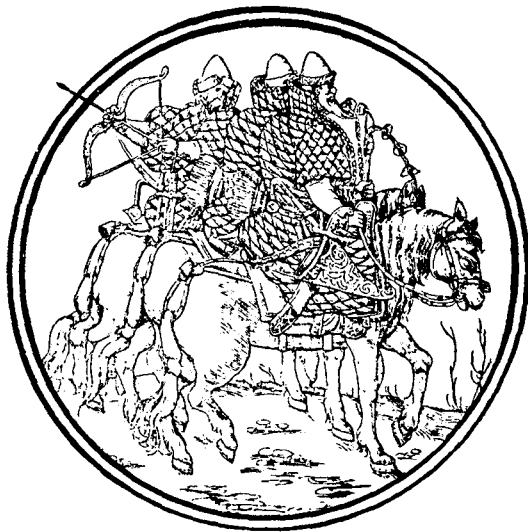
Legăturile cu negustorii străini din depărtări și întemeierea celui dintâi port de mare moldovenesc.

Din unele documente străine se cunoaște că prin veacurile al optulea, al noulea ori al zecelea, mai mulți mari negustori din părțile de miază-zi și apus ale Europei, și de pe lângă Marea Mediterană, numiți mai în genere *Levantini*, căutau să răsbătă cu corăbiile lor în Marea-Neagră, cu scopul ca în jurul acestui enorm lac să-și găsească anumite termuri, unde să-și poată stabili oarecari așezăminte, spre a desface deosebite produse ale țărilor lor, de alte specii, bine înțeles, decât acelea ce se puteau afla crescând sau efectuându-se pe pământurile din jurul zisei mări.

Aceștia fură, mai ales, Bizantinii, Grecii, Venețienii, Genovezii, Dalmatinii, Francezii chiar de pe litoralele Mării citate, care își trimiteau din când în când vasele lor plutitoare, încărcate cu mărfuri de valoare și marinari încercați și viguroși, cari să pătrundă cât mai departe și să poată găsi ori fixa pe pământuri nouă pentru ei, localități potrivite pentru vânzarea sau schimbul mărfurilor ce prisoseau în țările lor de origină, contra celor de care duceau oarecare lipsă.

Unul din cele mai favorabile locuri de fixare a unor astfel de târguri, fu, întrucât ne privește, desigur, terenul aflător lângă gura fluviului Nistru, care se varsă în Marea-Neagră. Aici, se pare că navigatori Italieni și mai în special Genovezii, mai înainte de alte popoare europene, cari stabilise poate și alte târguri mai din vechime pe maluri mai depărtate, crezură potrivit și putură să stabilească un punct de sprijin spre pământul Moldovei prin întemeierea unui târg, în mijlocul unei populații mai puțin culte, cum erau deoparte Moldovenii, de alta diferite rase de Slavi și alte nații ce se mai aflau pe acolo, amestecate prin anumite întâmplări.

Acest punct, ca să servească mai bine și mai sigur interesului navigatorilor de care vorbim, trebui să fie garantat împotriva oricărui atac ori jaf din partea semi-barbarilor, ce pe acele vremi erau foarte cu puțință în orice regiune. Acolo, dar, se crede că Genovezii cei dintâi ridicară ziduri mari de apărare în jurul unei tabere negustorești ce înființară ei, lucru ce dădu naștere apoi unei cetăți, numită, se crede, mai întâi *Tyras*, după însuși numele vechiu al Nistrului, ori *Ermonactu*, apoi de Moldoveni *Cetatea-Albă*, iar mai târziu, de alte nații, cu diferite alte denumiri, ca *Moncastro*, *Maurocastro*, *Asprokastron*, *Bielgorod*, *Bialogrod*, *Weisstadt*, *Weissenburg*, *Akerman* etc.

Călăreți din neamuri semi-barbare, pe cai de rasă moldovenească, purtând arme și zale fabricate de ei înșiși, cu care se serveau la luptă în vreme de război, sau la negoț în vreme de pace. (După o gravură foarte veche).

Se găsesc urme că încă de pe la 1387 negustorii genovezi făcuse un tratat comercial cu un oare-care *Print Ivanco*, din Dobrogea ; iar în portul Kilia, ce era și pe atunci al Moldovenilor, se vede instalat un Consul genovez, *Pietro Embrone*.

La Cetatea Albă se puteau aduce mărfuri de orice soi de pe drumuri lungi și îndepărtate, din întreaga Moldovă, din Polonia, din Rusia nordică (Ucraina), din Crimeea, Tataria și alte regiuni, spre a se face schimbul sau negoțul necesar fiecărui popor, de unde apoi urmau să se îndrumeze îndărăt, pe cale pământească sau fluvială, alte mărfuri obținute în schimb sau tocmită pe bani.

Se prea poate ca cel mai important negoț de pe Marea-Neagră să se fi făcut aici, la Cetatea Albă, între Moldoveni și Genovezi, cu toate că se mai aflau și alte porturi streine pe alte țărmuri, mai cu samă din pricina afinității limbei moldovenească și italienească, de origine comună și chiar a obiceiurilor sau năravurilor înăscute între răstrămășii ambelor neamuri.

Matteo da Murano, venețianul doftor a lui Ștefan cel Mare, descriind bogăția Moldovei în tot felul de grâne, vinuri și pășuni bogate, pe care s'ar putea crește peste 10.000 cai etc., zice că a văzut în Cetatea Albă negustori Italieni, Francezi, Greci și alții, cari veneau din Constantinopole timp de 15—20 zile, și care erau *dușmanii neîmpacați ai Turcilor*.

Căi de comunicație și mijloace de transport.

Stingerirea negoțului Moldovenesc prin navala Turcilor în Europa.

Scurgerea produselor prisositoare din Moldova către țările marginase din juru-i, ca Polonia, Ungaria, Muntenia, Ucraina, Tataria, etc., urmă să se facă bine-înțeles prin drumuri sau căi croite din adânci vremuri, pe loc drept ori peste vaduri de râuri, fie printre creșturile munților Carpați, drumuri ce înlesneau circulația, încrucișându-se dela un capăt la altul al țării, de la munți la mare, sau de la un târg oarecare la altul.

Se pomeneste în unele acte vechi de *drumul moldovenesc*, sau de *ărumul tătareșc*, ce erau croite de-a curmezișul întregii Moldove, de drumul dela gura Siretului spre trecătoarea Oituzului și altele ; acel dela Suceava la Cernăuți, spre Snyatin, Colomea, Lemberg, Kracovia și apoi prin Polonia, spre Lituania, Germania și mai departe ; alt drum dela Suceava spre Hotin, sau spre Iași, ori pe valea Siretului spre Roman, Bacău, Bârlad, Focșani, de unde se trecea în Muntenia și chiar peste Dunărea, pe la Călărași. Tot pornind din Suceava, centrul politic, și economic al Moldovei, se trecea prin Câmpulung în Transilvania, spre Bistrița mai întâi, apoi cărnind spre miazăzi, spre Brașov, Făgăraș, ori Sibiu, iar mai departe pe pământul unguresc și apoi spre cel italian.

Orașele moldovenești mai comunicau cu Transilvania și prin diferite *pasuri*, sau trecători, printre șirurile Carpaților, pe la Bicaz, Tulgheș, Oituz, Trotuș, Ghimeș etc. Mai frecventat va fi fost însă drumul Suceava-Hărlău-Iași-Tuțora-Lăpușna, spre Kilia, Ismail ori Cetatea-Albă, pe unde trebuia să se scurgă grosul produselor destinate exportului prin Marea-Neagră ori Dobrogea, ce era și pe atunci, ca și acum dealminterea, lip-

sită în mare parte de o îndestulătoare producție a grânelor necesare consumației populației băștinașă.

Aceste drumuri, create prin purtarea oamenilor, vitelor ori cailor trăgători la felurite vehicule, au fost și pe atunci, cum multe altele mai sunt de altminteri și astăzi în țara noastră, urme numai de tălpi ome-nești, de copite ori de roate de car, însemnate fără nici o îngrijire, sau cunoștinți speciale; iar în ce privește trecerile peste râuri, sau ape di-ferite, lucrul se făcea cele mai adeseori prin vaduri, late, dar nu prea adânci, pe podețe improvizate, ori pe șeici, plute sau dubasuri (luntre înfundate),—și foarte rar numai pe poduri anume făcute pentru cară sau vite, trase cu frânghii de pe un mal la altul, sau mânate cu lopeți ori vâsle ce se sprijineau pe fundul apei, spre a duce podul într-o parte ori în alta.

De un singur pod zidit, mai de samă, avem cunoștință că a existat în veacurile trecute: e acel numit *Podul Înalt*, din județul Vaslui, celebru prin bătălia ce a urmat pe lângă el între oștile lui Ștefan cel Mare și potopul năvălitor al oștilor turcești.

În ce privește drumurile prin munți, ele erau strâmte și accidentate, afară de trecătoarea dela Oituz, care era mai largă și mai potrivită u-nei circulații de cară sau încărcături mai mari. Drept aceasta se citează faptul că Vodă Alexandru Lăpușneanu, cerând să i se aducă o trăsură mare și luxoasă din Bistrița, ea trebui să fie dusă pe căi încun-jurătoare, spre a trece Carpații, tocmai prin pasul Oituzului, deși prin ce-lalalte trecători s'ar fi scurtat foarte mult drumul spre Iași.

De aici rezultă că prin pasurile obicinuite ale munților, transportul diferitelor mărfuri se făcea numai pe spinarea vitelor sau a oamenilor, iar nu cu cară sau trăsuri, ceea ce pricinuia prin urmare un mare încun-jur pentru transporturile voluminoase.

Circulația carălor și a harabalelor devenea însă adeseori cu nepu-tință chiar pe locuri mai plane, când urmau ploi mari, sau omături abon-dente, așa că animalele și roatele vehiculelor se înfundau de multe ori în gloduri enorme, ori nu erau în stare să treacă vadurile sau pâraiele umflate de apele din ploi sau din desghețuri răpezi.

În ce privește mijloacele de transport, se vede că Moldova a avut totdeauna la dispoziție belșug de animale trăgătoare, ca boi, cai, din pro-ducția proprie prea îndestulătoare; pentru căile de apă s'a servit pe râurile interioare, sau de graniță, de plute, șeici și alte asemenea vase plutitoare ușoare, iar pentru Dunărea, ce-o mărginea spre miază-zi, țara noastră poseda tot din vremuri vechi și vase mai mari, care intrau de-seori și cu anumită siguranță, chiar pe capricioasa Marea-Neagră.

Acest din urmă mijloc de negoț moldovenesc, mai târziu, într'un moment dat, trebuia să fie stânjenit mult, întrucât, prin veacul al XV-lea, Europa a avut să sufere invazia hoardelor turcești din Asia; așa că, după ocuparea Constantinopolului, acești musafiri nepoftiți, făcându-se stăpâni pe intrarea și ășirea din Marea-Neagră, crezură de cuviință să împiedece orice mișcare negustorească a altor popoare, în întreg cuprinsul, ca și în jurul acestei colosale ape.

Prin această împrejurare negoțul moldovenesc pe apă se văzu res-trâns, pentru câteva veacuri chiar, numai la relațiile cu Turcii, iar pe uscat numai cu popoarele din jurul granițelor ei, ceea ce produse, o stin-

gherire grea, și o dezorganizare însemnată a mijloacelor de circulație pe uscat și pe apă, cu care locuitorii băștinași se deprinsese, în contactul ce au avut timp îndelungat cu marii negustori levantini.

**Negustoria de graniță. Iarmaroacele, import și export.
Relații cu târguri străine.**

În ce privește localitățile din întreaga țară și mai ales de pe la marginile ei, pe unde trebuia să se facă în principal negoțul și schimbul în proporții mai însemnate, se cunoaște, ca târguri principale, *Hotinul*, dinspre Polonia, Litvania, Podolia și Rusia-mică sau Ucraina, *Suceava* și unele trecători prin munți, pentru Transilvania și Ungaria, *Bârladul* și *Focșanii* pentru relațiile cu Muntenia, *Galații*, *Ismailul* și *Kilia* pentru Dobrogea și Turcia, *Tighina* și *Cetatea-Albă* pentru Rusia de jos, Tataria, Crimeea etc.

În fiecare din aceste puncte, în afară de negoțul local obișnuit, se ținea câte un număr stabilit de iarmaroace, în fiecare an, la cari, la date fixe, mergea tot grosul mărfurilor ce negustorii din țară îl aveau spre desfacere, și unde veneau și alți negustori din țările vecine, cari, cumpărând sau schimbând cu mărfurile moldovenești, le duceau pe acestea în țările lor, sau și mai departe, unele făcând chiar luni întregi de drum, spre a ajunge în Prusia, Bohemia, Olanda, Franța etc.

Nu-i vorbă și unii din negustorii moldoveni dese ori treceau granițele țării lor, fie ducând marfa proprie spre desfacere în alte târguri străine, fie spre a cumpara de a-iurea alte mărfuri de care se simțea nevoie în țara noastră.

Se știe că mulți Moldoveni făceau curse dese și regulate mai întâi în *Liow* (Lwow, sau Lembergul de astăzi), oraș principal al Galiției poloneze, unde unii din ei stăteau

Vederea Cetăței-Albe, cel dintâi port moldovenesc la Marea-Neagră.

mai multă vreme, așa că au contribuit chiar la zidirea unei *biserici ortodoxe moldovenești*, în care să-și poată face rugăciunile de care simțeau trebuință ca buni creștini.

Alții mergeau în fiecare an mai departe la *Lipsca* (Leipzig), în Saxonie, unde aveau prilejul să cumpere tot soiul de lucruri manufacturate, pentru îmbrăcămintea de lux, sau pentru orice alte nevoi sau trebuinți ale populației noastre; mai mergeau de asemenea și la *Frankfurt*, unii chiar la *Viena*, cu toate marile greutăți ale drumului pe atunci; dar chiar și produsele animale, ca boii, caii, pieile, blănurile etc., erau duse uneori aproape luni întregi până cine știe unde, spre țările apusene ale Europei.

În veacul al XV-lea, Moldova avu multe relații de negustorie cu orașul, unii zic cetatea *Bistrița*, precum și cu *Brașovul* și *Sibiul* din Transilvania. Dela Bistrița mai ales, unde existau probabil și anumite fabrici, se aduceau la noi mult postav, unelte, arme și alte lucruri făurite, ori

Cărăuși moldoveni transportând mărfuri, pe vechile drumuri din țară.

manufacturate, iar în schimb, se trimeteau acolo mari transporturi de vase cu vin, pește, lână, boi, ceară, pânză groasă, sumane și alte produse moldovenești. Veneau în Moldova din Bistrița și mulți meșteri zidari, ferari, chiar lemnari, de câte ori Domnitorii noștri sau alți boeri mari aveau nevoie de clădiri frumoase, ori de mobile mai alese. De acolo, ca și din Polonia, poate și din Orient, și-or fi adus Domnitorii moldoveni meșterii ce au zidit minunatele monumente religioase, cum au fost bisericile clădite de Alexandru cel Bun și urmașii săi, până și pentru capodopera înfăptuită de Vasile Lupu-Vodă, *Trei-Sfetitele* din Iași.

De aceea, printre actele rămase din vremuri, de corespondență între Suceava, Iași, Hârlău (Bahlui) și alte orașe moldovenești cu Bistrița, se găsesc scrisori domnești, din cari unele hrisoave ce acordă diferite privilegii sau favoruri cetățenilor din Bistrița, pentru afaceri de negoț, unele dela Roman Vodă din 1447, dela Petru Rareș, Despot-Vodă, Ștefăniță Vodă din 1523 etc.

Bistrița fu stăpânită chiar un timp de Petru Rareș, Domnul Moldovei, împreună cu mai multe mine de aur și argint ce se aflau în apropiere.

Intr'un cuvânt această localitate, de altminterlea ca și Brașovul și Liovul, avu în cursul veacurilor precedente cele mai multe relații de negustorie cu Moldova.

Negoțul moldovenesc pe Dunărea și Marea-Neagră.

Pirați și corsari moldoveni.

În ce privește negoțul pe apă, propriu zis, avem de arătat, că, pentru poporul moldovenesc, acesta a fost o ramură din cele mai importante ale activității sale sociale, căreia s'a datorit, după cât se vede, în mare parte, atât reputația de vrednicie, cât și principalul izvor de bogăție al țării.

Fie prin contactul avut cu Genovezii și alte popoare civilizate de pe malurile mării Mediterane, fie prin alte împrejurări, ce nu le putem defini, Moldovenii au arătat din cele mai vechi vremi mari calități de negustori și de navigatori, atât pe Marea-Neagră cât și pe Dunărea, așa că în veacurile XIII și XIV chiar, se găsesc urme de așezări negustorești moldovenești în *Kilia*, *Galați* (vechea *Dinogetia*), *Cetatea-Albă* și alte câteva puncte, din care pricină, unii scriitori istorici botează în operele lor Marea-Neagră cu numele de: *Lac Moldovenesc*.

S'au fost înființat tot din vremuri vechi și nu numai în porturile Moldovei, dar chiar și în Suceava, capitala ei de odinioară, Agenții speciale, *Consulate* chiar, ale Genovezilor și altor neamuri, cari nu puteau să aibă alt motiv de existență decât doar numai în interesul negustoriei.

În epoca marelui Voevod al Moldovei Alexandru cel Bun, relațiile politico-comerciale dintre statul nostru și țările levantine erau foarte strânse, iar vasele de plutire pe mare sau fluviu ale Moldovei fură mai numeroase de cât oricând, ceiace dovedește un interes material, negustoresc, din cele mai de samă.

Cu ajutorul Polonilor, cu care se înrudise Alexandru cel Bun, acesta reuși a îndrepta drumurile și a apăra punctul de razăm al negoțului moldovenesc Cetatea Albă, de toți barbarii jăfuitori, ce adesea se încercau să prade și să nimicească negoțul onest al țării acesteia.

Tot în interesul asigurării negoțului pe apă mai ales, Alexandru cel Bun întări cu noi ziduri mai mari Cetatea Albă, Kilia, și înființă încă și alte cetăți sau târguri mai mici întărite, atât pe Dunărea cât și pe Nistru.

A trebuit o sfortare mare, mai târziu, Turcilor, ca, după ce au ocupat cea mai mare parte din peninsula Balcanică și au pus ghiara pe Marea-Neagră întreagă, să atace și să-și apropie cetățile moldovenești de pe malul Dunărei și dela gura Nistrului, cum și vestita cetate tătarască și port din Crimeea, Caffa, unde, cu toată stăpânirea de fapt a Tătarilor, Moldovenii uniți cu Genovezii făceau daravere negustorești mai însemnate decât oricare alte nații continentale. O luptă însemnată fu dată de o parte din oastea și vasele plutitoare moldovenești ale lui Ștefan Vodă cel Mare, împotriva Turcilor, care atacase Caffa și luase de acolo multă avere, marfă și mai ales robi și roabe, luptă care se sfârși

prin a relua din ghiarele Turcilor cea mai mare parte din prada lor, eliberând mai ales pe cei ce fură robiți de dâșii.

De câteva ori cetățile Albă și Kilia au fost trecute când la Turci, când îndărăt la Moldoveni, așa că, în urma acestor hărțueli Ștefan cel Mare și-a văzut o mare parte din vrednicii săi ostași căzuți sub spada Turcilor, luptând pentru neatârarea Moldovei și păstrarea celor mai principale ale sale târguri de negustorie și vrednicie ale țării.

La 5 August 1484 căzu definitiv Cetatea Albă în mâinile Turcilor, și dela această tristă dată negoțul maritim al Moldovenilor urma să se stânjenească pentru veacuri întregi.

Dovezi indiscutabile de stăpânirea Mării-Negre de către Ștefan cel Mare, se mai găsesc încă și actualminte, atât pe inscripții vechi ce s'au găsit acolo, cât și în mănăstirea Zografos, din Muntele Athos, pe o piatră ce se află așezată în turnul bisericei, cu o veche inscripție, în care se poate ceti: „Io Ștefan-Voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn țării Moldovei, fiu al lui Bogdan-Voevod, am zidit acest turn pentru corăbii, în anul 6982 (dela Hristos 1475). Turn pentru corăbii, vasăzică bine-înțeles: far luminător.

Nu-i vorba, multă liniște și bucurie de prada lor n'au avut tocmai Turcii hrăpareți, căci vasele și marinarii Moldovei, ne mai putând exercita un negoț fățiș și onest, găsiră totuși puțința de a ataca pe neașteptate foarte deseori corăbiile turcești, transformându-se într'o specie de corsari sau pirați, cari pricinuiău pagube nenumărate celor mai dârji dușmani ai țării lor, ceea ce făcu pe cotropitori ca multă vreme să nu îndrăznească a eși la larg și a înainta prea mult în Dunărea, unde puterea Moldovenilor adesea îi nimicea.

Încetul cu încetul au dispărut însă corăbiile mai mari moldovenești, ne mai rămânând decât *șicile, luntrele de păscari* și felurite plute conduse de mici cărauși de diferite obiecte de hrană sau trebuință casnică, cari în vremea ernei se retrăgeau în susul râurilor din țară, Siret și Prut, iar primăvara își relua îndeletnicirea lor printre ostroavele și bălțile Dunărei.

Mai târziu, mulți din marinarii Moldoveni fură chemați și angajați de comandanți Turci, ca să servească pe vasele lor, fiind recunoscuți ca buni meșteri în arta plutitului și a evitărei primejdiilor pe Dunărea și Mare, cât și mai ales pentru destoinicia lor în construirea vaselor plutitoare. După un timp însă, când și Rușii își întinseră puterea asupra Mării-Negre, în luptele ce aveau de susținut cu Turcii, angajară și ei mulți marinari Moldoveni, cărora le recunoscără meritele meseriei lor, așa că unii din aceștia ajunseră într'un moment dat chiar comandanți supremi ai flotilei rusești, atât comerciale cât și militare.

Tranzitul, caravanele și schimburile produselor sau mărfurilor străine și locale.

Negustorimea ce căuta în diferite epoci să cutreere continentele, de la marginea apusană a Asiei spre interiorul Europei, ori vice-versa, navigând peste întinsa apă a Mării-Negre, avea puțința de a trece mai deadreptul prin pământul Moldovei, un asemenea drum prezentându-le o economie de mers, de timp și de cheltueli, cum și o mai mare siguranță pentru avutul pus în mișcare,

În afară însă de faptul că țara aceasta putea servi bine de tranzit pentru marii negustori din diferite părți ale lumii, cată să vedem din ce se compunea atunci produsele, sau marfa ce ea o putea oferi spre export străinătății, cât și ce putea, sau trebuia să i se ofere în schimb, ca import, de negustorii străini din largul lumii? Lucrul e aproape de înțelesul oricui, că o țară așa de puțin înaintată în cultura sistematică a bogățiilor naturale ale solului ei, cum era atunci Moldova, nu putea să ofere străinătății decât produse asemenea, ca grânele, lemnul și vegetale, mulțimea animalelor domestice, ce se reproduceau cu o repegiune de mirat, în mijlocul bogatelor și nesfârșitelor pășuni și poene ale țării, vânatul fiarelor ori animalelor salbatece sau al păsărilor, cari produceau o cantitate imensă de piei, blăni sau pene, lănuri pentru diferite întrebunțări, coarne și oase de vite și în acelaș timp, ca mineral, o cantitate respectabilă de sare de bucătărie, ce se scotea din vremi necunoscute de către Moldoveni, fie de sub pământ, prin săpături adânci, fie prin evaporare din anumite bălți ori izvoare.

Se pomeneste de asemeni și de exploatare ale unor fântâni de păcură, cum și unele extrageri de metale prețioase, ca aurul și argintul, după cum se poate deduce din anumite dispoziții prohibitive ale exportului unor asemenea metale, prin tratate vamale vechi ale lui Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și alți Domni moldoveni, despre care vom vorbi mai departe; dar despre acestea, amănunte mai de samă n'au prea ajuns până la noi.

Unele din mărfurile produse în Moldova apucau calea Munteniei, ce trăia ca stat deosebit, altele spre Galiția, cum am arătat, mai puține însă spre țara tătarască sau căzăcească, ori spre Tracia, apoi Turcia și porturile asiatice, duse în mare parte de corăbii străine, dar și de unele vase plutitoare moldovenești, ce porneau din unicul port mai de samă al țării, Cetatea Albă, întrucât gurile Dunărei fură din cele mai vechi vremi foarte puțin accesibile intrării vaselor mari plutitoare, din pricina înprăstierii apelor lor pe câmpuri plate, ce formau mai pretutindenea mlaștini și pârăe, pe cari plutirea era foarte puțin îndemânatică.

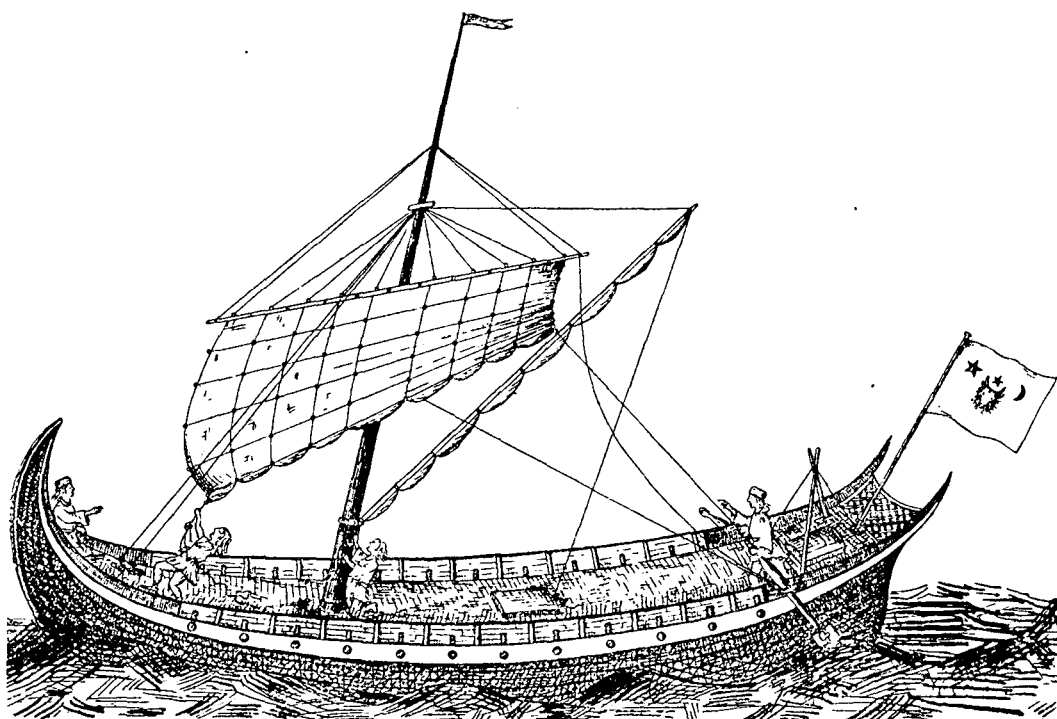
Portul de care am vorbit fu inima negoțului Moldovei, ori poarta prin care trebuia să se strecoare cea mai mare parte din activitatea economică a țării acesteia. Aici descărcau și de aici trebuiau să pornească îndărăt căraușii ce urmau să ducă tot felul de mărfuri scurse din Moldova, sau sosite în port de pe apă, formând astfel *caravane* lungi, încunjurate și păzite de cete de oameni armați, întrucât călătoria prin pustiurile Basarabiei va fi fost pe atunci și grea și primejdioasă, din pricina rărimii populației și a târgurilor, cum și a neconțințelor incursii ale hoardelor semi-barbare, compuse din Slavi, Tataři și alte triburi, ce și aveau așezarea în părțile de jos ale Rusiei, dincolo de Nistru.

Dacă pentru export grija pazei caravanelor trebuia să o aibă mai numai Moldovenii, la import, adică la întorsul căraușilor de la Cetatea Albă spre susul Moldovei, paza se întârea desigur cu proprietarii, sau oamenii special năimiți ai negustorilor, ce și aduceau din afară marfa lor spre a o desface în țara noastră, sau a o trece mai departe.

Nu rareori însă, acești transportatori aveau de susținut lupte dârze cu bandele străine din vecinătate, lupte în cari marfa sau avutul lor erau expuse prădăciunilor sau distrugerii. Odată ajunse însă mărfurile de im-

port în târgurile din centrul sau susul Moldovei, ele puteau mai sigur să-și aleagă drumul ce le convenea, mai ales pentru acele ce nu se întrebau, sau nu se puteau vinde cu prețurile cerute în Moldova, dar aveau toată înlesnirea de a trece peste granițe, în țările dinspre centrul Europei.

Astfel, în schimbul-negoț urmat pe pământul acestui principat, al materialelor prime de export, se introducea negreșit produsele și fabricatele străinătății, atât din Asia, cât și din Byzanț, peninsula Balcanică, Italia, Franța, Anglia și alte țări europene, ca pânzeturi și stofe fine, pie-lărie meșteșugit lucrată, metale în felurite forme și pentru orice între-buințări, obiecte de găteală sau lux, de artă și altele.

Corabie moldovenească pentru Marea-Neagră, din 1400. (Din „Istoria Marinei Române” de Comandorul Ciuchi).

Caracteristica celor ce au neguțitorit în Moldova. Inființarea crâșmelor. Negustori onești, pirați, contrabandiști.

Țe fel de indivizi ori de ce neamuri anume erau aceia care-și trime-teau reprezentanții lor să negustorească mărfurile sau produsele lor ce se aduceau în portul Cetatea-Albă, sau pe cât posibil pe apele Dunărei, până la micile localități ce se fundară ocazional, tot din vremuri necu-noscute, pe ambele maluri ale acestui râu, cari mai târziu luară numele de Kilia, Ismail, Reni, Tulcea, Galați, Brăila etc., căci e lesne de înțeles că numai băstinașii din Moldova nu puteau acoperi exclusiv ei atari indeletniciri ?

* Din cunoștințele transmise până la noi se constată că cei ce făceau negoțul cel mai însemnat în Moldova, de prin veacurile al treisprezecelea

și următoarele, când acest stat fu întemeiat mai solid sub Domnii regulate, aparțineau mai multor din națiile cunoscute din vechime că aveau aptitudini speciale în ramura de activitate a negustoriei propriu zisă ; de unde rezultă că cei mai numeroși străini din părți mai departate, ce au răsbătut și s'au înțelenit apoi în pământul acesta, au fost, în afară de Genovezii (Italianii), despre care am vorbit, Armenii, Grecii și Evreii în primul loc, și pe lângă ei, în proporție mai redusă, vecinii de peste graniță : Polonezii, Nemții, Ungurii, Sașii etc.

Se pomeneste chiar, pentru aceste două nații din urmă că ele au avut specialitatea de a dota Moldova cu una din negustoriile cele mai... regretabile, adică acea cu *produsele alcoolice și înființarea crâșmelor*, cari, în poporul băstinaș al țării din vechime, erau încă necunoscute.

Avem de observat însă că purtarea negoțului nu era făcută în genere numai de oameni onești, de producători vrednici, sau de indivizi ce căutau să-și agonisească viața numai din munca lor cinstită ; căci mulți din negustorii ce aduceau mărfuri în țară pe apă și pe uscat, făceau parte din anumite bande, organizate cu scop de răpire a muncii și drepțurilor altora, și-și practicau meseria doar răpind sau furând de aiurea ceea ce aduceau în Moldova de vânzare, pe pământ ca simpli *bandiți*, sau acaparatori cu forța, iar pe apă ca *pirai* sau *corsari*, ce se aruncau asupra corăbiilor ce pluteau sub conducerea negustorilor onești, ucigând pe cei ce se opuneau lor și apropiindu-și mărfurile ce se transportau spre vânzare.

Nu mai puțin, tot pe atunci, se aflau anumiți indivizi, cari găseau un folos mai mare în negoțul lor sustrăgându-se dela îndatoririle comune, de a plăti taxe vamale către Domnie pentru mărfurile ce aduceau, așa că *contrabanda*, se afla în mare favoare și prin acele vremi, cum încă ea nu s'a potolit nici în zilele noastre.

Armenii, Grecii, Evreii.

În mai toată Moldova, dar mai în special în Iași, între principalele neamuri străine ce au introdus negoțul, se cunoaște dar a fi existat odinioară un număr mai mare de Armeni, Greci și Evrei. În ce privește pe cei dintâi, se găsesc și azi urme istorice, bine documentate, despre vechea lor așezare, mai multe decât pentru celelalte nații de care vorbim.

Așa, prin veacul al XIV-lea, o comunitate numeroasă de Armeni, se vede a fi existat în centrul Iașului, unde ei își clădiră o mare biserică de zid masiv, ce poartă data de 1395. O versiune însă susține că o altă biserică, mai veche, alăturată celei Armeleşti, având astăzi patronul Sf. Sava, ce servește și acum din timpuri aproape necunoscute cultului ortodox-moldovan, ar fi aparținut, în ce epocă nu se știe, tot Armenilor, dela cari ar fi trecut la Moldoveni prin vânzare, ori prin luare silită de către vechile ocârmuiri ale țării.

S'a încercat de unii să se conteste data de 1395 a bisericei Armeleşti din Iași, de care am vorbit mai sus. Cercetătorii competenți și sinceri vor putea însă oricând să se convingă de realitatea și adevărul acelei inscripții, atât prin examinarea lespedei ce se păstrează încă acolo, cât și din argumentele ce am publicat asupra-i, în opul meu *Orașul Iași*.

Din inscripția lapidară păstrată până astăzi în biserică cu hramul

Sfintei Născătoare de Dumnezeu, ce se atestă a fi zidită de „Epitropul” *Haceico*, părintele *Iacob* din *Gis*, *Hagi Macarie* din *Ciuha* și *Hagi Kirkor* (Grigore), toți vechi negustori locali, la data Armenilor 844, iar a ortodoxilor 1395, rezultă îndeajuns că credincioșii respectivi, în număr cât se poate de mare, posedau în Iași o organizație și o avere apreciazabilă și erau stabiliți de mult, în afară desigur și de alții ce puteau fi trecători, în interese de negustorie ambulantă.

Nici un motiv serios n’ar fi avut Armenii de odinioară, ca și cei din epoca de față de altmintrelea, să falsifice data zidirii bisericii lor, dând-o îndărăt cu un veac sau două, deoarece ei nu vor fi căutat prin aceasta să-și revindică drepturi politice de vechime, de nobilitate sau de orice alt soi în țara aceasta, fapte care să-i silească a-și constitui dovezi de antica lor stabilire în acest oraș, negăsinduse nici o urmă de asemenea pretenții în vechile noastre scripte. Alegația, apoi, că Armenii ar fi venit în Moldova din Polonia, și în special din Lemberg, este tot ce poate fi mai nepotrivit, deoarece, ca să ajungă ei în țara leșască, pornind cu mărfuri sau emigrând din vechea lor patrie Armenia, Asia Mică, ori din Turcia, e la priceperea oricui că nu puteau trece înconjurând prin pământurile aproape sălbătice de prin Crimeea, Caucazia etc., stăpânite de Tatauri și alte neamuri asemenea, cari le-ar fi răpit fără doar și poate și mărfurile sau averile proprii și chiar viața. Era singurul drum mai direct și mai cu putință, acela de-a curmezișul Mării-Negre, spre portul moldovenesc, de unde li se deschidea o cale mult mai sigură și mai scurtă, și spre Polonia.

Grecii începură a intra mai numeroși abia mai târziu în această țară și prezența lor avu de efect mai întâi nu atâta negoțul propriu zis, cât mai ales acapararea unor funcțiuni oficiale, prin influențele conaționalilor lor din Byzanț ori Sтамbul, cari veneau deseori în relații politice și financiare cu unii din Domnii, sau candidații la domnie ai Moldovei.

Alipindu-se astfel pe lângă boerimea țarei, prin spiritul lor ascuțit și captivator, Grecii ajung să facă averi însemnate și să acapere bunuri ori funcții, ba chiar să se încuscrească cu multe familii din cele mai de samă băstinașe. Cei ce reușesc a se înstări aicea, atrag apoi un număr tot mai mare de compatrioți, așa că într’un moment dat, cea mai mare parte din funcțiile și comerțul țării ajunse pe mâna Grecilor, dela Domnitor până la cel mai mic zapciu.

În ce privește pe *Evrei*, prezența lor în Moldova, a fost și este încă mult discutată în diferite scrieri, unii susținând că ei ar fi încurs în acest teritoriu chiar odată cu coloniile aduse de Romani pentru popularea Daciei, pustiită de războaie, alții arătând că ei au venit cu mult mai târziu, întrucât documentele istorice vechi încep a pomeni de ei, ca așezați aici, abia prin veacurile al XVII-lea și următoarele.

Cea mai puternică probă ce vor să dea Evreii de stabilirea lor în vechea capitală a Moldovei, ar fi aflarea unor pietre funerare în vechiul cimitirul Israelit din Iași, cu inscripții greu de înțeles, cari ar dovedi prezența lor aici din vremi necunoscute. Cu toate cercetările făcute însă, n’am putut da de urma unor atari inscripții, ce se zice că au fost decalcate de fostul profesor și arheolog Nicolai Beldiceanu, care nu a dat publicității nimic în privința aceasta și nici la Academia Română, unde se susține că ar fi fost depuse, nu le-am putut afla.

Polonezii, Ungurii, Sașii, Nemții.

Despre Polonezii avem date certe că ei au intrat adesea cu duiumul în Moldova, prin faptul mai ales că Domnitorii acestei țări se încuscreau foarte des cu familiile domnitoare din Polonia, și că boerimea țării își făcea adesea educația sa și a descendenților în școli poloneze, de unde aducea și profesori ori *guvernante* pentru tinerime, meșteșugari de samă, ce lipseau între băștinași și chiar oameni de serviciu, oameni culți în genere, cari apoi se stabileau în țară, practicând fie oarecari negustorii, fie meșteșuguri, arte, educații etc.

Catolicii și protestanții, într'un cuvânt, de alte origini, au intrat în diferite timpuri în Moldova, însă în număr totdeauna mai restrâns, stabilindu-se ca negustori, ori industriași, și deși catolicii mai ales pretind a fi avut mai multe biserici în Moldova, încă din veacul al treisprezecelea, totuși niciodată aceste neamuri nu se vede a fi avut vre-o preponderență însemnată în negoțul țării, fie ca număr, fie ca avere.

Aceste incursii numeroase de străini cari au acaparat în diferite epoce negoțul ori afacerile publice în Moldova, ne dovedesc că, dela început, băștinașii acestei țări n'au avut multă tragere de inimă spre negustorie și meșteșuguri, dedându-se în orice timp mai mult ocupațiilor agricole și domestice, de ordin patriarhal, afară de puținii ce au putut parveni în pösturi oficiale, politice ori militare.

Iașii târg al Filistenilor.

Odinioară și până chiar în vremea lui Ștefan cel Mare, se dovedește cu mai multe hrisoave că Iașii s'ar fi numit și *Forum Philistinorum*, adică *Târgul Filistenilor*, mai ales în corespondența diplomatică. Aceasta ne indică doar că din vremi mai vechi vor fi fost pe aici mulți *negustori străini*, cari pare că se concentrău în acest punct mijlociu al țării, la Iași, unde constituiau un fel de *târg* ori *iarmaroc*, ca să zic așa *internățional*, în care se vor fi aglomerat depozite de mărfuri străine, și de unde, apoi, ele urmau să se desfacă ori împrăstie spre alte localități.

Numele de *Philisteni*, ce l'a purtat odinioară o nație din regiunea

Hergheleile de cai admirabili, produse în Moldova.
(După emblema unei hărți geografice din veacul al XVI-lea).

Palestinei, care, fără să fie de origine evreiască, avuse din potrivă, încă din vremurile biblice, lupte înverșunate contra acestora, este atribuit în timpurile de care ne preocupăm, după cum se vede în diferiți autori străini, unor *negustori* din anumite localități din Asia-Mică, ce cutreureau Europa întreagă mai ales prin evul de mijloc, cu mărfurile și daraverele lor; și, întrucât prezența lor determină la noi denumirea însăși a unei localități principale, ca *for al Filistenilor*, aceasta ar putea dovedi sigur că negoțul ce se făcea aci avea o importanță deosebită, care domina regiunea întreagă a țărilor vecine.

Acești *Filisteni* se crede a fi fost, cel puțin în parte, afini, dacă nu chiar același neam cu *lazigii*, despre care am vorbit în paginile precedente, căror de asemenea li se atribuia calitatea de abili *negustori*; în nici un caz însă nu pot fi confundați cu Armenii sau cu Evreii, al căror nume și origine erau destul de bine cunoscute strămoșilor noștri, pentru ca să-i numească, fie și în diplomatie, altfel decât pe numele lor știut de lumea întreagă.

Cele mai de samă produse ale Moldovei, caii și boii.

E lucru stabilit că deverul cel mai mare al exportului Moldovei s'a făcut în vechime mai ales cu animale și în special cu cai și boi. Încă de pe vremea stăpânirii Dacilor asupra acestui pământ, se poate vedea la ce cinste și prețuire erau considerate de ei cele mai de samă din animalele casnice ale omului. Calul figurează în marca, pe steagurile și pe monedele Regatului Daciei. Specia bovină este deasemenea întâlnită în diferite faze sau manifestări ale vieții Dacilor.

Despre producția cailor în Moldova ne vorbește însuși marele poet al Romei *Ovidiu*, care, exilat în Tomis (Constanța de azi), e informat prin sine însuși, sau prin cei ce vor fi călătorit prin această regiune, că aicea se produce *cai admirabili*, ceea ce se vede din niște versuri ale sale, din care unul figurează și pe o hartă veche a Moldovei, probabil din veacul al 16-lea, al cărei cartuș (emblemă) ne înfățișează o herghelie de cai, de o conformație aleasă, iar zeita Diana, cu un crai-nou de-asupra frunții, rezemată pe un pedestal, pe care stă scris *Moldavia*, ține în mână o bandă purtând inscripția: „Admiratur equos. (Ovidiu)”. Harta în chestie, pe care am găsit-o între multe alte documente vechi,

Bogdan-Voevod, fondatorul Principatului Moldovei.
(După o litografie din Colecția G. Asaki).

într'o anctivărie din Berlin, se poate vedea în original în Arhiva Statului din Iași, cărei am cedat-o.

Și în însăși marca orașului Iași, foastă atâta vreme capitală a Moldovei, se vede, încă din veacul al 17-lea, dacă nu de mai înainte, de semnul unui cal, care se menține până la jumătatea veacului precedent, când a fost înlocuit, fără motiv serios, prin alte insignii. În marca județului Iași, precum și în marca județului *Bălți*, care după cum am mai spus, până la răpirea Basarabiei făcea parte tot din acel al Iașului, (odinioară considerate ambele aceste regiuni ca *Țara Iașilor*, a *Iazigilor*, ori ca *Principat al Iașilor* chiar), calul a fost și este menținut și până astăzi, chiar și sub dominația rusească, ca o dovadă că aceste locuri produceau, prin întâmplare sau ca dar al naturei, cei mai buni și mai frumoși cai din regiunile încunjurătoare.

Marca Statului și a monedelor întrebuintate de poporul Dac, reprezentând un cal, în diferite poziții.

După cele scrise de *Reichsdorf*, din vremea domniei lui Ștefan cel Mare (1541), în Moldova se produceau cai foarte aleși, „turcești și moldovenești“, cum și cai „de Asturia“, renumiți pentru grația mișcărilor lor și alte specii foarte bune și în mare număr. Domnia însă nu îngăduia exportul unor asemenea cai, din cei mai buni pentru armată mai ales, decât doar unora din soli sau ambasadori ai puterilor vecine, cărora li se dădea excepțional numai învoirea de a scoate din Moldova câte un mic număr oarecare.

Cu toate însă că țara aceasta nu era închinată încă formal Turcilor, totuși Ștefan, în momente de pace și bună înțelegere cu dâșii, le trimetea pe fiecare an câte un peșcheș de 500 cai, din cei mai aleși și mai ageri, și câte 300 de șoimi deprinși la vânătoare.

Sunt indicii că toți vecinii, mare parte dușmani, ce i-am avut în veacurile de mai demult, erau ahotnici după caii moldovenești, căci vedem din tratatele urmate între Domnitorii noștri și zișii vecini, cum cei mai buni cai,—acei ce trebuiau să servească mai cu samă în lupte, sau spre apărarea țării, erau opriți de a fi exportați din țară, ori ce preț s'ar fi încercat a se plăti, ca cost sau ca vamă pentru ei.

Lucru rațional fu, că odată cu creșterea hergheliilor de cai, să se prăsască pe acest pământ, înbelșugat în pășune, ori în codri de toate mărimile și cirezi de boi, turme de oi și capre, bivoli, odinioară *zimbru* sau *bouri* chiar, după cum dovedește marca Moldovei, „un cap de zimbru“, precum și, de asemenea, animale sălbatice, ca cerbi, caprioare, vulpi, jderi, veverițe, urși, lupi, epuri etc., ale căror vânătoare dădeau o cantitate foarte însemnată de blănuri, piei de o valoare remarcabilă, ori chiar carne de consumație.

Legenda lui Bogdan, supranumit sau confundat cu Dragoș, căruia i se atribue fundarea Moldovei, de a-și fi inaugurat Domnia prin vânătoria unui respectabil dar înfiorător bour sau zimbru, după care și-ar fi luat chiar țara marca sa, e încă un motiv sprijinitor al tradiționalelor vânători ce se făceau prin aceste pământuri, cum și în aceeași vreme o dovadă de bogăția în animale de tot soiul, ale căror valori produceau mijloace însemnate de existență și negoț populației din acele vremuri. Prăsirea boilor în special, e însemnată din epoce și mai vechi, ce nu ne sunt îndestul cunoscute, întru-cât se găsesc indicii fie pe unele monede antice, fie pe diferite monumente, sculpturi ori inscripții, că în

Marca orașului Iași în 1650, reprezentând un cal.

Marca orașului Iași în 1834, reprezentând un cap de bou, un cal și doi pești.

Marca județului Iași, din Moldova și Basarabia, reprezentând un cal.

viața poporului ce moșteni pământul pe care-l locuim, desemnul boului sau capul de bou (uneori atribuit zimbrului) a figurat la loc de cinste, ca emblema fie a statului, fie a comunelor sau a conducătorilor lor.

Și acum vre-o doi ani, în săpături făcute în portul dobrogean Balcic, ce odinioară se crede a fi fost stăpânit un timp oarecare de Domnii Moldoveni, s'au găsit pietre mari de arhitectură ornate cu capete de bou, încunjurate de lauri, lucru ce se poate atribui și stăpânirii moldovenești prin acele locuri,—cu atât mai mult că și una din localitățile de pe litoralul Mării-Negre din partea Dobrogei, a purtat, cum se vede în unele hărți mai vechi, denumirea de Moldavia.

Marca ținutului Eșii, în 1828.

Marca Primăriei orașului Jassi în 1862.

In epoca lui Alexandru cel Bun și a urmașilor săi.

Mijloace de producție. Cine făcea negustorie în țară.

'a bucurat Moldova întotdeauna de folosul pășunilor și a pădurilor, de produsele îmbelșugate ale apelor curgătoare din țară, râuri și iazuri, cele mai multe scurgându-se din munții Carpați, cari produceau o cantitate enormă de pești și alte animale de apă. Dar mai ales Dunărea, cu gurile și bălțile ei nenumărate, producea în regiunea vărsării lor în mare un vânat din cele mai abondente, relativ ușor de obținut, cu toate că mijloacele de păscuire atunci nu erau așa de perfecționate ca în timpul de față. Mai în special păscuirea *moronilor*, cari puteau îndura un transport mai îndelungat până în țările străine, aducea bine-înțeles un câștig mult mai însemnat întregii țări, decât alte soiuri de păscării.

Dar, după cât ne putem informa, nu numai poporul fără ranguri de noblete știa să facă negoț în țara Moldovei; mulți boeri, unii Domni, sau alții cari candidau la Domnie, fie pentru câștig, sau ca să ajungă la scopurile lor, făceau diferite acte de negustorie, cum se văd adesea înșiși Voevozii Moldovei, printre cari Alexandru cel Bun, care aduce din Polonia arme, țesături, argintării ș. a., Ștefan cel Mare, ori descendenții lor, ca Ștefăniță, Petru Rareș, care din tinerețe își alesese meseria de păscar, Lăpușneanu și mai ales Aron-Vodă supranumit cel Cumplit, care după ce vagabondează prin Polonia, Germania, poate și în alte locuri, ajungând în Constantinopol, unde nădăjduia să intre în favoarea Sultanelui și a celorlalți mari demnitari turci, ca să capete tronul Moldovei, și neavând bani îndeajuns spre a înbuia cu bacșișuri pe cei ce trebuiau să-i sprijine năzuințele, fu silit să se ocupe cu negoțul de... *pietre scumpe*, pe care poate că le agonisise prin moșteniri, sau prin alte împrejurări necunoscute.

Se mai știe că pe când era Domn Petru Rareș, trimetea la iarmaroacele din Galiția turme de câte 1000 de boi, pe lângă alte mărfuri; Iancu Sasu-Vodă de asemenea trimetea tot în Polonia spre vânzare câte 1800 capete de boi. În schimb însă acești Domnitori aduceau din țările vecine, fără multă cheltuială și cu scutiri de taxe, orice alte mărfuri le trebuiau, fie pentru Curtea lor, fie chiar pentru... revindere cu câștig, cum vedem că mai târziu și alți stăpânitori ai țării, ca Ghiculeștii,

Duculeştii etc., se ocup cu asemenea daraveri, până şi prin mijlocirea Domniţelor lor.

Diferite fapte de negoţ se văd citate în multe hrisoave Domneşti şi prin unele tratate încheiate de Domnii Moldoveni cu Regii Poloniei, sau cu alţi demnitari străini din epocile respective. Un document din cele mai vechi, înainte de descălicarea lui Bogdan, ne dă indicaţii că prin anul 1134, *Ivanco Rostislavovici*, ce se crede a fi fost Prinţ al *Republicii Bârladului*, ce exista pe atunci sub suzeranitatea Regelui Galiţiei, ar fi scutit pe anumiţi neguţitori din Mesembria, de plata vămii la descărcarea mărfurilor aduse de peste Dunărea, ce se făcea în oraşul *Galiciu-mic*, care fusese constituit astfel într'un fel de portofranc, dându-le însă posibilitatea de a o plăti în Tecuci, Bârlad, ori în alte oraşe; asemenea numitul mai scuteşte şi pe alţii de plata vămilor la încărcatul mărfurilor pământene şi cele ungureşti, ruseşti şi boeme, în oricare altă localitate, afară numai de *Galiciul-mic*, unde urma a plăti după preţuirea ce va face-o însuşi Voivodul mai sus numit.

În 1421 Alexandru Vodă cel Bun despărţindu-se de soţia lui Ringala, sora Regelui Poloniei, îi acordă o pensie de 600 zloţi, care, dacă nu ar fi răspunşi la vreme de Domnitor, Regele să aibă dreptul să aresteze pe toţi *negustorii Moldoveni*, ce s'ar găsi prin Polonia, cu deosebite interese. Acesta de altfel era modul prin care se îplineau pe atunci datoriile între state străine, căci se apuca cel dintâi conaţional al datornicului, ce se afla în ţara creditorului şi se îplinea de suma datoriei, rămânând însă acestuia dreptul, când va reveni în ţara lui, să apuce la rândul său pe adevăratul datornic şi să-l îplinească de ceea ce i s'a luat silit pentru el.

Despre Alexandru-Vodă Lăpuşneanu, se vorbeşte că şi el făcea negoţ până şi cu Veneţia, unde trimetea boi şi alte produse moldoveneşti, primind în schimb diferite manufacturi sau obiecte de lux, cu care îşi înpodobea desigur Curtea. Ar fi fost chiar prea luxos acest Domnitor, căci îl vedem asemenea, din alte acte, că aduce din Transilvania mobile, stofe speciale, vinuri străine, medicamente diferite,—cerând să i se trimeată în Iaşi şi diferiţi meşteri, printre cari şi *fabricanţi de bere...* băuturică pentru care era foarte ahtiat Lăpuşneanu-Vodă şi soţia lui chiar.

Cel mai vechiu tratat şi convenţie vamală între Moldova şi Polonia.

În lipsă de alte documente, cari vor fi existat, credem, între statul moldovenesc şi unele din ţările vecine, tratatul sau convenţiunea vamală ce se cunoaşte că a avut fiinţă în veacul al cincisprezecelea, încheiat de Alexandru Vodă cel Bun, cu reprezentanţii comunali ai Capitalei Galiţiei, bine-înţeles după aprobarea şi a Regelui Poloniei, cu data de 8 Octombrie 1408, prezintă un interes deosebit pentru cunoaşterea trecutului organizaţiei administrative, financiare şi vamale în ţara noastră, ca punând baza unei reglementări scrise, despre care până la dânsul nu putem avea nici o idee.

Acest act s'a redactat şi încheiat în Suceava, capitala Moldovei de pe atunci şi în el găsim o sumă de amănunte asupra producătorilor ţării noastre, cât şi asupra modului de percepere a dărilor către stat. Tratatul de care e vorba cuprinde următoarele dispoziţii:

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Voevod, Domn țarei Moldovei, am încheiat cu sfetnicii și târgoveții din târgul Liov (Lemberg), următorul așezământ vamal, după cum trebuie să umble ei cu mărfurile lor în țara noastră, plătind vame mai ușoare de cum au fost în trecut, și anume:

Dintâi vama de căpitenie dela Suceava, la descarcarea postavurilor se va plăti acoloa câte 3 groși de la 1 grivnă; tot atâta pentru cumpărarea mărfii tătărești în Suceava: matasă, piper, camhă (un fel de stofă aurită), tebencă (o stofă de mătăasă), temiap (?), cvas grecesc (un fel de vin dulce). Iar cumpărând aceste lucruri în alte orașe ale noastre, acolo la locul cumpărături se va plăti câte 2 groși dela 1 grivnă și apoi la Suceava tot câte 3 groși dela 1 grivnă și numai astfel va fi slobod a le revinde la alții.

Scoțind vite din țară la Lemberg se va plăti în Suceava dela 1 vită câte 1 gros, asemenea dela 10 porci, 10 oi, 100 veverițe; dela 1 cal sau 1 iapă câte 6 groși; 100 vulpi, 10 groși, 100 piei crude de oaie 4 groși, 100 piei de miel 2 groși, 100 piei de bou 15 groși. Atâta pentru vama de căpitenie dela Suceava.

Exportând mărfurile spre țările tătărești, se va plăti dela 12 cântare în Suceava câte 1 rublă de argint, în Iași, 30 groși, în Cetatea-Albă 1/2 rublă de argint; iar mergând nu prin Cetatea-Albă ci prin Tighina, se va plăti acolo vama Cetății-Albe, afară de plata trecătoare, și încă și la strajă se va mai da dela tot carul câte 12 groși.

Ducând vite din Moldova la Tatari, se va plăti de pre toată vita în Suceava câte 4 groși, în Iași 2 groși, de asemeni în Tighina; iar de pre 100 oi în Suceava 60 groși, în Iași 30 groși, de asemenea în Tighina. Aceasta e vama pentru export la Tatari.

Postavurile cată a se vinde chiar la locul descărcării în Suceava, iar nu cumva în alte orașe ale noastre, și apoi cu banii prinși din vânzare slobod va fi de a umbla și de a târgui orice lucruri în toată țara noastră. Exportul postavurilor la Unguri și la Munteni este slobod, anume: pentru exportul muntenesc se va plăti în Suceava dela 1 grivnă 3 groși, și la graniță la Bacău dela 1 grivnă 3 groși, și apoi la întoarcere din Valahia cu marfă de acolo, fie piper, fie lână fie ori și ce, se va plăti în Bacău dela 12 cântare, 1/2 rublă de argint; iar pentru exportul postavurilor la Bistrița, în Ungaria, se va plăti în Suceava dela 1 grivnă 3 groși, în Baia dela 1 grivnă 1 1/2 groși, asemenea la Moldavița; și apoi la întoarcerea din Ungaria cu marfă de acolo se va plăti de la 1 terhat în Moldavița 2 groși, tij în Baia.

Exportând postavuri la Brașov se va plăti în Suceava dela 1 grivnă câte 3 groși, la Bacău, 1 1/2 groși, tij la Troțuș; și la întoarcere de acolo dela fiecare terhat în Troțuș, câte 2 groși și tij în Bacău.

Slobod este a se exporta în Galiția caii moldovenești cei în preț de 3 grivne, precum și caii ungurești sunt slobodi plătindu-se la locul cumpărături, dela tot calul câte 4 groși, la depozit în Suceava câte 6 groși, în Siret 2 groși, tij în Cernăuți, iar scoțându-se cai sau iepe la Cameneț în Podolia, se va plăti în Dorohoi vama Siretului și în Hotin vama Cernăuțului: aceasta este vama pentru cai și iepe.

Cumpărând vite sau cârlani în Bacău sau în târgul lui Roman, sau în Baia, sau în Neamț sau în alte orașe ale noastre, la locul cumpărături se va da vamă: dela 1 vită 1 gros, tij dela 10 oi, sau dela 10 porci, sau dela 100 piei de miel: dela 100 piei de bou 10 groși; dela 100 piei crude 2 groși; și apoi să se eie o mărturie pecetluită dela vameș, care se va arăta la vama de căpitenie în Suceava, fără a se mai plăti undeva a doua vamă.

Vama dela Siret este: dela mărunțișuri, pielărie, nădragi, coarde de arc, săbii, de la care toate se va plăti de la o grivnă 3 groși; iar exportând din țara noastră, din Suceava prin Siret, se va plăti în Siret pentru piei, lână, piele de oaie, pentru toate câte o jumătate din vama Sucevei; aceasta este vama Siretului.

În Cernăuți se va plăti: de la un car nemțesc vama 4 groși, dela un car armenesc 6 groși, o vită 1 gros, tij, 20 porci sau 10 oi, un cal sau o iapă 2 groși, iar pentru trecătoare, fie cu care nemțești, fie cu care armenestești, 4 groși: aceasta este vama Cernăuțului. În Cernăuți carele să nu se răscolească, ci numai neguțătorul să încredințeze, că nu are în car mărfuri oprite, adică *jderi, argint, ceară și cai moldovenești de cei buni*.

Prețul postavurilor să fie în Suceava după prețul curgător din Lemberg. Lembergenii cari vor voi să meargă la Brăila după pește, vor plăti câte 1 1/2 groși dela 1 grivă la vama dela graniță; sau la Bacău sau la Bârlad; iar carul sau peștele să nu li se supere; și apoi luându-și de acolo mărturie pecetluită să vie slobodi la Suceava, unde la vama de căpitenie să mai plătească câte 3 groși dela 1 grivnă, fără ca să li se

supere car sau pește; după aceia în Siret să mai plătească dela 1 grivnă 1½ groși, fără alt amestec la car sau pește; însfârșit în Cernăuți să se iee vamă după car.

Lembergenii carii vor aduce din Ungaria *argint ars*, mai nainte de toate *ne vor vinde nouă cât ne va trebui*, și apoi din ce le-ar rămănea să vândă și altora. Importul cerei muntenesti și brașovenesti este slobod, plătindu-se vamă de la o roată de ceară în Bacău 1 groș, la depozit în Suceava tij și în Siret tij. Importul jderilor ungurești e slobod, plătindu-se vamă dela 1 grivnă în Baia 1½ groși, în Suceava 3 groși, în Siret 1½ groși; din care jderi slobod este a vinde numai după ce noi ne vom alege cât ne va trebui nouă.

Slobod este Lembergenilor a ține în Suceava o casă a lor (agenție), în care însă să nu fie crâșmă, să nu se fiarbă *bere*, nici miere, nici să fie căsăpie sau pielărie; căci pentru călcarea acestei opriri îngrijitorul casei va fi dat afară.

Atâta am făcut pentru Domnul nostru Regele Poloniei, din toată Galiția și Podolia, care toate mai sus scrise făgăduim a păzi totdeauna în vecii-vecilor, nestrămutat niciodată, pe cinstea noastră și pe credința noastră, după dreptul creștinesc.

Marturii noștri sunt: Panul Juri Staroste, pan Mihailo dela Dorohoi, pan Vlad dela Siret, pan Oană Vornic de Suceava, pan Iașco, pan Iiaș Paharnic; iară din partea orașului Lemberg au fost marturi ambasadorii: Măcico Kulikowski, Zemirstan Hanăs, Hanăs Verzest, Rus Niklius și pisărul dela Lemberg Hanăs. Spre mai mare tărie am poruncit credinciosului nostru Brateiu Logolât a scri și apune pecetea noastră cea mare. Suceava, 6910, Octombrie 8 (1408).

După cum am văzut din cuprinsul acestui document, se pare că el nu este așezământul vamal cel mai vechi, ce trebuie să fi existat în Moldova, sau între Moldova și alte țări vecine, căci chiar din primele rânduri se vede că e vorba de o ușurare a taxelor ce se plăteau în trecut și ca atare atrage dela sine ideea despre existența unor alte acte precedente, făcute de Domnitorii mai vechi ai Moldovei.

Din înșirarea taxelor diferite, pe mărfuri de tot soiul, ne putem face o idee aproximativă de felul obiectelor ce se exportau și importau în Moldova pe acele vremuri, cum și de trebuințele publice și particulare pentru existența întregii populații din țara aceasta. Se văd deasemenea produsele speciale ale pământului nostru și întrebuințarea ce urma să se facă din anumite obiecte ce puteau circula dela un capăt la altul al țării, sau să fie scoase peste graniță. Preocuparea de a se proibi eșirea unor articole, precum anumite blănuri ușoare sau de lux, ca acea de jderi, a argintului, care probabil era absolut necesar Domniei pentru batere de monede în *tarapanaua dela Suceava*, a cerei ce se întrebuința atât pentru cultul creștinesc, cât și pentru luminatul caselor celor mai bogați, și mai ales a *cailor moldovenești de cei mai buni*, cari trebuiau să slujească armatei, ori alaiurilor domnești, dovedește că și atunci, ca și în zilele noastre, vama trebuia rânduită în interesul nu numai a perceperei unui venit domnesc sau al statului, dar și pentru economia generală a țării și a locuitorilor săi.

Avem de însemnat aici că moneda *groși* sau *groșiță*, avea valoare de a 36-a parte din 1 *grivnă*, care și ea era egală, pe cât se pare, cu o *jumatate pfund de argint prusian*, sau o *rublă ucraniană*.

O însemnată imigrare de negustori Armeni, Greci și Evrei.

Pela 1418, tot sub domnia lui Alexandru cel Bun, intrară în Moldova un număr de vre-o 3000 Armeni, cari fugise din patria lor, Armenia din Asia-mică, de groaza năvălirii Turcomanilor și a Persanilor, cari-i prădau și ucideau fără nici o cruțare. Acești fugari căpătară în-

voire domnească să se stabilească în diferite orașe, sau chiar prin sate din țara noastră, începând cu Cetatea-Albă, unde se opriră dintâi cei mai mulți, răspândindu-se apoi prin Bârlad, Bacău, Iași, Roman, Botoșani etc. până la Hotin. Parte dintr'înșii însă trecură și mai departe prin Galiția.

Acești musafiri ai Moldovei după cât se vede, trebuiră să se ocupe mai mult cu negustoria și mai puțin cu diferite meșteșuguri pe care puteau să le practice aici, unde obiceiurile și produsele țării difereau mult de cele din Asia.

Tot atunci au năvălit în Moldova și un mare număr de fugari Greci din Constantinopol, unde aceștia de asemenea erau jefuiți, maltratați și goniți de Turcii ce cuprinsese vechea capitală a Bysanțului. Grecii aceștia, cași Armenii, cu aptitudini particulare într'ale negoțului, și prin o concurență specială, reușiră să ia cele mai multe îndeletniciri din mâinile băștinașilor, cari fură siliți astfel să se restrângă tot mai mult numai la munca ogoarelor, a crescătoriilor și a celorlalte treburi grele ale pământului.

E de notat că în multe hârtii vechi ajunse până la noi, adesea se vede că numele de *arman*, este asimilat cu acel de *negustor*, pe când acel de *grec*, se atribuie mai mult mănuiitorilor de bani, zarafilor, cămătarilor și slujbașilor boerești ori domnești, cu caracter special de șiretlic sau uzură.

Tot în această epocă un număr important de Evrei, fiind persecutați și goniți din Polonia și Ungaria, obținut o învoire specială dela Alexandru cel Bun să se așeze în Moldova, în anumite localități. Li s'impuse însă ca ei să nu se ocupe cu crâșmăritul, nici să ție trunchiuri ori căsăpii de carne, nici pitării pentru creștini, spre a nu concure pe negustorii pământeni; această

Alexandru cel Bun, Voevodul Moldovei, dela care ne-a rămas cel dintâi tratat și convenție comercială și vamală.

proibiție dealtmintrelea era în acelaș timp aplicată și pentru Armeni.

Daraveri negustorești cu Brașovul și alte localități de peste graniță.

Relațiile comerciale ale Domnilor Moldovei, în veacul al XV-lea, privesc mai cu samă localitățile din Polonia și Transilvania, din cari țări orașele *Lembergul* (*Liov*), *Bistrița* și *Brașovul* sunt mai ades menționate în diferite hârtii ce au mai ajuns până la noi.

Astfel, un fiu a lui Alexandru cel Bun, *Ștefan al II-lea*, în cursul

anului 1435, dă un privilegiu (de almintrelea cum se vede a fi dat și părintele său), tuturor neguțitorilor brașoveni, să umble în voie bună în întreaga Moldovă, plătind însă cuvenita vamă domnească de fie-care povară (legătură, bucea etc.), câte 4 groși, iar alte mărfuri, ce s'ar taxa pe valoare, să plătească de fie-care grivnă câte 2 groși.

Se prevede de asemeni ca nimeni să nu poată pune *zalog* (sechestrul) pe marfa târgoveților și a oamenilor lor, pentru datorie străină, afară numai dacă cine-va își va afla vre-un datornic al său,—atunci să-l părăsască *după lege* înaintea Domnului (adică să-l cheme în judecată), fără să cuteze altfel a-i face singur silă; — condițional însă ca și Brașovenii să se poarte tot așa cu Moldovenii.

Tot pe atunci, acelaș Domn scrie Ispravnicilor județelor din Bacău și Totruș, că primind plângeri multe din partea Brașovenilor, că pe acolo li se fac multe pagube și piedeci oamenilor și târgoveților lor, să ție sama de ordinele ce le dă, ca să nu-i nedreptățească, așa ca să nu i se mai adreseze nici o jalbă.

Doi ani mai târziu, Ștefan-Vodă arată într'un hrisov al său că a venit la el soli din Brașov și din țara Bârsei, cari s'au rugat „pentru pace și vamă“, ca să rămâie cu aceleași drepturi cum au fost pe vremea părintelui său, spre a plăti de povară (care se socotea cam la 100 ocă) câte 4 groși în toată Moldova și la toate vămile, ori-ce s'ar afla în povară, afară de postav, care urma a plăti câte 12 groși de povară; și să fie slobozi a-și vinde marfa lor în toată Moldova, *numai cu cotul să nu vândă*; iar dela vitele ce vor cumpăra să plătească vama și *scrisul* (socoteala) ca și mai înainte; să nu li se oprească în veci neguțitorilor Moldoveni, marfa pentru datorii din țara lor, nici Brașovenilor în Moldova, „macar răzmiriță de ar fi, Doamne-fereste de una ca asta“; și să iasă cu toată marfa la țara lor, fără nici o piedică din partea vre-unui dregător, vameș sau globnic (împlinitor) Moldovan.

În alt hrisov, fără dată; „Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu, Domn a *toată țara a Moldovlahiei*“, scrie Șoltuzului și Pârgarilor din Brașov și tuturor oamenilor buni din țara Bârsei, că venind la el, din partea lor, *Hanea Arcașul*, i-a cerut să se învoiască umblarea Brașovenilor cu mărfurile lor în toată Moldova, fără să se facă nimănui nici o opreală pentru marfa străină, cu drept de reciprocitate a negustorilor Moldoveni în Transilvania; „iar dacă vreunui dintre ai noștri i s'a făcut vre-o nedreptate de oamenii lor, acela să meargă la Brașoveni să le facă dreptate, cum și din potrivă“.

Ilieș-Vodă, tot fecior a lui Alexandru cel Bun, urmând în domnie, confirmă diferite privilegii ce aveau Brașovenii dela tatăl său, amenințând pe vameșul sau vornicul, sau orice alt dregător care ar face altfel, că va plăti *cu capul*, „iar dacă se va întâmpla cuiva să aibă vre-o pagubă în Secuime, nimeni să nu îndrăznească a opri marfa lor, ci să oprească din acel scaun (instalație), unde s'a făcut paguba, fie postav fie altă marfă“.

La 1442 acelaș Ilieș, spre a mulțami Polonilor că i-a dat ajutor să se suie în scaunul Moldovei, pe care i-l disputa fratele său Ștefan, se obligă a le plăti un tribut de *100 cai, 400 bucăți pânză de matasă* (probabil că asemenea marfă se producea atunci și în țara Moldovei, din cultura vermilor de mătăasă), *400 boi și 300 cară cu moroni*, pe an, a-

duse dela Dunărea și poate și dela Marea-Neagră, prin Cetatea Albă. ori din alte porturi dunărene.

Prin 1447, un nepot a lui Alexandru cel Bun, *Roman-Vodă*, scrie prietenilor săi iubiți, Judeților și Șoltuzului și Pârgarilor și tuturor negustorilor *mari și mici*, ca să știe toți că i-a ajutat Dumnezeu și și-a dobândit moșia sa adevărată (Domnia), așa că ei să vie la el și în țara sa, cu negustoriile și mărfurile ce au, fără să se teamă de vre-o pagubă, căci țara Moldovei le este deschisă și nimeni într'însa nu va suferi vre-o strâmbătate, ci se vor păstra aceleași drepturi și obiceiuri ce erau și în vremea sfânt-răposatului său moș Alexandru. „Căci e pace din toate părțile“, încheie *Roman-Vodă*.

Petru al II-lea Vodă, prin un hrisov din 1448, reîntărește și el toate vechile drepturi ale brașovenilor. Tot așa face și urmașul său în Domnie Alexandru-Vodă, zis Alexăndrel, în 1449, arătând că au dreptul de a umbla slobozi și în bunăvoie prin toată țara și prin *cetăți* și prin târguri, ca să-și vândă marfa lor: pânza și boboul (citurile), să le vândă cu cotul, iar postavul numai cu bucata. Ca vamă urmau să plătească pentru un postav de *Polonia* 12 groși, pe unul de *Lenbia* 18 groși, pe unul de *Bâtvar* 8, pe unul de *Cehia* 4 groși, iar vama de Suceava să n'o plătească aiurea decât numai acolo, macar de ar merge *până dincolo de Marea*. Și să fie slobozi a-și cumpăra boi, vaci și orice altă marfă, ce cumpărau pe vremea lui Alexandru-Voevod. Iar când ar voi să mâne boi din Moldova în țara Ungurească, atunci vor plăti câte 2 groși de bou, dar mai mult nimica.

Observăm că tot în acest hrisov se mai vorbește și de cazurile de furturi de vite, arătându-se că: „dacă cineva își va cunoaște la Brașoveni caii sau boii, ori unde în țară, și i va dovedi cu oameni buni (marturi) că sunt de furat, iar brașovenii nu vor putea pune chează pentru acei cai sau boi, ei vor perde aceste vite, fără să mai plătească și altă gloabă. Dacă Brașovenii vor voi să stee la judecată chiar înaintea Domniei, să fie slobozi ș'o facă.

La 1456 *Petru Aron-Vodă* încheie un tratat cu Polonii, îndatorindu-se prin el ca să le dea, în cazuri de război, un ajutor de 400 călăreți și ca *provizie 400 de boi*. Tot acest Petru reînoește și el privilegiile Brașovenilor, în termeni identici aproape cu ai predecesorilor săi.

Prin 1465 era Cămăraș și Mare-vameș al Moldovei un oarecare italian sau genovez *Dorino Cattaneo*, care în acelaș timp avea și calitatea de bărbier (medic) al Curții Domnești.

Ceva mai târziu un alt hrisov dela acelaș Domnitor, e trimis „Boerilor și Vornicilor și Șoltuzilor și Pârgarilor și Juzilor și Vatamanilor și țării întregi, că oricine va avea vreun datornic la Brașov să nu ia nici un zalog dela târgoveții veniți de acolo, ci când își va cunoaște cineva datornicul în față, numai atunci să fie silit să plătească acel adevărat datornic“; deci o orânduire nouă, protivnică obiceiului despre care am vorbit mai în urmă. Apoi se mai scrie în acelaș hrisov: „iar-dacă va fi luat cineva ceva Brașovenilor, nesocotind drepturile pe care ei le au din vechime în Moldova, să li se întoarcă tot până la un tir de ață, ca să nu vie să se mai jăluiască, căci cine nu va asculta de o asemenea poruncă, acela va suferi mare pedeapsă dela Domnie“.

In epoca lui Ștefan Vodă cel Mare și după.

Alte tratate, privilegii și fapte negustorești.

omnitorii țării Moldovei înainte, ca și după Alexandru cel Bun, luau negreșit anumite dispoziții în orice împrejurare cerută pentru asigurarea nevoilor țării lor, atât politice cât și economice, dar cele mai multe din actele încheiate în acela vremi îndepărtate au dispărut, și numai unde și unde întâlnim câte unul, sau câte o scurtă relație despre unele fapte ce s'au petrecut pe atunci.

Din asemenea indicii putem deduce că nici o clipă țara noastră n'a încetat corespondența ori tratativele cu țările vecine, din care se găsesc încă anumite relații cu târgurile de peste graniță, și mai ales cu cele din Transilvania, ca Bistrița și Brașovul de care am mai vorbit, ambele aceste localități având o industrie bogată și o negustorie organizată, așa că puteau face față trebuințelor nu numai ale regiunii lor, dar și ale celor mai multe din ținuturile încunjurătoare.

Continuând să culegem astfel încă o serie de note despre faptele negustorești, îndeplinite în epoca următoare, găsim că în anul 1459 Ștefan cel Mare, Voevodul Moldovei, încheie un tratat de pace cu Cazimir Regele Poloniei, prin care, pentru a sfârși odată luptele și devastările reciproce, ce urmasse multă vreme între ei, promite să cedeze Polonejilor Cetatea Hotinul, acordându-i și libertatea de a păscui în apa Niștrului, cum și dreptul de a face negoț liber în Moldova, cu condiția însă, ca un rival al lui Ștefan la Domnie, Petru Aron, să nu mai fie îngăduit a locui în Hotin, sau în apropiere de Moldova, de unde el căuta neconținut să facă intrigi și să stăruiască sau să se lingusească pe lângă Poloni, spre a-i da ajutor ca să lupte cu Ștefan spre a-i lua scaunul.

Dela Ștefan cel Mare ne-a mai rămas și ajuns până la noi, un document, aproape de aceiași natură ca acel al lui Alexandru cel Bun, ce l'am reprodus în paginile precedente, care a fost păstrat, după cum se vede, în Arhiva comunală a orașului Lemberg. E un tratat, convenție sau așezământ vamal, ce se deosebește în unele puncte de cel al predecesorului său străbun, fiind încheiat tot cu reprezentanții orașului Lemberg.

Din acest act se poate observa micile prefaceri ce le-a adus timpul

în treburile și practica vamală a țării Moldovei, după o trecere de 57 ani dela precedentă convenție a lui Alexandru Vodă, cât și o specificare mai amănunțită a diferitelor produse ale țării noastre.

Convenția vamală a lui Ștefan cel Mare cu Polonia.

Iată acum textul actului despre care vorbim :

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Ștefan Vodă, Domnul țării Moldovenești.

Facem cunoscut cu acest act al nostru, tuturor cui îl va vedea sau îl va auzi cunoscându-se, cui va fi aceasta de trebuință, că a venit înaintea noastră prietenii noștri Burgarii (consilieri comunali) de la Leopole (Lemberg), aducându-ne privilegiul cel mare ce-l au de la moșul nostru, răposatul Ștefan Vodă și de la toți strămoșii noștri, și rugându-ne a ușura vămile din acel vechiu privilegiu.

Deci noi sfătuindu-ne cu boerii noștri și cu Divanul, le am îngăduit acel drept, cum adecă vor avea să umble neguțitorii lor în țara noastră cu libertate și de bună voie și cu ce fel de obicei vor avea a plăti vămile pentru mărfurile lor.

Și de'ntâi în vama principală, la depozit în Suceava (Capitala Moldovei), vor plăti de cumpărătură de grivnă 3 groși.

Iar de felurile mărfuri mărunte, precum *pânză litvană* și *pânză de Krösno* și *pânză albastră* și *catifea* și *postav în bucăți* și *cizme* și *farsă* (o stofă de lână ușoară dar cam aspră) și *cuțite* și *coase* și *lucruri de costor*, precum și *vase*, *cofite*, brăne ferecate (chimiruri) și alte unelte, asemenea *șofran*, *cușme*, *fieri de plug*, *săbii ungurești*, *paloșe* și alte lucruri mărunte, cât intră în negoțul cu amănuntul, de toate aceste se va plăti vamă în Siret de grivnă 3 groși.

Iar cumpărând în Suceava marfă tătarască (de la Kaffa), sau *sineală*, *matasă*, *piper*, *camhă*, *tebencă*, *tămâie*, *vin grecesc* sau *scorțișoară*, vor plăti vamă de grivnă 3 groși.

Iar cumpărând marfă tătarască în alte orașe ale noastre, vor plăti acolo la locul cumpărăturii de grivnă 2 groși, și apoi la vama principală în Suceava, de grivnă 3 groși; și de aici vor fi slobozi a desface acea marfă cui vor pofti.

Iar cine duce la Leopole marfă moldovenească, va plăti în Suceava de *vită cornută* 1 groș, de *zece porci*, 1 groș, de *10 oi*, iarăș un groș, de *1 cal*, sau *1 iapă*, 6 groși, de *100 veverițe*, 1 groș, de *100 vulpi*, 10 groși, de *100 piei de oaie*, 4 groși, de *100 piei de miel*, 2 groși, de *100 piei de bou*, 15 groși; aceasta e vama Suceveană.

Iar cine merge la țara tătarască va plăti de 12 cântare de marfă cântărite în Suceava, 1 rublă argint; apoi în târgul Iașilor 30 groși, la Lăpușna 30 groși și la Cetatea Albă jum. rublă argint.

Iar cine nu va merge la Cetatea Albă să dea la Lăpușna și cât era să dea la Cetatea Albă.

Iar la Tighina se va plăti vama și acuma după obiceiul de mai înainte și la strajă se va da de car 12 groși.

Iar cine va duce vite la țara tătarască, va plăti în Suceava de *vită* 4 groși, în Iași 2 groși, și în Lupușna 2 groși, de *100 oi* în Suceava 60 groși, în Iași 30 groși și în Lăpușna 30 groși.

Postavurile să nu se vândă în nici un oraș al nostru, afară numai în Suceava; și apoi cu banii dobândiți să-și poată târgui după plac în toate târgurile noastre.

Exportarea postavurilor la Ungaria, la Basarabia (Muntenia), la Kilia și la Turcia e liberă.

Cine va duce postavuri la Basarabia, va plăti vamă în Suceava, de grivnă 3 groși, iar în Târgul Romanului, în Bacău, în Adjud, în Putna, în Vaslui, în Bârlad și în Tecuci, de car 2 galbeni (turcești).

Iar întorcându-se din Basarabia sau din Turcia cu piper, cu lână sau cu altceva, va plăti în Bacău, în Român și în celelalte orașe mărginene de mai sus, de car 2 galbeni turcești și apoi în Suceava, cântărindu-se, se va plăti de 12 cântare 1 rublă de argint.

Cine va duce postavuri la Bistrița sau în Ungaria, va plăti în Suceava de grivnă 3 groși, în Baia de grivnă 1 jum. groși și în Moldavița de asemenea.

Iar întorcându-se din Ungaria va plăti în Moldavița de fiecare sardină sau tarhat 2 groși și în Baia tij.

Cine va duce postavuri la Brașov, va plăti în Suceava de grivnă 3 groși, iar în Roman, Bacău și în Troțuș (Totruș) de fiecare sarcină sau tarhat câte 2 galbeni.

Iar la întoarcere în Troțuș și în Bacău câte 2 groși de sarcină.

Cumpărarea cailor moldovenești celor de 3 grivne și a cailor ungurești fie și în preț de 100 galbeni, e slobod; iar în cari orașe vor cumpăra, acolo vor plăti de cal 4 groși, apoi în Suceava de cal 6 groși, în Siret de cal 2 groși și în Cernăuți tij.

Ducând cai sau iepe la Cameneț (în Podolia), vor plăti în Dorogun (Dorohoi) vama Siretului și în Hotin vama Cernăuțului.

Vama fie de cal, fie de iapă e tot aceeași.

Cumpărând vite cornute sau necornute în Bacău, în Roman, în Neamț, în Baia sau în alte orașe moldovenești ale noastre, se va plăti vama numai la locul cumpărături-rei și se va lua dela vameș adeverință cu pecete.

Iar la locul cumpărături-rei se va plăti vama de vită cornută 1 groș, de 10 oi 1 groș, de 10 porci 1 groș, de 100 piei de bou 10 groși, de 100 piei de miel 1 groș, de 100 piei de oaie 2 groși.

Și apoi să meargă la vama de căpetenie în Suceava.

Iar vama tătarască ce era așezată în Cetatea Albă o am iertat locuitorilor din Leopole ca să nu o mai plătească nici un ban, nici chiar de mia de galbeni și nici chiar când îi va fi așteptând acolo, fiul hanului tatărăsc (ca să cumpere dela ei marfă).

Iar în Siret va urma a se plăti de lucruri mărunte de grivnă 3 groși, cum scrie mai sus.

Iar tot ce va merge din Moldova prin Suceava în dreptul Siretului, fie piei, fie lână, fie alte produse de oaie, de toate se va plăti în Siret, jumătatea vamei Suceava; aceasta e vama Siretului.

În Cernăuți, de un car furmănesc (nemțesc) vamă 4 groși, și de un car armenesc 6 groși, de vită 1 groș, tij de 10 porci sau de 10 oi, iar de cal sau de iapă 2 groși; și la trecătoare de orișice car fie nemțesc fie armenesc, câte 4 groși; însă de vor trece acele care cu plute sau pe ghiață sau prin vad, atunci nu vor da nici un ban; asta e vama Cernăuțului.

Iar în Cernăuți vameșul să nu scuture carele, ci să se mulțumească cu declarația negustorului că nu duce cu el *mărfuri oprite*, precum *jderi*, *argint*, *ceară* sau *cai buni moldovenești*.

Iar *prețul lucrurilor în Suceava* să ie ca în Leopole.

Iar Leopolenii, ce vor merge la Brăila sau Kilia după pește, să plătească vama la hotar în Bacău sau în Bârlad de grivnă $1\frac{1}{2}$ groși și pește din car să nu li se iee; apoi luând de acolo *adeverință cu pecete*, să vie slobodi la Suceava și să plătească de grivnă 3 groși, și iarăși pește din cară să nu li se eie, precum nici în Siret, unde vor plăti de grivnă $1\frac{1}{2}$ groși și în Cernăuți, unde vor plăti vama obișnuită.

Iar aducând Leopolenii postavuri sau ori-și-care altă marfă, nimenea să nu iee de la ei nici măcar un cot cu sila fără bani, nici vameșii, nici boerii, nici chiar noi înșine; ci dacă ne va trebui postav sau altă marfă, multă sau puțină, noi sau vameșii noștri să târguim și să ne luăm cât ne va trebui, după ce vom fi făcut plata.

Iar din *argint ars* ce vor aduce Leopolenii din Unguria, Transilvania, mai întâi ne vom cumpăra de la ei cu bani gata cât ne va trebui și apoi rămășița vor avea voe să scoată din țară.

Iar scoaterea din țară a cerei Muntenesti și Ungurești e slobodă, plătind vama de fie-care roată de ceară în Bacău, sau în Bârlad, sau în Baia câte 1 groș, în Suceava tij și în Siret tij.

Scoaterea din țară a jderilor ungurești e slobodă plătind vamă la graniță, în Baia sau în Bacău de grivnă $1\frac{1}{2}$ groși, în Suceava 3 groși, în Siret iar $1\frac{1}{2}$ groși.

Iar din acei jderi cât ne va trebui nouă, vom cumpăra cu bani gata și restul să-l scoată slobod din țară.

Am mai dat Leopolenilor dreptul de a ține în Suceava o *casă negustorească*, în care casă să nu fie însă nici *crâșmă*, nici *cășăpie*, nici *broyar* sau *berărie*; căci, întîmplîndu-se vreuna din aceste, *agentul lor va fi dat afară din casă*, cu toate lucrurile.

Aceste le-am îngăduit negustorilor Leopoleni ai Domnului nostru Regele Poloniei din toată Galiția și Polonia; iar cele scrise făgăduim a ține și îndeplini nestrămutat în veci, noi și locuitorii noștri, fără amăgeală și fără șiretenie, cu cinstea și cu credința noastră, după dreptul creștinesc.

Iar martori sunt: Mitropolitul nostru și Sfetnicii regali, veniți tocmai acum în ambasadă din partea Domnului nostru Regele, anume D-l Chalecki și D. Bagowski și boer din Sfatul nostru moldovenesc, D-lui Dumu Brăescu, D-lui Stanciu, D-lui Vlaicu, D-lui Goian Vornic, D-lui Cetco Scibor, D-lui Coste Dănescu, D-lui Toma Chinde, D-lui Micu Cral, D-lui Petru Ponescu, D-lui Albu, D-lui Lazea, D-lui Isaia de'a Neamț, D-lui Stefco Dămăscuș, D-lui Cozmiță, D-lui Buhtea, D-lui Ion Fătu, D-lui Sacăș Spătaru' D-lui Iuga Visternicu, D-lui Crasniș Postenicu, D-lui Tudor Paharnicu, D-lui Sbiarea Stolnicu, D-lui Ion Comisul, și încă D-lor Burgari și Sfetnici din Leopole, cari au venit acum și au întocmit cu Noi așezământul de față anume: D-lui Climent, D-lui Michal, D-l Petru și D-l Nimant scriitorul orașului.

Iar pentru mai mare tărie a tuturor celor mai sus scrise, am poruncit credinciosului nostru D-lui Dobrul Logofăt a scrie și a acăța pecetea noastră către acest act al nostru. In Suceava.

In anul 6968 (1460) luna lui Iuliu în 3.

Tot în cursul acestui an găsim că Ștefan-Vodă intervine la Cazimir Regele Poloniei în favoarea Cancelarului său, marele *Logofăt Mihul*, care, pe lângă importanta-i slujbă, se pare că mai făcea și o întinsă negustorie de export de vite, așa că acesta obține un privilegiu special spre a putea face ori ce fel de comerț în țara leșească, fără a plăti vre'un fel de vamă.

Stilul deosebit în care e scris acest document, în limba latină, ne îndeamnă de a-l reproduce în întregime aici, — dispensându-ne de a-l mai da și în traducere; întrucât tot cuprinsul seu se rezumă numai în scutiri de vamă, sau alte taxe pe teritoriul polonez.

Kazimirus Dei gracia rex Polonie magnus dux Lithwanie Russie Prussieque dominus et heres etc. Significamus tenore presencium quibus expedit universis. Quod attendentes fidelia seruicia et constantis fidelitatis obsequia quibus generosus Michael Cancellarius Moldawie fidelis noster grate dilectus nostre meruit complacere mayestati sibi et factori suo theolonia in regno nostro ubilibet solvi solita duximus indulgeri et presentibus indulsimus. Ipsumque et factorem suum, quem a se cum mercibus viuis et mortuis alias cum pecoribus et quibusuis alys mercancys pellium et sericeorum pannorum el aliarum rerum duxerit videlicet Hrynyecz Rutenum a solucone ipsorum thelonorum nostrorum quorumcumque et nauigiorum eximinis absolvimus et relaxamus tenore presencium mediante. Ita ut per Leopolim versus Cracouiam, de Cracouia versus Leopolim aut Lithwaniam, et ubicumque per dominya regni nostri idem factor suus Hrynecz Rutenus libere et secure sine ipsorum theoloneorum et nauigiorum solucona transire permittatur. Quocirca vobis vniversis et singulis Pallatinis Castellanis Baronibus Militibus Proceribus Capitaneis Tenutariis Burgrabiis Procuratoribus Magistris civium Consulibus Juratis Civitatum et Opidorum, castrorum fortalicionum Gubernatoribus de viarum Custodibus et Theoloneorum ac nauigiorum exactoribus et vniversis officialibus et subditis Regni nostri mandamus serioase omnino hec volentes quatenus dictum Michaellem et suum factorem prefatum Hrynecz quem a se duxerit cum mercibus suis superius descriptis quoquumque nomine appellatis videlicet pecoribus pannis sericis simplicibus que et pellibus vniversarum... mercantiis per civitatis opida... navigia et queuis loca dominiorum nostrorum.. morarj stare negociarj et mercarj libere et secure salvis rebus suis et personis permittatis et permitti faciat sine quavis theoloniorum solucone et absque omni impedimento detencione vel aresto.. in rebus suis... dampnum aliquot perpetiat vel quomodocumque nostro sub otentu aliud non facturi, presentibus infra huic, duntaxat beneplacitum voluntatis valituris. Harum quibus sigillum nostrum presentibus est subappensum testimonio litterarum. Datum in Leopole feria sexta post dominicam ludica proxima. Anno domini millesimo quadringentesimo sexagesimo.

*Relacio venerabilis Johannis
de Brzezys Doctoris utriusque
iuris Archidiaconi Gneznensis
et Regni Poloniae vice-cancellary.*

Originalul acestui document, cu un mare sigil atârnat de el, s'a aflat în Arhivele generale din Moscova.

Privilegii acordate Brașovenilor de Ștefan cel Mare.

Alte documente din această epocă prezintă iarăși un interes deosebit și din aceste putem cita, ca model de urbanitate, următoarea scrisoare, din 3 Ianuar 1470, a lui Ștefan cel Mare, adresată Brașovenilor.

Io, Ștefan Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn a toată țara Moldo-Vlahiei, dă domnia-mea această scrisoare și făgăduință, precum se face în toată lumea și cum se cuvine unor drepti creștini, adevăraților noștri prieteni, Soltuzilor și Pârgarilor și tuturor orașenilor și tuturor negustorilor din Brașov, dela mare până la mic, spre aceia ca să vie și să treacă la Domnia mea și la țara Domniei mele, slobozi și în bună voe, cu toate negustoriile lor și cu tot avutul lor, mult puțin cât ar avea. Și să vie și să treacă slobozi și în bună voie, fără nici o piedecă ori pagubă, la Domnia mea, cu negustoriile lor. Și dacă ne vom învoi la târguială cu prietenii noștri, precum e drept, să ne învoim; iar dacă nu ne-om învoi, Domniile lor să fie slobozi și volnici la noi și în țara noastră să-și cheltuiască avutul lor (spre a cumpăra marfă care s'o scoată din țară), fiecine cât va voi, fie prin târgurile, fie prin satele din țara noastră, fără piedecă și fără pagubă. Și tot așa opreli să nu se facă nicăeri în țara noastră, nici prin târguri, nici prin sate, nici pe la vămi, ori pe unde vor trece ei. Și iarăși când le va veni vremea să se ducă pe la locul lor, la Brașov, Domniile lor să meargă s'lobozi și în bună voie cu toate mărfurile și cu tot avutul lor, oricât ar avea cineva, fie mult fie puțin, fără grijă și fără pagubă, cum am scris mai sus și am făgăduit prietenilor noștri din Brașov, neguștorilor mari și mici. Și spre aceasta e sufletul și credința Domniei mele mai sus scrisului Ștefan Voevod și sufletul și credința tuturor boerilor Domniei mele, mari și mici.

Scris-am în Suceava, la anul 6980 (1472) luna lui Ghenarie în 3.

Printr'un alt act după acesta Ștefan Vodă făgăduiește tuturor neguștorilor „din Sfânta Coroană a Ungariei” că vor fi slobozi să vie în Moldova, cu ori-ce negoț și marfă, *fie în vreme de pace, fie în rezmeriță*. Această făgăduială o face „pe cinstea și pe credința noastră creștinească, fără înșelăciune și fără vicleșug”.

La 18 Fevruar 1476 Ștefan scrie Șoltuzului din Brașov „prietenu iubit”, să lase pe sluga sa *Mihai meșterul* să vie în Moldova, cu *săbii* și cu *arme*, ca să le aibă *împotriva păgănilor*.

Negustori mari, importatori și exportatori de mărfuri diferite, în Polonia și Rusia.

În afară de Transilvania, afaceri de negoț urmau negreșit pe o mai restrânsă scară și cu țările dinspre miază-noapte, în Polonia de sus și în părțile Rusiei dincolo de susul Nistrului.

Se vede însă că unii din negustorii Moldoveni căutau câte odată să se sustragă de la plata vămei în țările străine, fie cerând asemenea privilegii la șefii statelor respective, fie întrebuițând alte mijloace spre a evita astfel de cheltuieli.

În asemenea împrejurare Regele Cazimir al Poloniei, în anul 1472, acordă orașului său Liov, în interesul prosperărei sale, înființarea a două iarmaroace mari pe an, dispunând însă totodată că „negustorii transmarini (?) din Moldova” să nu poată face comerț cu regiunile de sus ale Poloniei, decât numai după ce vor plăti vamă în orașul Liov.

În ce privește Rusia propriu zisă, se vede că vitele, caii și oare-cari

alte mărfuri moldovenești, se strecurau dese ori și pe acolo, căci, pe la 1458, Andrei Odrowanschi, Palatinul și Căpitanul Rusiei, dispune printr'un rescript al său ca, în cazul când cine-va dintre locuitorii *Voivodă-tului Rusiei*, va afla vre-un bou ori vre-un cal al său la negustorii ce vin din Moldova sau din Liov, călătorind prin Rusia, dâșii să nu împiedece pe negustorii aceștia din drumul lor, ci să-i urmărească până la orașul Colomeea, unde să ceară a li se face dreptate, de către Consulii acelui oraș.

Ca exportatori și importatori, cum am zice astăzi angroșiști, ori comisionari, găsim pe la 1480 un grec, *Chiracolos*, ce se afla că Vistier și tot odată și Vameș al Moldovei, iar în 1500 se vorbește despre marii negustori *Neculai Brânză* din Târgul Siret, *Iacob Bobul*, *Tudosie* din Suceava, *Tudor Românul*, de asemenea și alții. Se mai citează și numele altor negustori de samă ce făceau export, mai ales în părțile transilvănene, ca, *Lavrenti* (Laurențiu), *Sido*, *Andrică*, *Stănilă*, *Gavrilă*, *Tudor Cozma* etc., iar ca negustori *Armeni* sau *Sași* sunt numiți *Avac*, *Gaspar*, *Vârtan*, *Ivașcu*, *Dragan*, *Măgărdici*, *Anghel*, *Hanăs*, *David*, *Martin*, *Bărbunea* etc.

Prin 1526 se pomenește în mai multe acte de un *Giani Grecul*, ce se îndeletnicea cu negustoria în Moldova a diferite lucruri, dar mai cu samă de *spîterie* (băcălie).

Tratate de pace cu clauze comerciale.

Intr'un tratat de pace și alianță ce s'a încheiat între Ioan Albert, Regele Poloniei și Ștefan cel Mare, în anul 1499, între alte condiții stabilite, se află și aceea, că Albert acordă negușitorilor din Moldova dreptul de a face fără nici o împiedecare comerțul ce ar voi în tot cuprinsul Poloniei, având numai îndatorirea de a plăti vama stabilită mai de mult. Asemenea și negustorii poloni să plătească vămile în Moldova, după cum le plătesc și alți negustori străini.

Printr'un alt tractat de pace încheiat între Bogdan-Vodă, fiul lui Ștefan cel Mare și Sigismund Regele Poloniei, în anul 1510, pentru încetarea războiului dintre ei și încheierea unei păci durabile, se prevede, între alte, ca Bogdan să înapoiască Poloniei pe toți prinșii din războiul ce urmasse între ei, precum și Sigismund să restituie Moldovei pe toți oamenii ce i-ar fi luat în diferite împrejurări; negustorii poloneji să aibă dreptul de a face ori-ce comerț liber în Moldova, în Turcia și în Valahia, precum și negustorii Moldoveni să poată face ori-ce comerț liber în țările Poloniei și ale Litvaniei, având numai fie-care datoria de a plăti respectivele taxe la vamă după vechile legiuiri.

O carte de judecată a lui Ștefan-Vodă cel Tânăr, pentru târgul Vasluiului.

Un act de interes negustoresc, un hrisov a lui *Ștefan-Vodă cel Tânăr*, datat din anul 1525, s'a dat la iveală cu prilejul unui proces civil dintre locuitorii și proprietarii târgului Vaslui, în veacul precedent. Acestui act, deși publicat de B. P. Hașdeu în colecția sa de documente *Arhiva Istorică a României*, cât și în *Uricariul* lui Teodor Codrescu, i-a fost con-

testată însă de unii autenticitatea, bănuindu-se a fi fost întocmit în interese personale. Textul seu e următorul :

Noi Ștefan Voevod Boji milosti gospodar zemli Moldavscoi. Facem știre Domnia Mea, la boeru nostru Cărăbău, părcălab de Vaslui, adică precum aceste credincioase slugile noastre, Mihociu ușierul Curții Domnești din Vaslui și Cocuz paharnicul și părcălab biv-pârgar, și Colae cipecul și Hilat cupețul, bătrânii târgului Vaslui, ci veni cu voinicii de oaste a târgului la tabăra noastră aici în prestanicea Milcovului, și cu mare obidă plânsese înaintea noastră și înaintea alor noștri moldovenești boieri : și Armenii și Jidovii și Grecii, care se află acolo în târg oploș, precum multe neajunsuri și nagete cășuna-le-ar la toți a lor târgoveți, că se bagă la toate cupețile Moldovenilor, la care cei străini n'au dreptate pre legea bătrână, meserniți (cășăpii), cărciume și pitării a ține, cum acolo în acel târg țin ; ma cumpără și locuri ocini de case, și de fânețe și de prisăci, și vaduri ae făcăie (iazuri) și țin și dobitoace cum țin toți târ-

Tip de magazii și dugheni din veacul al XVI-lea, dintre cari o clădire asemenea mai există și azi în Iași, în curtea Mănăstirii Golia, ce fusese destinată probabil pentru economatul acelei Mănăstiri. Pe la 1865—68 a locuit în această clădire și Diaconul Ion Creangă, povestitorul popular.

goveții, la care șoltuzii și pârgarii parte ar ținea acelor străini, și îngăduială peste legea cea bătrână ; ș'au cerșut să le facem dreptate pe legea bătrână și pe uricul de danie ce'l au dela *cel mare Ștefan Vodă*, moșul Domniei Mele, cum izbândi cea mare bătălie dela *Racova*, și vinge *pe Turci și pe Munteni*, și-i frânse și-i fugări pentru pământia ce-i vencili, cumpără pe banii săi toată moșia dela cei bătrâni moșnenii, și făcu sfântă Rugă și Curte Domnească și adăvasse târg acel Vaslui, cu cei voinici, *ciunțiți și sluțiți din bătălie* (invalizi de războiu), și așeză târgoveți și *bani le dete* a cupețire, și toată moșia o dăruiră ocină (patrimoniu) *în veac a fire târgoveților Moldoveni*, cari se vinge cu Turcii acolo și voinicește se luptă de poveri atâta mulțime de păgâni ce nepădise în țară.

Cum văzum Domnia Mea și toți boierii Domniei Mele, uricul cel de danie, și alt uric de întăritură dela părinte-a Domniei Mele *Bogdan Vodă*, Dumnezeu pomenească'l, ca să aibă acei târgoveți Moldoveni și tot rodul seminția lor din neam în neam până în veac, a stăpâni acea moșie în tot locul, cu tot venitul, din câmp, din păduri, din apă și din fânețe și din lunci și din locuri de țarină și din vatra târgului, voinici a-și lua venitul din toate ca de pe dreaptă a lor ocină și moșie, numai pe legea altor-alași târguri să aibă la vreme de pas călări voinici de oaste a dare mistiți cu toate cele de

treabă la bătaie, cum și cum au voinicii lor aicea în tabăra noastră; și văzând Domnia Mea plânsoarea slugilor noastre, cei mai sus scriși și a târgoveților din Vaslui, și dacă văzum și uricile cele bătrâne, iată numai ce-ți scrim și tare-ți poruncim, cum a-mână veniți-va cartea Domniei mele, să nu într'altfel faci, numai ce de sânge să vă strângeți cu șoltuzii și cu pârgarii, și să chemați pe cei toți străini cupeți, Armeni și Greci și Jidovi, să le luați sama cu ce derese cumpără ocini, locuri de casă, și de fânețe și de prisaci, și de țarină și vaduri de făcăe; și având drese, savai domnești de-ar fire, să le luați dela mâna lor și să le trimeteți la Domnia Mea, ca să le rumpem, ce n'au legi Armenii și Jidovii ocini a ținere în pământul nostru moldovenesc.

Cu atare tocmeală și lege fostau nușii primiți de strămoșul Domnia (?) bătrânul Alexandru Vodă cel Bun, țind aceste linghi curse întâi în pământul nostru moldovenesc, fugăriți din țara Ungurească și dintr'alte țări pentru legea alor săi părinți; cari li se dote voie și lege dela Domnii și dela țară cu seimi de obște a-și ține legile lor și a face veri ce cupeții, fără ce mesernițe și crășme și pitării a nu ține, ca nu care cumvașilea pe creștini spurce, cum datina lor ar fi...

Și pentru una ca asta iată tare vă poruncim Domnia mea ca de sânge pe toți cei străini Armeni și Jidovi care să-i propiți a face cupeții cu crășme, veri cu meserniți, veri cu pitării, numai fără ce Grecii ar vra (?) cu volnicie la aceste cupeții, ma ocini nimeni veri care străini fire ar și grec, nare volnicie în pământul nostru moldovenesc cu a ține veri a birui, că n'au lege dela cei bătrâni Domni și moșneni, care agonisi pământul esta cu sângele lor, îl țin și'l aratuie și'l păstră moșia a fire pentru rodul lor și pentru semințenia lor până în veac, că nu-și vărsară sângele lor pentru cei străini, căci n'avură nici un păs pentru moșia noastră, cum și noi până în ziua deastăzi, ținemu-ne moșia cu sabia și cu sângele nostru; și pentru aceea toți străinii ceștia, Armeni și Jidovi și Greci, cum se dote legea Rușilor și Leșilor și Ungurilor și Bulgarilor, care vin din dorul lor de a sluji în țara noastră la oaste și vrură pentru belșugul pământului a se aciua și hălădui la noi să-i agonisească cu muncesta veri cu cupeție pita lor, a-și ține case și locuri de pământ unde ar putea găsi cu năimală dela moșneni, așisderea lege dedese și estora, și Dumneata aflând ocini cumparate de veri care străini, numai ce să le ei zapisele și să le întoarcă târgoveții banii cât s'ar scri zapisele și vrând străinii aceia a hălădui și a ține, acele locuri să se învoiască cu târgoveții cu năimală a le ține, și care ar vrea dobitoace pentru a lor case a ține pentru pășune să dea pe vară câte un ugle biserica Domnească și mai mult voie nu li se facă, ca să poată și dănșii a hălădui în pământul nostru și a-și agonisi pita lor, și ce's așezați a da peste tot anul la visteria Domnească și banii steagului cetății Vaslui.

Așa poruncimu-ți pârăcabe și cată a da ascultare deplină la porunca noastră și înturnându-ne din mila lui Dumnezeu cu sănătate la scaunul nostru, să ne faceți de știre de toate ceste ce se plânse Vasluienii și cum în cale pusuții, ca și noi dela noi să le dăm și să-i miluim și să le întărim dania și miluirea moșului nostru, Dumnezeu pome-nească'l, cu uricul nostru întărit cu cea mare a noastră pecete. Și ca mai nu îndrăsneze veri care dregător a calcare legea bătrână de a îngăduire cupeții, cupeții cu cărciumi și meserniți, și pitării Armenilor și Jidovilor și ocini a cumpărare veri cari străini de rodul moldovenesc în pământul nostru și în moșia noastră, poruncitam pe legea bătrână unii ca aceia cu spânzurătoare să se omoare, care atare poruncă datu-am Domnia Mea credincioși boierilor noștri, Hatmanului, și celor mari Vornici ai țării de jos și ai țării de sus, s'o plinească numai decât.

Ot *Topliceni*, u veleat 7034, Mesița Septembrie 20. la Movilă piser am script.

Din cuprinsul acestui act putem constata că lupta între negustori și populația locală pe deoparte și diferite categorii de negustori străini pe de alta, este veche, de veacuri întregi, și totdeauna a provocat neînțelegeri sau plângeri; fie dintr'o parte fie din alta, asupra preponderenței sau acapărării unor anumite treburi din țara noastră. Mai ales chestia alimentelor a preocupat întotdeauna și pe strămoșii noștri; dar după cum se vede, măsurile luate odinioară, ca și în răstimpuri, mai târziu, n'au putut niciodată înlătura în chip absolut hotărât nici specula, nici acapararea, din orice parte ar fi venit ea.

In veacurile XVI și XVII, și epoca lui Vasile Lupu-Vodă.

O biserică moldovenească în Lemberg, făcută de negustori.

Vechii boeri Moldoveni, despre care se spunea uneori că n'aveau altă ocupație decât să mânânce de-a-gata și să petreacă pe socoteala muncii aprige a țaranului sau robului, pare că au fost cam nedreptățiți de cei ce au căutat să-i zugrăvească astfel: căci, pe lângă calitatea lor de buni comandanți de armate, de iscusiți soli în felurite misiuni diplomatice cu cari erau trimiși de Domni în alte state vecine, sau chiar la Stambul, ca să apere drepturile strămoșești și să încerce de a îndulci nevoile țarei, ei mai făceau adesea și negustorie cu folos, atât pentru ei cât și pentru locuitorii țarei; mulți se mai îndeletniceau de asemenea cu facere de așezăminte religioase, biserici sau mănăstiri, în care se oploșau bolnavi sau nevolnici, ori schilozi rămași pe urma unora din multele lupte ce se întâmplau ades în Moldova, prin incursiile diferitelor hoarde de peste granițe. Astfel se pomeneste pe la 1565 de un fost Vameș-Mare al Moldovei Constantin Cornea, ori Corneac, care trecu într-o vreme în Polonia, stabilindu-se în Lemberg, unde se ocupă cu negustoria de cai și vite, și fu ca ctitor unei biserici moldovenești, ce se înființase mai de mult în acel oraș tot de diferiți negustori, cu ajutorul și a unor Domnitori Moldoveni, cari fiind încuscriți cu Regii Poloniei, zăboveau adesea prin capitala Galiției și simțeau negreșit acolo nevoia de a avea aproape de ei un locaș de rugăciune, potrivit credinței ortodoxe a neamului și poporului lor.

Pe lângă alte tipuri de voievozi moldoveni, între care și a lui Ștefan cel Mare, pe părății zisei biserici se află zugrăvit și acela al fostului vameș și negustor Cornea.

Cum se pedepseau crimele sau furturile.

Fie că va fi fost stabilit în vreo legiuire contemporană, ori că chibzuiala Sfatului țării și a Domnului ar fi găsit cuviincios, dar, o procedură sumară, cu rezultate practice, se urma în Moldova, la cazuri de crime sau prădăciuni întâmplare la drumuri mari, sau în anumite alte împrejurări. Vedem astfel că pe la 1570 *Bogdan Lăpușeanu-Vodă*, într'un hrisov al său arată că a luat satul Albotenii pe sama Domnească,

pentru că în el s'a ucis de nu se știe cine un negustor grec. Atunci însă se rădică boerul Albotă, Staroste de Cernăuți și plăti Grecilor ce reclamau, o despăgubire pentru moartea negustorului în chestie, dând *158 de boi și vaci, 600 oi, 7 cai și 13 iepe*, drept care Vodă îi lăasă slobod satul de care e vorba, în care boerul Albotă își avea așezarea principală a familiei sale, după cât se crede.

Asemenea obiceiuri s'au urmat multă vreme în Moldova și ele dădeau rezultate bune, se pare, căci toți locuitorii erau siliți să facă ei înșiși paza drumurilor și asigurarea vieții și averii călătorilor, întrucât altminterea, fie vinovat, fie nevinovat, oricine era silit să răspundă cu averea sa de prădăciunile întâmplare pe un teritoriu oarecare.

Ce constată un călător Francez în Moldova.

Călătorul francez Blaise de Vignères, ce a stat câțeva vreme prin Moldova, scrie în anul 1573, că băștinașii țării acestea nu prea au tragere de inimă pentru lucrarea pământului, întrucât ei pot să se folosească mai ușor, spre a-și asigura traiul, prin crescătorii de vite de tot soiul, căci pământul le oferă cele mai admirabile pășuni, așa că ei fără multă greutate își înzecesc răpede vitele, pe care apoi le exportă în Ungaria, Rusia, Polonia, Silezia, Prusia, Italia sau Turcia. Cel mai mare profit însă îl dau *caii moldovenești*, care sunt de o rasă minunat de bună și pot ține la drumuri lungi, respirând mai ușor decât alte animale de soiul lor.

Pe atunci importul în Moldova consta din tot felul de băcălii, pânzării sau țesături scumpe, destinate oamenilor bogați numai, întrucât clasa de mijloc și acea de jos se îmbrăca mai totdeauna cu *țesături făcute de femeile lor*. Din Italia se aducea prin portul Caffa, din Crimeea, stofe aurite numite *camhă* și alte stofe de matasă ce le zic *tebencă*, catifele și postavuri fine, cari, deși de proveniență italiană, dar fiindcă sunt trecute prin Tataria, se numesc în deobște *mărfuri tătărăști*, iar de unii li se zicea și *mărfuri transmarine*, sau *ultra-marine*, care arată a-nume că sunt aduse de peste mări.

Din Polonia se importa în acel timp felurite țesături, numite *pânză de Litvania*, sau de *Krosno*, pânză vânăta și stofe de lână numite *hars*, din care unele apoi se exportau în Ungaria. Se mai aduceau tot din Polonia piei lucrate, căciuli, pălării, nadragi, (pantaloni largi), unelte de lucru pentru meseriași, cuțitărie, vase diferite, coarde pentru arcuri, arme de luptă etc.

Strămutarea unor iarmaroace și vămi. Alungarea negustorilor Evrei.

În urma mai multor șicane ce le făcură vameșii leși din Galiția negustorilor moldoveni, încă de pe vremea lui Alexandru-Vodă Lăpușneanul și a lui Ion-Vodă cel Cumplit, cari au strămutat vămile și depozitele de mărfuri, sau iarmaroacele, din orașul Sipineț în Cetatea Hotinului, lucru care îngreua oarecum comerțul galițian, Petru-Vodă al Moldovei, pe la începutul anului 1579, adună un sfat de boieri și negustori, care după înțelegerile avute, hotărâ să se restabilească și întrucâtva să se ușureze starea lucrurilor de mai înainte, și în acelaș timp să se alunge din acele localități mai mulți negustori Evrei, ca unii ce ar

fi vătămători negoțului locuitorilor băștinași ai ambelor țări, lucru despre care se făcu cunoscut Sfatului Municipal din Lemberg, căruia-i se ceru să facă și Moldovei anumite înlesniri.

Documentul în care se relatează despre aceste dispoziții s'a aflat de B. P. Hașdeu în Arhiva Primăriei din Lemberg.

Iată cuprinsul actului acestuia, în traducere după textul polon :

Noi Petru-Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domnul țării Moldovei, stăpân și moștenitor.

Negustorilor și producătorilor din Lemberg și din celelalte părți ale regatului Polon, cui se cade a ști, arătăm mulțumirea noastră megieșească. Negustorii și alți oameni nevoiași din țara noastră Moldovenească se plâng foarte mult, pentru că mergând ei după obicei, pentru interesul fiecăruia, în iarmaroacele Regatului (Polon), mai înainte nu sufereau nici o vătămare, căci se plăteau vămile cele din vechime așezate; iar acum de o bucată de vreme încoace, ați fi început a le cere alte vămi prea grele și în afară de lege.

Noi înșine, din potrivă, de la chiar înscăunarea Dcmniei Noastre, prin mila lui Dumnezeu, am păstrat vechile obiceiuri, fără a le reînoi sau ridica cât de puțin, primindu-vă în țara noastră cu dragoste și fără asuprire, precum vom urma a face și de astăzi înainte, întru câtă vreme ne va păstra Dumnezeu în Sfânta mila sa.

Văzând dar și auzind bocetul și durerea supușilor noștri, ne-am îndurat, și ne mai putând răbda nedreptățile câte li se fac în regatul Polon, am chemat pe toți negustorii noștri moldovenești și pe boierii de țară, întrebându-i despre starea de mai înainte a negoțului nostru dinpreună. Ni s'a răspuns cum că din vechime locul iarmaroacelor era în Botoșani, mai pe urmă negustorii și-au ales un târg mai aproape de graniță, anume în Sipineț și în satul Lentești; apoi Alexandru Vodă și înaintașul nostru Ion Vodă, au mutat iarmaroacele tocmai la Hotin, făcându-vă astfel o pagubă la vămi.

Acum dară pentru a vă feri de asemenea pagubă și la Prietenia Înălțimei sale Regelui, noi reînființăm iarmaroacele în Sipineț, unde se vor aduna negustorii noștri cu mărfurile lor.

Făcându-vă știre despre aceasta vă mai aducem aminte cele de mai înainte ale noastre plângeri, despre următoarele necuviințe: mai înainte vreme, până nu de mult, vameșii voștri dela Colomeia și de aiurea luau dela negușitorii noștri trecători câte 3 groși de un car fie cât de încărcat; iar acum ei le iau câte 5 groși și mai iau deosebit câte 10 groși de o bucată de postav de Lund, și apoi mai venind și vameșii dela Lemberg mai cer de o bucată de postav câte un taler și de tot insul din Moldova, oricât de sărac, câte 4 zloți leșești.

Pentru înlăturarea acestor nemulțămiri în paguba supușilor noștri, nu numai am reasezat locul iarmaroacelor în Sipineț, ci încă pe credința noastră, zlobozim pe negușitorii voștri, câți vor veni acolo, de vama cea veche a Sipinețului: câte un ban de tot boul și de orice altă vamă pentru oricare lucru; mai înștiințându-vă acum că cele dintâi iarmaroace se vor ține la Paresime, iar despre celelalte vă vom da de știre deosebit.

În sfârșit să vă fie cunoscut alungarea Evreilor din țara noastră, nu numai din pofa noastră, ci din pricina desnădăjduirii negușitorilor noștri, cari își prăpădesc vremea așteptând la hotar sosirea cumpărătorilor de vite, pe când evreii, trecând alătura și aducând la noi postavuri leșești, după ce le desfac, își cumpără și scot vite din lăuntru țării, lăsând pe negustorii noștri dela hotar cu buzele umflate: Noi nu i-am opri să-și cumpere vite și în lăuntru țării, dacă nu le-ar ajunge cele dela hotar, dară ca să ruineze pe negușitorii noștri, una ca aceasta n'o putem îngădui.

Pentru mai multă credință și tărie am poruncit a se pune pecetea noastră Moldovenească.

Iașii, anul mântuirii 1519, Ghenar 8.

Nu știm ce rezultat favorabil sau nu pentru comerțul țării ar fi avut asemenea dispoziții luate de Petru-Vodă, dar fapt este însă că mijlocul cel mai practic pe acea vreme de a se putea vinde, schimba sau cumpăra orice produse, era numai iarmaroacele, cari au continuat a se ține și mai departe, mai ales prin localitățile învecinate cu țările de care eram înconjurați.

Încercarea de convertire a Armenilor din Iași la catolicism.

După cele scrise de un preot catolic, anume Mancinelli, ce călători, tot cam în vremea aceea, pe la 1580, în Moldova, se vede că în Iași se afla atunci un număr foarte însemnat de Armeni bogați, cari făceau diferite acte de comerț, dar mai cu samă vindeau lucruri aduse din Orient, ca *băcălii, aromate, stofe* etc. Numitul preot, ce aparținea Congregațiunilor Iesuite, făcu încercări atunci de a atrage pe acei Armeni la religia catolică, în care scop frecventă deseori cele două biserici Armenești din Iași; dar rezultatul opintirilor sale se pare a nu fi fost prea favorabil, întrucât, în Iași și în Moldova în genere, vechii Armeni au continuat să rămâie în credința ortodoxă, contrar de ceea ce s'a întâmplat în Austria, Ungaria și Polonia, unde mulți din ei au adoptat ritul catolic.

Tratatul comercial dintre Petru-Vodă Șchiopul și Regina Elisabeta a Angliei.

Prin anul 1588 călători în Moldova un reprezentant diplomatic al Reginei Elisabeta a Angliei, anume Wiliam Hareborne, care venise din Constantinopol. El fu probabil anume trimis spre a cerceta starea economică a ambelor Principate dunărene, în interesul, bine-înțeles, de a stabili oarecare legături comerciale, întrucât depe atunci Anglia era cunoscută și renumită pentru industria sa mare, pe care avea nevoie s'o pună în valoare, răspândind-o mai ales în părțile orientale ale Europei, mulțumită vaselor de navigație de care acel Regat a dispus întotdeauna, mai mult de cât oricare altă țară din lume. Acest Hareborne fu primit cu deosebite onoruri la curtea lui Petru-Vodă și ca urmare încheie un tratat de comerț, între Moldova și Anglia, prin care se dădea dreptul supușilor Engleji ai Reginei Elisabeta, de a veni în țară, a locui și a face orice negustorie ori industrie, fără nici o restricție, lucru ce nu se întâmplase încă până atunci, după-cât se știe, cu nici unul dintre celelalte state, cu care țara noastră va fi încheiat acte sau privilegii comerciale.

Textul tratatului de care vorbim e următorul, după o traducere din limba latină, în care fusese încheiat:

Noi, Petru Voevod, prin mila lui Dumnezeu Domn al Valachiei și al Moldovei, facem știut prin aceasta tuturor și fiecărui cui se cuvine sau se va cuveni, că în înțelegere cu seniorul William Hareborne, dragoman al prea luminatei și a tot puternicei Regine Elisabeta, prin mila lui Dumnezeu, Regina Engliterei, a Franței și Hiberniei (Irlandei), pe lângă prea luminatul și prea puternicul Împărat al Turcilor, că am făcut înțelegerea următoare:

De astăzi înainte, slobod va fi oricărui neguțitor, sau supus al Luminăției sale, de a locui, de a schimba, de a cumpăra, de a vinde, de a aduce din afară de graniți și chiar de a fabrica în țara noastră, orice marfă trebuitoare vieții norodului, fără marginire, nici vre-o propriere din partea oriși cui ar fi, în afară totuși de plata dreptului nostru de vamă, care este de 3% pe ori ce fel de lucruri. Aceste voim să le chezeșluim prin înpăcăciunea de față. Iar spre credința acestei înțelegeri am pus pecetea noastră.

Făcut în Cetatea noastră Iași, la 27 August, anul Domnului 1588.

De nicăeri nu se vede însă rezultatul ce va fi avut o asemenea convenție între Moldova și Anglia, în cursul vremilor ulterioare.

Alte aprecieri a diferiți călători asupra produselor și a vieții sociale în Moldova.

Un călător rus Trifan Corobeinicof, trecând prin Iași pe la anul 1593, relatează că acolo pe vremea aceea se aflau multe dugheni, cu tot felul de mărfuri și că afacerile comerciale, în iarmaroace mai ales, sunt destul de bune. După ce descrie cinstea cu care a fost primit la curtea Domnitorului Aron-Vodă, în calitate de reprezentant al Țarului Rusiei, Corobeinicof arată că nu i s'a luat vamă pentru nici unul din obiectele sau mărfurile duse cu dânsul, ci i s'a dat hârtii de liberă trecere și oameni de pază care să-l conducă spre țara Turcească, spre care pornise din Rusia.

Într'un op străin *Geographia Padovana*, găsim relația că pe la 1600 în Moldova se găsesc foarte mulți negustori străini, ca Armeni, Evrei, Unguri, Șași și Raguzani, cari au acaparat mai toate afacerile de trafic.

Aceștia expediază din țară, în Rusia și Polonia mai ales, multe grâne și vinuri, iar la Constantinopol trimet pielcele, ștofe ordinare (sumane, sau pânză de casă), ceară, miere, carnuri de vacă sărate, unt și chiarnele legume. Vinul dulce numit *malvazia*, ce se aduce din Creta pentru Bohemia, trece tot în tranzit numai prin Moldova.

Localitățile în cari se țineau iarmaroace. Negustorii mari și cărăușii.

Târgurile sau afacerile negustorești în vremea aceasta se făceau mai des, nu atâta în târguri, sau în dughenile obicinuite, câte se vor fi fost aflând în diferitele localități ale țării, ci în iarmaroace, sau bâlciuri, ce se țineau regulat de mai multe ori în fiecare an, în principalele târguri, dintre care mai bogate și mai căutate erau acele din Iași, din Baia, foastă și ea capitala a Moldovei, din Suceava și mai cu sama din *Hotin*, unde se întruneau negustori de multe neamuri, din trei țări, dar mai ales Poloneji, Ruși, Ruteni, Armeni, Evrei, Tatauri și Turci chiar.

Pe la 1561 se ținea în Hotin câte 7 iarmaroace pe an, la sărbătorile: Sf. Teodor, Sf. Maria Mică, spre Vinerea Mare, spre Duminica Mare, Sf. Dumitru etc. Tot așa și la Bistrița din Transilvania, iarmaroarele se făceau de Sf. Nicolai, Duminica Mare, Sf. Ilie de Sf. Petru etc.

Pe la mijlocul veacului sunt cunoscuți ca negustori mari din Moldova, care se ocupau mai în special cu vânzarea de vite peste granițe, în Polonia și chiar mai departe, moldovenii Andreicu, Toma Stigleț, Marcu, Romașcu și unii Armeni ca Sârzâncă, Hagiadur și alții.

Pe la 1588 existau cărăuși moldoveni, cei mai mulți de prin Iași, care luau asupra lor chezașia transportului a orice produse sau mărfuri, spre a le duce la diferite târguri și iarmaroace, și anume: Maxim Lupu, Marcu Fârtate, Stan Munteanu, Nichita Iliș ș. a., iar după câțiva ani de atunci întâlnim alte nume de negustori, tot din Iași, cei mai mulți, ca Gheorghe Ierosomitul, Manoil Simota, Dima, Balagora (poate balaurul), Crisu Enachi, Mihail, Panu Leondari, Lazăr Dumitru, Neculai Paleologu. ș. a.

În ce privește cărăușia, a continuat obiceiul că anumiți întreprinzători să garanteze transportul în tot parcursul drumului ori predarea exactă a mărfii către adresant, chiar până la înființarea căilor ferate în țara noastră.

Hărțuelile Domnitorilor Bârnovschi și Movilă, și hrisovul acestuia din urmă pentru negustorii din Târgul Eșii.

Hatmanul Miron Bârnovschi suindu-se în scaunul Moldovei, în anul 1626, avu în scurta-i stăpânire de vre-o 3 ani mult necaz cu alți preten- denți la domnie ; el fu mazilit de Turci și înlocuit cu alți Domni, care și ei o duseră abia un an-doi în scaun, până ce în 1631 boerii moldoveni a- leseră ca Domn pe Moisei Movilă, care, când își făcu intrarea în Iași,

Icoana Sf. Nicolai, patronul breslei negustorilor din Iași. După o acvarelă pictată pe Hrisovul lui Constantin Cantemir-Vodă, din 4 Mai 1688. (Pag. 48).

după ce căpătase firmanul de investire dela Sultan, găsi aici întreaga populație a târgului tulburată, sărăcită și îngrozită de hărțuelile urmate în luptele pentru domnie, așa că mulți negustori mari și mici, spre a nu mai fi supuși la diferite biruri grele, fuse nevoiți a-și căuta scăpărea peste graniță, în țările vecine, unde credeau că vor găsi o liniște mai bună decât pe pământul moldovenesc și unde agonisitele lor puteau fi si- gure de a nu fi spulberate dintr'o zi într'alta.

Moisei Movilă-Vodă simți trebuința de a liniști lucrurile și pe locui-

torii ce fusese chemat a-i stăpâni, luând diferite dispoziții cari să curme oarecum nevoile obștiei.

Dar, după vreme abia de un an, căci mai mult nu-i dădură răgaz Turcii, cari intrară în Iași, aceștia continuară distrugerea și prădarea averilor bieților leșeni și a Moldovenilor în genere.

În asemenea împrejurări, Moisei-Vodă avu doar vremea de a iscăli

Reproducere după tabloul unui mare artist străin, reprezentând pe Sf. Nicolai, ca patron și salvator al navigatorilor și negustorilor. (Vezi pag. următoare 48).

un hrisov de protegiere a negustorilor locali și străini, care-și luau lumea în cap, și textul acestui hrisov sună așa :

Noi Moisei Movilă etc., Domn țării Moldovei.

Facem cunoscut prin această hârtie a noastră la toți care vor privi la ea, sau o vor auzi cetindu-se. Astă înștiințare dăm pentru rândul neguțitorilor din Târgul Eșii, cum au venit înaintea noastră și s-au jăluit cu mare tânguire și lacrimi de sânge au vărsat înaintea noastră, cum că sunt toți oameni străini de prin alte țări și alte pământuri și

din pricina luăturilor (dabilelor), toți negustorii care erau cu putere și cu avere au fugit în alte țări străine, rămânând numai puțini negustori care erau săraci.

Pentru aceea Domnia noastră am socotit și am sfătuit cu tot Sfatul Domniei noastre, cu boerii noștri moldovenești, mari și mici, că nu se cuvine să se facă aceasta în orașul care este *Capitală Împărătească*, și în Domnia noastră să rămânem fără neguțitori, iar pe de altă parte fiindcă am văzut atâta tânguire și nevoie, încât și neguțitorii cei mici au voit să fugă dinpreună cu toți neguțitorii care rămăsese, din pricina greutății luăturilor (dabilelor) ce au avut în zilele Domnitorilor de mai înainte, ce au fost mai înainte de noi.

Apoi de aceea Domnia Noastră ne-am milostivit și am ertat pe toți neguțitorii târgului Eșii, unde este *Cetatea Domniei Noastre*, să nu mai aibă a da luături (dabile) nici odată în veacul veacului, numai să aibă ei a schimba banii cu cei ce li se vor da de Visteria Domnească; să facă bani buni de argint, iar alta să nu deie nimica de luat, și să nu mai fie nimenea nici odată în veci îndatoritori acelei dări ce s'au scris mai sus.

Iară la aceasta este credința Domniei noastre subiscălitului; Noi Ion-Moisei-Movilă-Voevod și credința boerilor noștri: credința boerului Lupul marele vornic al țării de sus, credința boerului Malcoci pârcălabul Hotinului, credința boerului Savin și Soldan pârcălabii Neamțului, credința boerului Dumitru pârcălabul Romanului, credința boerului Moscul Hatmanul și pârcălabul Sucevei, credința boerului Apostol paharnicul, credința boerului Pană comisul și credința tuturor boerilor noștri moldovenești mari și mici.

Iară după moartea noastră și după Domnia noastră, cine dintre fiii noștri, sau din neamul nostru va fi Domn, sau pe care Domnul Dumnezeu îl va alege să fie Domn în pământul nostru al Moldovei, acela să nu strice acest așezământ al nostru și întăritură, ci mai vârtos să-l adaugă și întărească. Iar cine va începe a-l skimosi (preface) sau a desființa acest jurământ al nostru și întăritură, acela să nu fie ertat de Domnul Dumnezeu, cel ce a făcut ceriul și pământul și de Precurata sa Maică, și de cei 318 Sfinți Părinți din Cetatea Nikeei și cei 12 Sfinți Copitenii Apostoli, și din cei 4 Evangheliști și de toți sfinții ce au plăcut lui Dumnezeu și să aibă a da samă înaintea înfricoșatului județ a lui Hristos. Iară spre mai multă tărie și întăritură a celor de mai sus scrise am poruncit credinciosului și respectabilului boer Marelui Logofăt Ionașcu Gheangu să scrie și să lege pecetea noastră la această adevărată hârtie a noastră.

Suceava, anul 7139, luna Martie în 23 zile.

Moisă-Movilă W.

Gheangu Logofăt Mare.

Se vede dar dintr'un asemenea act că singura ușurință ce crezu Moisei Movilă să facă negustorilor locali, fu aceea de a-i scuti de „luături” sau „dabile”, —cu alte cuvinte de birurile drepte și nedrepte ce se percepeau dela fiecare individ ce exercita în țara Moldovei vre-o negustorie oarecare, lucru care, după cât se pare, nu ar fi putut fi așa de strașnic încât să-i facă pe cei mai mulți a părăsi țara și tot ce aveau poate pe aici și a pleca peste hotar, ci, că alte motive mai puternice și anume jafurile oștilor turcești ce veneau să însoțească pe Domnii mereu schimbători, sileau pe toți a-și schimba culcușul și a trece în alte țări, unde siguranța vieții și averea lor era mai la adăpost.

Și acest Domn însă, trebui să plece din țară fără voia lui, scurt timp după aceasta și locul lui în scaun îl luă *Vasile Vornicul*, pronumit mai târziu și *Lupu*, în 1634.

Lucrările edilitare, culturale și legislația lui Vasile Lupu. Reînnoirea Tratatului cu Turcii.

Odată suit în scaunul Moldovei, Vasile Lupu-Vodă avu parte de o Domnie mai lungă, dar și mai rodnică în fapte bune. Își puse în gând să îndrepteze multe strâmbătăți și lipsuri din țară, să clădească școli și biserici mărețe, să lumineze pe cât se putea mintea supușilor săi și să asigure pacea și liniștea tuturor.

Cel dintai act de samă ce-l îndeplini acest Domnitor, fu reînnoirea tractatului prin care Moldova se pusese sub suzeranitatea Turciei, încă din vremea lui Bogdan Vodă al III-lea, modificând unele articole, dintre cari două vorbesc și de unele măsuri speciale pentru negustori.

Aceste articole, prevăzute în tratatul încheiat în 1634, între solii lui Vasile Lupu și Sultanul Mahomed al IV-lea, sunt în cuprinsul următor :

Art. 7. Nici un mahometan nu va putea stăpâni în Moldova cu titlul de proprietate, nici pământ, nici case, nici dugheană ; nici va putea petrece în țară pentru trebi de negoț decât numai în cât timp va avea autorizarea Principelui.

Art. 8. Comerțul Moldovei va fi deschis tuturor națiunilor neguțitoare, cu toate acestea Turcii vor avea preferința asupra orișicărei națiuni pentru cumpărarea produselor din țară, pentru care se vor tocmi de bună voie în porturile Galaților, Ismailului și Kiliei ; însă ei nu vor putea intra mai departe în țară fără expresa învoire a principelui.

Dar una din cele mai bune fapte ale lui Vasile Lupu, pe lângă înlocuirea limbei slavone ce se obișnuia în mai toate oficiile și bisericile țării, prin limba românească, fu aducerea unei tipografii din Rusia, în care să se tipărească cărțile sfinte, după care urma să se facă slujba în bisericile țării, cum și alte multe cărți, a căror trebuință se simțea de toată suflarea românească, ce rămăsese mult în urmă cu civilizația, față cu națiile vecine ce înconjurau pământul Moldovei.

Astfel, în anul 1646, după alte cărți de samă, apăru într'un mare volum și cea dintâi legiuire tipărită în Moldova pentru uzul poporului, intitulată *Cartea Românească de învățătură dela Pravilele Impăra-tești și de la alte giudeațe*.

Se atestă de unii istorici, nu-i vorba, că legiuri de asemenea natură au mai fost date țarei Moldovei și de Alexandru cel Bun, legiuri care au slujit la potolirea tuturor vechilor neînțelegeri dintre locuitorii acestei țări ; dar textul lor scris n'a ajuns până la noi în nici într'un chip ; unii cercetători (*St. G. Longinescu* și alții), susțin totuși că în corpul pravilei lui Vasile Lupu ar fi fost intercalată o mare parte și din pravila lui Alexandru cel Bun ; de unde și până unde, și în ce formă anume, aceasta e mai greu de precizat.

Diferite chestii regulate prin pravila lui Vasile Vodă ating în cea mai mare parte numai dreptul civil și acel penal ; despre dreptul comercial, abia câteva articole sunt intercalate în întregul text și acele privesc mai ales daraverile cu vama domnească, care preocupă, după cum se vede, mai mult visteria țării și pe boerii curteni.

Vom reproduce deci aici articolele cari le-am găsit că au raport cu actele propriu zise de negustorie, oricât de insuficient e textul ce ni se prezintă.

Astfel, pentru daraverile iscate, întâmplător, între doi sau mai mulți negustori găsim doar un singur articol, în această legiuire, acel cuprins la punctul 204 și care e în cuprinderea aceasta :

204. De va fi neștine ispravnic (procurist) vre unui neguțătoriu, vânzându-i negoțul ce i-au fost trimetând acel neguțătoriu, iară de se va prileji, să nu-i mai trimiță alt negoț, să vândză, și el, va lua de la altul de va vinde, nu iaste datoriu acela neguțătoriu, de ntăi să dea samă, de se va prileji ceva pagubă într'acel negoț, ce au luat el sângur, macar de-au și fost ispravnic lui, când au luat acel negoț.

Articolele celelalte privitoare la vama cea domnească, sunt înserate în capitolul intitulat *Pricina 14*, și au textul următor :

155. Oricine va umbla cu amăgiuri și nu va plăti vama cea Domnească, acea este ca un fur, deci se cade să piardă tot negoțul, drept carele nu va fi plătit vamă.

156. Cea, ce va dzice, cum n'au știut unde iaste vama, drept aceia n'au plătit vamă, de va fi vama pusă de curând și acesta va fi străin de departe loc, să se creadă și să plătească numai vama cea dreaptă; iară de va fi vamă bătrână și omul va fi de loc, iară atunci nul va crede ceși vor pierde tot negoțul.

157. Cine va ocoli locul acela, unde se cade să plătească vamă, sau va trece pe niscare drumuri neînblate, alegând de-are fi cu știrea vamișilor, iară într'alt chip de va lăsa drumul cel mare, tot negoțul ca să-și piardă.

158. Cea, ce va fi luat plată, ca să aducă nește negoț den loc în loc, iară el va trece și va ascunde negoțul, și nu va plăti vamă, acesta iaste datoriu să plătească, stăpân-său tot, cât au păgubit într'aceia cale.

159. Vameșul cea, ce va afla dobitoc încarcat cu negoț și să fie departe de acel loc, unde plătesc vama, nu'l va putea lua drept vamă, dzicând, cum nu'i peritoriu acel negoț, pentru căce l'au ascuns de vamă, până nu va fi stăpânul de față împreună cu acel dobitoc, când l'au găsit.

160. Care vameș nu va lua negoțul cel perit sângur dela cea, cel va fi ascuns cu înșelăciune de vamă, iară de se va prileji acestuia moarte, nu va mai putea deaceia să ceară dela feciorul lui de vreamă ce n'au luat nimic, până au fost tată-său viu.

161. Vameșul ce nuși va lua vama dela neguțător până în cinci ani, deacia nu va putea lua nimic, pentru căce s'au trecut o vreamă.

162. Cea, ce va sări asupra vameșilor, cându'l vor tâmpina cu negoțul în cale, și nu va lăsa să cearce negoțul, carele nu va fi plătit vamă, acesta din negoț să nu aibă nici o pagubă, pentru ce n'au plătit vamă, iară numai să se cearte, pentru ce au stătut împotriva oamenilor celor domnești.

163. Or care vameș va lua vamă mai mult decât iaste obiceiul să ia, acesta ca să aibă certare, după cum va fi voia giudețului.

164. Or care vameș va cere vamă den niscare lucruri, ce n'au fost obiceiul să se dea vamă, nici iaste cu știrea domniei, de se va afla pentru une ca aceia să fi luat plată, ce să dzice vamă, ca să i se taie capul; însă mainte să dea, drept ce au luat acea vamă, de-a una patru la visterie; iară de nu va fi luat, ce nu mai că va fi cerșit, să se cearte și atunce, după cum va fi voia giudețului.

165. Or care vameș va face napaste cuiva, și i va lua negoțul, dzicând, că nu șiau plătit vama, și el va adevăra că au plătit, aceasta nu numai negoțul va întoarce înapoi, ce încă și ca un fur se va certa.

166. Or care vameș va fi pricină, ca să treacă neguțătorii cu negoț pe la vreo scală, făcându-le multă asupreală și luându-le mai mult de cum au fost obiceiul, acesta iaste datoriu toată asupreală și paguba, ce vor fi păgubit neguțătorii pentru dâns, tot să se socotească și să plătească la visterie.

167. Cea ce va face vamă noo, carea n'au fost, sau de va mai adauge cea veache, de cum au fost, de va fi alt giudeț într'acel loc să fie mai mare decât dâns, cum are fi Domn, să-l cearte cu banii, ce se zice, să ia avuția și să-l gonească dentr'acel loc în toată viața lui, să nu se mai afle prea acealea locuri.

168. Cea, ce va fi domn și nu va avea alt domn mai mare asupra lui, acesta poate să facă vamă noo cu voia tuturor, însă să plătească și cei de loc, ca și cei străini, iar nu numai cei străini.

169. Cea, ce va fi scutealnic, să nu plătească vamă de vreme ce ia dat Dumnezeu un dar ca acesta, poate să se bucure și să se veselească cu acest bine, până când se vor înplia doodzăci de ai, și el și feciorii lui, iară nu mai mult.

In atară de ordinea acestor articole, mai găsim relativ la negoț și următorul:

144. Oricărui neguțător vor da niște bani să li-e fie și i vor număra înaintea lui și de acoloa îi vor fura, și i vor fi spart ușa și secriul și lăcățile și alte ca acestea, de se va afla, când iau dat, că iau dzis, săi înceapă săi cheltuiască și lii va da mai apoi, când le vor trebui, atunce neguțătorii iaste datoriu să le de banii dela sine; iar de nui vor fi dzis așa, nu-i datori cu nimic.

In ce privește tocmeala la diferite vânzări, există tot în această lege articolul următor:

211. Un om de să va tocmi cu altul să'i dia un dobitoc, sau alt lucru ce va fi, până la o dzi, dup'acia va socoti într'alt chip și'l va da altuia, numai pentru ca să nu-l dia celuia giuruit, acesta să aibă strânsoare ca să răscumpere lucrul acela de la cine l'au dat și să-l dea cestuia, ce s'au tocmnit întâi și să aibă și certare, după cum va fi voia giudețului.

Față cu acest text juridic restrâns din pravila Vasiliană, se subînțelege cum trebuia să se rezolve feluritele afaceri de natură negustorească în toată țara Moldovei, întrucât judecățile se făceau atât la curtea Domnească, cât și pe la orice alte instituții cu caracter judiciar din acea vreme, în cele mai multe cazuri numai după simpla apreciere a boerilor rânduți de Domnie ca judecători, căror doar priceperea și caracterul natural le servea de normă în chestiile ce hotărau, de multe ori fără nici un drept de apel undeva.

Un șir lung de Domni se mai succedă după Vasile Lupu care, deși domnise vre-o două-zeci de ani în Moldova, totuși puțini din acești ani îi avu el cu totul liniștiți, așa că țara aceasta în diferite răstimpuri avu să sufere de mai multe năvăliri ale dușmanilor de peste graniță, cari, după cum lucrul ușor se poate înțelege, făceau să pătimească mai înainte de oricine, pe negustorii mari sau mici, la cari se repezeau năvălitorii cu mai multă ușurință, spre a prăda mărfurile expuse spre vânzare.

În ceea ce privește însă judecățile negustorilor cu mușterii lor, sau între dinșii, ele se făceau mai de obicei înaintea sau a Starostelui breslei respective, sau a Șoltuzului și Pângarilor fiecărui târg, cari pe lângă atribuțiile lor edilitare mai aveau și pe acelea ce le au astăzi judecătorii de prima instanță. Pentru chestii mari numai, sau pentru fapte cari ieșeau dintre cele obicinuite, negustorii erau ținuti să apară înaintea Divanului Domnesc (un fel de curte de apel) sau a Vornicilor-Mari, (Ministri de justiție).

Pentru vinile mai mărunte ale negustorilor, de a fi vândut ce nu era al lor, sau lucruri stricate, vătămătoare sănătăței, ori cu măsuri nedrepte și altele asemenea, Vel-Aga orașului avea depline puteri de a „regula” pe fiecare după cum îi părea lui mai practic sau cuviincios.

Dealtminterea se știe că în constituirea autorității de pe atunci, Șoltuzii (Primarii) și Pângarii (Consilierii) erau aleși de ocârmuire și bresle tot dintre locuitorii și negustorii cei mai inteligenți și mai cuprinși dintre ei, așa că pe când aceștii erau chemați a judeca anumite pricini neguțitorești, se găseau în complectul unui asemenea tribunal (pângarii erau cam de obicei doisprezece la număr), membri cari să cunoască mersul daraverilor oricăror bresle sau specie de cetățeni din localitate.

În unele cazuri, mai ales când era vorba de judecăți cu negustori străini, făceau pe judecătorul și *Ispravnicii* sau *Pârcalabii* (Prefecții de județe), cari chemau înaintea lor *oameni-buni* (marturi) ori pe *bătrânii* orașului, cari cunoșteau *obiceaiurile pământului moldovenesc* și pe unele din cele ale țărilor alăturate, cum și limbi străine, pentru tâlmăcirea spuselor acelor dintre negustorii străini, cari nu erau în stare să se esplice destul de bine pe înțelesul tuturor.

Când obiectul judecății era prea greu, sau încurcat de tot și împricinății nu erau în putința de a ajunge la o împacare, atunci ei aveau, dreptul să recurgă la judecata însăși a Domnitorului, — din hotărârea căruia nu mai putea eși nimene.

Un Domnitor și Doamna lui negustori.

În vremea Domniei lui Gheorghe Duca-Vodă, soarta negustorilor din Moldova și mai în special din Iași, fu cât se poate de vitregă; căci acest Domn, după cât spun cronicarii noștri, era rău și prizmătareț, punând biruri nouă și mari atât peste boerime cât și peste negustori și țărănime, zicând că *Impărăția* (Sultanul) are multe trebi și nevoi, și el, ca slugă credincioasă a Impărăției trebuie să-i dea tot ajutorul; — că era doar mehenghiu și isteț din fire și lacom la avere, atât el cât și chiar Doamna, soția lui. Atunci a iscodit Duca-Vodă *mortasipia* în țară, făcând să dea boerii mari și orice proprietar de oi, până chiar și mănăstirile *goștină de oi* (dare în natură din fructul și produsele oilor). De lăcomire mae ce avea să tot strângă bani mai mulți, Duca grecul era nu numai Domn, dar și Visternic-Mare, și negustor și Vameș, așa că lua și el și Domna lui toată hrana oamenilor și precupețeau tot ce se întâmpla să le iasă înainte, apucând lucruri de ori și unde cu prețuri de nimic și revânzându-le cui îi trebuiau cu prețuri înzăcite. Doamna crăsmărea chiar bucatele din casă, pâinea, băutura și pocloanele ce le veneau la camara Domnească. Mai făcea apoi și comerț de vite cornute, luând cu sila iarna fânățele strânse ale norodului, așa că-i duceau pe beții oameni la sapa de lemn.

Pe la 1672, tot în vremea acestui Gheorghe Duca-Vodă, se întâmplă să-i vie pofta Sultanului Mehmet al IV-lea să viziteze capitala Moldovei, Iașii. — Ca să-i facă primire frumoasă, Domnitorul găsi de cuviință să poroncească tuturor locuitorilor, dar mai ales negustorilor din localitate, să scoată și să întindă pe toate ulițele Iașilor, pe unde urma să treacă calare Sultanul Mehmet, toate covoarele, catifelele și orice stoffe de matasă ce aveau în case sau prin dughene, așa că pe tot drumul Padișahul să calce numai pe astfel de costisitoare și aleasă marfă. Iși poate oricine închipui ce s'a ales de lucrurile bieților cetățeni și negustori, pe cari au calcat toată curtea, pedestreimea și călărimea ce făcea alaiul întreg al Sultanului turcesc !

Hrana Moldovenilor.

Asupra felului cum se hrăneau Moldovenii, mai ales călugării, și ce producea pământul, sau ce se aducea de aiurea pentru consumația, atât a Curții Domnești cât și a poporului, ni se dau oarecare relații într-o descriere mai largă a țării Moldovei, de pe vremea lui Vasile Lupu-Vodă (1634--1653), de un Arhidiacon *Paul* din Aleppo, care călătorise întovărășind un Patriarh în acea vreme în Moldova și din care reținem următoarele :

Stând la masă în Mănăstirea Sf. Sava, (Iași), împreună cu Patriarhul Macarie și alți călugări locali, după obișnuita rugăciune, văzurăm că ni se dă de mâncare numai fasole de post, linte prăjită cu oloi și niște legume fierte în apă și cu puțină sare. Asta e hrana călugărilor în tot cursul anului; cât despre vin ei nu-l gustă niciodată; și chiar oloiul se întrebuințează numai Sâmbătă și Duminică. Băutura lor este mustul de mere.

Pentru noi beiful trimetea Mercurile și Vinerile în cursul postului, în care eram în prima săptămână, *bere* și *mied*.

Nimeni în această țară nu bea apă curată decât foarte puțină.

Orgeata și sezamul le sunt cu totul necunoscute. Ba încă și *untul de lemn* și *mas*

linele sunt importate de către neguțitori din Rumelia ; de asemenea se aduce pepeni, alămâi, mazăre, arpacaș etc.

O ocă de untdelemn se vinde cu $\frac{1}{2}$ leu, o ocă de măsline $\frac{1}{4}$, pepeni $1\frac{1}{2}$; o ocă de mazăre mică costă $\frac{1}{4}$ de dolar, căci aici această legumă nu se cultivă, ci o mănâncă numai cei avuți.

Legume, precum sfeclă, ceapă, praj, usturoi, nu este până după Paști, căci în timpul postului nu încetează de a ninge zi și noapte.

Dimineța, pământul e tare ca marmora (înghețat), mai ales pe drumuri și străzi ; iar după ce răsare soarele și se face cald, gheața se topește, noroiul se moaie și devine chiar impracticabil pentru trăsuri. În mănăstiri și în casele celor avuți sunt niște voluminoase bolți de piatră, ceea ce se zice în românește *beci* și *pivniță*, și servesc pentru *buți cu vin*, având tot acolo locuri pentru plantat și sămănat.

Mai înainte de a sosi iarna se fac *aprovizionări de ceapă și usturoi*. *Țelina* aici e foarte abondantă și dulce, fiind semănată în beciuri, precum ziserăm mai sus și crescând acolo apărată de frig.

Moldovenii o smulg câteodată foarte tânără în timpul iernei și o mănâncă mai cu samă în post. În mănăstiri după cina de Mercuri seara nu se mai mănâncă până Vineri seara.

Alte descrieri interesante ale aceluiaș Arhidiacon ne vorbesc despre mesele Domnești, cu diferite mâncări și băuturi minunate, despre costumele bogate ce purtau atât boerii și militarii, cât și mai ales cucoanele și femeile moldovene în genere, cum și de diferite măsuri ce lua Domnia pentru asigurarea unei bune și corecte alimentări a orașului, care se făcea în acea vreme, mai ales de „precupeți“.

Hrisovul lui Constantin Cantemir-Vodă pentru negustorii din Iași.

Ajungând la domnia lui Constantin Cantemir Vodă, starea Moldovei nu era mai puțin de plâns, în privința economică, decât în Domniile precedente. Invazii și răscoale repetate pricinuiau neconținut sărăcirea lumii și teama de ziua de mâini îndemna bine-înțeleș pe oricine putea să-și caute aiurea siguranța personală și a averii sale.

Constantin Cantemir, Moldovan de origine, trebuia negreșit să fie cu mai multă durere de inimă de țară, de locuitorii și avutul lor, decât mulți din ceilalți Domnitori, pe cari un vânt năprasnic îi adusesese, prin diferite împrejurări, la scaunul țarei ; de aceea vedem că el, încunjurat, și desigur și după îndemnul Mitropolitului și a Episcopilor țării, cum și a tuturor principalilor dregători, se hotărăște a lua măsuri mai serioase ca să întoarcă din drumul pribegiei pe acei negustori sau meșteșugari cari se expatriase, din pricina bântuirii a tot soiul de pacoste, — și de aceea el dădu în anul 1684, următorul hrisov pentru apărarea intereselor negustorești :

Noi Constantin Voevod, Bojii milostii gospodar zemlii Moldavscoi.

Facem știre Domnia Mea a boieri și a slujitori și a tuturor cui se cade a ști, pentru neguțitorii de aici din târgul de Iași, că fiind acum aceste răscoale și umblând limbi străine prin această țară a Moldovei și împrăștiindu-se negustorii și într-o parte și într'alta străinându-se printr'alte țări, arsule-au mult dintr'agonisita lor ; iar dacă ne-au adus milostivul Dumnezeu și pe Domnia mea aici în țară, am socotit Domnia mea și cu toți arhierii : Kir Dosoftei Arhiepiscop i Mitropolit Suceavscăi și kir Sava Episcopul de Roman și kir Mișail Episcopul Rădăuților și kir Mitrofan, Episcopul de Huși și cu tot statul nostru dumnealor boerii cei mari, d-lui Tudosie Dubău vel logofăt, d-lui Gavrilă Costache vel vornic dolnei Zemlei, și d-sale Ion Racoviță vel vornic gornei Zemlii, și d-sale Velisco Costin Hatman i parcalab Sucevski, și d-lui Gheorghită vel visternic și d-lui Gavril Braescul vel stolnic și d-lui Stefan Cerchezu vel pitar și d-lui. vel medelnicer și d-lui

Patrașcan vel clucer, și iam așezat la o cale cine pre cât iau fost prilejul lor și le-am făcut și carte pre tocmeala lor pre isvod, ce este la mâna *starostelui de negustori* cu pecetea Domniei mele.

Aceia să-i fie în pace de alte de toate, nimeni la casa neguțătorului să nu meargă, nici un zloț (incasatori de bani) nici căruțele, nici care cu boi dela casele lor a lua de potvoade, nici conac la casele lor să nu ducă, nici solii, așisderea și pentru cai de olac, și om sau alt slujitor să nu-i mai meargă la casa lor, numai când ar da boiarii atunci vor da și neguțătorii pe prilej, însă cu socoteală; iar alții toți să se ferească de casele neguțătorilor precum scriu cărțile Domniei mele cele iscălite, și să hie în pace de desetină de stupi, și de gorștină de mascuri și de gorștină de oi, să dea din zece oi una, numai ei pre tocmeala lor când va veni acea vreme va strânge starostea de neguțători banii aceia, cine precum este așezat, și prin acea tocmeală vor sta, iar de vor mai veni și alți negustori să nu-i tragă ajutor la dâșii, ci afară de soma care sunt ei tocmiți cu Domnia mea să aibă a da și aceia cine precum se va așeza ei, să se adaugă soma, iar să nu se scază.

Așa m'am milostivit Domnia mea și iam așezat pre această tocmeală să hie, și nici bucatele neguțătorilor pentru țărani sau pentru alți oameni, să nu le tragă; și această tocmeală și așezătură ce am făcut cu tot Sfatul nostru să hie tocmit în veci, și după a noastră viață și domnie pre cine va alege milostivul Dumnezeu Domn a fi în această țară a noastră a Moldovei, din cuconii noștri sau dintr'alt neam, — ca să nu aibă a strica așezătura neguțătorilor ce s'au făcut, ci să aibă să întărească.

Iar cine s'ar ispiti a strica sau a scoate afară să le ia mai mult din soma lor ce s'au făcut, acela să fie neertat dela domnul Dumnezeu, ce au făcut ceriul și pământul, și de precurata lui Maică și de 12 Sfinți Verhovnici Apostoli, și afurisiți de 318 oteți (părinți) care s'au adunat în Sfânta cetate a Nikeei și să aibă parte cu luda ce au vândut pre Domnul nostru Isus Cristos, vovechi amin.

Veleat 7194 (1686), măsură Mai 4 deni.

Noi Constantin Voevod.

Sfântul Nicolai patronul negustorilor din Moldova și din alte țări creștine.

Hrisovul de mai sus, ajuns până în zilele noastre prin diferite mâni până în Arhiva Statului din Iași, prezintă particularitatea, că pe dânsul se află zugrăvită de mână, în culori, o frumoasă icoană a *Sfântului Erarh Nicolai*, care, și pe vremea aceia, precum a fost și până în penultima generație, era considerat ca *patronul breslei neguțătorilor*, și ca atare serbarea zilei Sf-tului Nicolai era totdeauna ținută cu multă sfințenie și paradă, mai ales în capitala Moldovei. Pacatul, ca în multe alte cazuri, a fost că un asemenea act, trimes după stăruințele unor persoane la Arhiva Statului din București, se zice că ar fi fost, după cât suntem informați, împachetat și expediat în Rusia, cu alte multe acte de valoare arheologică și de urma lui nu se mai știe actualmente nimica.

De almintrelea se pare că și în străinătatea creștină negustorii au în mare stimă și se închină imaginii Ierarhului Nicolai, considerat în același timp și ca *protector al navigatorilor*, după cum probează stampa ce o reproducem îndărăt (pag 41), datorită, după cum se poate constata unui mare artist pictor străin.

Acte și nume de negustori din veacul al XVII-lea.

Printre actele, și hârtii vechi, ce vorbesc de negustori sau de treburi negustorești din Iași, din cari parte se mai găsesc în biblioteca Academiei Române, iar parte pe aiurea, mai notăm:

La 7139 (1631) un hrisov a lui Moisei Movilă-Vodă prin care ho-

tărăște ca toți negustorii din Iași să nu mai dea bani cu împrumut, iar pentru trebuințele lor neapărate să poată lua *bani de schimb* (străini) din însăși Visteria Domnească, fără să mai fie obligați a mai da baș (agio), cum obicinuiau a da la zarafi.

În 1638, un *Petru Hurjui* e staroste de casapi în Iași, durind până și în 1651.

În 7157 Noembrie 24 (1649), Vasile Lupu-Vodă întărește o cumpăratură ce a făcut Toader, *Starostele de negustori* din Iași, dând 300 lei pentru o a treia parte din moșia Căndești, de peste Prut și Jijia, de la Pană Caciaun, negustor din Iași și dela soția lui Irina.

În 1652 un *Miha* e zaraf în Iași, iar *Pascal* staroste de negustori de târg de Iași.

Transporturi de călători și mărfuri, cu harabale, pe timp bun, în goana cailor, ce contrastează cu cele făcute în timpuri ploioase sau de iarnă, după cum se văd în gravura din pag. 9 din urmă. (Ambele ilustrații aflate în Muzeul poștal din Berlin, sunt reproduse după *Istoria Poștelor Române*, de C. M. Minescu).

Un cupeț (negustor) din Iași, Apostol sin Tanasă, cumpără la 7194 April 29 (1686), o vie dela Odobesti, dela un Dinu din Ciortesti.

Necula, negustor tot din Iași, cumpără, la 7208 Mai 5 (1700), partea de pământ a Nastasiei Vlăsiasa din satul Roșcani (Turia).

Mai întâlnim diferite nume de negustori ieșeni și în alte acte sau tipăriuri, ca un *Gheorghe*, staroste de negustori în Iași, în 1632; un *Nacul* în 1636, *Iacomî* zis și *Iacomachi* în 1674, *Gheorghe Alevra* în 1687.

Sub Gheorghe Ștefan-Vodă se află un Mosco Jidovul, care ia în arendă venitul podului de pe Jijia, de lângă Iași, mai având și dreptul de a păscui în iaz și în râu pește, pe care îl vinde în Iași.

În 1623 găsim un *Isac*, român, *Șoltuz al Sucevei*, care se ocupă și cu vânzări de diferite produse, iar mai târziu ceva se vede între mai marii orașului pe *Șoltuzul Onea*, pângarii *Gramă*, *Gheorghe*, *Goțul*, lo-

nașcu, Drăguș, Ionache, Constantin, Grigor, Carasul, Chira, Ghenea, Ieremia Iulăș.

Mai era și un *șoltuz armenesc* în Suceava în 1670; un protopop și diacon armenesc la 1677, cum și un episcop armenesc.

Un mare negustor *Gheorghe Ursachi*, pe la 1652 făcea comerț cu potăș, cules din pădurile Moldovei și export de vite. Acest negustor avea o bogăție colosală: 25 sate, 8 prisăci, mai multe vie la Cotnari și la Iași, cum și mai multe case tot în Iași.

Alți comercianți români pe atunci se mai citează: *Mihai Manea, Ghinea Neculau, Balaban Neculcea, Becherul, Gheorghe Papară, Ion Mazarachi, Dinu Ipați, Cristofor Ghineavici, Petru Afendico, Simion Muratovici* ș. a.

În 1659 erau staroști *Pascal* și *Cârstea*, iar negustori *Ianea, Ianachi, Proca, Tuduri* etc.

La 1687 un *Toader Cojoc* era „bătrân de Iași“, un fel de sfetnic comunal, pentru cazuri de neînțelegeri atât între negustori, cât și în alte pricini. Tot ca negustori se mai citează: *Adam, Sava, Burnechi, Toma, Apostul, Andrei, Iorga, Aslan*, etc.

Privilegiul dat de Țarul Rusiei Alexei Mihailovici negustorilor din Moldova.

Un act important și care pune într-o frumoasă lumină trecerea ce aveau unii Domnitori ai Moldovei la stăpânitorii altor puteri mai mari din jurul acestei țări, este de sigur acel ce l'obținut Ștefăniță Lupu-Vodă, în 1656, dela Împăratul-Țar al Rusiei, prin trimeterea unei delegații compusă din Mitropolitul țării și Logofătul Grigore, în scopul de a se îngădui diferiților negustori de samă din Moldova să poată trece în Rusia și să facă felurite acte de comerț pe teritoriul acelui Imperiu. Dăm aici după textul din *Studii și documente*, de N. Iorga (IV, 244), cuprinsul uzazului de care vorbim:

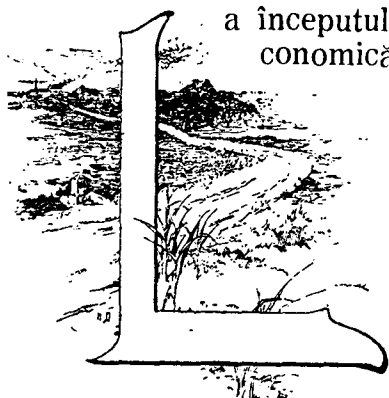
Cu mila lui Dumnezeu dela marele Împărat, Țar și marele Cneaz Alexei Mihailovici, la cei mari și cei mici și albei Rossii de sine stăpânitoriu, al Moscovei, al Kievului, al Vladimirului, al Novgorodului, Țar, ș. c. către Ștefan Voevod și stăpânitorul țării Moldovei milostivă cuvântare. Înaintea împărăteștii noastre măriri s'au întârșat cu plecată rugămintă trimișii către Împărăteasca noastră mărire, Mitropolitul Sucevei Ghedeon și boerul al doilea logofăt Grigorie, ca noi Împărăteasca Noastră Mărire să ne milostivim a da slobozenie norodului neguțitoresc din țara Moldovei, de a neguța în rosienasca noastră împărăție cu orice fel de mărfuri, și a neguțitori cu slobod negoț. Deci, noi, Marele Împărat, Împărăteasca Noastră Mărire, ne-am milostivit și am slobozit ca norodul neguțitoresc din stăpânirea țării sale Moldaviei să vie în moscăceasca noastră împărăție, cu tot felul de mărfuri, și să facă negoț cu slobodă comerție. Si după a noastră împărătească milostivire norodul negustoresc din țara Moldovei iaste slobod în rosienasca noastră împărăție de a intra și a eși și a neguțitori cu slobod negoț pururea, fără oprire sau păgubire ori-unde ar fi. S'au scris în curtea împărăției noastre, în împărăteasca cetate a Moscovei, la anul dela zidirea lumii 7164, Iunie 29 zile.

Cu mila lui Dumnezeu Marele Împărat etc.

Textul de mai sus e o traducere mai nouă făcută de un călugăr moldovan și se află în biblioteca Academiei Române.

In veacul al XVIII-lea : Moldova în ghiarele Turcilor, Rușilor și a Fanarioților.

Vremuri grele pentru întreaga obștie, dar mai ales pentru negustori.

La începutul veacului al optsprezecelea starea politică și economică a Moldovei era cât se poate de plâns : dese schimbări de Domni, năvăliri de dușmani, când Turci, când Ruși, lungul șir de Domni străini, culeși de Poartă din mahalaua Fanarului din Stambul, cu cari procopsia neconținut scaunul Moldovei, mai multe plăgi cerești chiar, făcură ca această țară să sufere îngrozitor, așa că unul din vechii noștri cronicari, *Neculai Costin*, să se exprime astfel : — „Sarac târg ! Saracă țară !” - A trebuit să se rădice toți Egumenii și negustorii din

Iași, și să meargă înarmați la Curtea Domnească, pentru ca să însușească respect tuturor netrebnicilor și păgânurilor ce se instalase acolo, prin 1711, cu scopul de a jăfui tot ce le sta în putință. Un oarecare turc vagabond numit *Curt-Mehmet*, fost Pașă, însă alungat de pe aiurea, ajutat de vre-o douăzeci de alți Turci de ai lui fără căpătai, precum și de câțiva negustori din Iași, venetici, străini cei mai mulți, ocupă samovolnicește scaunul Domniei și începu aglobi și jăfui pe toți cetățenii, fără alegere sau cruțare. El puse pe diferiți boerănași în slujbele mari ale țării, iar pe un oarecare negustor *Neculai*, (desigur vre-un grec), îl făcu *Vameș-Mare*, pentru că toți aceștia dăduse mită turcului câte șezeci de ughi (galbeni) de aur.

Încât privește pe negustorii cinstiți, se vede că ei aveau mult de luptat nu numai cu prădăciunile, ce li se făceau de dușmanii obicinuiți ai țării, de peste Nistru sau de peste Dunărea, dar și în alte împrejurări, provocate de unii tot din tagma lor, cari veneau din diferite părți de peste alte graniți și, pentru a prinde temei în țară, aduceau mărfuri mai adesea prin contrabandă, pe cari le vindeau în condiții cari pricinuiau o concurență rușinătoare pentru cei localnici. Drept aceia găsim între documentele vechi ale țării adesea ori plângeri rădicate de băștinași în potruva noilor veniți și interveniri ale autorităților pentru apărarea intereselor obștiei locale.

Dintre aceste, putem reproduce un hrisov a lui Grigore Ghica-Vodă,

din anul 1731, din care ne vom face o idee de faptele petrecute în aceea vreme.

Iată textul acestui hrisov:

Ion Grigore Ghica Wd. Bojii Milostii Gospodar Zemlii Moldavscoi.

Facem știre cu această carte a Domniei Mele, tuturor cui se cade a ști, că în multe rânduri ne-au venit cu jalbă Starostele și negușitorii de Iași, cari sunt birnici, zicând că au strâmbătate de către negușitorii străini, care vin aici dintr'alte părți de loc cu marfă de tot felul, și cu băcălii, și deschid dughene prin *hanuri* și la ulițe, și vând de a mână, fac alșverișuri ca și cești de loc, așa că ei cei de loc, negușitorii cari trag birul pământului, n'au nici o hrană, închizându-li-se hrana din pricina străinilor; care lucru jalba lor înțelegând Domnia Mea, am aflat că au dreptate negușitorii de loc, fiind ei birnici, că încă din pricina străinilor ce vin aice de se așează cu dughene neschimbate, s'au stricat breasla negușitorilor celor de loc.

Pentru aceea vrând Domnia Mea a le face dreptate și a pune la cale acest lucru și iată că după cum am socotit cu boiarii noștri de am pus la cale și am așezat. S'au scris și anume ce ajutor să aibă negușitorii de loc, dela acei străini, întâi cei ce vând băcălii să aibă a da câte un leu pe lună, iar carii vor vinde de altfel de negoț subțire, aceea să dea câte doi lei; pe unii ca aceia să-i aibă a'i duce la d-lui Vel Vist., să plinească dela dâșii și să le vie de hac. Deci de acum înainte toți străinii după tocmeală și așezarea ce s'au legat cu acest testament să urmeze. Cum și negușitorii de loc, iară mai mult să nu supere și să le fie lor testament dela Domnia Mea, de obicei stătătoriu, și nime altul să nu se amestece peste testamentul nostru.

Aceasta facem știre.

Iașii, Velet 7239, Ghenar.

Noi Grigore Ghica Voevod.

Nu știm dacă dările stabilite în acest act Domnesc au avut vre-un efect salutar pentru susținerea comerciului local, lucru ce nu pare de loc să fi avut o urmare serioasă.

Starea economică și comercială a Moldovei descrisă de un Turc. O mină de silitră. Iarmarocul dela Ataki. Lăutari Leși și fete frumoase.

O relație curioasă despre produsele și starea comerciului în Moldova prin 1742, o găsim în descrierea făcută de un Turc, fost funcționar în Hotin, ce pe acea vreme era stăpănit de un pașă trimes de Sultanul, descriere ce a fost publicată mai târziu într'un *Buletin al Academiei din Viena*, din 1862, din care rezumăm următoarele, după traducerea făcută de L. Șeineanu, în *Revista Nouă* a lui B. P. Hașdeu:

Bogdan (Moldova), scrie Turcul, se numia la început Dacia. Numirea-i ulterioară de Bogdan, se trage dela soiul de grâu cu fruct cilindric (*Karabogdai*) de unde numele-i de *Kara-Bogdan*.

Printre localitățile de cari vorbește, el citează Galații (*Kalasi*) ce are târguri (magăzii) bine zidite și câteva biserici, dar *n'are bae...* Un Sărdar (general de ieniceri) e pus anume acolo, după cererea Intendentului pascăriei (?) și a boierilor Moldoveni, spre a ținea în frâu pe numeroșii Laji (turci vagabonzi și contrabandiști), care vin acolo ca salahori și sunt foarte hărăgoși.

Șchelea Galaților e vizitată de corăbii din Constantinopol și din Egipt, cari aduc lemne *de corn* sau *porumbrel*, pentru fabricat *ciubuce*. Din Galați se exportează pentru Constantinopol lemnării și droburi de sare.

La Gingire (Huși) e depozit de cereale al fiscului Otoman. Acolo se

strâng proviziile de grâne cumpărate din Rumelia și de pe țărmurile Dunărei, cari pot servi în cazul unui războiu contra Rusiei și Poloniei, sau pentru aprovizionarea garnizoanei turcești din Hotin. Grânele se încarcă pe niște vase la Tomarova (Reni) și se aduc la Gingire.

Nu departe de această localitate se scotea pe atunci din *minele dela Han Tepe*, (dealul Hanului, sau pe românește *Movila Răbăii*), o cantitate mare de silitră ; dar după moartea unui antreprenor laz Mustafa Aga, ne mai ivindu-se un altul, mina rămase neexploată.

Această silitră se vindea tarapanelei din Stambul și la alți mușterii câte patrușprezece aspri oca. Antreprenorul zis se servea de peste 3000 oameni care scormoneau locurile ca să scoată silitră, fără nici o stavilă, așa că săpau chiar și sub temelia unor biserici, împotriva voinței Domnilor țării.

Cantitatea de silitră extrasă era așa de mare, încât îndeștula toate nevoile Turcilor și mai rămânea și de prisos. Extragerea silitrei se făcea așa : se săpa în pământ și peste gropi se puneă o scândură lungă, încovăiață în formă de uluc, peste care se așeza butoaie și coșuri, în care se turna țarna săpată. Peste această țarna săpată se turna apă ferbinte care, scurgându-se dedesubt, curgea într'un cazan unde ferbea un timp. În cazan se puneau multe bețe subțiri, pe care în cursul unei nopți se depunea silitra, într'o pătură ca de un deget de groasă. Ca să fie rezultatul mai avantajos, operația aceasta se repeta de câteva ori. Nici o țară alta nu producea silitra așa de bună ca aceasta.

Vorbind despre Hotin, între altele arată că la nord-vest, la locul numit Atak (Ataki), Defterdarul Hotinului Mustafa-Aga a înființat un iarmaroc, zidind un chioșc mare la malul Nistrului, o carvasara (vamă), bolți (dughene) pentru negustori de orice fel, cum și grajduri pentru negustorii de cai. Acolo se mai găseau 50 de crășme, în care locuiau și *Iăutari Leși* și *fete frumoase*. Iarmarocul se făcea de 7 ori pe an.

Traiul la Hotin pe atunci era destul de efin : două chile de grâu costau 1 para ; 1500 oca făină de cea mai bună 1 leu ; 25 oca unt 1 leu, cotul de postav leșesc costa dela 15—40 parale ; o blană bună de vulpe o capatai cu 20—30 lei ; blana de vidră 2 aspri ; samurul 8 parale ; vulpea rusască 40—50 parale ; sângeapul se vindea de Leși cu 2 lei tulumul (1 pachet) și încă te ruga să-l iei, căci se găsea cu prisosință pretutindeni. Ceai, chilimbar, piper, cuișoare și nuci tămâioase erau din belșug ; scortșoara și cuișoarele costau la băcălii 4 lei oca. Țeseturi de fir erau de 3 calități, de 80 lei bucata, de 45—50 lei și a treia mai efin. Citul leșesc ce se găsea acolo se trimetea la Stambul, costând 10 parale cotul, iar cel mai bun 40 aspri.

Fructe deasemenea erau de toate din belșug. Erău un fel de perje din cari puteai mânca dimineața pe nemâncate chiar 500 bucăți, fără primejdie. Apoi fragi și zmeură admirabile ; vișinele sălbatice erau mari ca nucile. Grânele ce se fac pe acolo se pot păstra netreerate în hambare ; altfel putrezesc în decursul unei luni. Unii snopi pot trăi așa până la zece ani. Vitele erau așa de numeroase, încât un singur Ienicer avea de la 40—50,000 berbeci (!) cari costau câte 8—10 parale unul și cari erau în omăt. Un miel îl cumpărai cu 8 parale și apoi vindeai numai pēlcica de pe el la cojocari cu 20 parale, așa că mâncai o friptură de miel și mai câștigai pe deasupra și 12 parale.

Pe câmpii cresc ca buruienile stânjineii și morcovii; ogoarele erau semănate cu grâne și mac, care uneori era mare cât rodiile.

În Moldova se țineau în acea vreme iarmaroace în 17 deosebite locuri, cu ale căror venituri ajungeau să se plătească tributul datorit Porței, dar pe lângă care se mai trimetea pe fiecare an și câte 500 cai și șoimi.

Prădăciunile așa-zișilor negustori „Turcii Laji”. și Pronomiile Moldovei acordate de Sultan.

O adevărată plagă căzută asupra locuitorilor Moldovei în genere, pe acea vreme, mai era prezența, sau mai bine zis năvălirea în țară a unei droaie de Turci, numiți *Laji*, foști militari ori ieniceri, cari erau siliți să plece din țările lor pentru diferite răutăți ce le făptuise pe acolo, cei mai mulți însă fiind originari din provincia Trapezuntului.

Odată intrați în Moldova, turcii *Laji* comiteau tot felul de vicleșuguri și tâlhării îndrășnete sub masca de negustori de diferite lucruri, în mare parte furate de prin alte țări și aduse mai totdeauna de contrabandă în Moldova.

Aceștia erau, după cum se exprimă un Consul Austriac, Reicevich, din vremea aceea, cea mai obraznică șleahță ce se poate închipui, în stare de a făptui tot soiul de neorândueli, făcându-și o faimă din jafuri sau omoruri chiar.

Tot despre acești vagabonzi ne spun alți autori, că ei au năvălit în Moldova în vremea mai ales a lui Constantin Mavrocordat-Vodă, și sub pretextul de negustorie făceau nu numai speculă cu lucrurile absolut trebuitoare vieții locuitorilor, dar întrebuițau orice șiretlic barbar pentru a storce bani dela norod. Astfel în multe cazuri ei făceau pe *cămătarii*, cari împrumutau pe oameni cu ceva bani, pe unii chiar fără trebuință și fără să le ceară, și apoi pretindeau dobânzi de 4 parale la leu (10% pe lună), prin cari mijloace sărăceau mai ales pe negustorii moldoveni, cărora, dacă nu plăteau la cerere, le luau totul din casă, până ce-și și băteau joc de femeile și fetele oamenilor. Incetul cu încetul ei deveniră stăpâni pe mai toate bucatele și produsele casnice ale săracimei, așa că bieții oameni nu mai aveau nici cu ce plăti birurile către Domnie, Și erau multe și grele birurile, mai ales pe vremea aceea, așa că făcu pe zisul Domnitor Mavrocordat să se plângă direct Sultanului, de pacostea aceasta ce făceau lajii în țară.

Sultanul, într'un timp dat, trimise în cercetare un Pașă, care sosi la Iași, și prin sine însuși se încredință de isprăvile conaționalilor săi așa-ziși negustori, cari în întreaga Moldovă acaparase tot ce găseau mai de samă și se făcuse chiar proprietari pe multe case, vite, bucate, stupi, arături, fânețe și tot ce putea fi răpit, fie prin vicleșug, fie chiar cu sabia, așa că din această pricină Domnia nu era în stare nici să plătească haraciul și bacșișurile obicnuite și să trimeată diferitele produse ce era obligată prin tractate și diferite angajamente a da Sultanului și tuturor înalților funcționari ai Porței. Pașa de care e vorba încredințându-se de adevărul celor reclamate, fu silit să iee măsuri serioase ca să se isgonească din Moldova pe negustorii turci, iar Sultanul, mai apoi, găsi de cuviință să schimbe și pe Domnitor, numind în locu-i pe Grigore

Alex. Ghica, căruia îi dădu un Hatișerif, în care stabili un șir de *pronomii* (rândueli) speciale pentru Moldova, cu data de 1 Noembrie 1774, în cuprinsul următor :

Locuitorii să se bucure de odihna și liniștea lor și să li se împlinească cererile plătind numai obișnuitul haraciu, iar alte sarcini, ori câte ar fi, ce erau până atunci, să se înlăture de istov.

Domnitorii să nu se mai înlocuiască cu ușurință, ci numai dacă li se vor dovedi vină adevărată.

Haraciul să se ducă la doi ani, iertându-se deocamdată acel dela 1774.

Negustorii turci câți mai rămase în Moldova, să fie totdeauna judecați de Domnitor, iar cine nu va fi mulțumit să apeleze la Cadiul din Brăila, care va hotărâ în chip desăvârșit.

Toți Aschertii și alți vagabonzi ce ar intra în Moldova să fie răspinși și trimiși la urma lor ; iar afară de negustorii ce se vor rându și se vor număra din fiecare sarhat, alții să nu fie slobozi a intra în Moldova ; acești negustori să fie siliți a avea teșcherele dela Zabeții lor, și numai căpătând cărți (autorizații) dela Domn, să poată umbla prin țară.

Negustorii străini să nu-și poată face nici un fel de așezare sau casă proprie, nici să are, nici să samene, nici să dea bani cu dobândă înainte ; să nu aibă voie a ținea moșii în arendă, ceafilicuri, sau a pășuna vite pe pământul Moldovei.

Olacii (curierii) să nu se abată din drumul lor și să nu ceara cai mai mulți decât cei trebuitori.

Raelile (supușii) Moldovei, ce vor merge peste Dunărea pentru negustorie sau alte trebi ale lor, Hărăcerii și alți Zabeți să nu-i supere cu cereri de haraci și ipinge, nici să trimeata oameni de-ai lor în Moldova cu pricini că cer raielile străine. Casap-bașii să nu mai cumpere și prin oameni și saijii lor ; iar raielile să nu ascundă oile lor, dar să le vânda cu prețul cuviincios la negustori și la gealepi

Domnii să îngrijescă ca să trimeată multe oi la Țarigrad, fără să le vândă prin alte locuri.

Zahereaua Mucaesilii să se propiască ; dar raelile să aducă la șchele multă pâne, roduri și legume, și cu prețul ce va fi obișnuit să le vândă la reizii corăbiilor Capanului, nedându-le în alte părți ; pentru cheresteaua trebuitoare cetăților Rumeliei, fiind din vechi rânduită a se tăia din munții Moldovei, să se plătească tăietul și adusul, scăzând din bir.

Chelingărul să nu mai trimeată oamenii săi să iee vamă pe lucrurile ce se pogoară la șchelea dela Galați.

Silitra ce se lua din Moldova pentru trebuința tarapanalei (monețării) din Țarigrad, să o trimeată Domnul la șcheli și să o scadă din haraci.

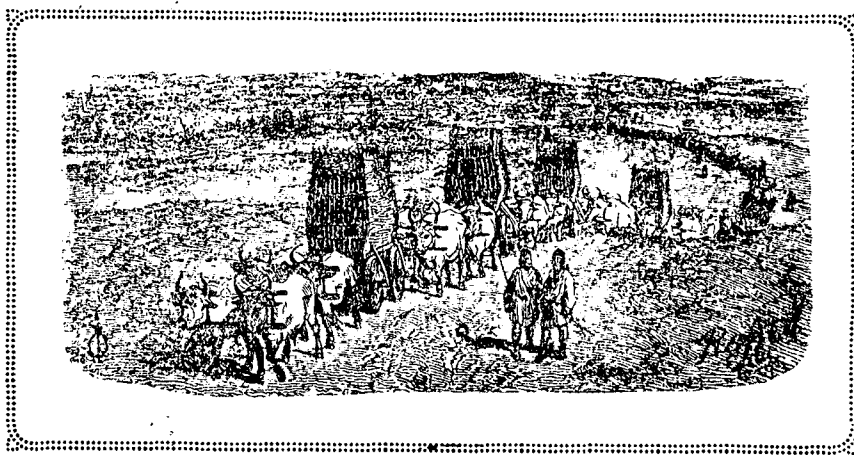
Iar ori și cine din Sarhalii, dinprejurul țării, vor îndrăzni să facă ceva împotriva acestor porunci împărătești, să se pedepsească „cu cea mai mare asprime“.

După cât se vede, aceste pronomii sau regulamentări ale Sultanului din 1774, au stavilit pentru un timp jafurile, fixând totodată și raporturile economice și comerciale între Principatul Moldovei și Poarta Otomană, și avu ca urmare ca Turcii să nu se mai stabilească în Moldova cu case, și nici moșii sau iazuri să nu mai fie, ci numai simple negustorii

să poată face, să cumpere cu bani ceea ce le va trebui, pe prețuri ce se vor înțelege prin tocmeală, etc. Dar dacă regulamentele oficiale păreau a înlătura jaful și exploatarea turcească în țara Moldovei, tocmelele și schimbul, sau plata mărfurilor, ce negustorii locali aveau datoria de a le duce la șchelea Galaților, sau aiurea spre a le vinde Turcilor, se loveau de alte ticăloșii ale cumpărătorilor, după cum se va vedea aceasta mai departe.

Productele Moldovei descrise de Prințul Dumitru Cantemir.

Multe au fost necazurile și pierderile negustorilor din Moldova în această dintăi jumătate a veacului al optsprezecelea, când schimbarile de Domni se făceau mai după fiecare un an, doi, sau cel mult patru. Apoi năvălirile Turcilor și Rușilor, care veneau dragă-Doamne prietenește în țară, facură atât pe locuitorii băștinași, cât și mai ales pe negustori,

O tabără de cară de transport, cu coșuri de nule, pentru fân, leguminoase, cereale sau mangal, obicinuile mai adesea prin Basarabia.

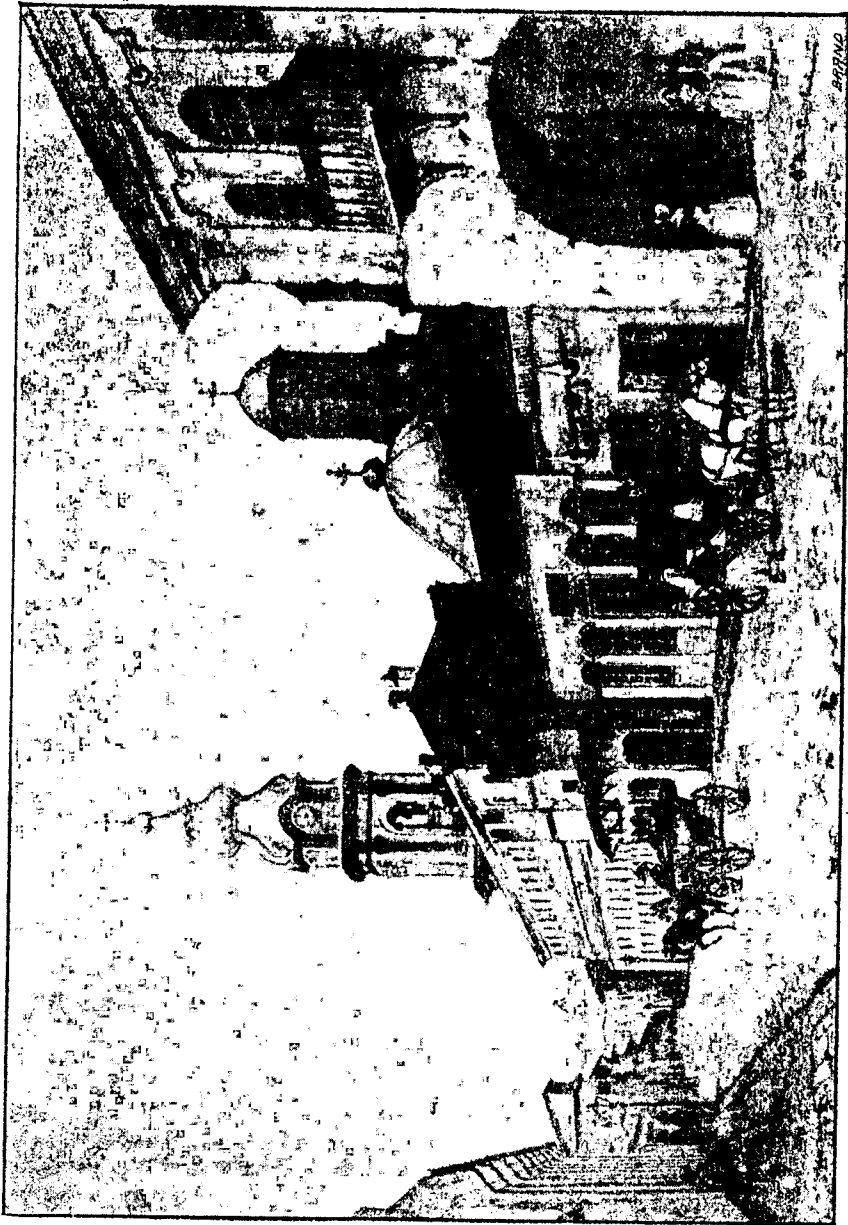
să-și lase adesea tot avuțul în prada lor și să caute a scăpa prin fugă, cel puțin cu viața, de vijelia ce-i amenință.

Cele petrecute în epoca aceasta în ce privește economia țării numai, întâmplările politice fiind lasate la o parte, le găsim povestite mai pe larg în scrierea fostului Domnitor Dumitru Cantemir, intitulată *Descrierea Moldovei*, el fiind cel mai de samă istoric al țării noastre din acea epocă.

Dumitru Cantemir explică destul de lămurit starea economică a poporului moldovenesc din vremea ce avăzută-o cu ochii săi și a cercetat-o cu amănunțime, cu durere de inimă și totodată cu siguranța ce o poate dobândi un om care a studiat și trecutul și menirea unei națiuni din care însuși făcea parte.

„Eu nu cred că mai este altă țară de potrivă Moldovei, zice Cantemir, întru care să se afle locuind așa multe feluri de noroade, căci ăsebit de Moldoveni, ai căror strămoși s'au întors din Maramureș, mai locuesc într'insa și Greci, Albaneji, Sârbi, Bulgari, Leși, Cazáci, Ruși, Unguri, Nemți, Armeni, Evrei și Țigani cei plodoși. Toți aceștia trăesc în Moldova slobozi, unii slujind cu leafă în dregătoriile țării, ori la Domni,

alții îndeletnicindu-se cu felurite negustorii ori meștersuguri. Nemții, Cazacii și Leșii sunt puțini, iar din acești din urmă vr'o cățiva au ajuns chiar în treapta boeriei. Armenii sunt supuși, ca și ceilalți negustori și târgoveți, sunt răspândiți prin mai toate orașele țării și bisericele lor sunt ca ale *papistașilor* (?), nici mai mici, nici mai puțin înpodobite decât

Centrul comercial din Iași, cu clădiri din epoca lui Vasile Lupu-Vodă. Se văd la dreapta dughenile Trei-Sfetitelor, zidite probabil odată cu biserica, acele ale bisericii Catolice, etc.
Din toate acestea nu se mai află nici o urmă acum.

ale provoslavnicilor (ortodoxilor), slobozi fiind de a-și urma legea lor în tihnă și nesupărați de nimeni.

Evreii sunt și ei supuși și plătesc pe fiecare an mai mare bir de cât cel de obște și cu nimic alta nu se îndeletnicesc decât cu neguțitoria, cu crășmăritul, și unde voesc acolo pot să-și facă sinagogă, însă numai de lemn, de piatră nu.

Rușii și Ungurii totdeauna au fost țărani boierești ai Moldovei.

Țiganii sunt înprăstiați prin toată Moldova și nici un boer nu este care să nu aibă robi vre-o câteva sălașe dintr'înșii ; iar de unde și când a venit acest neam în Moldova, nici ei singuri nu știu și nici în cronicile noastre nu se găsește nimic despre dânsii. Toți vorbesc un grai amestecat cu multe cuvinte grecești, turcești, persienești și nu lucrează decât meșteșugul zlătăriei și al ferăriei. Dar ceea ce-i deosebește mai mult de celelalte neamuri, este trândăvia și furtișagul.

Mai sunt însă și negustori Turci, mai mulți în Iași și prin alte târguri, însă nu li-e slobod să-și cumpere moșii ori pământuri nicăeri, nici să-și facă undeva vre-o casă de locuit, ori de rugăciune.

Adevărații Moldoveni, în afară de boeri, locuiesc unii în târg, alții pe la țară. Cei târgoveți nu sunt supuși nimenui, afară de Domniei, la care-și plătesc dăjdiile, dar se ocup prea puțin cu negustoria, pentru că, continuă Cantimir a scrie : „Moldovanului din fire este născută *mândria*, sau să zic mai bine *lenea*, căci ei orice neguțitorie socotesc că este lucru de rușine, în afară numai cât de negustoria cu pânea pe care o produc ei, pe moșiile lor ; și eu socotesc că aceasta este pricina cea mare de se găsesc prea puțini târgoveți Moldoveni bogați și că este în țară neconținut lipsă de bani, deși trec peste hotar afară (exportează) mai multe lucruri decât cele ce le aduc din alte țări ; căci negustorii cei străini, Turci, Jidovi, Armeni și Greci, cărora li se mai zice și *Gelepi*, au apucat în mâinele lor toată negustoria Moldovei, din pricina lenevirei patrioților noștri, și turme întregi de dobitoace, mici și mari, pe cari le cumpără din Moldova cu prea puțin preț, le duc pe la Stambul, cum și la alte cetăți și acolo le vând cu preț îndoit și întreit.

În ce privește bogăția principală a pământului nostru, în zisul veac, Cantemir ne arată că, în afară de *fiarele*, sau animalele *sălbatic*e, care abundau în toate pădurile și văgăunele din întreaga țară, ca urși, cerbi, caprioare, ciute, vulpi, jderi, rîși, și dela care principalul folos era doar blănille și pieile ce se prindeau de pe ele, se dubeau pe cât cu putința și în mare parte se exportau,—oile și vitele de muncă, de lapte și de cărașie erau isvor nesecat de bogăție al țarei.

În ce privește *oile*, erau pe atunci trei soiuri : de munte, basarabene (de Soroca) și sălbatic. În părțile Moldovei despre apus, ce nu sunt prea bune pentru semănături, se creșteau mai mult oi, cu care se întreținea cea mai mare parte a locuitorilor de pe acolo, așa că *beilicicii* duceau la Țarigrad în fiecare an oi de acolo, ce se numeau pe limba turcească *chivirdic*, peste 60.000 numai pentru cuhnia Sultanului, fiind preferate aceste oi de Turci atât pentru gustul bun special, cât și pentru ușurința mistuirii. La câmp oile sunt cu mult mai mari decât la munte ; iar la munte oile se deosebesc, pe lângă alte însușiri și prin aceea că buza lor superioară spânzură în jos ca de două degete, așa că ele pasc mergând îndărăt.

Pe lângă munte *boii* erau mici, iar în câmpii se găseau cirezi mari de boi prea frumoși, care se exportau prin Polonia la Danzig, în fiecare an, peste 40,000, iar de acolo alți negustori îi treceau mai departe în întreaga Europă, cu numele de boi leșești. Prețul unei perechi de boi era în Moldova de 5 taleri nemțești vara, iar iarna se vindeau chiar și cu 3 taleri ; în Danzig însă se revindeau cu 40—50 taleri. Pe păraul

Sarat din județul Fălciu și pe Bașeu din județul Cernăuților, câmpurile fiind sarate și iarba foarte îndestulă și priitoare, favoriza mult producția boilor, care ajungeau cu prisos și pentru consumația lăuntrică și pentru negoț în afară.

Pe malurile Nistrului se iveau în cursul iernelor câte odată *bivoli salbatici*, veniți din alte locuri mai îndepărtate din Rusia și din Tataria pe ghiată, când râul era înghețat.

Prin munții despre apus se găsea câte odată o fiară deosebită, numita de locuitori *bouri* sau *zimbri*, care la mărime se asemana cu boul domestic, însă avea capul mai mic, grumazul lungăreț, pânțele vitioane, mai ciolănos, carnea subțiri, crescute drepte în sus, cu vîrfurile foarte ascuțite și aduse puțin în afară. Erau foarte iuți la mers și se cățarau pe stâncile cele mai oable, așa că greu se puteau prinde altfel decât prin înpușcare.

Râmătorii din ținutul Orhei, între apele Ikil și Raut, erau cu copitele întregi, nedespicate, aproape ca la cai, și tot pe acolo se găseau și mulți râmători salbatici, adăpostindu-se prin stuhăriile din apropierea Nistrului.

Caii moldovenști dintre munți erau mici, semănând cu cei rusești, însă foarte viguroși și rezistenți la muncă, neavând nevoia nici de a fi potcoviți, cu toate că merg mai totdeauna prin stânci și drumuri grele. Prin câmpii însă caii erau mai mari și mai frumoși, mai iuți, așa că le plăcea la toți cumpărătorii Leși, Unguri și chiar Turci, care aveau chiar proverbul: *Agem dilberi, bogdam barghiri meshurdiv!* — adică *un tânăr persian și un cal moldovenesc, sunt mai slăviți decât oricare alții!*

În apropierea hotarelor Moldovei se mai găseau încă și *herghelii* mari de cai *aproape salbatici*, care se deosebeau de ceilalți numai prin aceea că erau mai mici, iar copitele lor late de o palmă, vârtoase și rotunde. Pe aceștia îi cumpărau mai ales Tatarii din Bugeac, fie pentru a le consuma carnea, fie pentru cărăușie.

Moldovenii mai trăgeau mare folos dela *prisăcile de albine*, căci câmpiile și pădurile chiar erau totdeauna înpodobite cu tot felul de flori, ceea ce făcea o producție enormă de ceară și miere; dar legile țării oprea pe locuitori să fie prea numeroși stupi, ca să nu vatăme circulația vecinilor. Osebit de mierea și ceara obișnuită, albinele moldovenști mai produceau și o *ceară cam neagră și frumos mirositoare*, în care ele nu pun miere, ci servea numai ca să întunece lumina prea mare a soarelui în știubee.

Această ceară se vindea mai scump decât cea galbănă, pentru că *mirosea ca chilimbarul* și servea la afumat prin locuințe.

Se mai găsea pe atunci în Moldova și pe hotarul Pocuției o pasere numită *ieruncă*, pe leșește *glușca*, ceea ce înseamnă *surdă*, semănând cu cucușul de gotcă, ceva mai mic, și având o fire nătângă și surdă, așa că vânătorii, dacă găseau câte un cârd, le puteau înpușca pe toate pe rând, fără ca celelalte să se sparie și să fugă. Carnea lor era foarte gustoasă și albă, mai plăcută chiar decât a potârnicilor sau a fazanilor.

După cît se vede, multămită acestor defecte și calități în acelaș timp ale păsărilor de cari vorbește Prințul Cantemir, ele au fost de atunci și până azi cu totul stîrpite de vînători, așa că acum nu se mai pot-menește de nimene de asemenea vînat.

Negustoria de vinuri dela Odobești.

În cursul verei din 1756 găsim că Domnitorul Constantin Mihail Cehan Racoviță se ocupă de plângerea mai multor podgoreni și negustori de vinuri, care se găseau încărcăți de dări grele, cum și de dări în natură (dijmuire domneașcă), și pentru îndreptarea acestor fără-de-legi reglementează această impunere prin un hrisov, cu cuprinsul următor :

Noi Constantin Mihail Cehan Racoviță VV-D, Bojii milostii Gospodar Zemli Moldavscoi.

Facem știre cu acest hrisov al Domniei Mele, că mazilii și neguțitorii și alții, care au vii la dealul *Odobeștilor*, la podgorii, au jăluit Domniei Mele că se supără toamnele, de cătră cei ce sunt rânduiți din partea Domniei, ca să strângă vadra cea de vin *Domnească* ce sunt obișnuți a o da țărani.

Cerșind și de la mazili și neguțitori, și alții, câte 2 potronici de pogonul de vic, care potronici, dela o vreme încoace s'au obișnuit a-i cere, dară dintr'un început nici de cum nu s'au supărat nime; pentru care cerșând dreptate, și rugându-se ca să se ridice de asupra viilor această necuviincioasă dare. Arătând că asupra vinărilor sunt atâtea cheltueli vădrărit și obiceiul starostesc și camână, bezmân, buour și loc agesc, și părcălăbii și leu de bute.

Domnia mea am cercetat pentru aceasta și cu întreagă și chibzuită socoteală, am găsit că nici cu o cale ieste să se necăjească, o parte de cinste ca aceasta, mazili, neguțitori cu o dare ca aceasta, care nu dintru început au fost, ce de la o vreme s'au iscat, fiindcă partea *mazilească* (boerii), cum și neguțitorii, nu numai că trag în jugul cel mai greu a dăjdiilor Visteriei, ce și câte poronci împărățești sânt, cu dânșii se rădică și se împlinesc.

Și iată dară c'am rădicat Domniea mea, ca nici de cum de astăzi înainte să nu se mai iee toamnele dela mazili și de la neguțitori și alții, acei câte doi potronici ce se numea al pivnicerului gospod, ce se cade une obraze ca acestea, căutate și miluite, și necăjite, dară nu suparate. Și dreptu aceia poroncim, și vouă pivniceri Gospod, și care veți fi rânduiți dela Domnie, ca să strângeți vadra domnească de vin de la țărani, să dați bună pace pentru potronici de pogon mazililor și neguțitorilor. Întru nimică nici cât de puțin să nu suparați, și poftim Domniea mea și pe alți luminați Domni ca să nu îngăduiască a se strămuta hotărârea noastră, ce mai vârtos să întărească și Domniile sale, să rămăe de tot lepădat un obicei rău, iscat nu de mult, și fără de nici o dreptate, că întărind le va rămânea vecinică pomenire și nu blăstăm. Aceasta înștiințăm.

7264 (1756), August 15.

Noi Constantin Voevod

Ioan Bogdan Vc'-Logofăt, Procitoh. Ștefan Buhăesc, Treti-Logofăt, Procitoh.

Negustoria de vin și crâșmărie din Iași.

Patru ani după această dispoziție, un alt Domnitor, Ioan Feodor Calimah, dă, cu data de 25 August 1760, un nou hrisov privitor tot pe producătorii și negustorii de vinuri, cari înaintase din nou plângeri către Domnie, întrucât dispozițiile precedentului stăpânitor al țării nu apăraseră în deajuns traficul și interesele lor în toate localitățile din Moldova.

Acest hrisov glăsuește astfel :

Noi, Ioan Feodor VV-D, Bojii Milostii Gospodar Zemli Moldavscoi.

Facem știre cu acest hrisov al Domniei mele, tuturor cui se cade a ști, că iată au venit înaintea Domniei mele și a tot sfatului nostru, toți neguștorii din Iași și ne au arătat o carte de la răposatul Mihai Racoviță Voevod, din anii 7230 Noemyrie 20, în care arată că au făcut mare jalobă, neguștorii, asupra Cămănarilor celor mari, făcându-le mare asupreală, la pivnițele lor, cerând și din băutura, de scos din obiceiul lor cel vechiu și le cer camână câte 2 bani de vadra de vin, adecă țărănește, și ei au obiceiul de dau cu rupta, camână pe an câte 15 galbeni de pivniță, la Vel-Cămănar, iar cu altă

nimica nu s'au mai supărat peste an, și banii acei 15 ughi au dat pe patru ciferturi, câte cât li se vine, la slugile D-sale Vel-Cămănar, din cifert în cifert până li se plinea anul, și pe tot anul așa au plătit camână, iar carele dintre neguțitori sau dintr'alți locuitori de Iași, carii au pivniți cu băătură, de nu primea să se tocmească cu D-lui Vel-Cămănar, ca să dea camână, cu rupta pe an, aceia plătea camână câte doi bani pe vadră. Și la cercetare de judecată ce s'au făcut atunce între neguțitori, și între Vel-Cămănar, după dovada bună și martori de credință ce au scos neguțitorii, s'au adeverit într'acest chip, obiceiul precum arată mai sus, ca să plătească cu rupta pe tot anul câte 15 ughi de pivniță, iar carii nu vrea ca să dea cu rupta pe an, aceia să plătească câte 2 de vadră.

Deci și Domnia me încredințându-ne de obiceiul acesta, dăm și întărim cu acest hrisov al Domniei mele, tuturor neguțitorilor, pe obiceiul ce arată, adică neguțitorii care or vre să se așeze cu D-lui Vel-Cămănar, să dea pe an câte 15 ughi; nimica alta să nu dea, nici ocale de vin, nici bani mai mulți, iar care nu ar primi să dea camână cu rupta pe an, aceia vor plăti câte 2 bani de vadră și cu alte supărări despre Dl. Vel-Cămănar cu nimic să nu fie învălujiți. Căci de vor face cineva mai multă supărare peste obiceiul, unii ca aceia se vor pedepsi de Domnia me.

Aceasta facem știre. Veleat 7268 (1760) August 26.

Noi Ioan Voevoda.

Manolache Bogdan, Treti-Logofăt Procitoih.

Daraveri negustorești între țările Românești și Rusia.

Câteva însemnări asupra comerțului de import și export în acest veac din ambele țări Române, găsim în publicația unui rus, V. Sawa, în care arată că se află într'o arhivă din orașul Nejin, din Rusia, mai multe date asupra relațiilor comerciale de pe la mijlocul veacului XVIII-lea, privitoare mai ales pe negustorii Greci și Români, citind numele unora și indicând natura negustoriei ce ei fac. Rezultă din această descriere că în zisul veac, Nejin era un centru comercial în care veneau negustori din Turcia și Principatele Române, cu mărfuri, pe care le vindeau, apoi, acolo și în alte părți ale Rusiei; iar în Nejin luau aceștia produse rusești pe care le duceau spre vânzare în Principate și mai departe în Turcia. Sawa a mai constatat că Muntenia și Moldova exportau atunci mai cu samă vinuri, nuci și prune, ceară, obiecte de băcălie ș. a. Se aduceau însă din Nejin în Principate și se transportau și mai departe, în Turcia, articole de fier, lăcăți, blăni etc.

Numele negustorilor socotiți Greci, precum și obiectele cu care făceau comerț între Rusia și Moldova sau Muntenia sunt: Costache Juriev Misocromidi, din orașul Târnova, sosit în Rusia la 1736; Ksanusto Alexeev, din orașul Ianina, venit în Rusia la 1755, cu marfă turcească și moldovenească; Vasili Zaharia din orașul Thesalonica, sosit în Rusia la 1752, cu obiecte de schimb turcești și muntenești. Acest Vasili împreună cu frate-său Steri, exportau din Nejin în Moldova și Valahia obiecte de comerț rusești. Negustorul Iurii Dimitrievici Deciu, de origine din Valahia, a venit în Nejin la 1750, unde făcea comerț cu obiecte turcești și muntenești; negustorul grec Neculai Teodorovici Mamara, din orașul turcesc Voli, se afla în Nejin dela 1766, de unde exporta în Valahia fier, lăcăți etc. și importa vinuri muntenești. Negustorul grec Lambrô Panaioti din Ianina, se afla în Nejin dela 1761 și se ocupa cu transportul vinului și nucilor muntenești în Rusia. Ștefan Vasiliev Iașanskij, negustor grec (?) din Iași, se afla în Nejin dela 1755, și făcea comerț cu Rusia cu obiecte de băcălie turcești; Ion Alexeev din Ianina,

aducea din Valahia vin ; negustorul grec Anastasii Anastasievici din Ianina, vindea vinuri muntenești altui grec din Nejin ; Dimitrii Dimitrievici din Nicopole făcea comerț cu prune și nuci muntenești ; Dimitrii Ivanovici din Gostin transporta în Nejin din Valahia vin și ceară ; Iani Iuriev, din orașul Iași, s'a mutat în Nejin la 1768, cu scop de a-și găsi vre-un serviciu la vr'un negustor ; Mihail Grigoriev Moldavschii, din orașul Iași, s'a mutat în Nejin la 1768 ; el aducea din Valahia diferite obiecte de băcălie, pe care le revindea în Nejin și alte orașe ale Malorusiei (Ucrainei) și alții tot așa. (*Arhiva*, Iași, 1923).

Cine judeca și controla pe negustorii străini.

În ce privește autoritățile de stat, ce aveau în acele vremuri îndatorirea de a supraveghea buna ordine și potolirea tuturor neînțelegerilor ivite între diferitele categorii de cetățeni, găsim că pe neguțitorii străini îi judecau în prima instanță *Aga*, *Hatmanul* sau *vel-Cămărașul* ; mai ales pe Armeni și pe Evrei, pentru care luau zăciuială, dacă hotărârea lor rămânea bună ; căci înpricinații aveau și dreptul de a apela dacă nu le plăcea hotărârea, la Divanul Domnesc, care dacă reforma acea hotărâre, zăciuiala primilor judecători nu se mai plătea.

Pentru împlinirea hotărârilor, zapcii împlinitori luau altă zeciuală.

Vel-Aga lua poclonuri de la crășme câte 2 lei, sau 1 leu de crășmă, după cum era de îndestulată, ceea ce făcea să se urce venitul acesta al lui la peste 50.000 lei pe an (?)

Cămărașul cel mare, între alte îndatoriri ce avea, trebuia să revizuiască cumpenele și măsurile negustorilor, cu care își vindeau mărfurile lor, și lua aminte ca nu cumva să se vândă cu *cumpene sau cot viclean*, căci pe cei pe cari îi surprindeau cu așa ceva îi pedepsea *după pravilă*.

Treburile diferite ale mai multor negustori din Iași.

În cursul acestui veac mai găsim un număr de acte întărite de Domnie, sau hrisoave, relative la negustorii din Iași, mai ales, din cari putem cita și următoarele : La 1702, April 29, Alexandra, fata lui Constantin, dăruiește lui Neculai, negustor din Iași și femeiei sale Stefania, părțile sale de pământ din Roșcani ; la 1704 Februar 28, Irina, fata lui Pavăl din Roșcani, dă danie aceluiasi Neculai, negustor din Iași, alte părți de pământ ale sale din Roșcani ; tot Neculai negustorul din Iași mai cumpără în Roșcani și părțile de pământ ale Alanei, fata Mârzei, la 22 Noembrie 1706, iar la 29 Noembrie a. an, mai cumpără dela Postolachi sin Vasile Gherman, alte părți de pământ din Roșcani ; cu aceste cumpărături, negreșit, ș'o fi închipuit numitul bogat negustor o bună moșioară.

La 1 Mai 1708 un Stefan Dințul își vinde partea sa de teren din Mânzești, lui Toma, negustor din Iași.

La 11 Mai 1739, doi feciori a negustorului Osmachi din Iași, Constantin și Dimitrie, fac schimb cu Agapie, Egumenul Mănăstirii Aron-Vodă, cu un loc de casă în Muntenime (Țicău).

Mai cunoaștem ca negustori ieșeni, din alte acte, pe Dumitru Duca

și Hristofor în anul 1742, Gheorghită feciorul lui Hristofor în 1749, Miche (poate Miculi), bacal ce locuia în colțul Uliței mari cu Golia, Costin Avram 1765—6, Gândul Iane Mârza în 1777, Ispir în 1787, Constantin Panu în 1796, Apostol în 1798 etc. Un Neculai Cuzescul e negustor mare în Suceava.

În 1775 se mai citează ca negustori mai de samă în capitala Moldovii și următorii: Ion Anastasiu, Constantin și Antoni Abraham, Anastase Economu, Sandel Pop, Anastase, Eftimie și Costachi Duca, Dimitrie Ioan, Ioan Constantin, Dimitrie Teohari, Constantin Papafil, Pavăl Foti, Ștefan Merto (Mirtu), Cristea Ioan Scurtco, Ștefan Constantin și alții, cari reprezentau principalele ocupații comerciale din Iași, ca toptangii (angroșiști-importatori), cât și vânzători cu amănuntul, de băcălii, postăvării, manufacturi, blănării și cojocării, unelte de fier și blide de bucătărie, mărunțișuri etc.

Se constată de asemenea din diferite acte, că în această epocă în Iași se făceau mult mai mari daravere comerciale, decât în capitala Munteniei, București.

Ion Teodor Calimah-Vodă, la 25 August 1760, hotărăște suma camănei, (dări pe vin) ce au a plăti *toți neguțitorii din Iași* pentru pivițele lor.

O anafora se redactează de veliții boeri ai ocârmuirii, în 15 Iunie 1766, în pricina lui Ioniță, cupeț din Iași, cu Vasile Potoroc din Botoșani, pentru un loc de casă din Muntenia.

Alexandru C. Mavrocordat-Vodă, în Septembrie 1783, întărește *Privilegiile neguțitorilor din Iași*, pe cari apoi la Noembrie 1786 le întărește din nou succesorul la Domnie, Alexandru I. Mavrocordat-Vodă; la 25 Noembrie 1792 acestea iarăș se întăresc de Al. C. Moruz-Vodă; la 30 Septembrie 1793 de asemenea de Mihail C. Suțu Vodă; la Septembrie 1795 asemenea de Alexandru I. Calimah Vodă; la 1 Decembrie 1799 asemenea de Const. Alex. Ipsilant-Vodă;—la 20 Octombrie de Alex. N. Suțu-Vodă,—iar la 30 Iulie 1803 tot asemenea de Alex. C. Moruz-Vodă, cu specificarea de cătră acesta că privilegiile sunt pentru *neguțitorii de clasa întâia din Iași*.

**Dările și veniturile visteriei sub Domnia lui Grigore Al. Ghica.
Bacșișuri pentru slujbași. Jandarmi și poliție. Starostiile din Iași. Funcțiile.
Precupeții. Enumerarea birurilor.**

Mai multe reglementări a diferitelor venituri ale țării, le găsim însemnate într-o *condica* specială, întocmită de ocârmuirea lui Grigore Al. Ghica (decapitatul), din anul (1776), care regulează veniturile și dările tuturor locuitorilor și a boierimii din Moldova. Acea *condică*, publicată de P. Rășcanu, sub titlul de *Lefile boierilor Moldovei*, prezintă un interes deosebit pentru cunoașterea celor mai multe din instituțiile și moravurile țării din acea vreme, și de aceea credem trebuitor să extragem din ea mai multe dispoziții.

În primul loc observăm că pentru întâiaș dată pare a se reglementa *pocioanele* sau *bacșișurile*, cu care trebuia poporul să cinstească pe cei mai mulți din slujbași țării, care se pare că nu prea erau mulțumiți numai cu lefurile ce li se atribuiau prin oarecari bugete, ce vor fi e-

xistat și pe atunci, așa că nădejdea principală a veniturilor lor era.. bacșișul.

Astfel, vedem că pentru venitul Cămarășiei celei mari, se dădeau plocioane pe fiecare an, câte 60 lei dela Hahambașa, 60 lei dela starostele de Jidovi și 20 lei dela starostele de Armeni. Iar de fiecare dugheană ce vindea marfa cu cotul, prin ori-ce târguri, se da câte 30 bani numai când se făcea un nou Vel-Camaraș și se înbraca cu caftan. Vel-Camarașul era dator însă să facă coturi cu boure Domnești, halepuri și arșinuri, dând la fiecare dugheană câte 2 coturi, un halep și un arșin, și să ia câte 30 bani de toată dugheana, priveghind de-apururea ca să vândă negustorii marfa lor numai cu coturile ce vor avea boure Domnești; iar care negustor nu urma după poruncă, trebuia să se pedepsească.

Pentru venitul *Agiei* (Prefecturei de Poliție) trebuia să se deie plocioanele următoare pe fiecare an, în două vadele, la Sf. Gheorghe și Sf. Dumitru :

Dela Baș-Ciaus 50 lei.

Dela Baș-Bulubaș 50 lei.

Dela 5 Bulubași câte 10 lei de unul.

Dela Bucinaș 10 lei.

Dela 43 *Căpitani de baltag* câte 5 lei de unul.

Dela 18 Zapcii, dela 6 steaguri, câte 3 de un steag, adică stegar, odobașă și ciauș, câte 2 lei de unul.

Dela 282 Seimeni agești (jandarmi) dela 6 steaguri, câte 47 seimeni la un steag (companie), câte 1 jum. lei de unul.

Dela 2 trîmbaci (trompeți), dela 2 doboșari, dela un surmaci, dela un flueraș, câte un leu unul.

Dela Staroștii de Jidovi și de Armeni câte 50 lei, dela străini și de la bacali câte 30 lei, dela pitari, plăcintari și mesercii (casapi) câte 20 lei, de la crâșmari, apari, zidari, pietrari ce taie piatra în deal (la Păun și Repedea), vârniceri (varari), cărămidari, olari, teslari, ciubotari ce lucrează sehtianul (pielea fină), ciubotari ce lucrează teletinuri, mahali, butnari, tâmplari, curalari (hamurari), cepregari, blanari, cojocari, croitori, șlicari (potcapcieri), zlatari (argintari), bărbieri, sucmanari, abagieri, făclieri și de vuțkari (licheorari) câte 10 lei.

De toată crâșma mare 2 lei, iar de crâșma mai mică pe jumătate.

Dela cei ce se vor închide, se va lua când se vor slobozi câte 30 bani ai grosului.

Vel-Aga mai ia zeciueala pe banii ce va împlini, după deosebită rânduială, afară de Chircibașa, de Târziabașa și afară de Cuingibașa, de starostii de Jidovi, de Armeni, pe ceilalți staroști ce se arată în condica Domniei (vezi mai sus) să-i facă și să-i rânduiască Vel-Aga, care să fie scutiți de bir. Și fiește care să fie dator a avea purtare de grijă pentru breasla sa.; să dea samă când ar fi trebuință de întrebăciune pentru vre-o poroncă.

Pentru luminatul orașului se îndatora pe fie-care dughengiu, când ia veni rândul, să dea 8 parale de fânar fanaragiului, însă 2 parale pentru lumânări și 6 parale pentru plata ostenelei lui, iar Vel-Aga avea datoria de a rândui oameni de credință care să păzească fânarele neadormit, de cu sară până în ziuă.

În ce privește precupeții, ni se spune că *Starostii de matrapaji*, (adecă precupeții,) trebuie să lipsească : „de vreme ce din început n'au

Local de crâșmă din Iași, din veacul precedent (Desemn de N. Toniță).

fost, ci de la o vreme încôace s'a obișnuit ; și din pricina precupeților se pricinuește mare scumpete la cele ce sunt de mîncare norodului ; fiindcă acești precupeți se duc afară din târg, întru întâmpinarea sătenilor și a femeilor ce aduc lucruri de mîncare și cumpărându-le cu un preț, le vînd apoi cu alt preț întreit. Deci țaranii precum și femeile, după vechiul obicei, să vîndă fieștecare lucrurile acelea de mîncare însuși ei ; iar care va îndrăzni a face matrapazlic să se pedepsească cu u-lița“ (bataia în stradă).

Venitul lui vel-Cahfegiu, se stabilește ast-fel : De toată *cahfeneaua* și de tot *tahmisul* ce s'ar afla, atît în orașul Iașului, cît și la celelalte târguri de pe la ținuturi, să ia avaietul său, după

tocmala ce se va putea așeza, după starea cahfenelei sau a tahmisului, nepricinuind jalobă, bez rînduita leafă.

Venitul Cămărașului de izvoade e de : lei 6 de tot pecetluitul ce se dau la bresle cu pecete gospod (domnească), bez 3 bani noi ai devetcariului, bez rînduita leafă.

Venitul lui vel-Ispravnic de Curtea Gospod :

3 lei de la 2 olari, 9 lei de la 6 apari, 9 lei de la 6 teslari, 6 lei de la 4 șătrărei, 3 lei de la 2 jîmlari, 6 lei de la 4 pitari, 6 lei de la 4 pietrari ; adecă câte 1 pol leu de fiecare.

1—60 de la un butnar.

18 lei de la 12 tăetori de lemne, câte 1 pol leu unul.

6 lei de la 4 joldunari câte 1 pol leu de unul.

1—60 de la 1 chilhangiu.

69 în total, bez 4 măturițe, bez rînduita leafă.

Rufetul Căpitanului de Poduri (pavegii), se compune din :

1 ciauș de poduri, 20 tes-

Un han-crâșmă și băcălie, vechi de vre-o două veacuri, ce se mai află în strada Pădure din Iași. (Desemn de N. Toniță).

lari, 10 toporași, 10 pietrari, 20 salahori, 61 liude, care aceștia să fie scutiți de tot birul Visteriei, slujind pe rând după rânduiala lor; și la meremetul podurilor să lucreze fără plată, iară când se va face pod de iznoavă să li se plătească din venitul podului câte... bani pe zi.

Vătăjia de cărauși și de chiragii cu căruțe, în ce chip să se urmeze: 3 bani din soma chiriei de tot felul să ia Vataful de cărauși și de chiragii; însă numai de la care se vor tocmi cu mîna vatafului; care se vor tocmi de pe la sate și vor veni să încarce marfa din oraș, să ia pe jumătate; și să fie iarăș prin starea vatafului de cărauși și de chiragii; însă vataful să fie dator să tocmească chiragii cu chezășie, dând vataful și teșchere (recepisă) la mîna stăpînului mărfei, arătând numele și porecla chiragiului, și din ce loc și ce fel de marfă au încărcat, și la ce loc este să meargă, ca întămplându-se vre-o primejdie dinspre chiragii, să aibă vataful a da samă. Și nimene să nu fie volnic a merge cu chirie fără știrea vatafului de cărauși și chiragii.

Mortasipia (dare pe vite) în ce chip să se urmeze: 24 bani de cal, iapă, bou, vacă ce se va vinde; însă 12 bani noi să deie vînzătorul și 12 bani să deie cumpărătorul.

Venitul cântarelor în ce chip să se urmeze: 6 bani să se iee la 44 oca cântariatică, orice fel de marfă ar fi a se trage la cântar; iar fiind mai gios de 44 ocă să se iee după analoghie de la cumpărătorul mărfei; iar sare de se va cântări să se iee cântariatica la 100 ocă 3 bani; iar her de se va cântări să se iee cântariatica la 50 ocă 6 bani. Iar pe marfa ce va avea cineva și macar de nu va vinde-o, și va vrea s'o cîntărească, ca să știe câte ocă trage marfa sa, să plătească stăpînul mărfei cântariatica, precum mai sus se arată.

Pe tot anul să fie dator acel ce va avea miluire acest venit al cântariului, să facă aiar cântarelor, adică să le îndrepteze. Iar pe marfa ce va cântări în vamă Domnească să nu plătească cântariatica. Iar de se va întămpla ca stăpînul mărfei să vîndă marfa sa în vama Domnească, atunci să plătească cumpărătorul cântariatica, după rânduiala ce se arată mai sus.

Toate cântariurile omul rînduit de la acel ce va avea miluire venitul cântariului să le aibă sub zaptul său; iar alții nimene să nu fie volnic a ține și a avea cântar mai mare de 40 ocă; și bacalii și alții pentru trebuința vînzării mărfei lor să fie volnici a ține și a avea cântar de 40 ocă trăsura, și cu acele cântare să-și facă alișverișul lor. Iar la cine se vor afla cântare mai mari de 40 ocă trăsura, să fie volnic acel ce va avea miluire venitul cântariului, a le lua sub zaptul său.

20 bani de tot carul cu marfă ce luau cântarașii vamei când intra în vamă să lipsească.

Mierța să se facă la toate târgurile de pe la ținuturi tot pe o măsură, adică de 110 ocă; făcându-se mierța de 3 feluri de pâne, însă o parte de grâu, o parte orz și o parte malai, iar demirlia să fie de 11 ocă.

Vadra de mere să fie pe la toate târgurile pe la ținuturi de...

Vadra de vin să se facă pe la toate târgurile și pe la toate podgoriile de 10 ocă și oca de 400 drămuri.

Măsura fâlcei de fân pe la toate ținuturile să fie...

Căraușii ce aduc vin să li se ție în samă din țenchiul (vrana) vasului, atît pentru scădere, cît și pentru băutul lor una schioapă scădere,

afară de primejdia vasului; iar fiind scădere mai mult, să plătească că aușul, după prețul ce se va vinde acolo unde se descarcă.

Fiește-care Vornicel al satului, dinpreună cu sătenii, să fie datori să tocmească un vacar sau doi pentru păscutul vitelor sătenilor; și herghelegii pentru păscutul cailor; și păstori la oi și la rămători; și jitari pentru paza țărinelor; și hacul acestora să cisluiască (contribue), sătenii pe vitele ce vor avea și să plătească fie-carele după cum va veni pe vită; iar noaptea să închidă fiește-care vitele sale, având spre aceasta purtare de grijă vornicelul cu sătenii satului, ca să nu sufere stricăciune de vite în țarine și în grădine.

Taxe deosebite mai erau puse pentru susținerea *Mănăstirei Sfântului Spiridon*, cu *bolnița* (spitalul) său, din orașul Iași și anume: 24 bani mortasăpia din târgul Iașii, după condică; asemenea și din Târgul Frumos.

Venitul cântariului, după condică, din toate târgurile, afară de târgurile ce sunt date miluire la alte mănăstiri.

3 bani de drobul de sare, de steție, de găleată și de sare de coteți ce se va vinde și se va ridica din măglă de cătră cumpărător, cum și de cătră cămărași de ocnă, de vor ridica sarea și o vor pogorâ în vale, sau de vor trimite pe la târguri. Iar de se va tâmpla ca să se strângă de cătră Domnie venitul ocnei în credință (regie), atunci rânduiți camărași de ocnă să dea rânduitul venit din soma venitului Cămărei gospod.

1 și jumătate bani de oca de ceară ce va trece peste hotar într'o altă țară.

2 lei de butea cu vin ce va trece peste hotar într'o altă țară, iar de poloboc pe giumătate.

60 bani de butea cu vin ce va intra în orașul Iași, iar de poloboc pe giumătate; însă de la Pre o sfinția sa Mitropolitul și până la vel-Stolnic, atît care s'or afla într'aceste boerii, cât și cei ce au fost mai înainte. într'aceste boerii, așisderea și giupănesele văduve, de-or fi fost boerii lor într'aceste boerii, să nu se supere pe vinașele lor.

Solăritul Vrancei, după așezarea ce se va face cu Vrâncenii, pentru sarea mărunță din Vrancea.

1 giumătate ban de toată vadra de horilcă; însă numai pe horilca ce va veni din țara leșască.

1 leu de un pogon de titiun (tutun) ce se află samănat în țară.

6 bani de tot rămătorul ce va trece peste hotar într'altă țară.

15 lei de tot carul cu lipscănie ce se va discărca; iar trecând piste hotar într'altă țară, să se dea pe giumătate.

Bezmănul și dijma pe locul ce are miluire cu Hrisov Gospod (tot M-rea Sf. Spiridon) în târgul Galaților:

30 lei de toată salhanaua.

3 lei de toată magazia mare ce va fi în față.

2 lei de toată magazia mică ce va fi în față.

2 lei de toată magazia mare ce va fi în dos.

1 leu de toată magazia mică ce va fi în dos.

2 lei de toată șaica mare ce se pogoară pe Siret încărcată,

1 leu de toată șaica mică tij.

1 leu de toată casa ce va fi pe locul Mănăstirei.

3 lei de toată dugheană ce va fi pe locul Mănăstirei.

Fiatul băcăliei:

1	lei	14	parale	oca	undelemn
1	"	16	"	"	orez
		—	"	"	sopon bun
		24	"	"	străfide roșii rozane
		17	"	"	" negre
		30	"	"	curmale misir
1	"	7	"	"	migdale săcat cu coajă
1	"	17	"	"	fără coajă
		25	"	"	fedele galbenă
		19	"	"	mașline negre
		12	"	"	zama de alămăie
		6	"	"	oțet de vin
		4	"	"	" med.
		10	"	"	roșcove săcat
4	"	30	"	"	chiperiu
3	"	30	"	"	emin cafe
2	"	10	"	"	cabac cafe
1	"	8	"	"	halva de Edrine
		30	"	"	" Tarigrad
		25	"	"	smochine de cutie
		15	"	"	sorte
		4	"	"	un tiban smochine
					Nesmine
2	lei	20	parale	oca	caracatiță bună
1	"	—	"	"	melidon
1	"	5	"	"	lacherdă
6	"	—	"	"	una mie sardele
		30	"	"	oca zahar canar.

Mungii.

		22	parale	oca	lumânări de său
2	lei	20	"	"	" ceară
		20	"	"	oloi de cânepă
		15	"	"	tituun de țară
1	"	—	"	"	potcovitul unui cal cu potcoave
					turcești, iar ungurești 35 parale
		10	parale	oca	toț felul de pește
					de țară.
		5	parale	oca	de perje
		2	"	"	fasole
		3	"	"	lînte
		14	"	"	ceară
		15	"	"	miere ravac
		8	"	"	miere subțire
		22	"	"	unt sleit
		6	"	"	brânză de oi proasp.

10	parale	oca	brânză	bună
12	"	"	cașcaval	

Cizmari și Ciubotari.

2	lei	30	parale	ciubotele	de teletin
4	"	20	"	"	roșii de saftian
3	"	30	"	"	negre "
		30	"	"	conduri proști
2	"	10	"	"	cu cordele și
					terlici
2	lei	20	parale	ciubotele	galbene femești.

Băibăcarii.

7	lei	un	antereu	dintr'o	alăge	cu	mațasă,
							cu cheltuelile iarăș de mătăsă.
5	lei	10	parale	un	antereu	mare	de alăge
							manit cu cheltueli de ață.
1	lei	35	parale	un	antereu	femeiesc	a-
							lăge manit cu adaus de astar.
2	lei	15	parale	idem	cu	mațasă	tij, cu
							adaus de astar.

Blanarii groși și cojocarii.

6	lei	—			blană	albă	de oaie
8	"				"	neagră	tij
		30	parale	cușma	albă	cu fund	de
							piele
1	lei	30	parale	cușma	țurcănească	neagră	
1	"	10	"	"	neagră	cu fund	de
							postav
1	lei	5	parale	cușma	albă	țurcănească	
15	"	—			un cojoc	negru	de miel din
							zece piei
9	lei	—			un cojoc	din 6	piei.

Abagerii.

6	lei	10	parale	șalvari	de postav	din 3	coți
4	"	20	"	"	din 2	pol	coți
3	"	30	"	"	șalvari	de sucman	
5	"	20	"	"	un sucman	mare	
1	"	10	"	"	cămeșe	de pânză	4 pol coți
		30	"	"	ismene	din 3	coți pânză,
							câte 8 parale cotul.
8	"	—			manta	de aba	radovici, lun-
					gul 2	coți și un	grit, largul în
							poale 6 coți 2 rupi.
10	lei	20	parale	manta	de aba	cedrică	

Negustorii Armeni arendași de moșii.

Sub Domnia lui Alexandru Const. Mavrocordat, un număr însemnat de Armeni, veniți din Galiția și cari țineau de supușenia austriacă, pe lângă obicinuitele lor negustorii de vite și alte produse animale, ce le cumparau din Moldova și le exportau în Polonia și în alte țări mai îndepărtate, arendase un număr de moșii boerești, pe cari făceau o cultură întinsă și prăsilă de vite, pentru care scop făcuse și diferite instalații costisitoare.

Unii din proprietarii moșiilor, văzând că acești Armeni fac afaceri foarte bune și se îmbogățesc pe urma moșiilor arendate, găsiră mijlocul de a le urca simțitor arenzile, prin înțelegere cu alții proprietari vecini, prieteni sau rude de-ale lor, căror le treceau, în chip simulat a-renda acelor moșii, când primele contracte expirase, și cu prețuri anuale foarte urcate. Văzând asemenea lucrare, unii Armeni fură siliți să urce și ei plata peste prețul ce se zicea că a convenit boerul cu noii sei arendași, — spre a putea să-și păstreze gospodăria și acareturile ce și le făcuse acolo în vederea unei exploatare mai sistematice. Alții însă, mai îndrăzneți, reclamară, poate și cu concursul Agenților austriaci respectivi la Domn, și acesta se văzu sitit să iee oarecari măsuri pentru înlăturarea unei asemenea speculații.

Vodă Alex. Mavrocordat, la 9 Martie 1784, dădu un hrisov în care luă mai multe măsuri pentru protejarea negustorilor-arendași Armeni, atât în ce privește negoțul lor special, cât și faptul arendărei moșiilor, hrisov având textul următor :

Cu mila lui Dumnezeu Noi Alexandru Constantin Voevod, Domn țarei Moldovei.

Datoria oblăduitorilor Domni este în toată vremea ca să aibă în purtare de grijă, pentru acei oameni, cari cu silița și ostenelele lor, aduc adaos eparhioșilor, și înmulțirea de folos, prin negușitoria ce fac într'un pământ, după cum și în țara aceasta de multă vreme aflându-se negușitorind o samă de Armeni ce sunt din Galiția, sudeți austriecești, cu boi cu cai, și alte vite, și fiindcă cunosc că nu puțin folos aduc locuitorilor acestei țări, adăugând și prețul vitelor și altor lucruri cu mulțumirea pământenilor. Care fiind miluiți și de cei mai înainte de noi luminați domni cu oareș-ce milă ce se hotărăsc prin hisoavele ce s'au văzut, și mai ales și de la unkiul domniei mele răposatul măriea sa Ioan Nicolai Voevod, având osebite miluiri după hrisovul măriei sale ce s'au văzut la mâna lor. Deci și domniea me bine voind, am socotit că se cade nu numai a înoi și a întări din rânduelile vechi ce au avut mai înainte, ce mai ales a li se și adăogi oarece mile pentru întemeierea lor, după cum prin hrisovul acesta al domniei mele hotărâm. Pentru moșiile ce au negușitorii aceștia trebuință de le cumpără venitul cu anul, fiind că ne-am înștiințat domniea mea că unii din stăpânitorii moșiilor voind aș sui prețul venitului moșiilor sale, prin mijlocire tăinoasă urmând un vicleșug ca acesta. Adecă prin unire cu unii din megieșii acei moșii făcându-să a o năimi cu mai mare preț de cum au avut negușitorii, cumpărat venitul, și ei văzindusă strămtorați a de a se strămuta cu vitele lor pe alte moșii, trebuința silindu-i pentru neștrămătarea lor, dând și ei acel preț, li se pricinuesce păgubire. Care fiind această urmare împotriva dreptății și a orânduelii cei bune, atunce cel ce se va dovedi că au pus în faptă o urmare ca aceasta, nu numai că megieșul acela ce va urma acest chip cu vicleșug spre păgubirea negușitorilor, se va pedepsi după toată dreptatea, dar și stăpânitoriul moșiei va fi giudecat cu divanul domniei mele. Iară pe negușitorii ce vor fi așezați mai de mulți ani tot pe o moșie cu vitele lor prin învoeala stăpânitorilor moșiei, pe aceia să nu se învrednicească nimine din megieși ai scoate cu cuvântu de protimisire. Dar la moșiile care nu vor fi prinse de negușitorii armeni, și se vor vinde de acum înainte cu anul, la vânzarea cea dintâi să se protimisească megieșul, dar când odată au apucat negușitoriul sudet austriesc de s'au așezat pe vre o moșie, și este lăcuind de mulți ani, făcânduși toate cele trebuicioasă cu întemeiere pentru negușitoria sa, atunce pe acela să nu poată megieșul al scoate de pe moșie nici într'un fel cu cuvântu de protimisire. Nimine din megieși, să nu fie volnici să are, se samene, sau să cosiască în silă pe moșia ce va fi cumpărată cu anul de negușitorul strein pentru trebuința vitelor lui. Pentru fânul ce vor ave trebuință să cosiască pentru hrana vitelor sale, să poată a tocmi oameni or de unde ar găsi, streini sau pământeni de aice, cu care ar pute să se învoească. Pentru boii ce vor face de negoț, vor plăti cornărit câte unul leu și un potronic bani vechi de bou după obicei, și să mai aibă a da de toată cireada ce va trece de peste hotar câte unul leu, șesăzeci bani, vameșilor de Otace. Cum și pentru boii ce se rump cărduri din cirezi și fug, să aibă a plăti colac celor cei vor găsi câte doi lei de cărd, iară când se

vor răzleți din cireadă câte un bou sau doi, atunci vor da colacu câte unul leu de bou după obicei. Așijderea și pentru toate vitele ce vor avea aice în țară, afară de boii de negoț, adică vaci, cai, epi, vor plăti cunița câte patruzeci bani de vită după obicei, iară pentru mânzi și viței prăsila dintr'acel an, să nu fie supărați, iară pentru vitele ce vor cumpăra la iarmaroace, de vor vre ca după două luni să le treacă peste hotar, în curgerea acelor două luni ce le vor ține la pășunat aice, să nu fie supărați pentru cuniță, iară de le vor ține mai mult de două luni, să plătească. Caii lor ce vor fi drepti din hergheliile lor, când vor vrea să'i treacă în țara Leșească, să nu se supere de vamă, iar pentru alți cai, cum și pentru vitele și alte lucruri ce vor cumpăra de aice din țară și le vor trece peste hotar, așijderea și pentru lucrurile ce vor aduce aice în țară de peste hotar, să aibă a plăti vamă, după hotărârea ponturilor din Visterie cu pecete gospod, ce s'au făcut în anul acesta, întru care se arată pentru toți sudeții austriecești în ce chip este să plătească vama, adică : trei lei la suta de lei după poruncă, cum și pentru stupii și sfinii ce vor ține aice în Moldova, vor plăti desătina câte zece bani vechi pe drepte bucatele lor ce vor avea ; caii lor de olac nimine să nu îndrăznească a le lua de pe la odăi, de pe la herghelii sau de pe drumuri ; pentru pricinele de giu-

Harabale transilvănene, numite „brașovence”, ce făceau cărașie de peste munți și în întreaga țară,

decată ce vor avea vre unii din neguțitorii aceștia sau din oamenii lor cu vre un pământean, și ne mulțumindusă de giudecata Ispravnicilor, atunci făcând înștiințare pre larg de toată curgerea pricinii, să aibă Ispravnicii a trimete la divanul domniei mele, dinpreună cu amândouă părțile, pentru ca să-și găsească și să ea desăvârșit hotărâre, iară întâmplându-se vre unul dintr'acești numiți sudeți a face vre o vinovăție, atunci Ispravnicii să nu fie volnici al închide, al globi sau al pedepsi ; ce să'l trimată îndată cu înștiințare de fapta vinovăției lui aice, pentru ca să se urmeze după ahtinamelile vechi ce au urmat în Țarigrad, și să păzesc și acum pentru asemenea pricini. Poftim domnia mea cu dragoste și pe alți frați luminați domni pe carii sfântul Dumnezeu va orându-i în urma noastră la domnia acestei țări, să nu strice această milă și privilegiu ce am făcut domnia mea, ce mai ales să întărească pentru a domniilor sale cinste și vecinică pomenire. Scrisus'au hrisoyul acestă la scaunul domniei mele în orașul Iașii, întru cea dintâi domnie a noastră la Moldavia, în al doilea an.

Noi Alexandru Conștăntin Voevod.

La anii 1784, Martie 9.

Ianachi Canta, vel-Vist. Procitoh.

Din cetirea acestui hrisov ne putem face o idee de influența ce începuse a avea trimișii guvernului Austriac asupra Domnitorului Moldovei, întrucât măsurile dictate prin acest act sunt cât se poate de jignitoare pentru interesele Moldovenilor și favorabile supușilor Imperiului vecin.

In pragul veacului al XIX-lea și pînă la reșezarea Domniilor pămîntene.

Numirea și lucrările Consulilor străini în Moldova, ca Agenți comerciali.

unoaștem îndestul cât a avut de suferit Moldova sub regimul suzeranității Turcilor, cum și sub oblăduirea unor anumiți Domnitori străini de neam și patrie, sau a sfetnicilor și altor slujbași ai lor de toată mîna. Această pacoste însă nu apucă a se molcomi întru cîtva, când o nouă apăsare și jignire a intereselor locuitorilor băștinași începu a se manifesta la noi, prin stabilirea unor raporturi dragă-doamne prietenești între Mol-

dova și țările creștine vecine, marile imperii Austro-Ungar și al Rusiei, cari găsiră de cuviință să înceapă o acțiune de interes și politic și economic, atât pentru scopurile ascunse ce aveau, de a acapara bucăți din teritoriul nostru, cât și pentru produsele lor, ce aveau nevoia de a le exporta, sau a le schimba cu materiile prime, ce căutau a le dobîndi din Moldova.

Prin o clauză a tratatului de pace încheiat între Rusia și Turcia la Kainargi, în 31 Iulie 1794, Rusia obținu dreptul de a interveni în afacerile publice ale ambelor Principate Dunărene și a controla orice acțiune a ocârmuirilor respective, din punct de vedere atât politic cât și comercial, prin agenți speciali, cu titlul de Consuli, cu toate că de fapt, încă dela 1781 atât Rusia cât și Austria căpătașe dela Poartă o învoire tacită de a stabili în capitalele respective Iași și București asemenea agenți, cu calificativul de „comerciali“, pe cari îi și puse în acțiune.

Domnitorii Moldovei și Munteniei nu prea priviră cu ochi buni această nouă așezare de reprezentanți ori iscoade, ale unor puteri străine, ce aveau a controla pe ascuns pînă la un punct actele lor; dar nepuțându-se opune nici ordinelor Porței, nici stăruinței celor două mari puteri, trebui să se prefacă că primesc cu bucurie pe acești musafiri nepoștiți.

Austria, în primul loc, impuse agenților săi datoria de a veghea și lucra prin orice mijloace pentru răspîndirea în principate a produselor industriei și a comerțului său, în care scop obținu dela Poartă anumite

privilegii, pentru garantarea vieții, libertății, negoțului și a orice interese morale ale supușilor ei. În ce privește pe Rusia, aceasta avea mai puțin interes comercial în Moldova și Muntenia decât Austria, dar în schimb, prin diferite acțiuni diplomatice ea căuta să-și câștige partizani politici între boerimea respectivă, în scopul ca într-o zi să dea o lovitură de grație micilor Principate ce-i stăteau în coastă, și pentru pământul cărora totdeauna a manifestat o vie poftă de acaparare.

Acțiunea acestor agenți străini a fost astfel de la început și mai în tot timpul ce a urmat, până aproape de unirea țărilor românești, foarte îngreuietore pentru cârmuirea și populația moldovenească, căci, pe lângă că ei căutau să iscodească și să lucreze în diferite ramuri în scopurile ce am arătat, dar apoi tot ei mai voiau să-și facă și afaceri proprii, cu orice preț, proteguind și apărând pe conaționali ce se aflau sau veneau aici cu daraveri de comerț ori altfel, din cari mulți înțelegeau să lucreze cu mijloace puțin oneste, sau să se sustragă dela îndatoririle legale sau fiscale, la care erau supuși înșiși Moldovenii.

Puțin timp după stabilirea în Iași a Consulilor Rusiei și Austriei, se făcură stăruinți și de celelalte puteri mari europene, ca Prusia, Anglia și Franța, ca să-și trimeată în Iași reprezentanți ai lor, tot cu titlul de Consuli, sau Agenți comerciali, lucru ce se realizează însă peste câțiva ani mai târziu.

Acțiunea tuturor acestor trimiși străini avu însă și o parte salutară pentru nevoile țării noastre, căci, din cele ce găsim mai târziu, prin corespondențele ce avură cu guvernele lor, vedem că ei, tot făcându-și interese proprii, au contribuit, vrând-nevrând și la o oarecare dezvoltare a intereselor materiale și economice ale Moldovei.

Spicuind din diferitele acte ce s'au dat la iveală în timpul din urmă, putem culege anumite însemnări despre situația țării noastre, atât politică cât și economică din trecut. Astfel, după un raport al Consulului Austriac din 1782, se vede că Poarta Otomană cerea Moldovei în acel timp un tribut de 1,500,000 kile (de Constantinopol) de grâne, ceea ce echivala cu 700,000 cântare germane, și că mai în fiecare zi soseau noi firmeane cu pretenții turcești, între cari ultimul zicea că ea s'ar mulțumi cu o așa *restrânsă* cantitate de cereale, *pentru care să nu aibă nici cea mai mică obligație de plată*, întrucât e informată bine că Moldova posedă de trei ori pe atâta grâne!

Tot pe atunci se vede că un număr oarecare de negustori brașoveni ce erau stabiliți de mai multă vreme în Iași, se plâng Consulului Austriac că administrația locală le face deosebite greutăți și împilări, și cer intervenirea acestui reprezentant în favorul lor. Consulul a vorbit Prințului Moruzi în această chestie, rugându-l să-i trateze mai binevoitor, să nu-i silească să plătească dări mari și să le acorde aceleași privilegii ce le au și în Valahia, arătând că altfel ar putea ușor căpăta un firman de scutire dela Poartă, cum au și alți negustori în Turcia. Prințul i-a răspuns atunci că dacă îi e așa de ușor de a căpăta firmeane de scutire, să o facă, fără să mai ceară privilegii dela dânsul. Consulul, prin o altă intervenire, îi propune două mijloace pentru garantarea stării negustorilor supuși austriaci, din cari cel dintâi, (acordarea directă de privilegii), ar fi mai onorabil pentru Moldova, și aceasta „în semn de stimă” pentru Domnitor; sau dacă această propunere nu-i place, se va

servi de cel dealdoilea mijloc, cum se întâmplă lucrul în alte țări supuse suzeranității Porței,—adeacă de intervenire directă către Sultan.

Proecte de punere în valoare a avuțiilor țării prin înființare de fabrici, mine etc.

Un francez, originar din Lorena, André Bilstein, om de știință și cunoscător meritos în diferite ramuri de comerț și industrie, care fusese un timp oarecare în serviciul Rusiei, veni în epoca aceasta în Moldova, unde cercă să studieze întreaga situație economică, agricolă, industrială și mineralogică a țării,—crezând, după cum se vede, că va putea desvolta aici cunoștințele și calitățile sale, prin înființare de noi industrii, exploatări de minerale diverse, etc. Se pare însă că împrejurările nu l'au tocmai favorizat, căci, după ce făcu diferite studii și proiecte, dresând rapoarte amănunțite, în nădejdea de a căpăta asociați în întreprinderile ce visa, el nu obținu concursul ce-i era trebuitor și fu nevoit să se întoarcă după un timp în Franța, unde se credea că va putea obține din partea Regelui său un sprijin diplomatic și efectiv, pentru realizarea planurilor sale.

Toate eforturile lui însă de a pune în valoare pământurile și subsolurile, cum și toate celelalte bogății naturale ale Moldovei, căzură în baltă, așa că el, sărăcind, bolnav, desperat și desgustat de orice întreprinderi, răzămându-se numai pe câteva cunoștinți și prietenii ce făcuse în Moldova, se întoarse la Iași, unde fu găzduit un timp chiar în familia Consului Austriac Reicevich, căruia îi încredință un lung *Memoriu*, scris în limba franceză, prin care se înșirau proiectele sale de întreprinderi industriale, în această țară, și, după puțin timp el încetă din viață.

Memoriul în chestiune se află tipărit în colecția de *Documente privitoare la Istoria Românilor*, culese de Hurmuzachi, vol. XIX, pag. 64 și urm.

Acestui act urmă apoi un alt memoriu făcut de însuși Consulul Reicevich, relativ la închegarea relațiilor comerciale și industriale dintre Moldova și Austro-Ungaria, care, de asemenea e inserat în citata colecție și volum, pag. 70 și urm.

Ralațiile comerciale cu Austria. Cel mai bogat negustor. Cai pentru remonte. Vânzarea tutunului de loc și străin. Specificarea exportului.

Alte amănunte despre starea economică a Moldovei și relațiile sale cu Imperiul vecin dinspre apus, le mai găsim tot între *Documentele Hurmuzachi*, în mai multe scrisori ale Agenților Austriaci din Iași, dintre care mai spicuim o mică parte. Astfel, într'un raport al său din 26 Iunie 1784, Consulul Oechsner din Iași, comunică guvernului austriac, că afacerile serviciului său în general, merg tot spre mai rău. Domnitorul împreună cu toți boerii, văzând că comerțul supușilor austriaci prospera din zi în zi, și că nemții vor acoperi într-o zi pe cei băștinași, aceștii din urmă au dat Prințului o jalbă, prin care susțin că negustorii străini ar avea un avantaj real de 25% asupra lor, în privința vămii și a dărilor, și aceasta îi va ruina, dacă nu se vor lua măsuri, micșurându-se dările grele; în urma cărei jalbe guvernul local a luat dispozițiile

cele mai nimerite de a șicana și îngreua prin diferite mijloace pe supușii austriaci, cât și pe cei rusești ; în care scop s'a început prin a cere contribuții Evreilor austriaci din Galiția și pe unii chiar i-au închis ; dar aceștii refuzând absolut a plăti ce li se cerea, li s'au dat drumul, însă li s'a impus a părăsi țara până în zece zile.

Astfel Domnitorul a pus la închisoare pe numitul Iancovitz, supus austriac, pentru că a refuzat să plătească dările cerute, și precum acest om este negustorul *cel mai bogat din țară*, Domnitorul pretinde absolut că el ar fi supus Turcesc, pentru că stăi de peste 6 ani în Moldova, unde ș'a luat și soție, cu toate că el în totdeauna a ținut casa lui în Cernăuți, *este Ungur* de origina sa, are pământuri și în Bucovina, unde și plătește și contribuțiile, și a fost recomandat în mod particular Agenției austriace ca supus al Imperatului-Rege de însuși Guvernatorul-General al Bucovinei. Boerii Moldoveni au zis în plin Divan că trebuie să se deie o pildă cu acest Iancovitz, năcăjindu'l prin orice chip, pentru a înfricoșa și pe alții cari se mai află în Moldova, ca să nu mai îndrăznească să ceară protecția Austriei. Dar Iancovitz susține cu tărie că se va duce la Viena și se va arunca la picioarele Majestății Sale Impăratului-Rege, dacă nu i se va face dreptate în Moldova.

Consulul citat mai relatează că Domnitorul și boerii Moldoveni sunt informați, că cei mai buni neguțitori ai lor caut să și cumpere pământuri în *cordonul austriac*, pentru ca să se poată face *supuși Imperiali-Regali* ; ei lucrează în înțelegere ca să facă pe Consuli să peardă orice autoritate în ochii publicului și ca să dovedească că nu e deloc avantajos să fie cineva supus Austriac sau Rusesc. Din această pricină ei întârzie cu intenție toate procesele, pe care supușii austriaci le au la Divan. Merg chiar „cu obraznicia lor“, până a zice : — Dacă ai fi supus Moldovenesc, treaba d-tale s'ar isprăvi numai decât : dar precum ești I. R. n'ai decât să aștepți până când D-l Consul al Austriei va fi aici, întrucât el se plânge continuu la Stambul de purtarea Prințului nostru. Iar când unii supuși austriaci reclamă contra îndoitei vămi, sau a vădrăritului, sau a altei dări ce li se cere, în potriva cuprinsului tratatelor, guvernul moldovenesc îi șicanează și se poartă cu ei așa, încât îi silesc să se lese păgubași de banii reclamați. Incheie Consulul cu vorbele că : „Dacă prea Augusta noastră Curte nu va face plângeri în potriva acestor procedări, va fi curând inutil ca M. Sa să mai întreție Oficierii sei aici, căci nimeni nu va mai da nici o considerație reclamațiilor lor. Dacă însă, din potrivă, protecția M. Sale se va face simțită în această țară, *negustorii noștri vor putea pune mîna pe tot comerțul din locurile acestea.*

Intr'alt raport al aceluiaș Consul, datat din 26 Iunie 1784, găsim că el își anunță guvernul său, că Maiorul prusian, D-l de Sedlitz, care se află la Mohilev în Polonia, va veni în curând în Iași, ca să cumpere *cai pentru armata prusiană*. Știa încă, că el va propune din partea Regelui, stăpânul său, Domnitorului Moldovei, să facă un schimb de *chilimbar* contra unei cantități de *ceară* ; dar, precum ceara se vinde în Iași ușor, pe bani gata, nu crede că acest proiect va avea succes. Acest comerț de chilimbar era atunci mai tot în mîinile Evreilor din Brody, arată Consulul.

Tot într'un raport a lui Oechsner, găsim amănunte relative la vân-

area *tutunului*, produs sau importat în Moldova și a antreprizei vânzării lui, ce constituia un fel de monopol al Hatmanului respectiv, amănunte cari prezintă un interes retrospectiv în istoria înființării monopolurilor în țările noastre. Astfel, cu data de 26 August 1789, Oechsner scrie, că disputa Consului Rusesc cu Domnitorul, în privința antreprizei tutunurilor, a rămas în starea în care se afla mai demult. Domnitorul susține pe antreprenor, iar negustorii Ruși vând tutun în potrive poroncilor Prințului.

Un supus austriac care a adus tutunuri din Ungaria, le-a vândut cu câștig antreprenorului. Tutunul unguresc este de altminterlea foarte gustat în Moldova, și e sigur că el ar face o ramură de negoț destul de importantă, dacă n'ar fi antrepriza, care e generală pentru toată țara, mai ales în privința tabacului de tras pe nas. Nu crede că s'ar putea face un contract pentru o oarecare cantitate mai mare cu antreprenorul, căci Hatmanul, care ține antrepriza aceasta acum, se pregătește să meargă la Constantinopol, spre a se aproviziona acolo probabil cu tutun mai bun, după care afacerea se va trece unui alt antreprenor.

Tot atunci Consulul e informat că Prințul Moldovei a dat voe Maiorului prusian Sedlitz, dela Mohilev, să cumpere 7000 de cai, cu condiția ca să nu se facă zvon din aceasta și să se transporte caii în mai multe rînduri și câte un număr mai restrâns.

Mai găsim că în acest timp se stabilise în Moldova o *Societate de Armeni din Lemberg*, probabil identică cu cea de care am vorbit mai îndărăt, cu sediul în județul Botoșani, care pe lângă altele făcea principalul comerț cu boi și cai pentru Polonia.

Principele Moruzi le-a făcut mai întâi multe greutăți, în timp de vre-o trei ani; dar la urmă a fost nevoit să-i lese în pace să-și facă negustoria lor, — cu care se ajuta chiar populația țării, întrucît aceasta nu prea avea ce face cu prisosul vitelor și cailor ce produceau cirezile și hergheliile din întreaga țară.

După o scrisoare a suszisului Consul din 1784, putem vedea cam ce mărfuri se scoteau de obicei în fiecare an din Moldova, fiind cumparate cu bani numărători de către supușii Austriaci și ale altor nații, după cifrele următoare, în care intru și taxele plătite pentru export:

În comerțul Armenilor galițieni:

5,000 boi, câte fl. 25 unul	.	.	.	fl. 125,000
6,000 vaci „ „ 10 una	.	.	.	„ 60,000
1,000 cai „ „ 50 unul	.	.	.	„ 50,000
Arenda pământului pentru fânețe	.	.	.	„ 3,000
Cornăritul asupra boilor câte 1.4	.	.	.	„ 1,000
Vama câte 3% asupra capetelor de mai sus	.	.	.	„ 7,000

A Grecilor din Viena:

50,000 Ocă ceară câte fl. 1.30	.	.	.	fl. 75,000
--------------------------------	---	---	---	------------

A Evreilor din Brody:

100,000 Piei de epure câte fl. 50 sută	.	.	.	fl. 50,000
--	---	---	---	------------

Nu se vorbește însă nimica, după cât vedem, despre exportul în general al Moldovei, prin alte puncte de graniță decât cele austriace, și mai cu samă despre exportul ce se făcea pe Dunăre și în Muntenia.

**Cele dintăi pravile stabilite înadins pentru negustorii
Alex. Const. Mavrocordat și Alex. Ican Mavrocordat.**

Am putut vedea că până acuma, din vreme în vreme, prin diferite acte ale ocârmuirii Moldovei s'au luat unele dispoziții relative la exercitarea negoțului și la acei ce făceau pe negustorii, îngrădindu-se când interesul lor, când al locuitorilor, sau al statului, după împrejurările mai mult sau mai puțin vitrege prin cari a trecut această țară. Puținele articole din Pravila lui Vasile Lupu-Vodă și dispozițiile amintite ale unor hrisoave, nu erau însă îndestulătoare, pentru a stăpâni toate nevoile și a asigura dreptul și datoriile atât particulare, cât și ale diferitelor bresle negustorești sau industriale.

Cel care a statuat mai întâi și mai pe larg mersul trebilor negustorești în țară la noi, fu Alexandru Constantin Mavrocordat-Vodă, care, printr'un lung hrisov, dat în Septembrie 1783, fixează, mai amănunțit, drepturile și datoriile negustorilor din Iași, după care, bine înțeles, urma să se conducă și negustorimea din restul întregii țări.

Hrisovul de care vorbim are următorul cuprins :

*Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Constantin VVD,
Domn Țării Moldovei.*

Din legiuirile și așezările oblăduitorilor și ocârmuitorilor de noroadă, acelor ce au silit și au voit să întărească și să împodobească fericite și temeinice rindueli, starea țărilor se poate înțelege, că totdeauna rînduiala ce s'au căzut să aibă cei ce neguțioresc, s'au socotit a fi unul din cele mai trebuincioase așezămături, spre împodobirea și îndestularea unui norod ; nefiind nici o îndoială la mijloc că negoțul nu numai că aduce lesnire la cele trebuincioase a vieții omenești, ci mai vărtos înmulțește și adaugă belșug și îndestulare la toate. Asemenea dar și Domniea me pottind a ne arăta următorii oblăduitorilor acelor ce au voit să păzească și să împodobească starea țării aceștia, cu rînduielele ce s'au cunoscut a fi spre folosul tuturor de obștie.

După ce din mila lui Dumnezeu ne-au miluit cu Stepena Domniei acestei țări, ne-am aflat fără preget cu toată virtutea, silința și purtarea de grijă spre împlinire a dorinței acesteia, și nu numai câte am aflat a fi de folos le-am întărit, ci încă și multe bunătăți cuviincioase am adaos, după cum prin faptă s'au arătat.

Deci osebit de altele luat-am aminte și pentru *breasla negustorilor din Iași*, cărora nu numai cele ce li s'au cuprins prin hrisoavele vechi, ce au dela alți luminați Domni, le-am întărit, ce încă am și adaos, cele ce s'au găsit a fi cu cale, spre așezare și a lor întemeiere. Și iată printr'acest domnesc al nostru hrisov hotărâm :

Toți negustorii ce dau dajdie și sînt în izvodul Visteriei cu pecete Gospod, cum și alții cari se vor mai pune, având ravașele d-sale vel-Vist., care va fi după vremi, spre încredințare că este dajdia lor cu neguțitorii, socotinduse unul cu altul câte un leu șezeci și șapte bani banii Visteriei, și câte patrușprezece parale de leu obicinuita răsură, după cislă ce și vor face ei în de ei, pe starea și puțința fiecăruia ; după care cislă să dea izvod la Visterie, iscălit de starostele și de câțiva fruntași ai negustorilor ; arătând pe fiștecare anume cu porecla lui și la ce loc se află șezători și după acel izvod vor da într'un an unsprezece dăjdii, adică : șesă dăjdii câte pe una pol lună o dajdie, și trei dăjdii la vremea ajutorinței de iarnă și două dăjdii la ajutoriul cheltueleur Visteriei ce se ia vara, iar mai mult de dăjdiile arătate să nu se supere.

Feciorii de negustori neînsurați, cari nu vor ave dughenile lor și vor fi șezători în casă cu părinții lor, să nu să supere de dajdie, iar viind în vrastă și căsătorindu-se, sau având dughenile lor, ori alt alșveriș osebit de părinții lor, atunci să se așeze cu dajdie la breasla neguțitorilor, sporindu-se și suma banilor câte un leu șezeci și șapte bani de nume.

Caflele care slujesc pe la dughenile neguțitorilor cari vor fi holtei, să nu să supere cu birul de către nimine ; iar însurându-se, sau eșind osebiți cu dughenile lor, atunci să se puie la bir la rînduiala ce li se va cădea.

Pe tot anul odată să aibă purtare de grijă D-lui vel-Vist. să facă cercetarea izvodului de numele tuturor neguțitorilor, și câte nume vor fi să se adaugă sau să se scoată prin știrea Domniei mele, se vor pune sau se vor scoate, socotindu-se de nume câte un leu 63 bani.

La strânsura banilor niminea să nu se amestece fără numai ceașul (încasatorul) lor. Desătița să plătească de zece bucate un leu vechi de cruce răsură.

Breasla aceasta a neguțitorilor să aibă și *Staroste*, prin cercetarea și alegerea d-sale vel-Vist., care staroste să fie scutit de toate dările și să aibă și patru oameni străini, ca să-i fie de trimes a chema pe neguțitorii care vor avea pricină ei în de ei, și deosebit să aibă Starostele a scuti la vremea desătenii, una sută stupi și la vădrărit, una sută vedri vin, și la goștină una sută oi, și doi liuzi scutelnici, cari să fie în izvodul scutelnicilor cu pecetea Gospod.

Toate pricinile de judecăți ce vor avea neguțitorii să aibă a le căuta starostele dinpreună și cu frunțașii din neguțitori, fără nici o patimă sau interes, aducând starostele și la supunere pe cei nesupuși și să facă și hotărâre judecătii. Judecățile și pricinile ce vor avea neguțitorii și nu se vor putea așeza de starostele și frunțașii lor, să aibă să le caute și să le hotărască D-lui vel-Vist., ce a fi după vreme, după vechiul obicei.

Doi care vor avea pricină de judecată și se va căuta pricina lor de Starostele să dea împlineala la una sută lei; pe banii ce ar rămânea să dea un neguțitor la altul, dintr'acei ce se vor judeca, din care doi pol lei, să fie venitul Starostelui, iar doi pol lei să se pue la cutie, iar de se vor împlini prin marafetul Vataului de Aprozi să dea împlineala acei negustori zece la sută, din care nouă părți să fie a Vataului și o parte a Starostelui.

Orice poronci Gospod ar fi asupra breslei, prin Staroste să se împlinească, iar zapcii să nu umble printre dânșii.

Neguțitorii străini care nu vor fi cu lăcuința aice în țară, și vor aduce marfă, să le puie soroc pe cât se va socoti a fi cu cale, și pără la acel soroc să aibă a-și vinde marfa lor cu ridicata, iar să nu aibă voe a vinde marfa lor cu cotul sau cu cumpăna, ce să o vândă cu ridicata, afară de lucru ce este de mâncare, care acele lucruri deale mâncării să le vândă cum or putea.

Căți neguțitori străini vor aduce marfă și vor vinde-o cu rădicata, ori pe bani gata ori pe datorie, toți aceia să dea la una sută lei, jumătate leu, din care treizeci bani să fie a starostelui și treizeci bani să puie la cutie.

Starostele să aibă voie a cerca toate dughenile ca să vândă cu cotu și cu cumpăna dreaptă, și oricare se va afla cu cotu și cu cumpăna vicleană, să plătească gloabă cinci lei, sau oricât se va găsi cu cale de frunțași, care și din acea gloabă pe jumătate să fie a starostelui și pe jumătate să se puie la cutie.

Un negustor de va zice cuvânt de necinste asupra altui negustor, să se globească, iar dacă va rădica mâna, mai cu mare pedeapsă, după cum vor găsi cu cale și vor hotărâ frunțașii, din care gloabă jumătate să fie a Starostelui și jumătate să se pue la cutie; și din banii ce se vor strânge la cutie să aibă a se agiuta pe cei cuprinși de nevoie și de sărăcie, dându-li-se pe cât va găsi cu cale de Staroste și de frunțași, însă prin știrea breslei; și cutiea să fie în sama Starostelui și a doi-trei din frunțașii breslei, cari să fie și isvod iscălit de câți bani se vor strânge și câți se vor da.

Fără știrea Starostelui și a frunțașilor nimene să nu fie volnic a deschide dugheană ca să negustorească cu marfă subțire, care vând negustorii dughengii, nici din pământeni, nici din armeni, nici din jidovi.

Abagerii, băibărăcenii, rachierii și alte isnafuri, să nu fie volnici a vinde prin dughenile lor marfă subțire, care vând negustorii dughengii, ci numai marfă care este de trebuința lor, să fie și să vândă prin dughenile lor.

Desăgarii ce umblă cu marfă de vând prin sate, fiindcă aduc și înpiedecare la alișveris neguțitorilor și pricinuesc și păgubirea vămii Gospod, făcând tot felul de meșteșuguri de ascund marfa de vamă; să fie opriți de a nu mai umbla cu marfă să vândă prin sate, ce așezându-se prin târguri să aibă voe a neguțitori, iar de la iarmaroace să nu fie opriți, ci să aibă voe a duce și a vinde marfa lor.

Duminicile și la douăsprezece praznice împărătești să nu fie volnici a deschide dughenile și a vinde orice fel de marfă, fără numai lucru ce va fi de mâncare nefiind opriți să aibă voe a vinde.

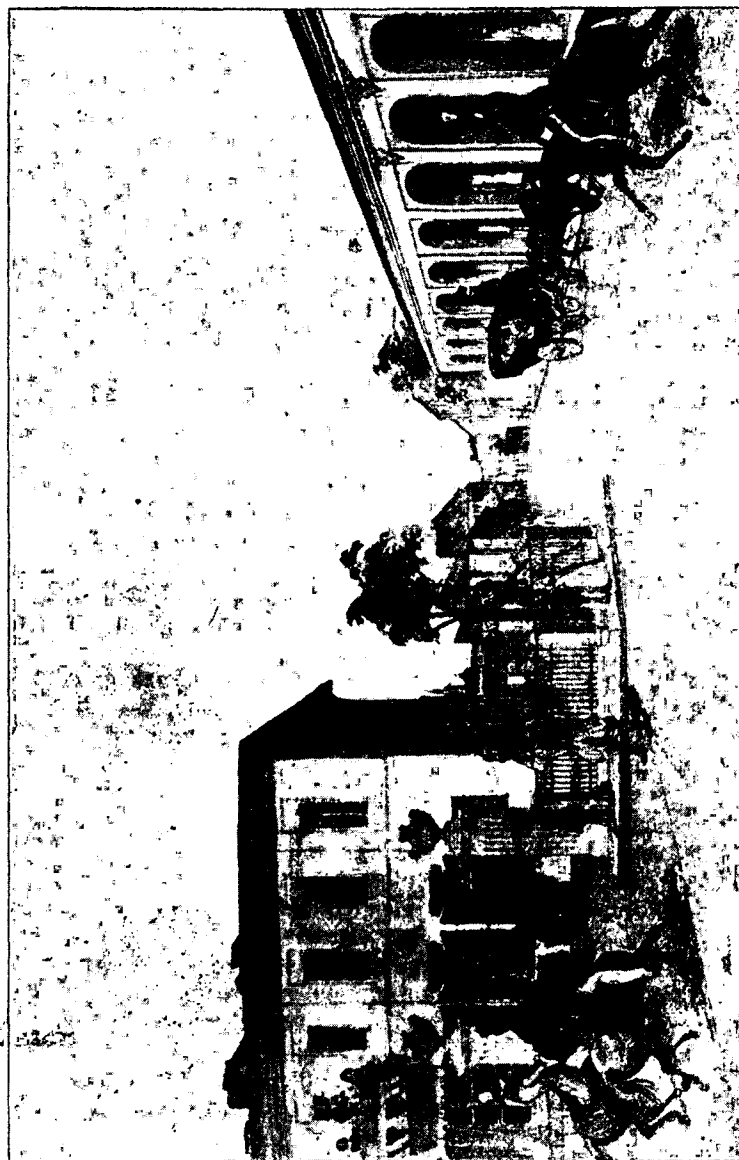
De se va întâmpla vre odată a se răndui cai de menzil și zahere, breasla negu-

țitorilor să nu fie supărată nici cu menzil, nici cu zahere, nici cu alte angării.

Oaspeți prin casele neguțitorilor să nu găzduiască, nici așternuturi, sau arămuri să nu li se ia pentru mușafiri.

20 bani ce se lua în vremea trecută de la neguțitori de tot pogonul de vie ce avea la Odobești, numinduse pentru vadra Domnească, fiind acea dare mai dinainte ridicată, să nu se supere, nici să dea nimănui nimica subțel aceluia nume dare.

Deci dară poruncim Domniea mea tuturor ca să se urmeze și neștrămutat de către toți să se păzească întocmai toate cele ce se cuprind în hrisovul acesta. Și poftim

Dughenița Pașcanului și casa foașă a bacalului și manufacturistului Miculi, cum erau pe la începutul veacului XIX, în Ulița Pavelei de lemn, astăzi Strada și Piața Cuza-Vodă. Aceste clădiri acum sunt cu totul prefăcute.

Domnia mea și pe alți luminați Domni, care din mila lui Dumnezeu se vor rândui în urma noastră cu domnie la această pravoslavnică țară, să nu strice această așezare, ci mai vârtos să întărească, pentru a dumlorsale veșnică pomenire.

Spre aceasta este credința a însumi Domniei mele, Noi Alexandru Constantin Voevod, și credința prea iubit fiului Domniei-mele Constantin Voevod, și credința a cinstiți și credincioși boerii divanului Domniei mele, Dumnealor : Dimitrie Sturza vel-Logofăt de țara de jos, Gheorghie Sturza vel-Logofăt de țara de sus, Stefan Sturza vel-Vornic,

Lascarachi Roset vel-Vornic, Gheorgachi Ghica vel-Vornic, Atanasii Ramadan vel-Vornic, Costache Roset Hatman, Iancul Carage vel-Vornic, Alexe Mișolu vel-Postelnic, Matei Cantacuzin vel-Vist., Alexandru Hangerli vel-Agă, Constantin Greceanu vel-Spat., Manolache Conachi vel-Ban, Vasile Roset vel-Comis, Grigoraș Sturdza vel-Căminar Mihalache Costache vel-Pah., Dumitrache Sturdza vel-Sardar, Antohie Jora vel-Stolnic. Și credința a tuturor boierilor Domniei Mele mari și mici. Scrisu-s'a hrisovul acesta la scaunul Domniei Mele în orașul Iașii, întru cea dintâi Domnie a noastră la Moldova, la al doilea an, de Iordache Lozonschi ot Vist. Leat 1783 Septembrie.

Noi Alexandru Constantin Voevod.

Matei Canta vel-Vist. Procitoh.

Multe din dispozițiile enumerate în acest hrisov-lege, se văd destul de îngreuitoare pentru negustorime, atât ca sarcini și biruri că-

Bolți și dugheni din veacul al XVIII-lea, ce-au mai rămas aproape în această stare, până acum, în colțul dinspre răsărit, peste drum de Hala din Iași. (Desemn de N. Tonță).

tră visterie, cât și ca opreliști împotriva multora, de a face negoțul după cum le-ar conveni mai bine. Totuși, ca început de legiferare a comerțului ieșan, acest hrisov își are și el importanța sa.

Peste trei ani însă, după aceste dispoziții legislative ale lui Alexandru C. Mavrocordat, supranumit și Deli-bey, acesta fiind mazilit, în scaunul Moldovei veni un alt *Alexandru al II-lea Mavrocordat*, zis și *Firaris*, poreclit apoi și *Pârlea Vodă*, din pricină că în orice palat din Iași se așeza ca Domn, casa lua foc. Acesta dădu un alt hrisov relativ la breasla negustorească, în care pe lângă mai multe dispoziții aproape identice, cu cele din hrisovul precedent, se mai adauge și unele nouă, după cum se va vedea din următoarele șiruri:

Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Ion Mavrocordat Vd., Domn Țării Moldovei.

Temeiul bunelor orânduile, paza liniștei și odihna supușilor fiind din cele mai în-

tăi cerșute la buna oblăduirea Stăpânilor Ighemoni, din ceasul ce dătorul de bine n-au învrednicit a năzui la strămoșescul scaunul nostru, Domniei acestei țări, luând în mințile noastre ocârmuirea. Stăpânirii: încât Dumnezeuasca sa pronie ne-au luminat, n'am trecut cu vederea a nu revărsa pentru toți datornicile mile, păzind privilegiile ce au avut dintăi și mai ales cu adăugire întărindule spre buna stare și întemeierea fieștecăroa. Pentru că numai statornicia bunătăților rămîne în veci lauda și fericirea, Deci dar după cum pentru alți supuși și lăcuiitori, luat-am samă și pentru breasla negușitorilor pămănteni de aici din orașul Iașii, din cari prin jaloba ce au dat, cei mai aleși dintr'înșii arătînd proasta stare în care au venit, din pricină că dela o vreme nepăzîndu-se orânduielele lor, s'au amestecat și mulți alții în breasla aceasta, din cei mai proști și cu totul scăpați și că darea birului încă asuprînduse, și cu alte multe havalele însărcinînduse, au venit la slăbăciune și căderi, încât puțin au rămas de nu li s'au pricinuit cea desăvârșită stingere.

Și s'au rugat cu plîngere să fie și ei puși la cale, atît la darea birului, cît și la unile privilegii ce din vechi au avut, spre înlesnirea petrecerii și întemeierea alîșverîșului ce fac, arătînd pe aceasta și multe alte hrisoave a luminaților Domni ce au fost mai înainte de noi, prin care erau cuprinși și miluiți cu multe și mari privilegii și ertați de tot birul. Pentru care milostivîndune și Domnia me, n'am trecut cu vederea și cere-rile și rugămintele lor, ce socotîndule a fi cu cale, pentru că întemeierea aliverîșului lor aduce folos și cămărei Gospod.

Iată printr'acest hrisov al Domniei mele hotărâm: Milele și privilegiile ce după milostivnicu nostru cuget s'au pus la cale, pentru breasla aceasta a negușitorilor pămănteni, a căror nume s'au trecut și în catastihul Visteriei cu pecete Gospod.

Și întăi pentru darea birului lor, macar că prin hrisoavele vechi se hotăra să nu fie supărați de tot birul Visteriei, dar socotînd Domnia me nepăgubire și folosul Visteriei, cum și a lor neînsărcinare, am hotărît ca darea birului lor să fie la Visteria Gospod, dănd cîte cincisprezece lei pe an de tot numele, de două ori într'un an, adecă jumătate la Sfeți Gheorghie, și jumătate la Sfeți Dumitru, dănd pe această sumă și câte cinci parale de tot leul răsura, nici să se însărcineze.

Iar dughenile lor ce vor ave orice fel de marfă, vor da la slujba ajutorinții, cîte douăzeci și cinci lei, *liptcânia*, și câte douăzeci lei *brașovenia* și *blăndăria*, și cîte cincisprezece lei *bogaseriile*, banii Visteriei, și câte patrușprezece parale de leu răsura, și cu mai mult de cît aceasta hotărâm să nu fie supărați.

Vama pe marfa ce vor aduce vor plăti după hotărîrea hrisovului obștiei ce s'au făcut de cătră Domnia me, adică cîte trei lei la suta de lei, după adevărata factură ce vor arăta către vameși, fără mai mult peste hotărîrea acestui hrisov să nu se supere.

La slujba cotăritului vor da cîte șasezeci bani de toată dughiană după condica Visteriei, și numai odată într'un an.

Feciorii lor cum și calfele care slujesc la dughenile lor, fiind holtei, să nu fie supărați a plăti bir, asemenea și argații lor ce vor fi holtei, iarăși să nu se supere cu dare de bir, ce să rămână pentru slujba caselor sale. Murînd sau lipsînd vreunul dintrînșii, să aibă a se pune altul în loc, pe carele prin știrea D-sale vel-Vist. și prin alegerea breslei se va socoti.

Crîșmele ce vor avea la vreme ajutorinței vor plăti după hotărîrea ce prin anafora s'au făcut și s'au dat la cutie.

Strînsul banilor birului să fie făcut lor de cătră ciaușul lor, ne amestecînduse alți zapcii a umbla printre dînșii pricinuîndule supărări.

Orice porunci Gospod se va socoti ca să dea această breaslă a negușitorilor, să fie prin D-lui vel-Vist. cătră ceaușul lor, ca să săvârșească, fără a nu fi supărați de cătră alți zapcii. Cai de menzil, zahere, salahori și alte havalele ca aceste, ce vor fi pe alți lăcuiitori birnici ai țarei, aceștia să nu se supere, ce se rămîie în pace, avînd toată înlesnirea la căutatul alîșverîșului lor. Oaspeti pe la casele lor să nu se rînduiască, nici așternuturi sau arămuri să nu li se iee, la sosirea de musafiri; asemenea și la schimbarea Domnilor să nu fie supărați cu cerere de rădvane. Ceaușul breslei acesteia să fie scutit de tot birul pe capul său, după hotărîrea hrisoavelor vechi.

La vremea slujbelor, desătina i vădrăritul, să aibă a sta toți negustorii acestei bresle trei sute stupi de desătina și șase sute vedri vin de vădrărit, pe care luând răvaș dela dlui vel-Vist. să le ție în samă slujbașii dela sine, nesupărîndu-se pe această sumă de bucate a plăti nici un ban, fără numai pe vinul ce vor avea mai mult, vor plăti după cum plătesc vădrărit toți alții, iar pe stupii ce vor ave peste cît este hotărâre

să scutească, pe aceia vor plăti desătina câte 4 parale vechi de stup și alte 4 parale de cruce răsura.

Toate pricinele și alte trebuințe ce vor ave, să se caute de cătră d-lui vel-Vist. și după dreptate, hotărându-se să se puie la cale, iar d-lui vel-Aga sau alți zapcii să nu aibă a-i supăra. Deci toate aceste păzându-se, să urmeze și ei rânduelii negușitoriei lor cu nestrămutare, spre înlesnirea petrecerei și a întemeierii lor.

Poftim Domnia me și pe alți frați luminați Domni pe care Sfântul Dumnezeu îl va orândui în urma noastră cu oblăduirea acestei țări, să nu se superă această puțină milă, ce este spre mai bună petrecere, odihna lor, și folosul Visteriei Gospod; ce mai vârtos spre a Domniilor sale vecinică pomenire să adaugă și să întărească.

Scriu-s-au hrisovul acesta la scaunul Domniei mele în orașul Iașii, întru cea din-ăi Domnie a noastră, în anul al doilea, de Climent diac de Visterie.

1786 Noembre.

Noi Alexandru Mavrocordat Voevod.

Iordachi Balș vel Vist Prociotih.

Părerile unui trimes al Franței, asupra stărei politice și economice a Moldovei, în 1780-85.

În timpul Domniei lui Alexandru Ipsilante în Moldova, se afla, în calitate de Secretar intim al acestuia, un francez, *Contele d'Hauterive*, ce fusese recomandat, ori poate trimes aici de însuși Regele Ludovic al XVI-lea al Franței, în scopul de a lega cât mai mult relațiile politice și economice între aceste două țări.

Ocupând acest post d'Hauterive, în timp de vre-o doi ani, avu pri-lejul să cunoască cât se poate de bine însușirile și caracterele popula-ției Moldovei, și după cum era un om foarte cult și pătrunzător, scrise un volum întreg de note și reflecții, în care se oglindește adevărata stare economică, socială și comercială a tuturor locuitorilor din Moldova, dând în acelaș timp și mai multe cunoștinți istorice, culese fie după do-cumente vechi, fie după tradiții, ce în acea vreme erau mai înbelșugate în fapte de samă ale trecutului poporului Moldovenesc.

Din lucrarea acestui autor, de o valoare și utilitate nebănuită, vom extrage numai părțile ce se referă la viața economică, comercială și in-dustrială, și câte ceva din viața publică și socială, în care se găsesc aprecieri mai interesante pentru noi. Astfel vorbind despre starea în care se găsea pe atunci spiritul tuturor locuitorilor din țară, pe la 1780-85, d'Hauterive arată că agricultura în Moldova a făcut oare-care progres, după ultimul războiu ce avusese loc între Rusia și Turcia, și depe ur-ma căruia suferise mult și Principatele Românești, căci locuitori au în-ceput a cultiva câmpiile și a îngriji de creșterea vitelor cu mai multa sirguință, așa că s'a putut vinde mult mai mulți boi și grâne decât în vremile nenorocite pentru Moldova, în cari armatele ce curgeau de la miază-noapte, ca și cele ce veneau dinspre miază-zi, erau destul de zdro-bitoare pentru avutul său.

Se pare însă că agricultura și negustorii nu s'au putut ridica așa de răpede la punctul de prosperitate, care făcea țara așa de bogată în vre-mile mai de demult, când avea mai puține sarcini, domni mai în-delungate și Principi mai cunoscători ai nevoilor tuturor, cari puteau orga-niza o administrație așezată, blândă, generoasă și încurajătoare, alt-cum decît au făcut-o urmașii lor.

Dacă agricultura și negoțul au căpătat noi puteri, e drept însă că

această reînviere n'a avut decât un efect parțial, întrucât boierimea, după războiu, a simțit trebuința de a profita de vremea pierdută, îndoind grija sa ca să-și recâștige bogăția de odinioară; așa că unii din ei cari ajunseser aproape săraci, au redevenit bogați prin efectul păcii. Poporul însă, care n'a prea săracit cu mai mult decât era sărac, de pe urma războiului, ci numai cât se înpuținase, n'a simțit tocmai nevoia de a-și îndoii munca sau hărnicia, nici de a-și înmulți mijloacele de trai.

E drept că creșterea vitelor n'avea atâta nevoie de oameni ca munca pământului, dar acest fel de bogăție își are marginile sale, și este un hotar peste care creșterea numărului vitelor oprește pe acea a oamenilor și strică agriculturii. Astfel se poate deduce că munca câmpului și vânzarea rodului țării, privite ca mijloc de a îndrepta pagubele obștești prin dobândirea de noi izvoare de îmbogățire pentru folosul tuturor, n'a propășit cu adevărat, ci lăsa țara într-o scădere a acelorasi mijloace.

Nu e tot așa cu pagubele suferite: mai întâi dările cari s'au sporit simțitor; consumațiile nefolositoare cari vin, aduc alte pagube după ele; sărăcia și dorința de mărire vor atrage din părți străine alți indivizi, cari nu vor produce mai nimic, dar vor consuma și vor plăti tot ce le e trebuincios cu banii acestei țări; vor prețui foarte mult netrebuinciosul lor meșteșug și vor înșela drepturile Visteriei asupra lui, prin drituri dăunătoare pământurilor, care nu le pot avea, cum fac Nemții. Vor atâta poftile saracilor ca și ale bogaților prin comerțul de lucruri netrebuincioase, în stare să sărăcească chiar pe Domnitori, după cum fac Anatolienii și Rușii; sau vor încărca țara cu povara apăsării lor lacome și șirete în felurite isprăvi sau meșteșuguri de care ea n'ar avea și din care nu ar trage foloase.

Care sunt urmările acestei grămadiri de străini? continuă d'Hauterive. O scădere simțitoare în prisosul rodurilor neasemănat de bogate, cu prețul căror țara își poate ține sarcinile. Când un Evreu buccengiu vinde pânză fină de in (olandă), care este un lux în îmbrăcămintea moldovenească, când un Neamț, care nu știe să facă decât trăsuri de lux din cele mai frumoase, vine în țară, trebuie să se facă o câătătime de grâu mult mai mare și îndestulătoare ca să hrănească încă doi oameni, sau să nu se vândă această cantitate în afară. Tot așa este când în Moldova se desface o tabachere scumpă sau un șal prețios. De altă parte, când o familie moldovenească pleacă din țară, sau se stinge, sau lipsește ca fugară, în țară se produce mai puțin grâu, ceară, in, miere și orz, iar boii și caii se înpuținează, așa că se strică cu desăvârșire echilibrul vieții obișnuite.

Nu slujește la nimic să se spue că Moldova nu e locuită proporțional cu întinderea și rodnicia ei. Numărul acelor locuitori cari aduc roade folositoare este mic, dar al acelor ce consumă fără folos este cu inult mai mare decât s'ar crede. Toți străinii cari s'au îmbogățit sau se îmbogățesc pe spinarea țării, ori-care ar fi locul unde trăiesc, mănâncă roadele ei fără nici un folos pentru ea. Grânele pe cari Moldova le trimete la Constantinopol și cari îi sunt plătite cu bani din tributul său, întrucât o privește pe ea, sunt o cheltuială fără nici un folos. Tot așa e cu produsele celelalte ce nu pot fi vândute decât Turcilor. Tot ce i-ar aduce libertatea nețărnută de a vinde în alte părți, este doar în folosul cumpărătorilor privilegiați, (Turcii), cari după măsura câștigului lor trebuiesc socotiți printre cei ce consumă fără folos pentru țară.

Acelaş lucru se poate spune şi despre vitele ce se vând fie la Constantinopol, fie străinilor; de câte ori preţul lor nu este plătit în bani, vânzarea lor e o pierdere fără de folos. Şi fiindcă un bou, sau zece oi, au destulă carne pentru hrana unui om în răstimp de un an, şi fiindcă un cal are nevoie pentru păşune de o bucată de pământ care, dacă ar fi lucrată, ar putea să hrănească o familie de şese suflete, urmează că Moldova poate socoti atâţi străini, ce se hrănesc aicea, câţi boi vinde, de şese ori atâţia câţi cai vinde şi o zecime din numărul oilor ce vinde în ţara nemţască, sau la Tarigrad. După un şir de socoteli probabile făcute după măsura celor de mai sus, se vede că populaţia adevărată a Moldovei, încarcată astfel cu tot ce nu face parte din aceea care se vede, este cu mult mai mare decât ceea ce se crede a fi pentru jumătate din ţările Europei.

Cu clădirea caselor şi facerea hainelor mai bune, se îndeletniceşc acum în Moldova mai mult Polonii şi Grecii, ceea-ce foloseşte ţării, căci lasă pe băştinaş să şi cultive ogorul, lucru mai folositor decât croitoria. Nu tot aşa e însă cu lucrul hămurăriei, a lăcătuşeriei, a argintăriei. Aceşti meşteri consumă, nu aduc roade, trăesc din creşterea consumaţiilor nelegale, şi nu înlocuesc în Moldova decât pe Țigani, cari fac lucruri de două ori mai proaste, dar le vînd de zece ori mai eftin.

A fost chiar o vreme, zice d'Hauterive, când pe aici nu se cunoşteau broaştele pe la uşi şi nu se suflau cu aur decât icoanele paracliselor din casele Domneşti sau boereşti, şi pe atunci Moldovenii nu erau nici mai puţin siguri de avutul lor şi nici mai fericiţi. Trebuie să dăm Evreilor ce e al lor: sunt cumpătaţi, plătesc dările fără vorbă, se îmbogăţesc încet şi nu şi trimet agonisitele peste hotare.

Ei au făcut chiar să se urce valoarea unora din produsele ţării, — căci de pildă, înainte de dânsii, pieile de iepure se aruncau; ei au găsit că aceste sunt cele mai frumoase din Europa şi vînd pe fiecare an în ţara nemţască peste o sută de mii de bucăţi. Dacă vre-un străin ar putea să puie în valoare pieile de cerb şi de căprioare, negoţ care azi e atît de puţin rodnic, el ar deveni însemnat, aducând câştig poporului şi nu l'ar ocupa decât când nu prea are altceva de lucru.

Un grec din Ianina, sau un Arman din Enghira, cari vînd aici stofe de îmbrăcăminte cu preţuri exagerate şi după o şedere de câţiva ani plec din ţară, încărcăţi cu 40 — 50 pungi de bani câştiguri, au dat Moldovenilor o mare pildă de economie; dar mi-ar plăcea mai bine un Saxon, care să-i înveţe să ţese pânza subţire cu inul din ţară, un Veneţian care să-i înveţe să albească ceara cu puţină cheltueală, un Olandez care să-i înveţe a face postavuri, scutindu-i de a cumpăra cu doi galbeni cotul de stofă, a cărei lînă o vînd ei cu cinci parale oca. Mi-ar plăcea mai mult un Livornez, care să se ocupe să săreze carnea celor cincisprezece mii de boi ce se aruncă la gunoi, după ce li s'au luat pielea şi grăsimea, şi în sfârşit un cioban dela Milan, care să dovedească că se poate şi aici face brînză tot aşa de bună ca şi în Italia, şi, mai mult, care s'o vîndă cu un preţ mult mai mare şi să facă cu acest obiect uşor de desfăcut un negoţ mult mai bănos decât cel ce se face în Sviţera.

Câte feluri de negustorii, nu cer decât protecţia unui Domnitor capabil şi înlesniri din parte-i că să se poată fiinţa cît mai curînd în Moldova!

Nu mai vorbesc de ocne, despre care se zice că ascund adevărate

de păr în toată lungimea lor, pecând restul capului le este ras. Ei sunt preferați Nemților pentru lucrările de stolerie, croitorie, ceasornicărie și altele.

Crearea unui Vice-Consulat Austriac la Galați.

Incheind relatările ce ni le dă d'Hauterive, care se vede a fi studiat cu multă aprofundime starea socială, economică și politică a Moldovei, într'o epocă destul de întunecoasă încă din trecutul acestei țări, vom mai da aici câteva extrase din corespondența Consulilor sau Agenților comerciali Austriaci din Iași, în cursul acestui veac, care mai presintă oarecare interes.

Așa, pela 17 Iunie 1794, vedem că respectivul Consul din Iași cere guvernului său din Viena să numească un *Vice-Consul* la Galați, care să protejeze pe comercianții Austro-Ungari ce vin pe Dunărea și descarcă mărfuri în acel port, unde urmează a se crea un depozit considerabil de mărfuri austriace, și aceasta pentru motivele că un astfel de funcționar ar putea da ajutoare grabnice în cazuri când nuse poate aștepta răspunsuri tocmai dela Iași; s'ar înlătura cele mai multe piedici ce le fac funcționarii Moldoveni sau alții, cum s'au mai întâmplat, la descărcarea grânelor sau mărfurilor din vasele imperiale ce se scobor pe Dunărea, cum și pe acelea ce vin din Mediterana, prin Marea-Neagră; s'ar regula toate neînțelegerile cu mateloții ziselor vase, ce au adesea cu Căpitaniilor lor, sau cu șefii comerțului; s'ar constrânge pe mateloți în disciplina necesară și s'ar putea preîntâmpina escesele acelor cari, venind târziu spre iarnă pe Dunărea, ar fi nevoiți a ierna în Galați; și, în sfârșit însuși *ciobanii Transilvăneni*, cari petrec câteva luni din an, cu turmele lor în împrejurimile Galaților, ar avea nevoie de asistența unui așa șef, înpotrirea micelor necazuri pe care le-ar putea face subalternii locali.

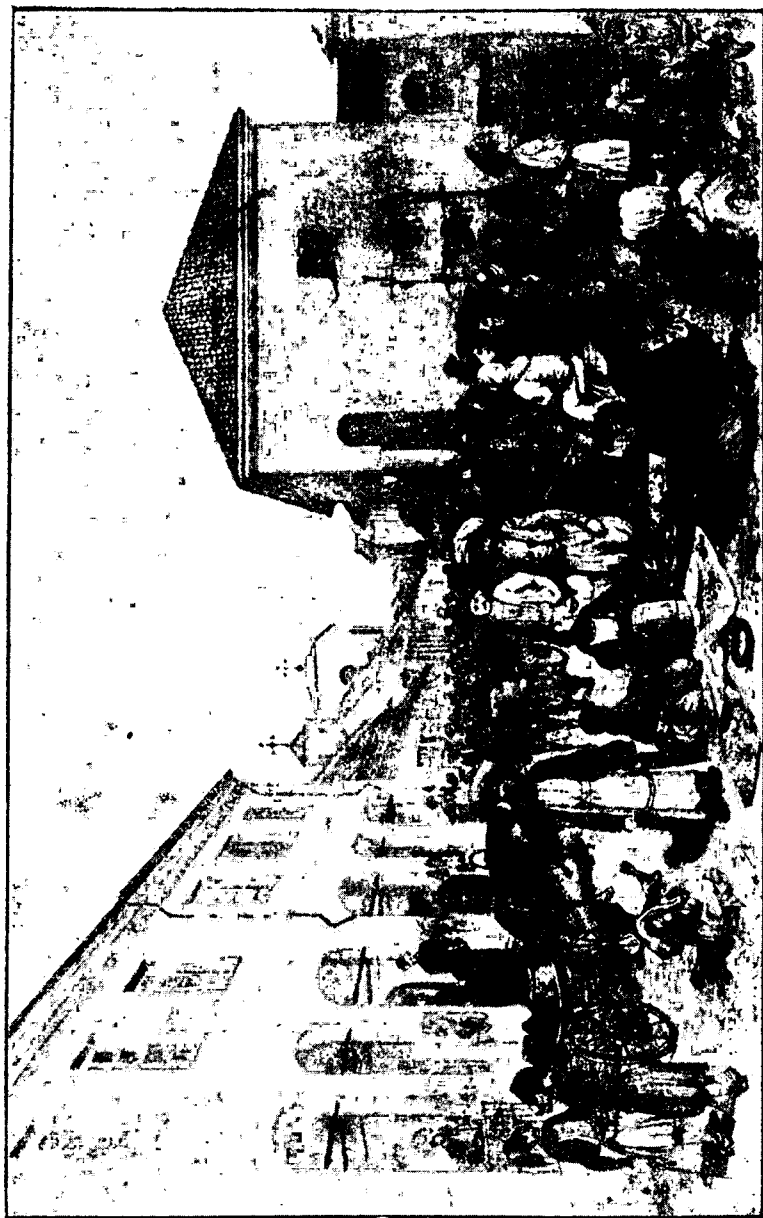
Prin aceeași epocă, după războiul dintre Turcia și Rusia, Domnul Moldovei Mihail Suțu, căută, potrivit și cu un ordin special al Sultanului, să reconstruiască diferitele magazii de cereale de pe malurile Dunărei, mai ales din Galați, Ismail și Reni, cari fusese distruse în cursul luptelor, și cari servise pentru aprovizionarea trupelor turcești; aceasta ca măsură preventivă nu atât pentru puțința înmagazinării grânelor Moldovei, în vederea unui export comercial, ci mai cu samă în vederea unui nou atac al Rusiei în potrirea Imperiului Turcesc.

Invazia unor revoluționari Poloneji în Moldova.

În anul 1797, April 18, Consulul Austriac într'un raport secret către Thugut, ministrul seu din Viena, arată că un număr important de *patrioți Poloneji* stau în Iași, dându-se drept *negustori Franceji*, ceia ce făcu pe Consulul Rusesc Severin să vorbească serios cu Domnitorul, spre a lua măsuri ca să-i împrăștie cât mai curând, întrucât o parte numeroasă din ei s'au mai stabilit și în orașelul Herța, de unde stăteau în relație cu alți refugiați din raiaua Hotinului, unde s'ar afla cam la o mie de indivizi, cari nu pot fi decât *revoluționari*. Acești Poloneji alarmară atât pe guvernul rusesc, cât și pe cel austriac, căci se pare că lucrau în

contra intențiilor pacinice ale Porței (?), ceea ce ar atrage răspundere asupra Domnitorului Moldovei.

Prințul Calimah se scuză atunci, susținând că numărul așa zișilor Poloneji este cu mult mai mic decât se arată și că ei sunt într'adevăr negustori Franceji!, din cari unii au chiar firmanuri individuale eliberate

Vederea Pieței Sfânta-Vinere din Iași, la începutul veacului al XIX-lea.
(Astăzi strada Anastase-Panu).
Casele de o parte și de alta mai subsistă și astăzi, între cari și facleria foașă Șerban.
Bolțile ce se văd însă au fost astupate cu uși și ferești de stil mai nou.

de Poarta Otomană. Fapt era însă, că, după desmembrarea Regatului Poloniei, de către Austria, Rusia și Germania, din anul 1793—94, mulți Poloneji patrioți, implicați în diferite încercări revoluționare de a-și restabili țara lor, fură nevoiți să fugă, mai ales în Moldova și în Turcia, de unde, pe cât putința îi ajuta, căutau să lucreze în interesul independenței patriei lor.

Cum se făcea negoțul între cumpărătorii Turci și vânzătorii Moldoveni, pe la începutul veacului al XIX-lea.

Când Moldova, ca și sora ei Muntenia, încep să intre într-o situație politică și economică mai vrednică de menirea unor popoare înaintate pe calea civilizației, la care ajunsese în acel timp națiile din apusul și miază-ziua Continentului pe care ne aflăm, oamenii, mentalitățile și acțiunile tuturor locuitorilor din aceste Principate trebuiau să înceapă a reflecta și ei în calea luminei ce se răsfărgea asupra Europei civilizate.

Incerările mai multor patrioți Moldoveni, de a restabilirea Domniile pămăntene, cu tot greoiul început și contactul nu tocmai dorit al armatelor de ocupație Austriace și Rusești, ce de atâtea ori au inundat mai ales Moldova, dădu tonul, vrînd ne-vrînd, unor începuturi de prefacere a moravurilor orientale ce cuprinsese în primul loc boerimea, și în genere pe mai toți locuitorii Principatelor, în vremea cît ghiarele Domnilor Fanarioți îi ținuse în moravurile quassi-brute ale Orientalilor, ce se constituise prin puterea pumnului în suzerani, așa ziși preteguitori ai bietelor noastre țărișoare.

Puțin s'a scris de cei câți-va mănuitori ai condeiului dela începutul veacului precedent asupra stărei haotice în care se afla pe atunci populația moldovenească; căci, dacă un Gheorghe Asachi și încă cîțiva, puțini la număr, cari își începură acțiunea lor literar-socială din a doua decenie a aceluia veac făcură să apară o publicație periodică, aceștia datorită poate și censurei respective rusești și domnești, nu ating mai de loc betșugurile constatate la începutul activității penelor lor și nu imprimă, pentru mai târziu, decât lucruri ce importă prea puțin, sau de loc, istoria momentelor critice deatunci, pentru fixarea cunoștințelor ce trebuiau să rămână.

De aceea, în ce privește o mică parte a istoriei sociale din acea vreme, abia găsim câte o slabă descriere restrînsă unde și unde a stărei de atunci, făcută de câte un bătrîn mai cult, din cari deosebim una a unui vechiu slujbaş al țarei, boerul Dimitrie Meleghe, ce trăi în Iași pînă în epoca răsboiului pentru independență, și și avu casa în strada Română. De la acesta a rămas cîte-va amintiri din ceea ce el a auzit, parte a văzut, din faptele politice sociale și comerciale petrecute de la 1800, pînă pe la vre-o 1830, amintiri publicate sub formă de scrisoare, în *Uricariul* (vol. XIV pag. 242), cari sunt inreresante din punct de vedere al moravurilor și întâmplărilor din zisa epocă, și de aceea rezumăm din ele cele mai principale arătări:

Pînă la anul 1828 cînd cu intrarea în țară a oștilor rusești, în răsboi cu Turcii, cînd s'a detronat Domnul Moldovei Ioniță Sturza, luând Rușii guvernarea țării, Meleghe era în vîrstă de vre-o 15 ani, așa că el își începe povestirea din cele ce a auzit numai pe atunci.

Comerțul mare al Moldovei pînă la acel an sta în vite, mai cu samă în ținuturile Dorohoi, Botoșani, Iașii, Fălciu și parte din Tutova. Boerii ce se ocupau cu gospodăria moșiiilor lor, cum și arendașii moșiiilor, mai cu samă Armenii, se îndeletniceau cu creșterea vitelor; fie-care după putința sa avea cîrezi de vite bovine, herghelii de căi și turme de oi. Vitele în tot anul cu miile treceau la măcelăriile din Austria și Germania. Ele erau duse unele pînă la Viena, dacă în drumul lor pînă acolo nu se puteau vinde cu preț bun, pe la iarmaroacele din Galiția,

Silezia și Moravia. Mii de cai se cumpărau pentru remontă de oștirile Austriace și Germane. Oile se duceau în Turcia, cum și fructul lor, prefăcut în cașcaval; lâna însă și pielcelele de miel treceau la fabricile din Austria și Germania.

Comerțul cu Austria și Germania era cel mai însemnat și aducea bani mulți în țară, căci pământul în Moldova fiind pe atunci prea efitin, înlesnea creșterea vitelor. Comerțul cu manufacturi în târguri era în mâna Grecilor, Armenilor și a Evreilor, care aduceau marfă de Lipsca, mai ales pentru femei și marfă de Constantinopol mai mult pentru bărbați, căci bărbații purtau încă straie orientale, iar între femei, pe lângă luxul oriental, intrase și luxul apusan.

Agricultura se făcea pe o scară mai joasă, mai mult pentru consumarea dinlăuntru, pentru că cerealele, în special grâul și orzul, se puteau exporta numai în Turcia, și acelea cu prețuri cât se poate de joase. În anii de secetă ținuturile de pe lângă munți exportau numai popușoi, în Transilvania. Tot comerțul se făcea cu Turcia, precum cheresteaua, grâul, orzul, fasola, untul, mierea și altele, pînă și merele, mai ales acele numite *domnești*, cari erau căutate la Constantinopol.

Astfel negoțul Moldovei se mărginea la Dunărea numai pentru Turcia; de aicea s'au luat principatele Moldova și Valahia numirea de *chelerul Stambulului*, (hambarul Constantinopolului), căci pînă la Tractatul de pace din 1829 dintre Ruși și Turci, cerealele și alt negoț al Moldovei nu erau învoite a se imbarca pe marea pentru alte locuri, decât numai pentru Turcia. Pîn'atuncea întreg ținutul Galațului, orașul Galați și balta Brateșul, cum și parte din ținutul Tecuciului, deși se considerau ca făcând parte din Moldova, în realitate însă le stăpîneau Turcii, căci și uniia din Turci se ocupau cu creșterea vitelor aici în țară, mai cu sama cu oi. Din sus de balta Brateșului, pe șesul larg al Prutului, se făcuse un sat mare, pe care îl stăpîneau Turcii; acel sat era compus din vagabonzi și tâlhari, așa că acei ce făceau vre-o crimă în țară, de puteau să fugă în acel sat, scapau de orice căutare sau osîndă, fiind considerați ca oameni ai Turcilor.

În deobște Turcii umblau prin țară înarmați cu pistoale și iartagane. Dacă vre-un Turc ucidea pe cineva, nu era supus nici cercetărei. Dacă însă ucisul era vre-o persoană mai cu vază în țară și asasinarea lui producea murmure în norod, la așa caz ucigașul trecea Dunărea și după cîteva luni se întorcea iar în țară, sub un alt nume, și totul era sfîrșit.

Influența și dominarea Turcilor era așa de mare, că ordinele Vizirului sau altui demnitar, ori chiar scrisorile Pașilor de pe la cetățile de pe Dunărea, se executau de îndată și fără vorbă. De trecea prin țară vre-un Pașă, Domnul țării, ca de respect, îi sărută mîna. De această favoare însă nu se bucurau și boerii mari din țară, căci aceștia sărutau numai *poala hainei Turcului*, sau marginea așternutului patului pe care sta Pașa.

Negoțul ce țara avea cu Turcii, suferea multe catachrisuri, și era numai în favoarea Turcilor; era obicei ca pe la începutul lunii Iunie să vie în țară trimeși din partea pitarilor din Constantinopol, cu scrisori dela vre un mai mare slujbaş de acolo către Domnul țării. Cu aceștia se făcea prețul curent al productelor, mai cu samă al grîului, numit pe turcește *acel preț-curent fiat*: și fiatul I-iu, prima calitate, era cu un preț potrivit;

fiatul al II-lea, adică calitatea a doua, era cu un preț jos ; iar fiatul al treilea, era cu un preț mai de nimic.

Fiatul I-iu era *pro-forma* numai pus cu un preț potrivit, fiind că Turcii grânele superioare le considerau totdeauna ca fiatul al II-lea, și dela dânșii atârna să aprecieze calitatea. Tot așa prețuri să făcea și la oile numite de *beilic*, pe cari măcelarii turci le luau din țară pentru Constantinopol; și acei măcelari își trimeteau din timp, în tot anul, oamenii lor în Moldova, cu scrisori de recomandare către Domn.

Toate aceste abuzuri au încetat însă după tratatul de pace din 1829.

În ce privește nedreptățile făptuite de Turci, Meleghi povestește ce a auzit și din gura bătrînului Comis Dimitrie Radu, pronumit Peicăneanu. Acel bătrîn, îi spuse într'o zi că ținuse în arendă moșia Peicanii, din județul Fălciu și că în anul 1826 a făcut pe acea moșie mult *grâu arnăut*, care e foarte prețuit de Turci, căci din el ei fac plăcinte, pogace și alte aluaturi de o calitate superioară. Trebuia să-l ducă la Galați spre a-l vinde la Turci, căci pe atunci nu erau alți comercianți de grâne în țară. A încărcat vr'o 214 chile și l'a pornit la Galați, și cu o zi înainte de a ajunge carăle, s'a dus și el acolo. Adouazi dimineața, intrând în Galați și carăle, după obicei au tras în medean. Indată vin doi Turci, răscolesc grâul prin cară și vorbesc între ei turcește, că de mult n'au văzut așa bună calitate de grâu arnăut.

Peicăneanu, care înțelegea limba turcească, s'a bucurat auzind acea vorbă a lor, crezînd că va fi plătit după fiatul I-iu ; dar s'a amăgit mult. Unul din Turci, care vorbea și ceva românește, a întrebat a cui e grîul ? Boerul a răspuns că e al său. Atuncea Turcul i-a zis : *Ghiaur* (păgân, sau căne), de ce n'ai pus sămînță bună, că timpul a fost favorabil de a avea o bună calitate ? I-a răspuns că mai bună calitate nici că se poate ! La acest răspuns al moșierului, el a adaus cu dispreț : *Hai sictir* (fugi de aicea) *ghiaur !* Dute de descarcă la hambariul Agalei... fiatul al II-lea ! Și scoțînd din brâu călămarea, a scris o țidulă și i-a dat-o. Nu avea alta ce face ; cu Turcii nu putea sta cineva la vorbă și a se tocmi, căci mîniînduse, n'avea întru nimica a scoate un pistol din brâu și a te ucide. Trebuia dar să se supună ordinului lor, căci nici se putea aștepta să vie alt Turc cumpărător, întru cît între ei era regula să nu se amestece unul în târguiața celui alt. A tras dar carăle la hambariul unde i-a fost spus.

Acolo, altă ceva : Turcul dela hambar a scos o baniță de a lui, cu care a început descărcarea. Observînd că acea baniță e mai mare decît banița din țară, moșierul i-a atras luarea amînte, spunîndu-i că are baniță la cară, cu care a încărcat carăle, și rugă să descarce cu acea baniță a sa. La aceste vorbe Turcu s'a uitat la el încruntându-și ochii și răspunse că banița lui *este banița Stambulului*, asupra căreia n'are dreptul a cărti, fiind *banița Sultanului*. Și a continuat descărcarea cu banița lui, așa că după descărcare moșierul s'a văzut socotit cu vr'o 20 de chile mai puțin decît încărcase. Dar nu mai putea zice nimica. I-a dat și acel Turc o mică țidulă, să se ducă la Agaua ca să și primească banii.

Agaua l'a primit cu politeță, l'a poftit să șadă prin vorba : „Buiurum boier !“, a bătut din palme, la care gest viînd un Turc, i-a poruncit să aducă cafe și ciubuc ; ceia ce s'a și adus. Pînă să bea cafeaua și să fumeze ciubucul, Agaua, care vorbea românește stricat, a convorbit cu

Peicăneanu, întrebându-l despre ale țării și despre recolta din acel an. După ce au isprăvit cu fumatul ciubucului, Agaua, care ședea pe pat turcește (cu picioarele sub el), a tras spre el o mică lădiță, a deschis lacata dela ea, și a luat o pungă mare, din care scoțând bani de argint a început să-i numere. Boerul văzu că acei bani erau o monedă nu de mult scoasă în circulație, cu puțin argint în ea și cu mai multă aramă, încât în Moldova avea curs foarte scăzut și oamenii se fereau de a o primi.

Văzând că după câte a pățit până atunci i se plătește și cu monedă calpă, l'a luat gura pe dinainte, rugându-l pe Turc să-i dea alți bani. La acea rugămintă Agaua s'a uitat la el posomorât, întrebându-l dacă banii nu sunt buni? I-a răspuns că sunt buni, dar în Moldova umblă cu scădere și țărani nu-i primesc; și fiindcă are a face mai mult cu țărani, de aceea îl roagă să-i dea altă monedă.

La aceste vorbe Agaua deodată s'a infuriat, sărind de pe pat, ș'a scos luleaua din ciubuc și a început a-l bate pe spinare cu ciubucul, răcnind la el: „Ghiaur, tu ocărești banul Sultanului!”

Ne mai putând răbda bătaia, l'a rugat să-l ierte și primi să fie plătit și cu acea monedă.

Astfel s'a sfârșit negoțul boerului cu Turcii și deasemenea au pățit și alții dela dânșii. După ce grăul de I-a calitate s'a taxat ca de a II-a, după ce cu banița Stambulului descărcându-l i s'a pricinuit pagubă de vr'o 20 chile, apoi a mai fost pe deasupra bătut și plătit cu monedă calpă.

Cu asemenea câștiguri, după cum se vede, se alegeau mai toți producătorii de grâne Moldoveni, câtă vreme țara întreagă era la cheremul supușilor Padișahului suzeran.

Daraverile unui producător Moldovan cu un negustor Turc.

Din vechile acte ale vremii acele mai găsim o jalbă a unui negustor și proprietar de stâne, Stefan Ciornei, prin care acesta plângându-se în potrive nedreptăților ce le-a îndurat în epoca dela 1809—1810, dela Turci, arată în același timp la ce se reducea siguranța și dreptatea unor pacinici locuitori, față cu barbaria și spiritul de jaf și ticăloșie ale celor ce porunceau odinioară în țara Moldovei, o reproducem și pe aceasta, tot din *Uricarul*, întrucât prezintă mai multe fapte și date interesante:

Prea cinstiului Divan al Cnejei Moldovei.

Cu plângere fac arătare pentru multe supărări și pricini de sărăcie ce mi s'au întâmplat de câtră un *Hasan Turc Capanlău*, de aice, că în anul trecut (1809), făcând tocmai cu numitul ca să-i dau zece mii ocă cașcaval, cu preț câte 450 lei mii; eu după zapisele de tocmală ce am avut între noi, am și pus în lucrare, ca la vremea cuviincioasă să-i fie marfa gata, la cășăria me, pentru ca să nu-l dau de sminteală. Și la vreme când se lucra cașcavalul, din pricina pacatelor mele, bolnăvind-mă și neputând să merg la cășărie, numitul Hasan, prin neștiința mea, au mers la cășărie, și nu numai că a făcut zapcilăc, povățuind pe cășeri ca să-i facă cașcavalul în calupuri mari, din a căruia pricină de povățuire s'au stricat 4400 ocă cașcaval, și din care somă nu numai că nu am putut alege ceva, dar deosebit părățul au bătut și pe cășar, fără vinovăție și cășarul de groază bătaiei au fugit și mi-au lăsat cășăria, tocmai în vremea când puteam să câștig și eu hrana vieței mele.

În urmă auzind eu de o pricină ca aceasta, am mers cu toată neputința me și am

tocmit alt cășar dela altă cășarie, cu grea plată, de au lucrat de iznoavă, acele zece mii ocă cașcaval, asupra căreia sumă îmi dase întâi arvonă, și pentru ceilalți bani, câți se mai cuprindea, la vremea teslimatului mărfii, în loc de bani mi-au dat niște tiutium moldovenesc și niște ciară.

Din care marfă iarăș din pricina lui am păgubit 515 lei dela un Arman, 109 lei dela un Manolachi, care aceștia fiindu-i dator numitului, și neputând cu alt chip ca să-și scoată banii dela dânsii, pe de o parte m'au înșelat pe mine de le-am dat marfă pe credință (zicând însuși că sânt siguri), pe de altă parte după ce au vândut acea marfă s'au apucat mai înainte și ș'au împlinit datoriile lor.

Și eu am rămas până astăzi păgubaș și cu zapisile ce le am dela amândoi. Osebit de aceste păgubiri mai sus arătate, la vremea când i-am făcut marfa teslim acele 10,000 ocă cașcaval, el neavând chip ca să meargă la Odesa să o petreacă, cu chipurile ce au mijlocit m'au înșelat pe mine. Și mi-au încredințat marfa la mâna me zicând ca să merg eu la Odesa, împreună cu marfa, să o petrec, și pentru cheltuială și chirie îmi va da 1000 de lei. În urmă la vremea pornirii mele mi-au dat numai 500 lei și afară de marfa aceasta mi-au mai încredințat niște unt și niște ciubuce, zicând că asupra ducerii untului și a ciubucelor în urmă va trimite alt vechil al său, pentru ducerea acestei mărfii la Odesa, căruia îi va da și bani de cheltuială i plata vamei și chiria ; și el n'au fost următor a trimite vechil.

Eu însă văzând urmările lui din potrivă, și pentru ca să nu rămâie marfa perdută, la tamojnă când am trecut, neajungându-mi banii ca să-i plătesc marfa lui de vamă, am dat sinet de 506 ruble, răspunzător pentru partea sa de bani ce se făcea să plătească. Și cu acest chip trecând la Odesa am găsit o scrisoare trimisă cu poșta din partea lui Hasan, către un Petru Sârbul, ca să-i fac teslim untul și ciubucile ; căruia dându-i marfa, i-am făcut cerere ca să răspundă acele 506 ruble la Tamojnă. Numitul Petru mi-au zis că până nu va înștiința pe Hasan nu poate să plătească vama și făcându-i știre lui Hasan, i-au trimis acesta răspuns că el vamă nu plătește.

Și eu vânzând marfa ce aveam, am cumpărat altă marfă, și la întoarcerea mea, trecând pe la Tamojnă unde am fost dat sinetul, Tamojnicul mi-au oprit 2 poloboace de icre negre de amanet, pentru acele 506 ruble ce are să deie Hasan vamă pentru marfa sa, și de astă toamnă numitul Hasan nici un chip n'a putut mijloci, după câte jalobe au dat, casă poată fi scăpat de plata acelor bani pentru vamă și marfa ce stă amanet.

Pentru care cu lăcrămi mă rog prea cinstiului Divan, ca să fiu pus la cale spre a-mi putea afla dreptate și mare pomenire va fi.

Prea plecat la mila D-voastră

Ștefan Ciornei.

Asupra acestei jalobe Vtori-Logofătul Krupenski puse rezoluția, la 23 Martie 1810, că Vornicia de Aprozi să intre în cercetarea pricinei și după dreptate să puie la cale ; iar când vr'o parte nu se va mulțami, să se facă arătare și Divanului. Ce soartă însă va fi avut plângerea lui Ciornei mai departe, nu o știe nimeni.

Produsele, negoțul și moravurile din Moldova, descrise de englezul Tomas Thornton.

Tot prin cei întâi ani ai veacului precedent, un diplomat englez Tomas Thornton, făcu o călătorie mai lungă prin ambele Principate române, după ce vizitase cu amănuntul Turcia în genere, și publică apoi un op, în două volume, pe care îl aflăm și tradus în franțuzește, sub titlul de : *L'Etat actuel de la Turquie, de la Moldavie et de la Valachie*, care s'a publicat în Paris, în 1812.

În această scriere Thornton arată că Moldova a fost denumită de Turci *Carabogdania*, care însemnă *pământul grâului negru*, pentru că pe acest pământ s'ar fi producând foarte mult grâu negru. Se pare însă că acest grâu e cunoscut în străinătate cu numele de *sarazin*, care nu prea e cultivat în principatele Dunărene, așa că nu se înțelege de ce

i s'a dat acest nume Moldovei. Bogdan zice Thornton, este nu nume propriu, care în limba slavă însemnă *darul lui Dumnezeu*, sinonim cu grecescul *Theodose* (Theodotos), cu italianul *Diodate* și cu francezul *Dieudonné*. Dar Turcii numesc de asemenea grâul *bogdan*, care însemnă tot *dar a lui Dumnezeu*, dându-se prin aceasta a se înțelege că ei nu au cunoscut din vechime grâul, care le-a parvenit mai încoace, prin relațiile slave din Europa și Caucas...

În privința cailor Moldovenești, Thornton zice că a cunoscut diferite rase aici. Cei mai buni sunt vânduți cu prețuri mari pentru cavaleria austriacă și cea prusiană. Acești cai sânt bine făcuți, însemnați prin puterea copitelor lor, și sînt în acelaș timp plini de foc, dar și *ascultători*. Caii de trăsură sînt mici, dar iuți și în stare să reziste la orice oboseală; ei trăesc sub cerul liber în toate anotimpurile. Paserile și vînatul sînt în mare abundență, cerbii și căprioarele sînt în turme mari în munți, iar epurii sînt așa de mulți în șesurile Moldovei, încât iarna când cade mult omăt țaranii prind numai cu câinii lor *peste cinci sute de mii*.

Mierea și ceara sînt de cea mai bună calitate și în mare cantitate. Costumul țăranilor Români este exact cu acel al vechilor locuitori ai Daciei, așa cum sînt reprezentați pe colona lui Traian din Roma.

În ce privește comerțul propriu zis, autorul englez povestește că, pe cînd era la Iași, avu prilejul să vadă pedepsirea unui *Casapbașa*, boier de clasa I-a, care avea datoria de a aproviziona toate cîșăpiile din capitala Moldovei și în potruva căruia se făcure mai multe plîngerii către Domnitor, în ce privește carnea furnizată, care era de proastă calitate și nesănătoasă. Boierul de care e vorba fu adus în sala cea mare a Curții Domnești, unde el se aruncă la picioarele Domnitorului, care ținea în mîna buzduganul seu. Cu cît boierul se tîrîia spre Domnitor, acesta îl lovea cu buzduganul unde se întîmpla, retrăgându-se mereu spre a-l împiedeca de a-i săruta picioarele, prin care fapt ar fi trebuit să-și capete iertarea fără să fie pe deplin corectat. A doua zi m'am dus eu însumi în piață pe la cîșăpii, adauge Thornton și constatai că corecțiunea ce a dat-o Prințul boierului a avut efectul cel mai salutar.

Aga, care face pe Prefectul de poliție, este în acelaș timp și Intendentul general al comerțului, avînd îndatorire de a inspecta piețele publice, a examina măsurile și greutatea și calitatea tutuor victualilor expuse spre vînzare. El pedepsește ori ce fraudă a celor ce vînd cu mărunțușul, și, precum e totdeauna însoțit de ofițerii lui, aplică imediat bataia (bastonada) în mijlocul ulițelor.

Asupra veniturilor visteriei Moldovei, în anul 1775, autorul citat ne dă cifrele următoare:

Birul pe țărani aducea.	1,775,000 lei
Taxa pe mazili și negustori.	25,000 „
Salinele	300,000 „
Vămilc.	200,000 „
Birul pentru pășunile vitelor.	170,000 „
Taxele pe albine.	120,000 „
„ „ vinuri	200,000 „
„ „ tutun	50,000 „
Total	2,840,000 „

Bine înțeles, în afară de aceste biruri, mai erau și altele de care Thornton nu s'a dat samă atunci.

Ce constată în Moldova scriitorul ungar Karaczay.

Intr'o descriere a unei călătorii în Moldova, făcută de ungurul *Karaczay*, prin anii 1815—17, găsim unele note privitoare la negoțul de produse locale; prin care se arată că în țara aceasta se manifestă o mare dragoste pentru creșterea vitelor, ajungând astfel să se producă cele mai de samă rase de cai și boi. Se socotește exportul anual de vite cornute cam 60—70,000 capete, iar cel de cai la 20—30,000.

În ce privește starea agricultorilor, *Karaczay* zice că nicăeri nu stă mai bine țăranul ca în Moldova; are 12 zile de lucru la boeresc pe an și dijma ce trebuie să o dea proprietarului, alta nimică.

Locuitorii câștigă din comerțul de vite, din producția vinului, a mierei și a sărei. Venitul Statului dela sare e de 190,000 piaștri pe an, iar producția se urcă la 4,000,000 de vedre. Minele dela Ocna alimentau cu sare sudul Poloniei și o mare parte din Rusia. Luxul e foarte mare la Iași, și sporește mereu, datorit în mare parte Rușilor, cari în timpul ocupației Principatului au îndemnat pe boeri să-și construiască case în stil european și să se deprindă cu moravurile apusene, cu petreceri luxoase și cheltueli enorme.

Revoluția Grecilor din Iași „Eteria” și urmările ei asupra negustorilor locali.

În luna Februar 1821 s'a întâmplat în Iași una din cele mai dure-roase sângărări, din partea unui grup de Greci venetici, intrați în țară cei mai mulți cu titlul de negustori, cari profitând și de instigarea mai multor aventurieri politici de ai lor, fugiți din Grecia și Turcia, se întruniră sub comanda unui așa-zis General Ypsilante, cu scopul ca, prin o jăfuire și masacrare a Turcilor negustori ce se aflau în Iași și Moldova, să poată întruni o armată mare, cu care să doboare însuși Imperiul turcesc și astfel să restabilească *independența Greciei*, care fusese de mai multă vreme subjugată de oștile Sultanului.

Așa, o mare parte și din Grecii mai vechi negustori din Iași, împreună cu calfele și ucenicii lor, adunând și alți vagabonzi, fugiți de prin Statele balcanice subjugate Turciei, ca Bulgari, Sârbi, Albaneji, Arnauți etc., ce se aflau prin Iași, fie că meserieși, fie chiar ca slugi sau păzitori pe la casele boerești, înjghebând o adunătură, cărei îi dădea o formă militară, începură prin a silii pe cei mai mulți din bogătașii sau negustorii cuminți din oraș, fie Greci, fie chiar Moldoveni, sau străini, să le dea bani, haine și merinde, spre a se putea echipa militărește. Acolo însă unde nu puteau lua ceva de bună voe, acești așa numiți „volintiri”, ei făceau siluri, jafuri și chiar omoruri, prădând tot ce le venea la îndemână, fără ca autoritatea ocărmuirii, sau a Domnitorului Mihail C. Suțu, grec și el căsă promotorii revoluției, să fi luat vre-o măsură pentru oprirea acțiunii lor.

În primul loc fură despoiați negustorii și persoanele cunoscute ca bogatașe, și mai ales cei câțiva bancheri ce se aflau pe atunci în Iași.

Intre aceștia se afla și un grec bătrân *Andrei Pavli*, căruia cu silă mare i se luă o sumă însemnată de bani, în potriua voinței lui. Dela acest bancher s'a găsit o scrisoare către un negustor din Muntenia, în care el descrie faptele petrecute în Iași în acel timp, și din care se vede că Generalul Ypsilanti a sosit în Iași în ziua de 23 Fevruar 1821.

Aflând despre intențiile sale, Pavli s'a închis în casa sa, din curtea Mănăstirei Golia, dar n'a fost lăsat în pace, ci prin diferite mijloace a fost silit să plătească comandaturei eteriste 300,000 lei. Tot atunci Arnăuții lui Mihail Suțu au trecut la Ypsilanti. În oraș a fost mare tulburare și spaimă. Vodă și Ypsilanti s'au întâlnit în casa Postelnicului Rizos, unde, prin o stafetă de la Galați, fură anunțați că Caravia,

Voluntarii Eteriști, adunați în curtea Mănăstirei Trei-Sfetitele, depun jurământ în fața Generalului Ypsilanti, că vor lupta pentru independența patriei lor.

un Căpitan al Arnăuților de acolo, cu ajutorul unor marinari din Chefalonia, ale căror vase erau în port, au ucis garnizoana Turcească din acel oraș, în număr de 80 de oameni. Vodă și Postelnicul s'au speriat, căci prin acest fapt se provoca o ruptură a păcii cu Turcii și se expuneau la o pedeapsă din partea acestora.

Postelnicul luă măsuri răpezi să se asigure viața garnizoanei turcești din Iași, dar în zadar, căci și aici Grecii ucisese 40 de Turci. Arnăuții de pe la casele boerești, slugile, negustorii mici, băeții de prin dugheni, împreună cu toți Grecii din oraș, s'au răscolat atunci în potriua stăpânilor lor și s'au înrolat în ceata lui Ypsilanti, cu arme, cai, înbrăcăminte și cu tot ce au putut lua de bună voe sau cu sila de la stăpânii lor. Cei ce căutau să li se împotrivescă, erau bătuți până la

moarte. Negustorilor li s'a luat marfa cu sila, croitorii au fost siliți să lucreze uniforme fără plată, fierarii de asemenea să facă sulți. Groaza a cuprins orașul din ce în ce mai mult.

Generalul Ypsilanti a făcut atunci următoarea curioasă, dar și mincinoasă proclamație:

Locuitori ai țării Moldovei!

Vă facem cunoscut că cu Dumnezeuasca plăcere toată Grecia a rădicat steagurile sale în toate locurile unde o apasă tirania, cerând slobozenia sa. Noi cu toți simpatrioții noștri ne ducem acolo unde ne chiamă trâmbele neamului și ale patriei noastre. Deci vă încredințez și vă asigur din partea noastră și din partea tuturor simpatrioților noștri, ce se află în această țară, și pe care am cinstea de a-i comanda, că veți avea toată liniștea și siguranța atât a persoanelor voastre, cât și a avutului vostru, neatingându-se nimeni din parte-ne nici de cel mai mic lucru al țării voastre. De aceea rămâneți fiecare în lucrarea care vă aflați și în datoriile trebuințelor voastre, fără de a vă supara întru nimic despre mișcările noastre. Pentru că stăpânirea și oblăduirea Domnului vostru lucrează tot sub legile voastre, o locuitori ai Moldovei, și că cereasca pronie v'au dăruit pe Mihail Vodă Suțu, un ferbinte apărător al drepturilor țării voastre, un părinte și un binevoitor al vostru.

Cunoașteți dar că înălțimea sa este întocmai cum vi'l numesc, și uniți-vă cu dânsul întru apărarea țării voastre, fără însă a vă mai aduce aminte macar de tirania puterii turcești, pentru că *acea putere mare* (Rusia) care o cunoașteți, stă la graniță ca să vă apere și să vă sprijine în toate.

În ziua de 26 Februar Ypsilante s'a sfințit steagurile acestei adunături revoluționare, ce și dădu numele de „Eteria“, în curtea Mănăstirii Trei-Sfetitele. Vodă n'a venit la biserică, dar unii din boeri erau de față. Clerul local, silit de Greci, a slujit, și un membru al seu a încins pe Ypsilante cu sabie. Pe urmă au jurat toți Eteriștii *să moară pentru libertate!* Aceștia se zice că au fost în număr de vre-o două mii, dar cei mai mulți din ei habar n'aveau ce va să zică o adevărată oștire. Erau până și copii de școală printre ei. Boerii au început să fugă în Basarabia, în Bucovina, sau în Ardeal. Ypsilanti a trimis poroncă tuturor Ispravnicilor din țară să pregătească merinde pentru o oștire ca de 40,000 de oameni!

Această hoardă, înjghebată cum am văzut, a plecat însfârșit la 1 Mart și a luat cu ea și două tunuri din Cârtea Domnească. În Iași a lăsat, spre groaza tuturor, pe un oarecare Căpitan Pendedeca, un smintit și îngâmfat. Mitropolitul și boerii rămași au trimis atunci ștafete Pașei dela Brăila și i-au cerut ajutor. Eteriștii i-au prins pe aceștia și erau să-i omoare. Numai prin rugăciunile Mitropolitului au fost scăpați dela moarte. În tot orașul la nimeni nu mai rămăsese arme, afară numai cât la Nemți, cari erau numeroși și stăteau sub ocrotirea Consulului Austriac, care fu respectat. Nemții s'au strâns la un loc, au format patrulare și au gonit din oraș pe Arnăuți și pe derbedeii ce mai rămăsese pe urma celor plecați.

Se vede că relațiile date în scrisoarea bancherului Pavli, Grec și el ca și Eteriștii, — avu darul de a înfuria și mai mult pe Tudor Vladimirescu, care înteti mișcarea sa strașnică în potrive boerimeii și slujbașilor greci din Oltenia și Muntenia în genere, — deși stăruința și curajul acestui erou Român trebuia să se sfarme în chipul cel mai nenorocit, în urma trădării și a lașității multora, chiar din neamul său.

Tot relativ la acest Pavli mai găsim în poemul: *Eteria sau Jalni-*

cile scene prilejite în Moldova la 1821, de Vornicul Alecu Beldiman, următoarele caracteristice versuri :

Cel mai sarac dintre dâșii (Eteriștii), făcea orice ar fi putut
 În condica Eteriei să se vază că'i trecut.
 Mai la urmă pun la cale voind a se și făli,
 Că au putut pune mâna și pe un *Andrei Pavli*,
Negușitor, om de cinste, cel mai bun capitalist,
 Ce din scumpete sau minte, n'au vrut a fi Eterist.
 Il apucă cu strânsoare, să dea un ajutor bun ;
 Dar nici cum nu se primește, că el nu era nebun.
 Întru aceasta și Curtea trag a se amesteca,
 Căci ei nu-l silea s'ajute, ci voia a'l desbrăca.
 Orânduiesc spre aceasta pe un Duca ecsecutor
 Un birbant de cei de frunte și de țări vânturător.
 Ecsecuție în casă îi pun, îi orânduiesc,
 Bolta, ale sale toate, îndată pecetluiesc.
 Aleargă, merge la Curte, pe la toți se jăluia,
 Ca să'nțăleagă că n'are, din suflet se nevoia.
 Zapise dela datornici să primească le zicea,
 Din așa nacaz să scape oricâte putea făcea.
 Dar nu-i chip căci toți sânt una, să ajute il silesc,
 Cu cât el credea să scape, nici-cum nu se mulțămesc.
 Il supără Eteriștii, cât să dea îl îngrozesc,
 Și aici într'o odae luându'l îl năcăjesc.
 Sudori răci varsă de moarte, să spuie nu are cui,
 Ca să'i dea vr'o ascultare, din toți unu măcar nu-i.
 Hotărăște a da banii, cu cel mai mare năcaz,
 Când Duca și Eteriștii, nici ceas nu-i dă de răgaz.
 Atunci cade la 'nvoială, căci chip nu-i, îi nevoit :
Două sute mii lei tocmai, numărând, s'au mântuit.
 Hagealâc destul făcuse, casa sirmia avea.
 Căci dela cei făr' de stare, pân' la galbăn priimea.

După cele arătate de dl. S. Zota, în broșura sa *M-reă Golia*, Ypsilanti dăduse poroncă să se ceară de Eteriști „vestitului bancher“ grec din Iași *Andrei Pavli*, suma de 1 milion piaștri (lei), cu care să se poată echipa corpul de revoluționari ziși și voluntiri, ce trebuia să pornească contra Turcilor, — în care scop s'a asediat Mănăstirea Golia, timp de opt ceasuri, pe dinăuntru și pe dinafară, fără însă să poată smulge „de bună voe“ bancherului mai mult de 100,000 lei, după cum se arată de un Consul prusian Harte, — sau 200,000 lei după cum arată în versuri Beldiman, pe când Pavli însuși, în scrisoarea despre care am vorbit îndărăt, se laudă probabil că a dat... 300,000 lei.

Vornicul Beldiman, în poema sa citată, mai glăsuește despre unele din impilările făcute tot atunci negustorilor din întreaga Moldovă de Eteriști, în versurile următoare :

... Ispravnicul de Peatră, Bibica acel nebun !
 La Golia, nu la Peatra, ca să stea era mai bun !
 După ce cu Arnăuții carii avea de la Eși,
 Pentru această pricină, dinadins s'au triimes,
 Beșleaga, cum și toți Turcii, negușitori ce-au aflat,
 Lovindu-i în miezul nopței, desbrăcându-i i-au legat !
 Spre mai mare a sa fală, a douăzi toți legați
 Li ține să-i vază lumea, ca pe niște vinovați.
 Saracii, mai morți de frică, pe toți cu lacrimi ruga !
 Dar cine'ndrăzne să zică un cuvânt macar cui-va ?
 Fără de întârziere pe toți la Eși i-au pornit,
 Unde venind pân' la Roman, acolo i-au și jertfit !

Și mai departe :

Un neguțitor săracul, ceva pentru c'a greșit
A vorbi din împotrivă, că el e chivernisit,
Pe uliță în trei locuri, l'au bătut foarte cumplit,
Și gloabă la Eterie zece mii lei a plătit.

După pornirea din Iași a Grecilor, n'a trecut multă vreme și un Corp de armată Turcesc sosi în graba mare ca să puie mâna pe cei ce făcuse isprava de care am povestit. Atunci cei ce mai rămăsese în Iași, neduși cu puhoiul grecesc, dar cari erau cunoscuți că simpatizau cu revoluționarii, cum și o parte bună chiar din pacinicii cetățeni Moldoveni, de groaza răzbunării Turcilor fugiră din oraș, apucând drumul spre munții Carpați, unde căutară opoșire și scapare prin diferite mănăstiri și schituri. Totuși, până pe acolo, gloate de Turci începură a se răspândi și a căuta pe cei fugari, spre a-i măcelări.

Așa, în timpul atacului Mănăstirei Secu de către Turcii ce căutau pe Eteriști, după cum scrie T. T. Burada în *Condica Șireților*, un tânăr negustor din Iași, *Iancu Bacalu*, se afla și el adăpostit în acea Mănăstire, întrucât făcuse parte, de voe, de nevoe, dintre voluntiri. Turcii comandați de un Cioban-Oglu, neputând sui tunurile ce le aveau, ca să bombardeze mănăstirea, așezată pe un munte înalt, și trecătorile fiind foarte strâmte, au trimes ca sol pe un Neamț numit *Wolf*, ce era *Staroste a sudiților ungurești și nemțești din Bacău* și cunoștea limba turcească, ca să vorbească și să-i convingă pe cei refugiați să se predee și să deschidă porțile mănăstirei. Aceștia, cari se aflau acolo sub conducerea unui Căpitan lordachi, stătură la tocmeală asupra predărei; dar Iancu Bacalu în unire cu alți zece tovarăși de ai lui, văzând situația abrașă în care se aflau, - căci Turcii deși le făgăduise iertare, dar pe urmă i-a ucis pe toți, jăfuind și dând foc mănăstirei,—întrucât Wolf îi înșelase cu vorba că Turcii îi vor ierta, s'au hotărât să iasă din acea mănăstire pe o porțiță ascunsă dinspre munți, pe care, deși închisă cu trei lăcăți mari, a dărâmat-o un călugăr voinic, împingând-o cu spatele. Bacalu cu ai săi fugiră pe acolo. Nu departe însă, întâlnind o ceată de *saiji* (rândași la cai) Turci, ce adăpau caii într'un pârâu, și văzând că acei cai aveau șelele pe ei și mai mulți desagi încărcati cu diferite provizii, se luară la luptă cu saii, și după câteva izbituri cu iataganele și pistoalele ce aveau, reușiră a-i doborî pe Turci și a le lua caii și desagii. Dând goană apoi cailor, Iancu Bacalu și cu ai săi, mai toți răniți, au ajuns până la satul Zvorăștea, din județul Dorohoi, iar de acolo trecură Prutul în not, la Lipcani. Autoritățile rusești din Basarabia i-au mânat înainte, pe cai necunoscute, rupți de foame, așa că bieții fugari mâncau numai ciulini culeși de pe drumuri, până la moșia unui boer Razu, unde vândură îndată caii și desagii, cu prada ce era într'ânșii, iar cu paralele prinse, se întoarse peste puțină vreme în Iași. Calul ce'l călărise Iancu Bacalu fiind de rasă bună arabă, acesta l'a adus și vândut în Iași cu 5000 de lei.

Negustoriile și meștersugurile ce se făceau în Capitala Moldovei în 1820.

Dintr'o condică de catagrafie a Visteriei Moldovei, făcută din poronca lui Mihail Gh. Suțu-Vodă, în anul 1820, despre care dă mai multe

relații Dl. Gh. Ghibănescu în *Buletinul Ion Neculcea*, putem să ne facem o idee de ce fel de negustorii și meserii se practicau în Iași prin acea vreme, cât și de numărul celor ce se îndeletniceau cu ele, deosebiți pe religiile căror aparțineau.

Așa putem vedea mai întâi că pentru ocupațiile practicate de Creștini și Evrei, se stabilește următoarea tabelă:

	Creștini.	Evrei.		Creștini.	Evrei.
Abageri	27	—	hagii	15	—
alamari	3	7	harabagii	3	11
argintari	16	58	holercari	—	1
Bacali	44	—	lorgangii	4	—
baibaracari	2	1	Lăcătuși	12	—
bândari	—	1	laptari	1	1
bârbieri	40	—	lemnari	5	—
blanari	95	2	legători de cărți	2	—
bogasieri	3	—	lipscani	5	4
boiangii	12	—	Mahali	10	1
brahari	11	—	merari	11	3
brânzari	1	—	mindirigii	11	—
bucatar	2	1	morari	5	—
buccengii	—	1	Olari	9	3
butnari	15	6	Pânzari	3	—
Cahfegii	9	—	pălărieri	2	3
caldarari	7	—	păslari	4	—
calfe	20	48	păscari	8	1
cărămidari	5	1	pecetari	—	1
cărbunari	1	—	peșchirgii	5	—
caretași	9	—	plăcintari	2	—
cavafi	2	—	postavari	—	3
casapi	34	21	precupeți	71	42
ceasornicari	6	2	Rachieri	4	27
ceauși	7	11	rogojinari	2	—
cepregari	5	26	rotari	4	—
chetrari	62	3	Sărari	—	2
chelari	2	—	săpători de piatră	—	1
cheptanari	2	—	șăpcari	—	1
chiristigii	9	—	șindilari	1	—
chitari	10	9	săoari	1	—
ciocli	59	4	săhăidăcari	9	1
ciubotari	142	55	scriitori în școală	—	1
cofetari	2	1	săpători	—	1
cojocari	30	2	șlicari	22	4
cizmari	36	—	soponari	8	—
crâșmari	76	6	șpițeri	2	2
croitori	137	85	stoleri	24	7
curelari	2	2	steclari	—	21
cușmari	—	2	strugari	1	1
credincioși	—	2	Tăbăcari	8	2
Dascali	24	16	talpalari	5	1
doftori	—	1	teslari	85	1
Fanaragii	—	4	tinichigii	3	6
fabricanți	6	1	telali	1	5
feredegii	1	1	tiutiungii	9	1
furmagii	1	1	Vutcari	16	—
Găitanari	1	—	vărari	—	1
giuvăerșii	1	1	vacari	5	—
grădinari	12	—	Zarafi	—	8
Hahami	—	13	zugravi	6	3

În ce privește supușii altor state străine, așa zișii *sudiți*, sau pentru cei din Austria *untertanii*, (de la care a rămas porecla ofensătoare pentru Evrei de *un-tîrtan*), tot D-l Ghibănescu ne mai dă alte lămuriri, în care se specifică și nume proprii și se face totodată un alt tablou comparativ între numărul ocupațiilor localnicilor Moldoveni, a supușilor altor state și a Evreilor, din care putem extrage următoarele:

În ce privește *pitarii* (chitarii) ce se ocupau exclusiv cu fabricarea și vânzarea pâinei și a jernelilor, ei erau în număr de 32 stăpâni, cu 48 calfe sau slugi, avînd distincțiile următoare: 1 chitar-bașa, 1 ceauș de chitar, 4 tejghetari, 24 chitari (lucrători), 2 peșchirgii.

Chităriile erau pe Podu-Vechiu 2, a lui Ion Martin și Dumitru Chitarbaș; în Frecău erau 2, la Golia 2, în Chervăsărie 1, în Agioaia 1, în Măji 4; în Muntenimi 8, în Broșteni 7, în Feredee 4; apoi a lui Hristodor, la moara Goliei și ale Sf. Spiridon.

Domnia a hărăzit și titluri de boerie; Pitar și *vel-Pitar*, „acel care priveghia la aprovizionarea cu pâine a Curței Domnești.

Plăcintari erau 14, cu 19 slugi, în total 33 persoane; aceștia mai toți erau levantini: Eni, Veneti, Ivan, Nastasă Grecul, Neculai ot Ianina, Tuduri, Abdula etc. Plăcintarii își aveau starostele lor: Petrea. Slugile plăcintarilor erau calfe, căruceri, eliccii, tablagii etc. Ei ședeau în Feredee (6), în Broșteni (7), în Muntenime (2), în Hagioae (12).

Casapii erau 34, și trăiau la Ciurchi 12, în Rufeni 5, Căcaina 2, în Muntenime 6, Feredee 1, la Broșteni 8. Ei își aveau starostele lor: *Toader*, ce locuia în Ciurchi.

Subt numele de sudiți se cuprindeau toți cei *supuși* unei protecțiuni străine; indigenii se ziceau toți *raiale* și Evreii localnici, socotiți ca *raiale*, se găsesc trecuți în Catastih ca *Evrei pămînteni*.

Statele cari aveau în Iași *sudiți*, în 1820, erau: *Rusia, Austria, Prusia, Franța și Anglia*, din cari:

Rusia număra 320 sudiți creștini și 141 sudiți evrei; peste tot 461.

Austria număra 320 sudiți creștini și 294 sudiți evrei; peste tot 614.

Prusia număra 30 sudiți, din cari 2 evrei.

Franța și Anglia aveau 20 sudiți, din cari 4 evrei.

Peste tot sudiții în Iași erau 1145; deci 28 la sută din totalul cetățenilor ieșeni erau supuși străini.

Împărțiți pe naționalitate, reiese aceste cifre:

	Rusia	Austria	Prusia	Franța și Anglia	Total
Evrei	141	294	2	4	441
Greci	34	—	—	—	34
Armeni	15	33	—	—	48
Sârbi	26	—	—	—	26
Moldoveni	25	—	—	—	25
Ruși	260	—	—	—	260
Nemți	20	287	48	—	355
Francezi și Englezi	—	—	—	16	16
	521	614	50	20	1205

Cea mai bogată sudiție era cea rusă; ea cuprindea tot felul de neamuri întrînsa, căci Rusia era și ea Curte protectoare, și ca atare își întindea protecția asupra întregii țări. Era o chezășie că interesele

materiale ale unui cetățean să fie mai bine apărate, dându-se de *sudit rosienesc*, de cât dacă era o simplă *raia*.

Chiar mulți boeri locali erau sudiți ruși; iar dintre locuitorii Moldoveni găsim 25 : D. Vasiliu, N. Blănariu, T. Bacalu, C. Antoniu, Marinciul bacal, A. Boscovici, D. Croitoru, Dănilă Crâșmar *venit de peste Prut*, D. Blănar, C. Mistru, M. Brașovanu, D. Blănariu, Șt. Cojocariu, N. Calfă de teslari, I. Săhaidăcar, I. Chitar, Andrei Chetrar, Manole Merar, I. Turculeț, Gh. Făclier, Gh. Crâșmaru, M. Croitoru, Gh. Croitorul, Tanasă Precupeț, etc.; deci lume mărunță comercială și de meseriași.

Dintre Greci sudiți ruși, erau : Costea Zarifopolo, Marin Papadopolo, Dima Pogone, D. Platară, Pan. Dioghenide, Cozma Colocodopolos, Pan. Vasiliu, D. Cazaciu, D. Costandin, Tanasă Corda, Ianachi Altin, A. Mucul, Tan. Vorea, Har. Lambru etc.

Armeni sudiți austriaci erau cei veniți din Bucovina și Galiția : Gr. Hudicoglu, Toma Buiuc, C. Buiuc, Garabet Hagi, Agop Caracaș, Agop Vartan, Ariton Stepanovici, Ioachim Petrovici, Melcom Ovanes, D. Hristodor, Chircor Ciacă, Hagi Zaharia, Hagi Manciuc Buicliu, Avedic Melidon, Sava Saul, Căpriian, Hagi Bagdasar, Moisă Mane, Ghiumuș Caracaș, Hagi Chircor baș-caracaș, Asfadur, Hagi Tatos, Hagi Ștefan, Gr. Axinte, Ovanes Rusciuciu etc.

Nemți dați ca sudiți ruși : Stanislas Liubliner, Marcu Lorentz, Liber Filip lăcătuș, Nicolae unter-ofițer, Fetcul niamț lăcătuș, Kreșner, Zosăp, Samon, Karlo, Dan Klos fabricant, Fernalt stoler, Petre stoler, Petre Zo-graf, Viflider, Gheorghe tinichigiu, Anton calfă de zidari.

Dintre sudiți nemți, franțuji și engleji se deosebesc : *Dubert, dascal franțuz*, Constant, *dascal* neamț, Nicolae *dascal*, Costache *spîter*, Karlo *facător de forte-pianuri*, Ion și Mihai Barmiba *muzicanți*, Nicolet *cofetar*, Grigore *biliardgiu*, Kraos *dascal*, Pan. Miller, *Gal franțuz dascal*, Baca *dascal* neamț. *Șiaidar dascal franțuz*, Ludovic *ceasornicar*, Pan. Genelie *franțuz*, Lencur *dascal*, Ruja *dascal italian*, Jajde *dascal* etc.

Toți acești sudiți practica 76 meserii. În aceste meserii găsim 1499 meseriași, din cari se disting :

creștini localnici	750	sau	49 2	la sută.
sudiți streini	378	sau	24.7	la sută.
evrei	371	sau	26.1	la sută.
Total	1499		100	

Aceste 76 meserii, repartizate pe cele trei categorii de meseriași, cuprind :

	localnici	sudiți	evrei		localnici	sudiți	evrei
Alamari	—	4	7	boiangii	9	3	—
apari	3	1	—	brașoveni	3	6	—
argintari	14	2	58	bucătari	1	1	1
armași	—	1	—	butnari	11	4	6
arândași	—	1	—	Calfă de podari	—	1	—
Bacalji	34	10	—	cărămidari	4	1	1
baibaracari	1	1	1	caretași	—	9	—
biliargii	—	1	—	casapi	3	2	18
blănari	86	9	—	ceasornicari	1	5	2
bogasieri	1	2	—	ceprezari	5	—	26

chetrari	24	38	3	Pânzari	2	1	—
cherestegii	7	2	—	pălărieri	—	2	2
chitari	5	2	—	pascari	7	1	1
ciobotari	75	67	55	precupeți	65	6	42
cofetari	2	5	1	piano-forte	—	1	—
cojocari	29	1	2	prapurcici	—	1	—
coroeri	—	3	—	Rachieri	4	5	27
crâșmari	59	17	6	rotari	3	2	—
croitori	126	11	85	Săbieri	2	3	—
curălari	—	2	2	sahaidacari	4	5	1
Dascalii	15	11	16	staroste	2	1	3
doftori	—	1	—	strunar	—	1	—
Fabricanți	—	3	1	stoler	—	25	7
frânghieri	—	1	—	soponari	7	1	—
făclieri	1	1	—	strugari	—	1	1
franzolagii	—	3	—	spîțeri	—	4	2
Geambalari	—	1	—	solonari	—	1	—
grădinari	9	3	—	sofragii	—	1	—
Hangii	—	1	—	Tabacari	—	3	—
Iorgangii	3	1	—	tractirgii	—	2	—
herar	—	1	—	tufecii	1	3	—
Lăcătuși	—	12	—	tiutungii	3	6	1
lemnari	7	5	—	teslari	70	15	1
Mindirigii	9	2	—	Vezetei	2	3	—
mahali	9	1	1	vieri	4	1	—
merari	10	1	3	vutcari	10	6	—
muzicanți	—	2	—	Zugravi	2	4	3
Ofițeri (unter)	—	2	—	fără arătare	—	401	—
olari	6	3	3		750	779	401

**Cum se înființau odinioară târgurile și iarmaroacele în Moldova.
Imigrarea străinilor.**

Faptul înpoporării țării Moldovei în cursul veacurilor din urmă cu diferite nații străine, și mai simțitor cu Evrei veniți din alte țări, a fost adesea discutat și comentat în chipuri felurite. Nu este locul aici de a preciza nici timpul, nici împrejurările mai vechi ce au contribuit la imigrarea din ce în ce mai numeroasă, fie a Ungurilor și Ciangăilor din părțile transilvănene, cari s'au adunat și sporit, aproape până la copleșirea elementului local, în multe localități din județele Bacău, Neamț ori Suceava, fie a Bulgarilor și Rușilor ce s'au prilejit în adevărate colonii în foarte multe puncte din provincia Basarabia, fie a Nemților, Rutenilor, Leșilor, Haholilor, Mazurilor și altor neamuri ce-au umplut iarăși multe din satele și cotunele vechi ale Bucovinei, fie în sfârșit a Evreilor, ce au venit în Moldova dinspre miazănoapte și răsărit mai ales.

Voim a face o simplă constatare, însă, aceea că, în apropierea și după începutul veacului al XIX-lea, după neconținute năvăliri ale veșnicilor noștri vecini-dușmani, cât și a hoardelor turcești, ori a veșnic rădăcitorilor Greci, Arnăuți, Sârbi și alți balcanici de toată obârșia și de toate însușirile,—cum și după un număr de calamități de ordin natural ce Pronja le-a administrat țărișoarei noastre în acest răstimp,—pământul rămas moștenire dela vechii noștri strămoși ajunsese într-o stare foarte de plâns, prin aceea că poporația sa se înpuțina tot mai mult și o mare parte din lanurile ce odinioară făceau mândria și bogăția neamului, rămăsese înțelenite, iar așezările casnice multe părăsite, din pricina lipsei din ce în ce mai simțitoare de ființe omenești și brațe muncitorești.

Sate întregi, moșii întinse, vechi târguri în care odinioară furnicau locuitorii cu treburile lor, se prefăceau aproape în pustiuri, lucru despre care am mai pomenit îndărăt, când unii Voevozi Moldoveni căutară prin hrisoavele ce au fost date, să întoarcă din pribegie pe mulți din locuitori, în mai mare parte negustori, ce și luase lumea în cap de groaza năvălirilor și pustiirilor de care am vorbit.

Când zarea veacului al nouăsprezecelea începu a dumeri pe condu-

Iancu Constantin, cunoscut sub numele numai de «Iancu Bacalu», stând de obicei în fața băcaliei lui, din dughenile Mănăstirii Trei-Sfetitele. (Desemn de I. L. Cosmovici).

cătorii cărmuirii Moldovene, și împrejurările puseră în evidență trebuința de a se relua o activitate mai stăruitoare, pentru renașterea vieții politice ca și a celei sociale și economice în întreaga țară, cel întâi lucru ce se simți că lipsește, pe lângă lumina unei civilizații moderne, fu brațele de muncă, producția solului, creșterea și înmulțirea industriei și a negoțului în general.

Pentru aceasta fu nevoie să se caute leacurile trebuitoare, și în acest scop urma să se recurgă, bine înțeles, la repoporarea târgurilor și

a satelor, cum și la reînvierea meștersugurilor și negoțului, lucruri de care puținii indivizi ce mai compuneau nația moldovenească simțiau absolută nevoie. Lucrul acesta nu era ușor, iar condițiile în care trebuia să se îndeplinească erau și ele destul de costisitoare pentru țară.

Ocârmuirea Moldovei de pe atunci, cu aprobarea, poate și după îndemnul chiar al Capului Statului, găsi cu cale să îngăduiască în unele puncte, să cheme chiar în unele împrejurări, *liuzi* străini, — oameni de orice nație și orice proveniență s'ar fi manifestat că au dorința să intre în Moldova, spre a pune mâna fie pe coarnele plugului, fie pe alte ramuri de meștersuguri ori negustorie, ca astfel prin un spor de oameni străini, atrași aici, în nădejdea unor câștiguri mai răpezi sau mai ușoare decât aiurea, să se reînpoporeze țelinele moșiilor ce stăteau de multă vreme necăutate, și ca atare să rădice cantitatea și valoarea produselor eventuale ale solului moldovenesc.

Fie din instinctul natural de migrație a diferite neamuri, fie prin chemarea unora din boerii țării, și cu îngăduirea ocârmuirii de pe acele vremuri, începă a se înfățișa la granițele Moldovei mulți străini, doritori de muncă și câștig desigur, dintre cari proprietarii de pământuri puțin înpoporate căutară să și recruteze indivizii și brațele ce le lipseau, pentru rădicarea valorii proprietăților lor. Dar dintre toți cei ce fură mai ușor atrași de curentul favorabil al unei emigrări în Moldova, s'a găsit în număr mai mare Evreii, mai ales acei din Rusia, Galiția, Polonia și alte țări mărginașe, — unde starea lor nu era prea favorabilă, crezând că aici la noi vor găsi o carieră mai ușoară și mai producătoare decât în părțile ce le locuiau până atunci, cari începură a înainta spre interiorul Moldovei, fie prin căile normale și legale ale unei imigrații, fie și în alte chipuri ce le socoteau mai la îndemâna lor.

De atunci, numărul Eyreilor din Moldova, cu aptitudini cunoscute în genere mai mult de negustorie și întru câtva și de meștersugari, spori din ce în ce tot mai mult, și ocârmuirea locală trebui să iee anumite măsuri, atât pentru oploșirea lor, cât și pentru regularea raporturilor dintre ei și băștinași. În acest scop diferiți Domnitori ai țării acordă, prin anumite hrișoave, drepturi de sălășluire, petrecere și muncă la anumite cohorte de imigranți evrei, după înțelegeri urmate și cu cutari ori cutari proprietari de locuri și moși, prin cari procedări se puse la cale chiar crearea unor noi localități, sate și târguri, cu piețe și iarma-roace, în cari să se afirme și sporească producția generală a țării.

Cel dintâi Domn ce vedem că a luat măsuri atât pentru înpoporarea unor vechi localități cam deșerte, cât și pentru crearea de noi sate ori târguri în Moldova, — mai ales după răpirea Bucovinei, de către Austria, prin care fapt se împuținase prea simțitor producția și traficul țării în partea sa nordică, — fu Alexandru Moruzi-Vodă, care hotărâ să prefacă în târg și capitală de județ satul Șoldănești, ce primi mai în urmă numele de *Fălticeni*.

Tot sub acest Domn pe la 1792 se înființă pe moșia unui boier Costachi Mariș, în capătul de miazănoapte al județului Dorohoi, un sat ce primi mai întâi numele de *Vlădeni*, apoi de *Târgul-Nou* și mai târziu, sub Mihail Sturza-Vodă, pe acel de *Mihăileni*.

Alte sate și târguri mai mărunte primesc și ele rând pe rând oaspeți noi, cu cari se înpoporează și cari se ocup cu negoțul în mare

parte de alimente și cu... nelipsita *băutură*, dar pe lângă care negreșit se găsesc întotdeauna și anumiți meștersugari, pentru trebile ce lipseau de multe ori de istov locuitorilor de pe moșiile cu poporație rară.

Pe atunci începu a se mări și poporația *Târgului-Frumos*, iar un târgușor mai apropiat de capitala Moldovei, *Podul-Iloaei*, își are și el, după cât se vede, origina sa în stăruințele unor anumiți proprietari de moșii, de ași crea locuitori și venituri pe întinsele lor ocine, ceea ce-i face ca să proceadă la formația unei localități nouă la punctul unde capetele pământurilor lor se întâlnesc, în apropierea unui vechiu pod peste râulețul Bahlui, ce fusese mai din vechi făcut, prin nevoia de trecere dintr'o parte a șesului în alta, de o proprietară, poate, ori de o negustoriță oare-care, ce purta numele de *Iloaia* sau *Leloia*.

Spre a putea da o idee mai precisă de faptele urmate, vom reproduce mai la vale unele hrisoave Domnești, relative la înființarea a două din citatele localități, crezând că ele vor lămuri până la un punct chestiunea așa de mult discutată a *inflațiunei* poporației evreești în Moldova, de care acum se vorbește adesea și cu multă pasiune.

Fără a ne da părerea sau a indica drepturile, datoriile sau posibilitățile de rezolvire a unei chestii politico-economice ca cea ce dăinuiește actualmente în țara noastră, ne mărginim a înfățișa urmele trecutului, pentru ca oricine care se interesează în acest senz, să poată trage încheierea ce i s'ar părea mai potrivită.

Documentul din 12 Iulie 1792, dela Alex. Const. Moruzi-Vodă, pentru fundarea Târgușorului Mihăileni, pare a conține primele elemente ale rațiunei de stat ce manifesta ocărnuirea Moldovei din acea vreme, ceea ce ne face a-l reproduce aici:

Hrisovul întemeierii satului Vlădeni, în urmă Târgul-Nou și mai târziu Mihăileni.

*Cu mila lui Dumnezeu, Noi Alexandru Constantin Moruzi-Voevod
Domnul Țării Moldovei.*

Facem știre cu această carte că după jaloa ce au dat cătră Domnia me o *samă de jidovi* de peste hotar, din alte părți streine, ce au venit în partea Moldovei, rugându-se ca să aibă voie să facă târg nou la ținutul Sucevii, pe mosia Vlădeni a dmsale Costaki Mariș (am dat poruncă) să să aducă pe amândouă părțile de față și să facă așezare între dânșii pentru venitul moșiei. Și după așezarea ce s'au făcut au trimes cătră Domnia me înștiințare, împreună și cu zapisul numitului Constantin Mariș, stăpânul moșiei Vlădeni. Și atât din înștiințarea ispravnicilor cât și din zapisul dat la mână jidovilor încredințându-mă Domnia me că este cu primirea stăpânului moșiei și că cu facerea târgului pe acea moșie nu se dă nici o pricină de stricăciune altor târguri de prin prejur, iată dăm voie Domnia me să să facă târg pe numita moșie Vlădeni, adunându-să *jidovii și alții, numiți*, numai din cei străini de peste hotar, iar nu și din locuitorii pământului acestuia, făcându-și dugheni și alte *întemeieri* pentru petrecere și alișveriușul lor să urmeze întocmai după așezarea ce au făcut cu stăpânul moșiei. Adecă, toți acei străini ce ar veni să se așeze în numitul târg, pe rândul de dugheni și de crășme ori câte vor face la uliță, să aibă a plăti bezmân pe an în fața dughenelor, pe tot stânjenul gospod câte optzeci și patru bani în curmezișul dugheniilor, iar lungul dughenelor să aibă din părțile dughenii din doș doispzeze stângeni ca să'și facă cele trebuincioase, și acei stânjeni să nu să sôcotiască a plăti bezmân. Locul ce vor cuprinde pentru școală și feredeu' să fie lungul și curmezișul, după cum și la alte târguri și bezmân să nu plătească. Neguțitorii ce vor veni ori creștini, ori armeni sau jidovi și vor vroi ca să facă crășmă și dughene la uliță, ori câte rânduri de dughene ar face, stăpânul moșiei să nu

să amestece, ce singuri neguțitorii să aibă voia a împărți locul și să-și facă dugheni și crâșme la uliță; iar la partea mahalalei să nu să amestece, ce stăpânul moșiei să aibă a da loc celor ce vor veni ca să se așeze. Și acei cari vor voi a se așeza la mahala să fie volnici a-și face casă, și locul ce li se va da să fie zece stânjeni lungul și cinci stânjeni curmezișul, pe care vor plăti câte un leu șezzeci de bani de loc bezmân pe an și nici un fel de băutură să nu vândă.

Toți târgoveții ce vor ave câte o vită două sau mai multe să aibă a da câte cinci parale la stăpânul moșiei de toată vita mare, cal, bou și vacă, pentru cheltuiala gardului țarinei, și târgoveții să nu să supere a pune gard la țarină. Pentru căsăpiile ce se vor face în târg vor da la stăpânul moșiei câte cinci ocă carne pe toată săptămâna; iar în postul mare și în postul Sântămăriei nu vor da nimic, și pentru bezmân să nu să supere a plăti. Orice fel de negustori sau lăcuiitori vor merge la ziua iarmarocului cu orice fel de marfă și nu vor năimi loc de la târgoveți și vor vinde marfa lor la mahala, să aibă a plăti bezmân la stăpânul moșiei câte șese parale de tot șopronul sau mai jos, după starea negustorului; iară de la cei ce vor merge cu cară încărcate cu altfel de marfă și având în cară adică sare, legume, miere și altele, va lua stăpânul moșiei câte una sau două parale de tot carul încărcat. Vrând cineva din târgoveții a-și vinde casa sau dugheana cu locul său, volnic să fie, numai acei ce vor cumpăra să aibă a plăti bezmân după cum mai sus se arată.

Toți neguțitorii acei ce vor veni acum să-și măsoare locurile de dugheni și crâșme într'un an de zile să nu fie supărați a plăti bezmân. Spre aceasta dar iată prin cartea aceasta a Domniei mele întărim târgoveților creștini, armeni și jidovi, ce se vor aduna cu locuința la acest târg, ca după așezarea și tocmeala ce au avut cu numitul stăpânul moșiei să se urmeze în tocmai și pre deplin nestrămutați în veci, după cum să cuprindă la aceiaș scrisoare, și să stăpânească fiește carele ca pace casele, dughenele, crâșmele ce vor face într'acest târg, dându-și bezmânul numai pe cele ce să arată în scrisoarea de tocmală, cu mai mult să nu fie supărați, nici să să adauge vreodată mai mult peste cuprinderea scrisoarei de tocmală. Și pentru o școală ce se va face într'acest târg pentru învățătura copiilor ce vor ave creștinii să nu să supere de cătră stăpânul moșiei cu plata bezmânului. Și întru acest târg să să facă patru iarmaroc pe an, adică la Sf. Gheorghe, la zi întâi a lunii August, la zi întâi a lunii Octomvrie și la șese a lunii Ghenarie, iară ziua târgului de oată săptămâna peste an să fie luna.—Deci poroncim Domnia me și D-voastră Ispravnici ținutului să fiți cu privighere și cu purtare de grijă ca să să urmeze la toate întocmai și nestrămutat după cum mai sus să arată prin cartea aceasta a Domniei mele.

1792 Iulie 12 zile, în Român.

Alexandru Moruzi V. V.

Alte două hrisoave, de un interes nu mai mic pentru cunoștința înprejurărilor de cari vorbim, sunt relative la târgușorul Podul-Iloaei, semnate ambele de Ioan Sandu Sturza-Vodă, cel dintâi fiind în cu-prinsul următorul:

Hrisovul întemeerii Târgușorului Podul-Iloaei.

Cu mila lui Dumnezeu Noi Ioan Sandu Sturza Voevod, Domn Țemlii Moldaviei.

Pretutindeni orașele și târgurile au slujit spre folosul și întemeerea stărei noroadelor, aceste fiind purure lăcașurile unde să sălășluiască învățăturile meșteșugurilor și toate celelalte îndeletniciri a iscusinței, acolo și lucrarea neguțitorilor să înființază în tot chipul și cu aceasta dimpreună și sporire bogăției, apoi acolo și plugarii și pășoriul află prețul cel așteptat al ostanelilor și al sudorilor feții lor și de acolo să răvarsă toate înlesnirile și folosințele acele în cari să închee fericirea noroadilor. Domnia me răvnitoriu fiind întru toate cele priitoare spre înbunătățirea stărei de obște a patriei și aceia în parte a fiești căruia, după cuviința dreptăților celor cunoscute, luat-am aminte la cererea ce ni-au făcut prin jalobă al nostru cinstit și credincios boer Dumnealui Șarban Negel biv vel-vornic, ca să-i să sloboabă voe prin hrisovul Domniei mele de a alcătui târgul din nou pe moșia Dumisale Scobințanii di la ținutul Cărligăturii, care alcătuire de târg Dumnealui, după starea locului, voește a-l faci lângă pâraul Bahluiului, în preajma locului ci să numești Podul-Iloaei a dumisale Hatm: Constand. Palade, unde iarăși prin

hrisov gospod a Domnului Scarlat Calimah Vvd : s'au dat voie a să faci târg, arătând D-lui vornik, că la un asămine loc adăugându-se și aşzare de târg, pe moșia D-sale, să va faci o îndoită înlesnire spre lucrare alijverişului și spre folosul obștii norodului, carii ori într'o parte, ori într'alta vor ave purure slobodă și îndămănată lucrare neguțitorii și a alijverişului. Și dar, o asămine cerire a D-sale găsându a fi nu numai întru tot cu cale și cuviincioasă, dar și de obștiască priință și folosantă. Iată prin acest al nostru domnesc hrisov i dăm voe și toată slobozănia de a face adunare de târg, pe numita moșie Scobințenii la locul arătat în preajma podului leloaei, și spre oarecari răsplătiri cheltuelilor și ostelilor ei care să jârtească Dumnealui cu facere și în temeiul acestui târg care are să fie pentru folosul tuturor de obștie, fiind la așa loc, aducând cu aceasta și sporu iraturilor vistieriei pământeste, Domniea me i dăm și întărim Dumnisale vornicul ca să aibă la arătatul târg și acesti di mai gios arătați drepturi și privileghii.

1-tăi Mortăsăția vitilor di la acest târg să fie a Dumisale și nici vameși, nici nime alții să nu aibă nici un feliu de amestic în veci, luând Dumnealui acest venit după hotărârea condicii ci iaste în vistierie cu pecete gospod, adică câte doăzaci și patru bani noi de toată vita mare, bou, vacă, cal și iapă ci să va vinde, din cari pe giumătate să ia di la vânzător, iar pe giumătate de la cumpărătoriu, fără să să supere cineva cu un ban mai mult piste hotărâre arătată.

2-le Dughenile și hanurile ci va zîdi cu a Dumisale însuși cheltuială să nu fie supărat nici odinioară cu cerire de banii agiutorinței de iarnă sau alt-feliu de dare.

3-le De la dughenile și alti binali ci vor face alții, cu priimire și în scris învoire Dumisale, să aibă a lua pe tot anul din zăci bani unul, cât va fi chiria fiești cariea bina într'un an, sau după cum să va alcătui cu acei ci vor voi a zîdi binali. Iar vinul, rachiul, bere sau ori ce fel de altă băutură, precum și păcură sau dohot, căsăpiea cărnii și pităria, nimi alții să nu fie volnici a vinde în arătul târg decât numai Dumnealui vornic; și acei ci'i va învoi Dumnealui prin scrisoare când le va da loc de făcut binali ca o dreaptă ocină ci iasti a Dumisale

4-le Venitul cântariului din acel târg să fie iarăși a D-sale vornicului.

5-le Treizeci liudi, oameni străini ci va aduce Dumnealui de piste hotar, fără să fie din locuitorii birnici a țării și'i va statornici în arătatul târg, să fie pentru de a purure nesupărați cu nici un feliu de bir sau dare sau orice fel de havalele, rămânând pentru paza târgului de cătră făcătorii de răli, tâlhari și de iangănuri.

6-le Căpitanul de târg să să orânduiască de cătră stăpânul acestui târg de apurare om vrednic și cinstit, având supt a sa ascultare acei 30 oameni străini de sus arătați pentru paza târgului, și nici hătmăniea, nici isprăvnicia țanutului să nu aibă nici un feliu de amestic la rânduirea acei căpitenii. Precum și stărostiea breslilor ci să vor alege de cătră târgoveți să să orânduiască iarăși de cătră stăpânul târgului, cari vor fi supuși a urma datoriilor întocma ca și pe la alte târguri. Și spre întemeiere ca un lucru ci să alcătuești din nou hotărâm ca neguțătorii străini ci va aduce Dumnealui vornic : de orce nație ar fi, carii nu vor ave bir în visteria Domniei mele, să fie scutiți din zioa ci vor veni pără la împlinire de cinci ani de ori ce feliu de bir și havaleli vor fi pe alți neguțători de la alte târguri; iar după cinci ani vor intra și ei în rânduiala ce sânt și alți neguțători pi la alti târguri. Și pentru mai bun alisveriş a lăcuitorilor și a tuturor de obște hotărâm să să facă și opt iarmaroaci pe an, adică la Duminica Mare.—La Sfântul marele mucenic Procopie, Iuli 8.—La schimbare la față, avgust 6.—La zioa sf. : Cruci, septvr. 14.—La sf : Apostol Andrei, Noemv : 30.—La sf : Ioan Botezătorul, Ghen ar 7.—La zioa sf. : cuvioasii Muceniți Evdochia, Mart : 1.—și la zioa blagoveștenii, Mart : 25.—Precum și zioa obicinuită de târg ci iasti la toati târgurile odată pi săptămână, hotărâm să fie lune la acest târg. Și fiindcă tot acole alăture piste Bahluii numai, la locul ci să numești Pod-leloaii are și Dumnealui Hatm : Costand : Paladi hrisov de târg și de iarmaroace și zi de târg Duminica. Drept aceea pentru ne precupie la cele ci-se vor vinde de amândouă părțile și spre alijverişul tuturor de obștie, Hotărâm că atât la zilele de târg și iarmaroacele însămnate, ci să vor faci și la târgul Scobințanii, precum și pe moșia Dumisale hat : Costand. Paladi, Pod-leloaea : să fii volnici și lăcuitorii precum și neguțitorii a treci de amândouă părțile Bahluiului și ași faci alijverişul lbr unde le va fi mai de mulțămire fără a pute. zici și a pretenderisi nici Dumnealui vornic : Șarban, nici Dumnealui hat : Paladi, ca să facă oprire cuiva supt cuvânt că acea zi de târg sau iarmaroc ar fi cuprinsă în hrisovul său, nefiind cu dreptul nici de cuviință, nici Domnii mele priimite acest feliu de silnicii și apalturi.—Spre a se păzi dar și a să urma ne-strămutat hotărârea aceasta a Domnii mele, s'au dat acest al nostru domnesc hrisov, în-

tărit cu a noastră Domniască iscălitură și pecete. Poffim și pe cei din urma noastră luminați Domni, frații noștri, cari din pronia ceriască să vor orându întru ocârmuirea țării aceștia, nu numai să nu strămute cuprinderea acestor de mai sus hotărâri, cari s'au făcut spre a le ave Dumnezeualui vornik: ca un pronomion desăvârșit și fără strămutare nici odinioară, ci mai vârtos, să să întăriască, să să statornicească spre laudă și nesăvârșită pomenire Domniilor sale.—S'au scris la scaunul Domnii mele în orașul Eși, întru cea dintâi domnia noastră la Moldavia, în anul întâi.

La leat 1823, Maiu 25.

Ioan Sandu Sturza Vvd.

Acestuia a mai urmat hrisovul din 25 Iulie 1823, eliberat lui Ștefan Roset biv-vel-Vornic, epitropul averei Hatmanului Constantin Palade, pentru partea de târg ce s'a înființat pe capătul moșiei sale Totoești, ce se atingea în acel punct cu moșia Scobințenii.

Alte asemenea hrisoave mai găsim pentru târgușoarele Bucecea, Poenii, Negreștii și Frumușica, cari sunt publicate și în volumul „Istoria Evreilor“ de *Dr. E. Schwarzfeld*, din care am reprodus și noi cele două hrisoave de mai sus.

Cum se înființau odinioară piețele de alimente. Piața St. Teodor.

Relativ la înființarea unor piețe de pescărie, zarzavaturi și alte alimente, în ulița Sft. Teodor, din Iași, încă din 1813-14, se află un hrisov dat de Scarlat Alexandru Calimah-Vodă, din care se văd formalitățile urmate pe atunci, pentru deschiderea unor asemenea locuri de negustorie. De notat este că actualmente, atât piața ce s'a fost înființat în *Strada St. Pantelimon*, cât și aceea din *Strada St. Teodor*, nu mai există, ele fiind mutate, cea dintâi dela 1858, când a fost trecută pe locul vechiului *Beilic Turcesc* (strada Ghica-Vodă actuală), iar cea din St. Teodor s'a pustiit, întrucât lumea îi venea mai îndemână să cumpere din piața de lângă spitalul St. Spiridon, sau de pe la alte depozite particulare.

Cuprinsul rezoluției Domnești, cât și a anaforalei (raportului) făcute de vel-Aga orașului Iași în această daraveră, se vede în rândurile următoare, pe cari le găsim în *Dela Eforiei Iașilor* cu No. 17 pe 1832 :

Noi Scarlat Alexandru Calimah-W. cu mila lui Dumnezeu Domn, Țărei Moldovei.

S'au cetit anaforaua aceasta înaintată Domniei mele și de oare ce după cercetare și de acum a D-sale vel-Agă în pricina de mai jos cuprinde o piață de *păscărie, zarzavaturi, lăpturi* și altele, s'au găsit în cuviință să se mai așeze și *al doilea piață*, în ulița arătată prin anafora, pentru asemenea vânzări, spre înlesnirea și a acelor din acea parte Târgorveți; Hotărâm Domnia mea ca numai aceste două piețuri să fie de acum pentru acest fel de vânzări, în tot orașul Eșii, adică acel arătat prin anaforaua întărită de Domnie la 1813 Mart 10 și aceasta de acum din *dosul Târgului de sus*, găsit cu cuviință de către Dumnezeualui vei-Agă, pentru care se poruncește D-sale vel-Agă ca aceste de acum să se păzească întru toată buna orânduială, rădicându-se toate vânzările aceste și statornicindu-se numai la aceste două piețuri.

1814 Iunie 2.

Scarlat Alex. Calimah WD.

Prea Înălțate Doamnă.

Prin jaluba ce au dat înălțimei tale o samă de târgoveți din *ulița Sfântului Teodor* din *dosul Târgului de sus*, cu cerere ca să aibă și ei slobodă voe a se face aduhare de locuitori care aduc brânză, lapte, verdețuri, spre vindere orașenilor și s'au rânduit la Agie în cercetare și prin anafora să înștiințăm pe Înălțimea ta.

După poruncă intrând în cercetare am aflat că la anul 1813 Februarie 19, însuși porunca înălțimei tale este dată prin țidulă către D-lui vel-Agă și D-l ipistatul podurilor din orașul Iași, cu cuprindere că înălțimea ta luând samă pentru tot binele obștesc atât în sănătate cât și pentru curățirea ulițelor orașului și înlesnirea umblării în ulițele orașului, poruncește ca întâi să se facă cercetare unde au fost din învechime piațul pascăriei și a celorlalte vânzări, cărnuri de mascur, lăpturi și altele și apoi să se socotească acel piaț de nu este în mijlocul orașului ca să aducă aerului vătămare și ulițelor împedicare și necurătenie, și cercetând D-lui a aflat că este piațul al pascăriei și a celorlalte împreună din vechime s'au aflat în capul uliței Podul Vechiu, în ulița dela Meidan ci se coboară către Căcaina, unde este cu totul păzită curățenia orașului și înlesnirea umblării în oraș și prin anafora la 1813 Mart 10 s'au înștiințat înălțimei tale, care de către înălțimea ta s'au găsit cu cale cercetarea ce au făcut rânduiții boeri și poruncește iarăși D-sale prin aceiași anafora întărită de înălțimea ta ca să ridice toate pascăriile de pe ulițele orasului și celelalte împreună și să le statornicească la arătatul piaț a pascăriei vechi, care atunci după hotărârea înălțimei tale s'au pus în lucrare. Iată după câțeva vreme iarăși au început, a se risipi adunarea aceasta prin podurile uliței St. Neculai de lângă curte gospod, și în alte locuri, care văzându-se de către Agie această urmare a lor împotriva și hotărârei înălțimei tale și cu totul pricinuitoare de suparare celor ce umblă prin ulițele acele și necurățirea și stricarea aerului ce port pricină. Și au fost dat poroncă Agiei spre a-i rădica și statornici iarăși la piațul hotărât de înălțimea ta; apoi căutând și la cererile și rugămintea jăluiitorilor a le cerceta și starea acelu loc, și am găsit că ulița Sfântului Teodor ce este din dosul Târgului de Sus nu are multe umblări a orășenilor printr'însa fiind de o parte și-am socotit că ar putea și acolo a se face o parte de adunare. Din acest alșveris, care de se va socoti de către înălțimea ta, cu cuviință a se statornici acele două piațuri al pascăriei vechi din ulița Sfântului Teodor în dosul Târgului de sus, se va da hotărâre poronci înălțimei tale prin anaforaua după care se va urma întocmai.

1814, Mai în 20.

Al înălțimei tale prea-plecată slugă,
Constantin Paladi vel-Agă.

Trebue să notăm că în Iași mai exista pe atunci o piață de alimente între strada ce venea dinspre Biserica Albă până la Biserica St. Pantelimon, cunoscută sub numele de *Târgul-Făinei*, unde se negoțau grâne și făinuri de tot felul, care a dăinuit până când s'a înființat *Hala* de metal pe locul altei vechi piețe, aceea a *Sfintei Vinere*, când vânzarea ziselor alimente se mută după ordinul Primariei la acea Hală.

Tot în apropierea bisericeii St. Pantelimon se afla și o piață pentru pește, numită *Păscaria veche*, care a durat până la 1856, când a fost mutată, tot prin o dispoziție a autorităților comunale de atunci, în *Beilic*, unde astăzi e grădina cu monumentul lui Grigore Ghica decapitatul. În *Beilic* se mai vindea și zarzavaturi, lemnărie diferită lucrată și butnărie. Dar și această piață fu închisă când *Hala* fu pusă la dispoziția cetățenilor.

Hala actuală din Iași, pe locul foastei piețe S-ta Vineri.

Hala actuală din Iași, pe locul foastei piețe S-ta Vineri.

In prima jumătate a veacului al XIX-lea.

Urcarea nemăsurată a prețurilor produselor.

atura darnică care înzestraseră țara Moldovei cu atâtea calități admirabile pentru producerea roadelor pământești, trebuincioase vieții individuale, îi rezervase însă și unele metehne ori neajunsuri de care trebui, în cursul multor epoce, să sufere întreaga populație. Starea economică în, genere în care se găsea Moldova pe la începutul veacului al nouăsprezecelea era destul de nesigură și de scăzută. Întâmplările politice urmate, cât și plăgile de tot soiul încurse asupra pământului acestei țări făcuse ca relațiile comerciale între Moldova și celelalte state să fie cât se poate de restrânse și puțin favorabile.

Lipsa drumurilor bune de comunicare, cu trecătorile în țările mărginașe și mai principal acele ce mergeau înspre portul cel mai de samă din acea vreme al Moldovei, Galații, împiedica mult transacțiile cu cele mai principale produse ale pământului nostru, grânele, lemnul și vitele. Cele aproape două veacuri de domnie arbitrară, ale stăpânitorilor de origine străină, cari speculaseră nefericitul nostru pământ, ca orice cămătar nemilos, nu lăsase după ele cel puțin urmele unor măsuri generale de îmbunătățire a mijloacelor de producție și transport, cu toate dăjdiile și poverile exagerate la cari populația moldovenească fusese impusă fără milă în acest răstimp. Se înțelege dar cum Grâнарul Orientului, cum fu numită țara noastră în atâtea împrejurări, era mai mult un spectru și servea aproape exclusiv mai ales trebuințelor și poftelor Padișahului și a tuturor Pașilor sfetnici din Stambul, cari scurgeau neconținut Moldova prin mijlocirea haraciului și a celorlalte nesfârșite bacșișuri sau obligații de a li se trimite, în capitala Turciei, produsele solului moldovenesc, dintre cari și cele plătite se luau mai pe nimic.

Cu toate acestea prețul produselor în interior, fie din cauza puținiei lor culturi, fie prin înmulțirea consumatorilor, se ridica în acest răstimp, urmând o scară progresivă ce pare a nu mai fi avut mai târziu o cumpănă exactă, sau o opreală la anumit punct. Așa fiind, găsim cifre surprinzătoare în diferența prețurilor produselor țării, dintre veacul trecut și cel prezent, dacă vom ține samă de acele ce aveau unele din ele

O PRIVIRE A IARMAROACELOR MOLDOVENEȘTI

Iarmarocul dela Frumoasa, care în vreme de câteva veacuri s'a ținut lângă Biserica prounimă Frumoasa, din Iași, și s'a desființat nu de mult timp, când locul a fost cedat de Primăria Iașilor pentru a se înființa pe el Atelierele Căilor Ferate.

(După un tablou mare în oloi, de C. Jiquide).

cu vre-o 30 ani înainte și cele din prima jumătate a veacului al XIX-lea, așa după cum se poate vedea de pildă în următorul tablou comparativ :

Produse	Prețul lor în 1777	Valoarea monedei din 1777 în 1850	Prețuri în 1850
Chila de grâu	Lei 2	Lei 16	Lei 70
" " secară	" 1 1/2	" 12	" 50
" " orz	" 1	" 8	" 40
Oca de tutun	Par. 4-5	" 1	" 1 1/2
Cal ordinar	Lei 12-35	" 36-160	" 160-250
" milităresc	" 30-35	" 240-280	" 500-700
Doi boi de plug	" 12-15	" 90-120	" 350-420
Doi boi mari	" 25-30	" 200-240	" 600-700
O oaie	" 1	" 8	" 15

Așa dar după cum se poate observa din această tabelă, în curs de vre-o 80 de ani, prețurile produselor solului moldovenesc se urcase *de opt ori mai mult*.

Datele Englezului Wilkinson asupra produselor țării.

În ce privește producția cantitativă a solului Moldovei, după notele unui fost ambasador englez *Wilkinson*, asupra comerțului acestei țări, în primele decenii ale acestui veac, se constată că cea mai mănoasă producție a solului ambelor principate românești, era tot grâul, care se râdica la 10,000,000 kile turcești pe an, deși o șesime din întinsele câmpii erau prea puțin lucrate, și o mare parte din această șesime era sămănată cu popușoi, orz și cânepă.

Dintr'aceste se duceau în Constantinopol, în fiecare an, la 1,500,000 chile de grâu, ca la 25,000 de oi, la 3,000 cai, precum și anumite cantități de cherestea, cari se vindeau însă acolo abea cu a patra parte din prețurile curente din țară. Alte produse ale țărilor acestea, ce se vindeau în comerț, erau ceara galbenă, mierea, untul, brânza, vinurile, dulapii și catargele, cum și peste 500,000 piei de epure, 600,000 ocă bubușlii (gugoase de răstic) numite *Rhamnus infectorius* și o cantitate oarecare de lână. După socoteala de mai sus, ținându-se samă că chila turcească era numai cât a douăsprezecea parte din chila moldovenească, ambele țări ar fi produs pe atunci (1821) numai la 833,333 chile de grâu. Mai târziu, în 1850, producția Moldovei singure, în ani roditori, dădea o asemenea cifră.

Prețul grâului moldovenesc la Constantinopol era între 2 și 2 1/2 lei chila turcească, o piele de epure se vindea cu 35 parale, gugoașele de răstic câte 40—45 parale oca, lâna spalată 60 parale oca, iar cea nespalată 35—40 parale oca.

Bogațiile naturale și osebitele produse ale țărilor românești, mai zice *Wilkinson*, sunt așa că, dacă țările aceste ar putea să se bucure de foloasele nebănuite ale unui guvernământ regulat, și ale unei administrații înțelepte, sub care industria și agricultura ar putea să aibă încurajarea ce o merită, pentru ca comerțul de export să se deschidă, ca relațiile comerciale cu națiunile străine să se întemeieze într'un mod cuviincios, iar minele din țară să se exploateze sistematic, ele curând ar

putea ajunge țările cele mai populate și mai înfloritoare ale Europei; iar portul Galații ar putea rivaliza îndată cu oricare dintre porturile Mării-Negre, fără a exclude chiar Odessa.

În cursul anilor următori vedem că asemenea prevederi încep a se îndeplini, încetând într-o câțva monopolurile boerești și domnești, prin introducerea unui regim statornic de control și înființarea a diferite oficii de stat, pentru inițierea și încurajarea, deși în măsură restrânsă, a unor industrii și a comerțului local.

Legiferarea Comerțului prin Regulamentul Organic.
Libertatea tranzitului pe uscat și pe apă. Suprimarea taxelor vamale în interiorul țării. Căile de comunicație. Magazii de rezervă și prevedere. Oprirea importului mărfurilor de lux.
Exploatarea minelor.

Normele după cari se conduceau negustorii și negustoriile în genere în Moldova din cele mai vechi vremuri, nu mai erau îndeșulătoare când lumina veacului al XIX-lea începu a rădica vâlul întunericului în care înotase atât poporul în genere, cât și oricine se ocupa cu munca negoțului. Puținele dispoziții domnești și însuși hrisoavele speciale ale unor Mavrocordați din veacul precedent, erau departe de a putea regula și satisface interese multiple și neînțelegeri eventuale ce supraveneau în fiecare clipă între consumatori, producători și negustori.

Lipsea mai ales ceea ce numim astăzi o *Constituție* a țării, bază a oricărui așezământ de stat, prin care să se prevadă măsuri și mijloace proprii administrației, conducerii și garantării vieții, drepturilor, averilor și intereselor cetățenești. S'au întâmplat lucrurile așa însă, ca tocmai prin invazia, nedorită de nimene din țările noastre de altfel, a unor puteri și armate străine, și amestecul acestora în afacerile publice și particulare românești, să se plămădească o legiuire nouă principială, care în lipsa a ceva mai bun, să asigure și să contribuie la stabilizarea unei justiții permanente, unor îndrumări economice absolut necesare obștiilor, și la împrăștierea unor lumini nouă, prin instrucția publică și prin măsuri de protejare a industriei, negoțului, agriculturii și a orice activități în genere.

Introducerea legiuierei numită *Regulamentul Organic* în Moldova în 1832, printr-o lucrare comună între cărmuitoarii locali și ocupanții Ruși, contribui, mai întâi, să creieze *Municipalitățile* sau *Eforiile orășenești*, în cari pentru întâiași dată poporul moldovenesc era chemat să-și exprime voința, nevoile sau intențiile, prin alegeri publice de reprezentanți ai comunelor. Întru acest scop, se dădu precădere mai ales glasului negustorilor mai de samă din orașe, mulți din ei fiind chemați din primul moment la exercitarea funcțiilor de Efori sau Administratori orășenești,—prin care mijloc, aceștia, ca unii ce erau mai cunoscători de nevoile fiecărei clase sociale, fură în stare a lucra la prefacerea radicală a sistemului de viață și economie națională a feluritelor obștii din țară.

Mai folositor în special negoțului și industriei generale a țării noastre fu redactarea unor anumite rândueli, cu privire specială la negoț, conținute în *Capul V.* al acestei legiuiiri, sub titlul suplimentar de *Regulament de Comerție*.

În șese secții și vre-o douăzeci de articole, Regulamentul Organic ia o sumă de măsuri speciale pentru prosperitatea negoțului și a exportului produselor din lăuntru, afară de acelea necesare pentru îndestularea trebuințelor obștiilor locale.

Portul Galații, care până atunci era aproape închis celor mai multe vase plutitoare ale altor naționalități, în afară de ale puterii suzerane, devine liber pentru „toate bandierele puterilor ce se aflau în relații de prietenie cu Poarta Otomană”.

Suprimarea vămilor interne între comune pentru produsele naționale ce se consumau în țară, aduse o ușurare mare consumației publice și încurajă producția în genere.

Se reglementă atunci și transportul mărfurilor ca și al călătorilor, viza pașpoartelor, se îngădi invazia negustorilor străini în folosul celor băștinași și se mai înființă anumite târguri sau iarmaroace.

Se luă asemenea dispoziții pentru oprirea importului mai multor obiecte de lux, care produceau țării cheltueli inutile.

În ceea ce privește căile de comunicație, cari pe acea vreme se aflau în cea mai proastă stare, așa că în cursul iernelor, sau în cazuri de ploi continue ori inundații, circulația în întreaga Moldovă devenea aproape absolut cu neputință, se impuse guvernului țării să iee măsuri urgente pentru facerea de drumuri practicabile, cari să ușureze transporturile și să fie ținute în cea mai bună stare, vara ca și iarna.

Se impuse regularea navigabilității râurilor din țară, ca Moldova, Bistrița, Prutul și Siretul, pentru ușurarea mai ales a transportului de cherestele, una din bogățiile cele mai de samă ale țării.

Mai însemnată însă e măsura de prevedere ce guvernul fu silit să iee pentru cazurile de *secete* sau *foamete*, impunându-se îndatorirea de a se instala în tot cuprinsul țării *magazii de rezervă*, unde toți proprietarii de pământuri productive, ba chiar și țărani, să fie obligați a depune câte o parte din roadele ogoarelor lor, în fiecare an, spre a preîntâmpina orice întâmplătoare calamitate publică, restrângându-se în acelaș timp în anumite condiții și exportul grânelor și a altor produse alimentare, peste limita îngăduită de trebuințele absolute ale populației băștinașe, aceasta spre a nu se produce „o *suire nemăsurată a prețului produselor neapărat trebuincioase vieții publice*”.

Asemenea se iau dispoziții bune pentru exploatarea mai ales a *ocnelor* și altor *mine* ce s'ar găsi în pământul acestei țări, cum și ajutorința statului în cazurile când proprietarii de terenuri miniere nu ar voi sau nu ar putea pune în valoare minele depe moșiile lor, ce ar putea fi date în exploatare publică.

Renașterea activității comerciale pe Dunărea și Marea-Neagră.

Am arătat îndărăt că, după căderea Cetății-Albe în posesiunea Turcilor, vasele de mare ale Moldovei ne mai putând face obicinuitul lor comerț onest și pe față, Moldovenii ce erau de meșerie marinari căutară după cum ne spune Comandorul Ciuchi, în *Istoria Marinei Române*, să ș, agonisească existența prin transporturi pe ascuns, precum și prin îndelniciri de corsari, lovind ori de câte ori le pica la îndemână vasele turcești încărcate cu oameni sau cu mărfuri, — întrucât alte corăbii nu

mai circulau aproape de loc pe Marea-Neagră, cât și pe Dunărea, căci Turcii, cât timp puterea lor fu neînvinsă, închisese aproape cu totul intrarea atât a vaselor italiene, cât și ale altor popoare, prin strâmtoarele Dardanelor.

Deși Turcii odată cu biruința lor asupra Moldovenilor, confiscase mai toate vasele lor de căpetenie, aceștia însă știură să construiască pe ascuns, după aceea, prin diferite insule din delta Dunărei, alte vase mai mărunte și mai ușoare, dar foarte potrivite pentru scopul ce aveau de a da iuruș printre vasele turcești, făcând astfel pe cât le îngăduia împrejurările, acte de piraterie ce impuneau mari pagube dușmanilor.

Printr'un tratat mai vechiu, încheiat între Turcia și Austria, aceasta din urmă obținuse voia de a închiria, pentru negustoria și mărfurile ce ea avea interes a le trece pe Marea-Neagră, vase turcești, dar și din acele *moldovenești* sau *muntenești*, câte se mai găseau pe la Brăila, Galați, Isaccea, Kilia, sau prin alte locuri; lucru ce dovedește că pe acea vreme țara noastră mai avea încă oare-cari vase cari puteau să fie întrebuințate la navigația pe Dunărea și unele chear pe Marea-Neagră,—deși Turcii nu scăpau nici un prilej de a rechiziționa sub diferite pretexte mai toate vasele ce le întâlneau și de cari aveau unii nevoie pentru porturile ce le stăpâneau ei, prin anumite părți ale Dunărei.

Veni o vreme însă când și Rușii, după un război cu Turcii, să impue acestora, prin tratatul de pace din 1744, ca dintre toate națiile europene, Rusia să aibă singură dreptul de navigație pe Marea-Neagră. Aceasta fu o lovitură foarte simțită și de Moldoveni, cari tot mai făceau oarecare comerț pe apă, macar sub pavilion turcesc,—ceea ce avu de urmare ca într'un interval de timp foarte scurt să dispară ori ce vas al acestora de pe Marea Neagră, întru cât Rusia îi sili să-i vândă, cu un preț de nimic, ultimele vase de plutire ce le mai avea Moldova. Marinarii Moldoveni, cei mai mulți, fură siliți atunci să treacă în serviciul Rușilor, iar ceilalți să-și caute alte ocupații.

Așa fel, în anul 1806 starea economică a Moldovei era din cele mai răle; exportul produselor țării era cu totul împiedecat, mai ales spre Rusia, unde nici un produs moldovenesc nu se mai putea trimite, și nu era primit, căci Țarul oprise orice intrare de produse străine în Împărăția sa.

Cu tratatul din 1812, prin care Turcia ceda Rusiei, rupând din trupul Moldovei, toată partea dintre Prut și Nistru, numită Basarabia, se dădu ultima lovitură, și cea mai grozavă, restrânsului comerț pe apă ce mai posedea Moldova, ale cărei puține vase din acel moment nu mai puteau circula decât între Reni și Galați.

Recăpătarea dreptului de a arbora bandiera Moldovenească.

În anul 1834, după ce Mihail Gr. Sturza se sui în scaunul Moldovei, comerțul acestei țări pe Dunărea se găsea în starea cea mai de plîns. Cățiva vechi proprietari de corăbii, Moldoveni, ce mai existau, ca să nu fie expuși la persecuțiile și prădăciunile Turcilor, ori a Rușilor, le purtau sub pavilionul sau protecția Rusiei, Turciei ori a Greciei, cărora pentru acest motiv le plăteau diferite dări grele. Mihail Sturza-Vodă făcu atunci interveniri și demersuri continue, atât la Petersburg cât și la Constan-

tinopol, dar cu greu obținut dela Poartă învoirea ca vasele Moldovei să poată circula, cu anumite rezerve, pe tot întinsul Dunărei. Învoirea făcu ca vechii proprietari de vase moldovenești să revie imediat la pavilionul țării lor, așa că Principatul nostru putu să-și afirme din nou existența sa politică și economică.

Actul prin care Sultânul Mahmud al Turciei dădu libertate vaselor Moldovei să plutească pe Dunărea, sub pavilionul lor național, are următorul nostim cuprins :

Firman către dregătoriile Otomane, pentru recunoașterea bandierei Moldovei.

Alesule și prea cinstite dregătoriilor Vizirii mei, tu care din Impărăteștile Noastre haruri ai astăzi Sangiacul Nicopolei și care te afli Muhofiz al Vidinului, Husein-Pașa și tu slăvitule Mârza-Said-Pașa, care din Impărăteasca Noastră milă te afli rânduit în prea înaltul grad de șef al călărimii biruitoarelor noastre oști, Behlerbey al Silistrei și Muhafiz al Rusciucului și voi cinstiți Kadii și Vasilise și Voivozi și Aiani ai țărmurilor Dunărei, văzind Impărăteasca mea poroncă, vi se face cunoscut că de vreme ce s'a socotit de cuviință să se sloboadă prin Înalta Noastră hărăzire la neguțitoreștile vase ale Moldovei ce se poartă în Dunărea, voe de a purta steag cu stele și Cap de bou, vâpsea roșie și vânăta, pomenitele neguțitorești vase când vor sosi în schelele de pe lângă Dunărea pentru negoț, purtând sus arătatul steag, pentru ca să afle cuviincioasa ocrotire, au cerut trebuința după taksinul Kehaiei Moldovei să se sloboadă înaltă poroncă, întovărășită cu modelul unui asemenea steag ; drept aceea voi Vizirilor și Behlerbey și Kadii și Paipi și alții văzând această înaltă a Mea poroncă, nu numai să nu se supere și să se bântuiască neguțitorii, *adevarații Moldoveni*, cari vin cu acest steag, pentru negoțul lor la schelele de pe lângă Dunărea, ci să luați aminte și să vă îngrijiți, ca să afle și să dobândească toată putincioasa ocrotire și îmbrățișare la pricinele lor ; drept aceea și înadins osebit s'au dat și s'au trimes această Impărătească a mea poroncă, din a căreia cuprins luând înțelegere, să vă îngrijiți ca să lucrați și să urmați întocmai, și în sfârșit să opriți de a nu se întâmpla aminterea. Așa să știți, să vă supuneți Impărătescului nostru semn.

S'au scris pe la începutul lunei Rebin-el-ahar, anul 1250, în Constantinopol. (1835 dela Chr.).

O mare bucurie cuprinse pe toți locuitorii Moldovei când căpătară libertatea acordată de a se rădica steagul țării alături cu acela al altor mari puteri și de a avea dreptul să-și afirme proprietatea și negoțul oare-cum independent.

În scurtă vreme se construi un număr însemnat de corăbii și vase, cari începură a roi pe apele Dunărei, și în mică parte pe acele din josul Prutului și al Siretului.

Navigația pe râuri și unirea prin canalizare a Siretului cu Prutul.

S'a făcut atunci de ocârmuire un *Regulament de navigație*, pentru râurile aici citate, arătându-se în el că Siretul poate fi navigabil cu caice în ținuturile Galați, Tecuci și Putna, până la satul Călienii, iar Prutul pe unele locuri, în sus și în jos, dar nu pretutindeni, din pricina vadurilor, măliturilor și cotiturilor, ce se află dela Vădeni în sus, până la satul Bădărăii, din ținutul Iași. Mai departe se prevede că Siretul și Prutul cari curg dealungul țării spre miazăzi și dau în Dunărea, vor sluji spre pogorârea mărfurilor și a productelor, fără vre-o dare de plată la plutirea lor ; iar cerând trebuința, după vreme, a se curăți și a se face mai îndemănatice plutirii, sau de a se face *canaluri de comunicație*, de pildă unirea Siretului cu Prutul, prin râul Bahluiului, care comunicație ar fi

de cel mai mare folos și pentru comerțul Capitalei, atuncea să se orânduiască o dare potrivită la intrarea sau eșirea lor cu încărcatul, care plată va sluji atât pentru întoarcerea cheltuelilor, ce se vor face de către Stat, sau de către vre-o Companie, ce va primi asemenea întreprindere, cât și pentru o potrivită despăgubire cu folosurile acelor proprietari, cari au ieșeturi, mori și poduri, pe aceste ape, dacă stricarea lor s'ar socoti neaparată pentru isprava unei asemenea lucrări.

Din cele ce ne spune tot Comandorul Ciuchi, pe Prut s'ar fi făcut navigație din vremurile cele mai vechi pe o distanță ca de 100 kilometri, întrucât chiar înainte de întemeierea Moldovei de către Bogdan-Vodă, acest râu a servit ca o cale de comunicație între Dunărea și Paloda, sau Republica Bârladului, și că Vădenii ar fi fost cea dintâi piață a Bârladului; iar mai târziu satele Cârja, Rânzeștii și Bogdăneștii deveniră piețe de desfacere pentru corăbii de mică capacitate și de o construcție specială pentru Prut. Cât privește însă Siretul, el n'a putut fi navigabil decât pentru plute de grinzi, încărcate de cherestea sau cu grâne, care din vremile cele mai vechi se scoborau de pe Toance și de pe Bistrița în Siret, mergând încet astfel până la Galați.

Culorile Moldovei și Firmanul pentru libertatea navigației și pe Marea-Neagră.

În ce privește pavilionul purtat de vasele Moldovei, el a fost de culoare albastră, cu patrate roșii la cele patru colțuri, pe care se afla câte-o stea cu șese raze. Pe fundul albastru se afla scutul țării, cu capul de zimbriu, cu o stea între coarne, iar deasupra scutului coroana princiară. Scutul era susținut de doi delfini, cu capetele în jos, apropiate. O ghirlandă de foi de stejar și dafin încunjura stema.

După stăruința lui Mihail Sturza-Vodă, Sultanul Mahmud acordă un nou Firman pentru ca vasele Moldovei să poată naviga și pe Marea-Neagră. Textul acestui act al Sultanului, interesant și el ca stil diplomatic, ne îndeamnă a-l reproduce aici:

Firman Impărătesc către Domnul Moldovei.

Alesule dintre părinții nației lui Is. Hs. Mihail Grigore Sturza Beiu w. Moldovei, fie sfârșitul tău fericit! Când va sosi această înaltă Impărătească a mea poroncă, să-ți fie cunoscut că pentru a se enumera cu privilegiile hărăzite de Impărăteasca mea îndurare, de către preă puternica mea Impărăție, locuitorilor Moldovei, ce este o proprietate a clironomilor Impărăției mele, în zilele trecute de slobozirea împărăteștii mele învoiri, în puterea căreia vasele negușitorilor din acel principat să plutească pentru negoț pe Dunărea, să rădice, pentru a fi cunoscută bandiera hotărâtă de înalta mea Impărăție, în culor roș și albastru, împodobită cu stele și cu cap de bou; deci zisele vase spre a putea pluti și pe Marea-Neagră, potrivit cu rugăciunea ta ce s'au înfățișat din partea ta pomenitule VV, ca să se hotărască din împărăteasca mea îndurare, învoirea împărătească în acest obiect cerut de tine, — îndupleându-se împărăteasca mea bunăvoință, s'au slobozit această înaltă poroncă ca vasele negușitorești moldovene cu a lor bandieră să plutească precum pe Dunărea asemenea și pe Marea-Neagră, însă spre a fi cunoscute în totul culorile bandierei și semnele ei s'au trimis modelul bandierei împreună cu slobozitele înalte poronci tuturor Miniștrilor, Dregătorilor ai preputernicei Impărății, rânduiți pe țărmurile dela apus și răsărit a Mării-Negre și asemenea s'au împărțit și Kapu-Kehaelii tale; drept acea se sloboade spre încunoștiințare această înaltă Impărătească poroncă și se trimete ție, ca,

când va sosi și încredințându-te despre asemenea, vei face cunoscută împărăteasca și vrednica de supunere poroncă. Deci să știi, a da credință semnului celui Sfânt.

Scri-su-s'au în Constantinopol, în mijlocul lunei Zilhige, anul 1252 (1837).

Tot atunci un asemenea firman s'a trimes și către toți Dregătorii Otomani, din vecinătatea Dunărei și a Mării-Negre, spre a nu se mai face nici o oprire marinarilor și vaselor plutitoare Moldovenești ci din potrivă să li se deie tot ajutorul trebuitor și protecția cuviincioasă, — cu amenințarea că va fi pedepsit oricine ar cuteza să se împotrivească poroncilor Împărătești.

Construirea celui întâi vas plutitor de poliție moldovenească pe Dunărea și începutul Marinei Moldovenești.

Desvoltarea Portului Galații.

În câțiva ani dela acordarea acestor drepturi, portul Galații ajunsese să se desvolte foarte mult, și în apele sale se vedeau staționând adesea o adevărată „pădure de catarge“, din cari multe cu pavilioane Moldovenești și Muntene.

Față cu nevoia de a se asigura circulația vaselor pe Dunărea, în porțiunea ce era pe litoralul Moldovei, guvernul lui Mihail Sturza găsi că e trebuincios a se înființa un vas militar de poliție, înarmat cu tunuri, despre a cărui așezare și inaugurare găsim o mai amănunțită descriere, publicată de T. T. Burada, în care ni se arată că : Domnitorul Moldovei Mihail Sturza, la începutul Domniei Sale, se îngrijea să facă tot ce'i sta prin putință pentru prosperitatea țării în toate ramurile. Cea mai mare dorință a lui era ca în portul Galați să se înființeze un vas staționar de *brandvahtă*, înarmat cu 5 tunuri, după modelul și forma vaselor ce erau și în alte porturi europene, care să aibă destinația să ție ordinea, să ferească portul de epidemia ciumei, să întimpine năvălirea vre unor făcători de rele și mai cu samă să aducă la îndeplinire ordinele date, relative la paza carantinei, ce era înființată încă de prin anul 1832.

Această dorință a lui Mihail Sturza s'a îndeplinit, hotărându-se de membrii Comitetului carantinei și cei ai Comitetului sanitar, să se facă un vas, înarmat cu 5 tunuri de bronz, având 12 coți lungime și cinci coți lărgime, cu două catarguri, cu 16 vâsle și cu pânze, pentru ca să poată funcționa când va fi vânt, iar când nu va fi, să se pună în mișcare numai cu vâslele, având și o ancoră ; iar costul vasului să fie până la 17,470 lei, cursul Galaților, care făceau în cursul visteriei 12,507 lei, plătindu-se pentru fiecare tun câte 60 galbeni.

Hătmania făcu cunoscut Comandirului Miliției din Galați, Căpitanul P. Scheletî, să se ocupe cu cea mai mare trageră de inimă de mijloacele trebuitoare pentru construcția unui asemenea vas ; iar acest Căpitan, entusiasmă de această dispoziție, se îndreptă cu rugăminte către Consulii Rusiei, Franței și Sardiniei, ca să-i dea deslușiri amănunțite despre cele trebuitoare pentru construcția zisului vas. Pentru acest scop, Președintele Eforiei municipale Dimopulo, mare comerciant, vroind și el a contribui la construcția vasului, a dăruit 3 tunuri de fier, făcute în Veneția, ce-le avea la o corabie a sa de comerț. Sub îngrijirea și stăruința Căpitanului Scheletî și a Spatarului Iancu Cozoni, Directorul carantinei, vasul s'a terminat de construit în anul 1843, de meșterul Sava Panaite, împreună și cu o barcă de ajutor a vasului.

Când fu a se da apoi vasul pe apă, după vechea datină strămoșască, s'a făcut mai întâi o paradă militară: un preot a făcut aghiazma cu care s'a stropit vasul, căruia i s'a dat numele de *Emma*. Un public numeros fu față la această ceremonie, care se petrecea pentru prima dată în Moldova.

Personalul acestui vas, organizat milităresc, se compuse din un Stab-Ofițer ca Comandir, un Sub-Ofițer și 20 soldați. Invățător comandei de marină la început a fost un Italian, Francesco Foretici, iar Comandir fu numit Căpitanul N. Steriadi. Vasul acesta avea 9 bandiere: *Moldovenească, Rusască, Sardină, Austriacă, Britanică, Otomană, Elenică, Franceză și Muntenească.*

Invazia modelor „nemțești” și „frânzuzești” în saloanele oficiale ale Moldovei, pe la 1840—50. Cucoanele leapădă broboadele, măgelele și șalvarii orientali, pentru a se găti în „decolteuri” și rochiile cu cozi sau malacovuri; boerii îmbracă în locul grelelor și largilor ișlicuri și anteree, fracuri subțiri, pantaloni strâmți și pălării nalte de castor, zise *gibus*.

Pentru brandvahta portului Galați s'a alcătuit în 30 Octombrie 1843 un așezământ în care se prevedea toate instrucțiile ce trebuia să păzească vasul, în cazul când s'ar fi întâmplat neorândueli între corăbiile, caicile și bărcile ce staționau în port, precum și pentru buna pază a carantinei portului.

În toate zilele în zori și sara la amurg, se dădea câte o lovitură de tun, cum și de ziua onomastică a Împăratului Rusiei, a Domnitorului țării și la diferite alte ceremonii. Tunurile de pe vasul *Emma* erau de diferite calibre. Praful de pușcă și ghiulelele erau puse în lăzi, care se țineau înăuntrul vasului, unde era și cabina Comandantului.

În ziua de 22 August 1845, acel vas a fost cercetat de Mihail Sturza-Vodă, și despre această inspecție găsim în *Albina Românească*, din Septembrie 1845, următoarele :

Mercuri în 22 August, Înălțimea sa a vizitat *Carantina*, cu tot detailul și a orânduit câteva înbunătățiri ce au socotit neaparate, după care apoi au mers pe coverta vasului Moldovei numit *Emma*, orânduit cu paza portului. L. S. Prințul Dimitrie, General Inspector miliției, carele încheiese atunci inspecția vasului, dădu signal a se executa câteva manevre pe apă, care chiar în ființa Prea I. Domn și a înalților funcționari ce compunea suita I. Sale, s'au urmat cu precizie și regegiune de către marinarii pământeni, sub comanda căpitanului Steriade. I. Sa după mulțămirea făcută Comandantului marinei și gratificația bănească a marinarilor, au binevoit a primi o gustare, la care s'au închinat toate în sănătatea Domnitorului și a ecvipajului, în mijlocul vuetelor de tunuri. În urmă I. Sa, lăsând pe L. Sa General-Inspectorul a închee manevrile, s'au înturnat la mal cu o barcă.

Tot din relațiile date de suscitata gazetă se vede cum că atât staționarul *Emma*, cât și alte luntre ce făceau în acea vreme poliția fluvială la gura Prutului cât și a Siretului, fusese construite la Galați, de lucrători în mare parte Moldoveni.

Cele cinci tunuri de pe *Emma*, însă, au fost fabricate la Turin, din bronz. Pe fiecare din ele era gravată marca Moldovei și a Domnitorului. Chiar și pe luntrile dela gurile râurilor citate se afla de asemenea câte un tun. Afară de aceste mai avea la dispoziție portul Galați câteva luntre, sau bărci de poliție, cari aveau misiunea de a nu lasa să intre sau să iasă nici un vas din port, după apusul și până la răsăritul soarelui, în conformitate și cu Regulamentul carantinei.

Deci, după cum se vede, din interesul asigurării comerțului fluvial al Moldovei pe Dunărea, luă naștere și un început de marină militară, care urmă ca mai târziu, mai ales după unirea țărilor noastre, să se prefacă într'o marină serioasă de apărare a coastelor teritoriului românesc dinspre ape.

Prin August 1850 Austria făcu cunoscut guvernului Moldovei, că vasele sub pavilionul acesteea vor putea pluti în libertate și în susul fluviului, în teritoriul Austriac, acordându-i-se aceleași drepturi sau avantaje ca și pavilioanelor celorlalte națiuni privilegiate. Astfel o serie lungă de ani au navigat pe Dunăre, Prut și Siret, bastimente cu pavilionul Moldovenesc, cari încărcau de-adreptul în porturi, remorcând în același timp și alte vase cu pânze prin pasuri strâmte, une-ori până la Linz, Buda-Pesta și Viena.

La 1851 s'a mai construit la Galați o a doua goeletă, numită *Natalia*, spre a face poliție pe Dunărea, ceea ce dovedește că afluența vaselor în acest port era din-ce-în-ce mai mare. Dar, când în 1853 Rușii năpădiră din nou în Principate, ei sechestrară staționarele ambelor țări, cu care se serviră în luptele contra Turcilor. Vasele de comerț ale Moldovei, cași cele ale Munteniei, fură de asemenea, în cea mai mare parte, luate de Turci, sau înecate de însuși-proprietarii lor, spre a nu fi cu totul pierdute, — iar câteva din cele mai mici și mai ușoare de manevrat, rămaseră ascunse prin canale și după numeroasele insule sau stuhării dintre gurile Dunărei, ori în susul acestui fluviu, unde ele putură fi ferte de prădătorii beligeranți, sau să fie protejate de Austria.

Indicațiile date de Felix Colson asupra stărei economice a Moldovei între 1830—1838. — Țările cu cari făcea comerț Moldova.

Pavilionul Francez. — Industria națională.

Starea inferioară a țăranului Moldovan.

Punerea în valoare a izvoarelor de bogăție ale țării

O apreciere interesantă asupra negoțului și industriei în Moldova în epoca dintre 1830 — 38, dând multe amănunte asupra chipului cum se practica și a persoanelor ce exercitau diferite afaceri sau meștersuguri în acea vreme, o găsim într-o scriere a francezului *Felix Colson*, intitulată : *De l'Etat présent et de l'Avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie*, ce a apărut în Paris, la 1839.

Pe lângă alte multe chestiuni sociale descrise, cu multă competență, de acest autor, el ne dă indicații statistice, cursurile banilor ce circulau în țară pe atunci, comerțul fluvial al diferitelor nații pe Dunărea și Marea Neagră, cum și sfaturi avantajoase, pentru rădicarea stărei economice a Moldovei, prin introducerea industriilor și înmulțirea relațiilor cu statele europene, din cari putem extrage următoarele :

În Moldova comerțul nu este concentrat numai în capitala Iași ; în fiecare oraș principal din ținuturi, se găsesc dugheni tot așa de bine aprovizionate cași acele din Iași. Dar, pecând în Valahia comercianții sunt în cea mai mare parte streini, de diferite origini, ca Germani, Armeni, Ruși (Lipoveni), Greci, etc., în Moldova, afară de câte-va excepții, numai Evreii stăpânesc comerțul.

Ca și în Valahia, în Moldova, mai toate articolele așa zise de Lipscănie sunt aduse din străinătate, pentru pătura superioară a populației, căci oamenii mai nevoiași se îmbracă și se hrănesc ca în zilele din vechime ale strămoșilor Daci.

Pentru export, țările Moldo-Valahe sunt un teren nou. Înainte de tratatul din Adrianopol, cele două Principate, după glăsuirea convenției dela Akerman, se bucurau ce-i dreptul de libertatea comerțului, pentru toate produsele solului și a industriei lor, afară de opririle cerute pentru furniturile datorite Turciei, și pentru aprovizionarea țării. Dar în fapt această libertate nu exista decât pe hârtie și nici putea să existe. Nu era decât un port, acel din Galați, în care se puteau face oarecari schimburi. Dar, după tratatul din Adrianopol, Moldo-Valahii sunt scutiți de a mai furnisa grâne, lemnărie pentru marină, vite și alte provizii pentru cetăți și alte havalele de orice natură, și deci ei pot să-și desfacă produsele lor cum găsesc mai avantajos pentru dânsii.

În 1834 tratatul încheiat la Petersburg dădu ambelor Principate dreptul de a arbora steagul lor național pe vasele lor plutitoare pe Dunărea ; iar prin declarația din 28 August 1834, se hotărâ ca portul Galați să fie liber; după care la 2 Martie 1836 fu autorizat și portul Brăila de a servi ca antrepozit, ceea ce dădu comerțului Principatelor o mare dezvoltare. În urma acestor dispoziții, Principatele socotindu-se libere în această ramură de activitate, s'au construit sau cumpărat un mare număr de bastimente, așa că actualmente ele dispun de vre-o douăzeci. Din nenorocire, răpirea ilegală și chiar nepolitica a Basarabiei și a gurilor Dunărei de către Rusia, va opri pentru multă vreme dezvoltarea comerțului Moldo-Valah.

Exportul Valahiei se ridică pe fiecare an în mijlociu la 16 milioane de franci și se îndreaptă mai mult spre Transilvania, spre malul drept al Dunărei și Brăila. Exportul Moldovei se îndreaptă spre Austria, Valahia, malul stâng al Dunărei și spre Galați. Austria și Transilvania cer mai ales produsele din districtele limitrofe, cu deosebire vinuri, vite, ceară și lână. Turcia cere victualii și obiecte din industria Moldo-Valahă. Brăila și Galații pot fi considerate ca puncte centrale ale tuturor exportățiilor acestor două țări.

Aceste sunt porturi-libere (porto-franc), și mărfurile declarate în *transit* nu sunt supuse la taxe vamale.

Galații, la doua leghe departare de Brăila, este cu totul stăpân al importului pe mare al celor două principate ; căci în portul muntenesc nu era, în 1837, nici o singură casă de bancă. Era acolo cu neputința a se negocia o scrisoare de schimb (cambie) ; nu erau alte mijloace în această privință decât bancherii din Galați și București.

O mare greutate se simția încă în comerțul din Brăila, cu schimbul monedelor ce n'aveau un curs fixat. Cumpărările se făceau în *irmilici* noi, de câte 15 lei $\frac{1}{2}$ unul, pe când în afară de acest oraș, se făceau în colonade de Spania, de câte 14 $\frac{1}{2}$ lei; în galbeni (ducați) de câte 32 lei, și în ruble de argint de câte 10 $\frac{1}{2}$ lei.

Comerțul în ambele porturi se face mai ades prin samsari greci, din care cea mai mare parte nu inspiră nici-o încredere. Principalele articole de export în Brăila sunt: grâul, lâna, orzul, seul, fasolele, brânza, și în mai mică cantitate ceara, păpușoiul, tutunul, soda, lemnul de stejar, sămânța de in și de cânepă.

În 1837 au intrat în Galați 528 bastimente.

Importul s'a rădicat la 3,753,950 franci

Exportul 2,830,029

Obiectele principale exportate prin Galați sunt: grâul vârtos, grâul fraged, popușoiul. Calitatea grâului moale sau fraged nu e așa bună ca a grâului din Odesa; dar cultura cerealelor în Moldova se îmbunătățește pe zi ce merge. Popușoiul e de foarte bună calitate. Orzul și sacara se exportă în mai puțină cantitate, căci, ca să se poată distila sacara în Moldova, se percepe la export o taxă de 4 lei de București pe kilă, sau 15%.

Comerțul Moldovei prezintă mult mai multe proibiri decât cel din Valahia. La import tutunul, vinul ordinar, rachiul și sarea sunt prohibite, căci în Moldova se produce prea mult din aceste specii, mai ales rachiurile, cari sunt foarte vătămătoare pentru populație, decând *velnițele* au fost sporite în toată țara, întrucât dela 1832 în coace ele s'au înzecit. La export vama moldovenească a scutit de taxa de 30% grâul, păpușoiul, orzul, vitele cornute, caii și oile. Se cere însă 30% pe săul moldovenesc, așa că el nu se poate exporta. Vitele sunt exportate cu taxe de 5% spre Austria sau Turcia, dar cele mai multe trec în contrabandă în Valahia.

Puterile ce au creat relații cu aceste porturi sunt: pentru import, Anglia, care trimete obiecte manufacturate, bumbac tors, pânză mohorâtă de bumbac (americă) și foarte puțină *indiană tipărită* (cături).

Turcia și Grecia trimet undelemn, masline, fructe uscate, tutun, ceva bumbac crud. Franța: zahar rafinat. Rusia: iere și frânghierie. Sardinia: mobilă în foarte mică cantitate, și, precum comerțul de import pe calea mării nu e decât la început, toate acestea obiecte vin, cel puțin în parte, din Constantinopol.

Pentru articolele de export, popușoiul se duce la Triest; grâul la Geneva, Triest, Arhipelag; seul la Constantinopol și Anglia; lănele spre Franța, Belgia, Anglia și Triest; vinurile la Odesa; doagele și catargurile la Constantinopol și Egipt; dar Anglia și Marsilia se plâng de prețurile prea ridicate ale navlului.

Fasolele se duc la Geneva, la Triest; sămânța de in la Geneva și în Anglia; untul și brânza în Turcia și în Grecia; soda la Constantinopol, matasa la Triest.

Obiceiul este de a cumpăra recoltele și de a le plăti înainte. Dar de multe ori negustorii au încercat astfel pierderi mari, suferind cheltueli mari de navlu (*nolis*) pentru întârzieri în predare. Astfel se poate cita ruina unei excelente case Engleze, care a încercat să atragă Moldo-Vlahia din comerțul cu Lipsca. Nu numai că ea a avut a lupta în potruva obiceiului și a intrigii Austriacilor, dar încă ea a fost nevoită a ținea mai multe luni, plătind câte 100 franci pe zi, 15—20 vase de transport, pe care nu le-a putut încărcă înainte de înghețul apelor Dunărei, prin faptul neexecutării la timp a contractelor ce încheiase.

Rar se vede pe Dunărea sau pe Marea-Neagră pavilionul francez, așa că în 1857 el n'a apărut deloc nici în Galați, nici în Brăila. Serviciul nostru postal este foarte rău organizat. Când vrea cineva să scrie la Paris, trebuie să pună scrisoarea la poșta austriacă, și știm bine că secretul scrisorilor este totdeauna violat: ba, se descifrează chiar scrierile cifrate. Când vrei să scrii la Constantinopol trebuie să dai scrisoarea la poșta rusească.

Englezii au un serviciu de curieri pe pământ, dela Viena în Principate. Austriacii au vasele lor plutitoare, dar Franța care n'are nimica, nu poate ca să anuleze de fapt tratatul dela Unkiar-Skelessi, și să puie piciorul pe Dunărea și Marea-Neagră prin vapoarele ei de Stat...

Situația politică a Principatelor ne impune datoria de a înfățișa acolo mai adesea pavilionul nostru.

Marsilia poate, în starea actuală a celor două Principate, să se ocupe cu folos de articolele următoare: Cereale, lemne de construcție, întinsele păduri din Carpați fiind

încă virgine; lănurile cari ar putea să se îmbunătățească din ce în ce mai mult, și pe cari Englezii le cer mai bine spălate: pieile de bou și de vacă, în general rău dubite, și vândute foarte efitin, dacă s'ar pregăti mai bine, ar putea concura cu pieile din Rusia. Seul, deși mult cerut, oferă beneficii mari; cărnurile sărate ar furniza aprovizionări imense marinei franceze. Sarea se dă cu preț de nimica, iar boul se vinde cu 65 — 70 franci; Untul, reu preparat și brânzeturile sunt minunate. Chiar vinurile ar putea fi exportate avantajos, etc.

Produsele Moldo-Valahe, egale în calitate cu produsele Rusiei meridionale, ofer o diferență simțitoare la preț.

În ce privește industria manufacturieră, încă în stare de copilărie atât în Moldova cât și în Valahia, ea se vede de două naturi: sau se face cu materii indigene, sau se mărginește a fasona materiile importate. Comerțul interior al produselor naționale este destul de mare și de producător; el cuprinde toate produsele industriei agricole în general, și acele lucrute de mână, mai ales pentru postavurile groase, olărie, pălării, albituri ordinare, stofe vargate, sticlărie, căruțerie, argintărie și hâmurărie.

Moldova este mult mai populată de cât Valahia, dar nu credem că o colonizare cu streini a acestei din urmă ar putea să dea un avânt mai mare comerțului sau industriei țării în general.

După organizarea actuală populația agricolă nu este silită să cumpere nici un produs, fie a pământului, fie a industriei străine sau locale, căci ea se mulțamește, și trebuie să se mulțamească cu ceea ce are. Mai rămân două lucruri: orașele pe cari ea trebuie să le alimenteze și locurile unde trebuie să exporteze. Ingrămădirea tuturor produselor agricole în părțile îndepărtate de porturi cere absolut crearea de drumuri bune și canalizarea principalelor râuri, cari, mai toate nu sunt navigabile.

În ambele Principate nu există nici un monopol, și libertatea cea mai întreagă a comerțului și industriei domnește; în ambele țări sunt la 5000 fabrici industriale (?), între cari în primul loc intră velnițele.

În Moldova Evreii fac cea mai mare parte de comerț interior; țaranul nu face comerț decât de prune, păpușoi, rachiuri, vinuri, piele, păcură, căruțarie sau cărașie, strae țărănești, cânepă, in, frânghii, funii, treuce, lăzi, fân, orz, produse ale vânatului și păscuitului, cărămidă, șindilă, lulele, șele de lemn, scoarțe, rogojini, ață, sățături de porc, albituri groase, miere, fructe. Evreii din potrivă, fac în orașe tot comerțul de mărunțișuri; ei se ocupă mai ales de vânzarea băuturilor spirtoase, de căsăpie, pitărie, păcurărit, piei de miel, de iepure, blănuri ordinare, piei dubite, frânghii, perje afumate, șele pentru cai.

Cu toate că proprietarii Moldoveni sunt mai bogați decât cei Munteni, nu cred că au un mai mare spirit de ordine și de economie în partea lor; dar precum se știe că munca celui sarac face câștigul cel mai mare boerului bogat, țaranul moldovan e mai sarac decât cel muntean, așa că pe când acești din urmă par mult mai vioi și veseli decât moldovenii, ceștialalți au aerul slăbit, lipsiți de carne pe ei, umiliți, supuși și gata a suferi totul.

Cele mai multe lucruri cari Moldova le exportează în stare brută, revin după un timp în țară fabricate perfect: astfel se întâmplă cu ceara brută, cu lâna, cu semințele oleaginoase.

S'ar putea stabili în țară cu profit sigur fabrici de sticlărie și de faianță; lemnul de ars se găsește aici pe un preț foarte mic; s'ar putea lăți cultura vermilor de matasă și creșterea oilor merinos, căci în țările vecine dau mare profit. Întreținerea hergheliilor și îmbunătățirea rasei bovine ar putea de asemenea produce mult.

N'ar trebui dar aici o colonizare, care să aducă brațe de muncă, ci să se cheme în țară oameni industriali și cu capitaluri, care să puie în valoare bogățiile naturale ale pământului Moldovei.

Comerțul cu Franța, Anglia și alte țări. Transporturile pe Marea Neagră și Marea Mediterană spre Marsilia. Activitatea porturilor Galații și Brăila. Noliza navelor. Produse agricole, forestiere și animale. Plutele.

O altă descriere, conținând date și indicații cât se poate de precise asupra relațiilor comerciale, urmate în primele decenii ale veacului precedent, între Principatul Moldovei, Anglia, Franța și alte țări, o găsim

publicată în ziarul francez *Le Séaphore de Marseille*, cu dată de 1 April 1839, ce apărea pe atunci în portul mediteranean Marsilia:

„Porturile dunărene Galații și Brăila, care mai înainte se socoteau de al 2-lea sau al 3-lea ordin printre șchelele Mărei-Negre, începeau a rivaliza cu Odesa și Taganroc, și în curând urmau a se egala chiar, dacă emulația întreprinsă printre proprietarii ambelor provincii dunărene nu va scădea, în care caz nu e nici o îndoială că exportăția acestor țări va mai spori încă, și mai deasa circulație a corăbiilor străine va deschide noi drumuri de importare în Franța“.

Pentru ca Franța să poată trage vre-un folos, continuă *Le Séaphore*, ar trebui ca navigatorii provensali să se teamă mai puțin de Marea-Neagră, care a devenit atât de familiară la Genovezi, vecinii lor. Au fost la Galați în anul 1838, aproape la 150 corăbii sub bandiera Sardă, mai tot pe atâtea s'au dus și la Brăila, iar sub bandiera Franceză s'au încărcat din aceste două porturi numai 6 vase. Acesta e un început care, nădăjduim, că nu va rămânea într-atât, căci marina noastră va voi a se împărtași de foloșurile ce făgăduiește pentru viitor transportul grânelor în Mediterana. Epoca când marinarii Franceji ar putea intra în concurență cu Sardinienii se apropie mereu, cu toată neplăcerea căpitanilor noștri de a naviga pe Marea-Neagră și deși bandiera Franceză e supusă la mai multe cheltueli decât acele ale altor puteri.

La Galați și la Brăila se găsesc întodeauna corăbii ce primesc a se închiria, dintr'acele Austriace, Grecești sau Turcești; dar aceste din urmă merg rare ori mai departe de Constantinopol. Corăbiile austriace sunt îndrituite acum a încărca la Galați și la Brăila direct pentru Marea-Britanie, ceea ce va fi o mare înlesnire pentru comerțul cu Engli-tera. Corăbiile Englezești nu merg niciodată în Dunărea fără a fi mai întâi închiriate; dar le poate cineva tocmai (*noliser*) la Constantinopol, pentru a veni să încarce acolo. Dând ordine pentru cumpărarea productelor și închirierea corăbiilor la Galați și Brăila, trebuie a le lăsa libertatea de vor voi a le noliza la Constantinopol în caz de trebuință.

Odinioară grânele Moldovei și ale Valahiei se socoteau mai proaste decât ale celorlalte porturi ale Mărei-Negre, pentru neîngrijirea ce era mai înainte în alegerea semințelor, și mai ales la păstrarea lor; dar de câțiva ani proprietarii au înțeles folosul de ași îmbunătăți soiul grânelor; au adus dela Odesa și din alte localități specii nouă și nu se poate tăgădui că astăzi au dobândit succese multămitoare în calitatea grânelor, căci, după ultimile scrisori din Italia, aflăm cu secerișul trecut a fost preferat la Livorno și Marsilia celui al Odesei. Agricultorii Moldoveni au priceput și greșala de a pastra grânele prin gropi, și mai toți acei ce dispun ș'au făcut pe la moșii și la Galați hambare mari, unde se pot păstra grânele și se îngrijesc ca și în porturile franceze. Principalii producători ș'au făcut asemenea magazii în oraș, încât acum foarte puține grâne din împrejurimi se mai țin prin gropi, pentru că țăranul aflând înlesnire de ași vinde grâul din car, îl aduce la târg, unde găsește totdeauna cumpărători.

În sfârșit Galații au făcut un mare pas spre îmbunătățirea negoțului său, atât prin așezarea noilor case europenești, care prețuiesc folosul de a avea grâne de soi bun, cât și pentru că cultura grânelor e mai bine căutată. Mai înainte comerțul ambelor principate era căutat

numai de câțiva negustori Greci, cari mărginindu-și afacerile numai la Constantinopol, nu aveau îngrijirea ca grânele să fie bine uscate, pentru că drumul pe apă fiind numai de *vr'o zece zile*, ar fi trebuit să fie într-o foarte rea stare ca s'ajungă aprinse sau stricate la locul hotărât. Astăzi, negustorii străini cari trimit grâne în Italia sau la Marsilia, trebuind a fi mai luători aminte, va urma o însemnată îmbunătățire în acest ram de căpetenie a comerțului gălățean.

Dela Galați se exportează o sumă egală de grâu *arnăut* și *cârnău* (muntenesc) și anume:

În 1837, — 98,380 cvartere (a 2 hectolitri 818 grame), cu preț de mijloc de 15 șilingi (a trei lei).

În 1838, — 171,813 cvartere; a 16 șilingi.

Afară de grâne, Moldova și Valahia exportează mult *păpușoi*, care e foarte întreat în Italia; cel din Moldova e de o calitate mai bună; grăunțele mai mici și mai întunecate la aspect; se păstrează bine și poate fi transportat oricât de departe, când este pus în corăbii bine uscat. Genova mai ales rădică o mare cantitate; dar se exportează mult și pentru Triest și Veneția. Nu trebuie însă a se încărca mai înainte de Iunie, căci poate a se aprinde în vremea călătoriei.

Dela Galați s'a exportat:

În 1837, 86,964, cvartere, popușoi, cu prețul de mijloc de 8 șilingi.

În 1838, idem 58,374, cu acelaș preț.

Sămânța de in se exportează în fiecare an pentru Englitera, și anume din Galați, în 1837, — 670 cântare, iar în 1838, — 2000 cântare.

Seu se exportează prin Galați puțin, căci guvernul Moldovei a pus o dare asupra acestui lucru la eșirea lui din țară, de 25% (20 parale de visterie pe ocă), și aceasta a tras tot negoțul seului în Valahia.

În ce privește *ceara*, ea se întrepozitează în Galați și Brăila, chiar și aceea produsă în Bulgaria. Calitatea e foarte bună. În 1838 a eșit multe mii de ocă (2 și 1/2 funți) pentru Triest și la sfârșitul anului era pe piață la 20,000 ocă, și cu preț de 16 lei oca.

Atât în Moldova cât și în Valahia se produce multă lână ordinară și un soi deosebit, numit *țigae*, care e mai lungă la păr și mult mai moale, și se poate întrebuița la fabricarea țeseturilor mai groase, iar cea dintâi nu e bună decât pentru saltele. În 1838 acest articol s'a strecurat pe uscat mai ales în Austria; exportul pe apă a lânei nespălate nu s'a suit peste 200,000 ocă. În 1836 aproape la 1,200,000 ocă s'a cumparat pentru a fi exportată pe apă. Pentru Franța lâna se îmbarcă nespălată, iar pentru alte țări spalată. Sunt trei soiuri de lănuiri, *țigaie*, *stogomană* și *țurcană*; dar soiurile aceste se deosebesc după ținuturile din cari ele se scot. Țigaia din Moldova nu e așa căutată ca cea din Valahia; stogomana se află mai ales în Turcia; țurcana se produce în ambele Principate și în Turcia. Lâna pierde la spalăt dela 42 la 46%, după timpul și starea lănelor. Costul spălării și a curățirii se schimbă după împrejurări. În acest an, cheltuelile acestea în monedă de Galați, pentru 100 ocă lână nespălată se ridică la: țigaie fără scai 60 parale; țigaie cu scai, 50 parale; stogomane, 50 — 60 parale; iar țurcane, 40 — 50 parale.

Lâna, în deobște se cumpără numai albă, dar după spălătură se găsesc printr'însa și de alte culori. Tunsoarea începe numai în Iunie,

și prin urmare spalatul nu poate începe decât în Iulie. Töcmelele încep a se face în Ianuar și Februar, cu arvonă, iar după April și Mai lâna se vinde foarte scump.

Un articol foarte însemnat din negoțul de export al Principatelor este *cheresteaua*. E lemnul de brad pentru catarguri și cel de stejar pentru lucrări maritime și pentru doage. Aceste se aduc numai din Moldova, pentru că pădurile celui alt Principat fiind depărtate de țărmurile Dunărei, n'au înlesnirea de a le trimite pe plute până la Galați.

Amândouă țările sunt foarte bogate în păduri frumoase de stejar, mai neatinse încă. Le-ar putea lucra cu mare folos, dar ar trebui a face avansul celor întâi cheltueli, pentru că deobște proprietarii din ambele Principate fac bucuros alcătuiți prin contracte folositoare pentru speculatori, dar guvernul le cere niște dări înainte, iar ei n'au niciodată răbdarea de a aștepta sfârșitul unei întreprinderi. Ar trebui să le lucreze pe loc și apoi să le trimeată în portul dunărean. Această întreprindere dacă ar avea cineva curaj să se apuce de ea, ar găsi în țară toate mijloacele ca să o scoată la sfârșit bun.

Miere, unt, sare și altele produc deasemenea aceste țări; dar mai toate aceste obiecte se duc numai la Constantinopol. Valoarea totală a exportului pe apă poate să se suie, la Galați, în 1837 — la 120,153 livre sterling (a 2 și 1/2 galbeni), iar în 1838 — la 172,168 livre sterling, — iar în Brăila în 1837 la: 113,481 l., și în 1838 la 148,238 l. st.

Comerțul Marsiliei puțin s'a folosit până atunci de importul Moldovei, unde intra mari cantități de zahar, cafe, piper ș. a. O singură casă grecească, ce s'a statornicit de câțiva ani la Galați, a primit deadreptul asemenea mărfuri din Marsilia, fără a le transborda în alte corăbii la Constantinopol, unde cheltuelile trecătoare sunt foarte mari.

Este adevărat că cea mai mare parte din articolele de manufactură și în genere toate obiectele de valoare, ce se consumă în ambele Principate, sunt aduse acum mai ales din Lipsca și din Viena. Pe apă se importează numai lucruri mari.

Iată un tablou a celor mai principale mărfuri, importate prin Galați, pe Dunărea, în anii 1837 și 1838, și valoarea lor în livre sterline:

Specia:	Bucăți în 1837.	Bucăți în 1838.	Cost unitar,
Manufacturi, bumbace,	917 buccle,	1038	a 32
Zahar	601 butii	1564	" 20
Cafe	805 saci	614	" 6
Piper	784 "	626	" 2
Vin	455 balerce	430	" 4
Untdelemn	3739 cântare	8700	" 2
Tămâie	549 "	3522	" 1
Portocale și alămâi	5533 lăzi	3885	" 12
Sopon	730 "	420	" 30
Tutun	772 buccle	650	" 05
Smochine	1252 cântare	3407	" 1
Strafide	2310 "	6390	" 1
Icre	150 "	912	" 112
Fier	8697 "	19148	" 12
Tiniche	419 lăzi	800	" 50
Scaune	88 duzine	80	" 1

Deosebite articole aduse cu vapoare, sunt în valoare totală în 1837 de 4620 l. st., iar în 1838 de 5600 l. st.

Deci valoarea globală a mărfurilor importate prin Galați a fost în cursul anului 1837 de 86,674 l. st., iar în 1838, de 136,998 l. st.

În Brăila însă în 1837 s'a rădicat numai la 10,731 l. st.

Cu câțiva ani în urmă numai, în aceste două porturi, ce sunt numai la două ceasuri departe unul de altul, soseau puține vase negustorești. Când și când veneau unele la Galați și încărcau numai grâu pentru Constantinopol, sau pentru insulele din Arhipelag. Căpitanii vaselor turcești făceau un fel de monopol, căci își opreau numai pentru dânsii negoțarea produselor celor mai de căpitanie din țările aceste. Altfel trebuia cineva numai-decât să capete dela Divanul Constantinopolei învoirea de a exporta grânele, seul, cheresteaua, etc. Dar fiind că nu erau siguri de a căpata oricând asemenea învoire, vasele străine preferau a merge în celelalte porturi ale Mărei-Negre, pentru cumpărăturile de care aveau nevoie.

Comerțul Galaților începu a se desvolta mai mult în anii 1829-1830, adică când armata Rusă ocupă ambele Principate, și până după tratatul dela Adrianopol orașul Brăila nu exista încă. Era numai o cetate, care a fost apoi dărmată în puterea zisului tratat. Înflorirea comercială a acestor țări începe deci numai dela 1830 și următorii, de când Căpitanii de vase străine s'au suit pe Dunărea cu mai multă încredere și curând s'au deprins a face negoț în Principate, alegând mai cu preferință șchelea Galaților, decât Renii și Ismailul, căci au găsit în șchelea aceasta toate înlesnirile ce puteau dori: trebi comerciale cu pământeni, fără împiedecări, înlesniri cu vama și aceleași folosuri ce le înfățișa porturile creștinătății pentru negoțarea polițelor lor asupra Vienei.

În 1839 această mișcare comercială s'a îmbunătățit mult și la Galați lesne se pot negoța poliți nu numai asupra Vienei, dar și asupra Odeșei și Constantinopolei, Marsiliei și a tuturor porturilor Italiei; se iscă mai ales printre bancheri o concurență, care nu poate fi decât spre folosul comerțului.

Pe tot anul la Galați se mărește masa treburilor și exportul grânelor crește, cu cât calitatea lor e mai prețuită.

În 1829 și 1830 nu s'au încărcat la Galați mai mult ca 150 corăbii. Tabloul următor dă o idee de sporirea activității acestui port, cât și a celui al Brăilei, în privința corăbiilor încărcate:

NAȚIUNI	1837		1838	
	Galați	Brăila	Galați	Brăila
Engleze	13	2	1	5
Ionice	33	5	29	11
Austriece	60	24	62	28
Rusești	33	20	47	14
Sarde	67	37	60	60
Grecești	107	165	164	95
Turcești	103	179	135	223
Belgiene	1	1	2	—
Toscane	1	2	1	—

NAȚIUNI	1837		1838	
	Galați	Brăila	Galați	Brăila
Prusiene	1	—	—	—
Franceze	—	—	3	5
Românești	7	10	5	7
De Samos	4	3	8	—
De Ierusalim	1	—	—	—
Napolitane	—	—	—	—
Romane	—	—	—	1
	431	448	517	451

În ce privește portul basarabean *Reni*, se constată că acolo s'au operat însemnate încărcări de grâu, mai ales arnăut, și de păpușoi. Încasările s'au făcut mai mult în socoteala negustorilor stabili în Galați. Departarea dintre Galați și *Reni* e de vre-o zece mile englezești; dar fiind că în *Reni* este o carantină de 28 zile, negustorul dela Galați trebuie să facă cumpărăturile prin mijlocirea unui Agent ce stă în *Reni*.

În 1837 s'au încărcat la *Reni* 94 corăbii, iar suma exportului a fost de 1.034.632 ruble. *Ismailul* fiind mai depărtat, nu are nici o relație cu această piață și face operații de exportății cam aceleași, dar în cantitate mai restrânsă.

**Date quassi-oficiale asupra negoțului Moldovei cu Imperiile vecine,
prin 1840—1844.**

În foaia *Albina Românească* din anul 1844, găsim o sumă de note și date aproape oficiale asupra negoțului moldovenesc, și din ele vom spicui ceea ce credem a prezenta un interes mai deosebit. Aceste date, cifre și indicații sunt cu atât mai sigure, cu cât ziarul în chestie, redactat de Gheorghe Asachi, care era în același timp și censor al *Ocârmuirii*, n'ar fi putut publica decât lucruri absolut cunoscute și controlate prin organele administrative ale guvernului de care depindea.

Astfel, ni se arată că comerțul între țările Dunărene și Austria se trage din epoca biruinței Germanilor în contra Turcilor, în urma căreia Ungaria a scăpat de sub jugul Semi-lunei și civilizația Germană întinzându-se peste Carpați, până la poalele Balcanilor, s'a așezat și în mănoasele termuri ale Dunărei-de-jos. Favorizată prin poziția sa geografică, Austria fu țara aceia de care Principatele Dunărene atârnară mai de aproape în privința economiei naționale, fiind în același timp și puntea peste care produsele Germaniei, urmând cursul Dunărei, ajungeau în Orient, pe călea cea mai scurtă. Încă dela tratatul de pace din Sitva-Török, încheiat cu Înalta-Poartă în 11 Noembrie 1606, până la cel din 4 August 1761 dela Siștov, adică în curs de vre-o 150 de ani, Domnitorii Austriei, în calitate și de Imparați ai Germaniei, prin un șir de tractate întemeiate pe driturile ginților, s'au sârguit a statornici negoțul cel mai folositor al supușilor lor cu Orientul.

Importarea mărfurilor din Austria se făcea atunci (1844), parte pe uscat, prin stațiile grănițelor dinspre Bucovina și Transilvania, parte pe Dunărea, prin mijlocirea vaselor cu vapor. Acest negoț se afla mai cu samă în mâna supușilor Austriaci, cari de mulți ani aveau în Principate așezăminte înfloritoare de comerț. Parte din acești negustori erau numiți

lipscani, adică acei cari umblau pe la *missa* (iarmarocul) din Lipsca, parte *brașoveni*, acei ce aduceau mărfuri din Transilvania.

Lipscanii călătoreau la *missa* de Paști și la acea de Sf. Mihail. Mai de mult se încheiau negustorii și la acea de Anul nou. Prețurile acestor mărfuri se socoteau în taleri, cari valorau câte 16 lei moldovenești unul.

Mărfurile din Lipsca se aduceau cam în următoarele proporții dela fiecare iarmaroc :

La București de	.	.	.	280.000	taleri
" Iași	"	.	.	160.000	"
" Botoșeni	"	.	.	150.000	"
" Focșeni	"	.	.	120.000	"
" Fălțiceni	"	.	.	50.000	"
" Galați	"	.	.	40.000	"
" Bacău	"	.	.	20.000	"
" Moinești, lângă Târgul-Ocnei de	.	.	.	10.000	"
" Craiova, Ploești și alte locuri din Muntenia de	.	.	.	35.000	"

Adică în total la : 865.000 taleri.

Socotind astfel și la al doilea iarmaroc tot 865.000 taleri, iar pentru alșverişul ce se făcea la cel de Anul nou, mai ales de către negustorii din București, 200.000 taleri, urma pentru Moldova și Muntenia pe tot anul o importăție din mărfurile misselor din Lipsca, de cel puțin 1,930.000 taleri.

Moldova și Muntenia, Galații și Focșenii, aduceau mărfurile ce le trebuia din Lipsca pe la Viena, cu vase de vapor pe Dunărea, iar celelalte orașe ale Moldovei le importau prin Lemberg și Cernăuți. Cheltuielile dela Lipsca până la Focșeni, pe jumătate ale Munteniei și jumătate ale Moldovei, împreună cu vama, asigurarea și toate celelalte spese, la mărfuri ordinare și în valoare de 10—15 mii taleri, se suiau până la 12—13% din prețul facturilor.

Mai înainte costa transportul dela Lipsca la Viena 3 florini 45 creițari argint, cântarul de Lipsca ; în 1844 transportul unui cântar de *Tolferain* (vamă), adică 110 funturi de Lipsca, pe termen de 14—16 zile, a scăzut la 2 taleri curant, sau 2 flor. 50 kr. argint.

Transportul dela Viena la Galați, prin vase cu vapor, ținea 5 flor. argint, cântarul de Viena, cătră care se adăugea pentru valoarea de 100 flor. 1 flor. 6 kr. argint *asigurarea*, și apoi cătră aceasta une-ori se mai adăugea și o *supra-asigurare*.

Negustorii însă se tânguiau cu drept cuvânt că cheltuiala acestui transport pe apă e prea scumpă, mai ales la mărfuri de mare greutate și cari cuprind puțin loc, precum sânt ferăriile.

Spesele unui cântar de manufacturi ordinare, în valoare de 150 florini, dela Lipsca la Galați, erau următoarele :

Cărașia dela Lipsca la Viena	2 fl. 50 kr.
Vama și alte spese în Viena	1 " — "
Vaporul dela Viena la Galați	5 " — "
Asigurarea	1 " 40 "
Spese mai mici	— " 20 "
	10 fl. 10 kr.

Căraușii transilvăneni transportau pe uscat dela Viena la Galați cântarul cu prețul cel mai gios de 7 fl., adică tot cu acel preț cași vasele cu vapor, din care urma că aceste din urmă păreau prea scumpe. Mărfurile cele mai fine se transportau mai cu samă pe uscat, parte pentru frica de a nu fi udate, parte pentru că cereau o plată de asigurare prea mare.

Pentru mărfurile din Viena tot acei negustori ce frecventau iarmaroacele din Lipsca, la întoarcerea lor cumpărau la Viena însemnate cătimi de manufacturi austriace, din care cele mai de căpetenie erau postavurile mai ordinare, de *Bilin*, câte 1 1/2 florini cotul de Viena, iar mai fine câte 3 flor. 20 kr.; basmalele tipărite, ca la 160,000 bucăți pe an, cu prețul calității de mijloc, ce era dela 1 flor. 12 kr. scăzut la 40 kr.; produsele de ciubotărie, mai ales ciubotele bărbățești ale lui Righel; mănuși din faimoasa fabrică a lui Jacmar, (Jacquemart); stofe de matasă, între care se căuta mai cu samă stofele simple de Milano; kencaleria sau mărunțișuri, afară de mărfurile de galanterie, ce se aduceau dela Lipsca; trăsuri de Viena, plane (clavire) și mobile, steclărit de Boemia, oglinzi ordinare și fine, produse de fier și de oțel, talgere de cositor, frunze de aur (poleială), argintării, sârmă de argint aurită, mărfuri numite de Nürnberg, fesuri, șaluri, vâpsele de apă și de oloi, produse chimice, acele de spițerie, chibrituri și produse pirotehnice, piepteni, perii, mărfuri pentru toaleta femeilor și plante.

Prețul mărfurilor de Viena se socotea în bani de convenție sau argint. Mărfurile vieneze se importau pe an în mijlociu :

La București în preț de	350,000	flor. argint
" Iași " " " " " " " " " " " "	240,000	" "
" Focșeni " " " " " " " " " " " "	150,000	" "
" Botoșeni, Fălticeni și Bacău	220,000	" "
" Galați.	20,000	" "
" Brăila.	10,000	" "
Și în orașele cele mai mari ale Munteniei. .	30,000	" "
Peste tot 1,020,000		flor. argint

Mărfurile de Brașov. Foarte însemnat era comerțul ce-l făceau Brașovenii în țările Dunărei-de-jos. Cu numele de mărfuri de Brașov, se înțelegea toate produsele fabricate, cele ordinare și cele mai măestre, ce îndestula obicinuitele nevoi casnice, precum : lucruri de lemnărie (stolerie), strugărie, piepteni de corn, pânzării groase, pânză de bum-bac, cămeși groase, cergi, găitane de lână, frânghii, piei, hârtie de scris și sugătoare, steclării de masă, fierării, unelte de bucătărie, pentru fabricanți, pulbere de pușcă, halice etc. Ghibăcia aleasă (lucruri fine) nu trebuia să se caute în produsele industriei brașovenești, însă ele erau eftine, potrivite cu trebuința țării fiind totodată și *naționalizate* (considerate că românești), printr'o datină învechită. Mărfurile de Brașov se importau prin pasurile transilvănene Temeș, Oituz și Ghimeș. Dacă s'ar fi dres drumul dela pasul Oituz, sau dacă s'ar fi închipuit un altul mai potrivit, opinează *Albina Românească*, atuncea relațiile comerciale între Brașov și Galați ar fi fost mult mai înviorate și s'ar feri de neplăcerile vămilor din Muntenia.

Vrednic de ținguire a fost faptul că Transilvania a conlucrat prea

puțin pentru sporirea relațiilor negoțului seu cu acel din Moldova, pe cît timp astă țară a făcut cîteva lucrări pentru înlesnirea unei atari legături. Nu mai puțin neaparată fu pentru învioșirea comerțului Austriei cu Principatele, întocmirea drumurilor de comunicație pe la Temeș și Turnul-Roșu. Pe atunci s'a vorbit în Moldova și de facerea unui drum cu *hău-gușe de lemne*, de la Roman pînă la Galați.

Prețurile mărfurilor de Brașov nu se socoteau în bani de argint, ci în florini-hîrtie. În Moldova și Muntenia erau peste 100 negustori brașoveni, din cari fiecare trecea pe an de la 10.000 pînă la 40.000 florini-hîrtie (120.000 lei), ast-fel că în Moldova numărul negustorilor de brașovenie și vânzarea mărfurilor lor peste an fu următoarea :

În Galați	10	negustori, vînd pentru	300.000	fl.	hîrtie.
" Focșeni	8	" " "	300.000	"	"
" Bârlad	6	" " "	150.000	"	"
" Roman	6	" " "	150.000	"	"
" Iași	4	" " "	140.000	"	"
" Tg. Ocnei	2	" " "	50.000	"	"
" Bacău	2	" " "	20.000	"	"
" Tecuci	4	" " "	40.000	"	"
" Vaslui	4	" " "	40.000	"	"
" Huși	6	" " "	60.000	"	"
" Neamț	6	" " "	60.000	"	"

Suma : 56 negustori vînd de 1.310.000 fl. hîrtie.

Brașovenii făceau la Roman un alișveris simțitor de piei de vulpe, iar în Iași cu hîrtia, unde vindeau pe an la *30.000 topuri*

Nu mai puțin comerț cu produsele fabricelor austriace făceau negustorii din Bucovina și din învecinatele ținuturi ale Galiției, la iarmaroacele de la Fălticeni, care regulat le vizitau de sărbătoarea Sf.-lui Ilie mai ales, cînd se ținea cel mai de samă iarmaroc din toată Moldova. De asemenea Moldova-de-sus importa pe atunci din Bucovina multe mărfuri de fier și sticlării.

Pe lângă acestea Slovicii desăgari din Comitatul de Türon făceau și ei în Principat un însemnat comerț.

Notițele statistice asupra Moldovei, ale Principelui Nicolai Suțu.

Marele-Logofăt și Bezedé Nicolai Suțu, în cursul anului 1849, tipări în Iași un volum, conținând cea întâi descriere statistică asupra vieții sociale și situației economice a întregii Moldove, în limba franceză, lucrare care apoi a fost tradusă în românește și nemțește, pentru a se face cunoscute lumii întregi datele ce interesau în general țara noastră.

După multe considerații și argumente de ordin politic și economic, Suțu zice în scrierea sa, din care luăm notele ce urmează, că dacă s'ar lua în privire resursele cele mai întinse ale țării, imbinată cu liberul exercițiu al facultăților industriale, ar trebui ca toată lumea să se fi așteptat la niște rezultate ale activității locuitorilor Moldovei, cu mult mai folositoare, decît cele constatate pînă atunci ; dar față cu *rutina* și *neștiința* vulgului, cum și nestrăduința guvernelor precedente, care nu dădeau nici

o încurajare folositoare industriei și nu întrebuințau mai nici un mijloc spre a lumina norodul asupra nevoilor materiale locale, îmbunătățirile restrânse operate la atare epocă, n'au putut servi de călăuză binelui general. Precum Moldova, în trecutul său, fu lipsită de manufactură, ea primea în totdeauna din străinătate mai toate obiectele fabricate, de cari locuitorii, săraci și bogați, aveau nevoie, plătindu-le cu produsul agriculturii lor.

Punctele prin cari, pe întreaga întindere a graniței Moldovei, se scurgeau toate produsele exportate și se introduceau cele importate, erau :

Galații pentru comerțul oriental ;

Pe Prut, *Leova*, *Sculenii* și *Rădăuții* ;

Pe marginea Bucovinei, *Mamornița*, *Mihăilenii*, *Burdujenii*, *Nimisenicii*, *Cornu-Luncei*, *Dorna* ;

Pe marginea Transilvaniei, *Bicazul*, *Comăneștii*, *Oituzul*, *Soveja* ;

Pe marginea Munteniei, *Focșenii* și *Bădenii*.

Importul în Moldova, în fiecare an era :

Din *Lipsca*, felurite mărfuri manufacturate și blănuri străine, ce-i veneau prin Bucovina, prin Transilvania sau pe Dunărea ;

Dela *Viena*, postavuri, muselinuri, încălțăminte, mănuși, mătăsării, trăsuri de lux, clavire și alte instrumente muzicale, sticlării din Boemia, oglinzi, argintării, porțelanuri, farfurii, șaluri, droguri, materii de colorat, produse pirotehnice, plante, obiecte de toaletă, etc.

Dela *Brașov* (brașovenii), obiecte de o întrebuințare mai ordinară, pentru meșteri, piepteni de coarne de bou, pânză groasă de cânepă și bumbac, cergi, piei de vulpe, alte piei dubite, hârtie, sticlărie de rând, unelte și vase de gospodărie, praf de pușcă, haliciuri, etc.

Din *orașele Orientale sau Europene*, pe Marea-Neagră și Dunărea, produsele coloniale : cafe, zahar, rom, untdelemn, masline, strafide, roșcove, smochine în outii, icre, sărături, marinaturi, tutun, droguri, ață de bumbac, pânză de bumbac, pânză de olandă, manufacturi englezești, fier, vinături străine, etc.

Din *Rusia*, care posedă mori perfecționate, venea făină picluită (cea mai fină), pești conservați, ferării și cuie, vase de fer și de aramă, blăni și alte mărunțșuri.

Pe la iarmaroace și prin buccengii (Vengheri-Ungureni și Slovaci), se importa de asemenea multe lucruri trebuincioase, cari se scurgeau mai ales pe la sate, într-o cât zișii buccengii cutrierau pe jos țara în lung și în lăt.

Ca export prin *Galați* se trimeteau cereale, cervici, vin, oase de animale, 7 sau 8 milioane oacă sare, cherestele ce veneau cu plutele pe Bistrița și Siret ; iar pe uscat, prin punctele sus-citate se trimeteau vite, lână, piei diferite, păr de porc și diferite lânăuri, ceară, miere, păcură etc.

Vama ce se plătea pe atunci era de 5% asupra valorii, atât pentru import cât și pentru export. Numai rachiul era supus unor condiții mai restrictive ; totuși el se introducea cu o vamă între 12 - 18 lei la vadră, pentru 30 grade ale areometrului, ori 4½ - 6½ solde (*sous*, 5 centime), pe litrul francez.

Sarea scoasă din ocne, era un obiect de monopol al guvernului, care dăduse în arendă exploatarea salinelor, cu prețul de 1 și 1/2 mili-

oane lei pe an, pe loc. Sarea se vindea cu 10 lei suta ocă, sau cu 3 1/2 franci 127 kilograme. La export nu era supusă la nici o taxă de vamă.

Pentru vitele exportate se lua vamă câte 1/2 galbăn de cap de vită mare, ceia ce făcea cam la 10%. Cerealele erau supuse la vamă de 3 — 4 la sută, după prețul cumpărături. Aceste ca excepții la vama de 5%.

Afară de aceste taxe Eforiile, sau Municipalitățile diferitelor orașe, mai percepeau alte taxe, 1, 2, sau 4 lei la vasul cu vin de loc, după mărimea vasului; de 3 lei la vadra de rachiu; 1 leu la vadra de păcură; 2 lei la oca de tutun străin, căci cel cultivat în țară era scutit de ori-ce dare; 1 leu pe butelca de vin strein și 1/2 leu pentru oca de vin grecesc (din Arhipelag).

Pentru ușurința transporturilor de comerț mai ales, se pietruise o parte din principalele drumuri, cam la 180,000 stâneni lungime; aceasta însă nu împiedeca ca în unele părți drumurile să fie prea puțin îndemânate.

Prețurile căraușiei erau: pe o chilă de cereale 12 lei, pentru distanțe de 15 — 20 leghe (7 — 10 poște), dela Galați; 20 lei pentru 35 — 40 leghe și 30 — 35 lei pentru 50 leghe, peste cari distanțe erau cu neputință transporturile cu boii.

Cam pe atunci venira în Moldova, nu știm prin ce împrejurări, un număr însemnat de cărauși Franceji, cu niște căruțe speciale și cai mari normanzi, spre a servi la transportul cerealelor, mai ales spre Galați și a altor mărfuri dela Galați în interiorul țării, crezând, se vede, că prin asemenea mijloace de locomoțiune vor ușura transporturile și se vor procopsi și ei cu un câștig mai însemnat.

Încercarea lor însă n'a reușit, căci drumurile fiind în stare destul de rea pe alocuri, mulți își prăpădiră caii prin hârtoape și bulhace, și bieții imigranți fură nevoiți în scurtă vreme să părăsască țara noastră, bine înțeles nu cu puțin zdruncin și pagube.

După unele note scoase din condicile vameșilor, dintre anii 1840-1843, se vede o mică statistică asupra schimbului de mărfuri, ce s'a urmat între Moldova și alte țări străine, din care se poate oarecum stabili importul pe un an, cam în următoarele cifre:

Produse manufacturate:

Dela Lipsca în valoare de lei	16.500.000
" Viena " " " "	4.875.000
" Brașov " " " "	3.930.000
Din Rusia " " " "	1.000.000
" Orient " " " "	18.416.674
Import la iarmaroace și prin desagari (buccengii)	750.000
Total:	45.321.674 lei.

În anul 1840 importul se vede împărțit în chipul următor:

Pe la granițele Mihăileni, Mamornița și Nimisniceni, intră mărfuri:

Din Viena pentru valoarea de lei	14.400.000
" Franța, manufacturi, " " "	900.000
" Viena " " " "	3 600.000
" Brașov " " " "	3.600.000

Din Muntenia pentru valoarea de lei	360.000
" Rusia	1.080.000
Pe la Galați mărfuri Englezești	5.400.000
" " " produse din Orient	8.700.000
" " " vinături străine	360.000
Cărți pe la toate granițele	72.000
Prin iarmaroace și colportaj (buccengii)	750.000
	<u>Lei 39.222.000</u>

**Amănuntele obiectelor de import și export în 1840,
prin portul Galații.**

Ca să avem o idee despre ce anume produse se importau și se exportau prin portul unic ce mai rămăsese Moldovei, Galații, vom reproduce aici două tablouri ce le găsim tot în opul de care ne-am servit, al lui Nicolai Sutu, unde se pot vedea tot felul de obiecte ce se introduceau în Moldova, în acea epocă și în ce anumite cantități erau ele cerute.

Obiecte importate	Valoarea în lei	Obiecte importate	Valoarea în lei
Manufacturi Englezești	2.812.500	Coajă de portocale	2.625
" Turcești	1.575.000	Spirit	15.300
Bumbac	75.150	Halva	2.705
" tors Englezesc	1.687.500	Scrimbițe	90.675
" " Turcesc	270.000	Orez	46.500
Zahar	3.039.375	Tutun	152.100
Cafe	476.100	Tabac	2.250
Piper	251.850	Tămâe	8.325
Rom	120.750	Mirodenii	9.375
Costor	33.000	Icre	233.550
" în table	191.625	Pește sarat	18.525
Fier	666.400	Pește zvântat	750
Cuie	41.250	Cracatiță	1.125
Plumb	30.000	Brânză	4.800
Haliciuri	2.250	Posmagi	2.625
Aramă	9.000	Fede	3.000
Indigo	15.000	Țigări (de foi)	1.125
Cerusa	4.575	Mobile	11.625
Smoală și rășină	50.400	Scaune	15.625
Mangal	164.100	Oglinzi	1.875
Frânghii	42.000	Farfurii	15.075
Piatră acră	8.100	Lulele	2.250
Pucioasă	375	Cridă	3.000
Sopon	136.675	Bacan	3.000
Vinuri	105.600	Cerneală	375
Untdelemn	1.093.650	Oțet	150
Masline	347.625	Mături	375
Smochine și strafide	740.500	Zimbile	1.800
Alămâi și portocale	284.800	Chiupuri	825
Migdale	7.200	Blănării	4.500
Castane	22.5000	Cremene	1.950
Alune	21.670	Sare (?)	7.500
Nohot	10.800		
		Total	15.009.600

Exportul făcut în acelaș an, 1840, prin portul Galați, se arată în chipul următor :

Obiecte exportate.				Lei.
Grâu și păpușoi	kile	20.000	.	36.320.084
Câneapă	"	7	.	900
În	"	770	.	160.425
Fasole	"	484	.	30.500
Tort de in	ocă	27.650	.	57.750
Lână	"	228.000	.	798.000
Cervici	"	44.586	.	133.758
Tutun	"	40.910	.	77.677
Piei de epure	bucăți	12.000	.	30.000
" " bou	"	3.780	.	140.750
Unt	ocă	13.060	.	50.625
Brânză	"	167.775	.	207.150
Vin	vedre	74.530	.	617.675
Nuci	ocă	32.035	.	15.225
Prune	"	142.976	.	65.400
Sare	"	8.000.000	.	1.800.000
Scânduri	bucăți	65.155	.	81.450
Catarge	"	42.500	.	796.875
Dulapi	"	61.480	.	117.500
Zahar	oca	90	.	500
Cafe,	saci	1.920	.	2.780
Posmagi	ocă	176.400	.	132.300
Catran	"	120	.	260
Rogojini	număr	6.100	.	9.150
Spir de rachiu	vedre	715	.	21.450
Străchini	număr	600	.	171
Smoală	ocă	5.900	.	17.700
Pânză	bucăți	1.475	.	88.500
Iască	ocă	260	.	3.800
Miere	"	1.600	.	3.800
Fier	"	3.900	.	5.850
Cârnați	"	1.190	.	1.645
Cai	număr	1.133	.	23.793
Vaci	"	63	.	7.560
Oi	"	56.623	.	849.345
Deosebite lucruri în mici câtimi			.	30.000
Total :				42.543.598

Amănuntele de mai sus ne pot da o idee aproximativă de ce fel de obiecte și mărfuri uzau comercianții și consumatorii în general, pe la jumătatea veacului precedent.

Prețurile curente ale alimentelor și tuturor obiectelor de trebuință casnică, în 1832 și 1853

Am arătat în paginile precedente 69 – 70 cum fură stabilite unele din prețurile curente ale deosebitelor articole de consumație, sau de trebuinți personale ori casnice, în anii 1771 și 1792, sub domnia lui Grigore Ghica-Vodă (decapitatul). Cu trecerea vremii și a diferitelor schimbări ale situației economice a țării, luă o prefacere însemnată valoarea obiectelor de trebuință poporației, cum și aceea a banilor, multămită poate și tendințelor de câștig tot mai mari a negustoriei și mai ales a precupeților, cari treceau marfa dintr-o mână în alta, așa că, fiecare căutând să obție câte un câștig mai însemnat din cumpărare și revindere, consumatorii se trezeau, într'un timp dat, că li se pretinde pentru mărfuri prețuri exagerate cu mult peste valoarea lor relativă.

		Lei par.			Lei par.
Gâsca		1,25— 2	Hârtie poleită pe margini topu		120.—
Rața		1,20 —	Gărâfi negre,	una	1.—
Curcanul		3—4	Clei de potlog	oca	3.—
			Arama sau alama	"	18.—
<i>Legume și poame :</i>					
Fasole	oca	—,14	<i>Băcălii străine :</i>		
Mazere	"	—,16	Kiper	oca	6.20
Lințe	"	—,30	Orez	"	2.—
Bob uscat	"	—,20	Fede	"	3.—
1 curechi murat		—, 8	Grisa	"	3.—
100 " verde		4. —	Zahar canari	"	7.—
Morcovi	oca	—,10	" mai prost	"	5.20
Hrean	"	2.—	Cafe	"	12.—
Ceapă uscată		—,16	Untdelemn	"	6.—
Usturoi	suta căp.	2.20	Tămăie	"	10.—
Sfecla	" "	1.—	Tutun bun tăet sau foi		16.—
Chipăruși	"	—,10	Zamă de alămăie	oca	2,20
<i>Vinuri și rachiuri :</i>					
Spirt		44.—	Icri negre	"	12.—
Vadra rachiu de fructe		44.—	" roșii	"	3.26
" " " perje		6.—	Masline	"	3.—
" " " tescovină		40.—	Bumbacul netors	"	7.—
" " " drojdie		40.—	" tors	"	40.—
Vin de al țarei de cel mai bun vadra		10.—	Un top hârtie de scris		30.—
Vin de mijloc vadra		8.—	" " " vânăță		28.—
" mai prost	"	6.—	" " " de băcălie		8.—
Rachiu de pâne	"	44.—	Pucioasa	oca	3.—
Bere	"	8.—	Silitra	"	12.—
Oțet	"	10.—	Bubușlii	"	16.—
<i>Alte lucruri :</i>					
Lipitori vii una		1.—	Șofran	dramul	2.20
Oca smoală de afumat		2.—	Alămăie	una	— 12
			Sopon turcesc	oca	5.2
			Burete	"	50.—
			Kalacan	"	2.20
			Țiperig	"	16.—
			Untdenaft	"	8.—

Din cele ce se vede în lista de față, ocârmuirea căuta a fixa prețuri potrivite nu numai pentru alimente, dar și pentru *băuturi*, pentru *lipitori*... cari erau pe acea vreme ca medicament foarte întrebuințat de toată lumea, și pentru diferite alte obiecte chimice, ori de întrebuințare la diferite meserii etc. Aceasta în vedere de a înlătura specula pe cât cu putință, la orice obiecte.

Cu câțiva ani mai târziu întâlnim tot într'o publicație oficială, o altă listă de prețuri-curente, acele pe anul 1853, pentru un număr mai restrâns de obiecte, dar în care se poate observa iarăși o sporire simțitoare în costul celor mai multe lucruri de prima necesitate pentru public în genere. Această listă conține prețuri comparative pentru toate ținuturile Moldovei; vom reproduce însă numai pe acele privitoare pe șese din ele: Iașii, Botoșenii, Neamțul, Putna, Covurlui și Tutova, întru-cât între aceste localități prețurile se deosebesc mai mult între ele, după cum putem observa mai ales diferența dintre piața Iașilor și cea a Galaților, unde grâul se plătește cu un plus de 33 lei la chilă, popușoiul cu 48 lei, făina de popușoi cu 16 lei la 100 ocă, carnea de vacă cu un plus de 86 parale la ocă, și așa mai departe.

Prețurile curente pe luna lui Iunie, 1853:

NUMIREA PRODUCTELOR ȘI A LUCRURILOR	Ținutul Iași		Ținutul Botoșenii		Ținutul Neamțu		Ținutul Putna		Ținutul Covurlui		Ținutul Tutova	
	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.	Lei	P.
Grâul kila	74	—	60	—	85	—	120	—	107	—	80	—
Popușoi în grăunțe „	30	—	40	—	40	—	50	—	78	—	56	—
Orzul „	65	—	36	—	40	—	30	—	40	—	30	—
Ovăzul „	65	—	36	—	34	—	24	—	—	—	—	—
Sacara „	40	—	40	—	60	—	32	—	50	—	42	—
Făina de popușoi 100 oca	20	—	18	—	25	—	21	—	36	—	26	—
Carne de vacă „	—36	—	—32	—	—38	—	1 10	—	1 22	—	1	—
Pastramă „	2	—	4	—	3 20	—	2	—	2 20	—	3	—
Slănină „	2 20	—	2 20	—	2 20	—	—	—	6	—	4	—
Boul întreg unul	600	—	500	—	370	—	360	—	550	—	500	—
Vaca „	300	—	300	—	240	—	240	—	370	—	222	—
Vițelul „	150	—	100	—	—	—	70	—	—	—	80	—
Calul „	700	—	1500	—	500	—	800	—	2000	—	740	—
Porcul „	80	—	40	—	—	—	—	—	50	—	—	—
Oaea „	24	—	30	—	36	—	—	—	—	—	20	—
Berbecul „	16	—	20	—	24	—	—	—	—	—	25	—
Găina „	2	—	2 20	—	1 30	—	2 20	—	4 20	—	3	—
Gâsca „	5	—	3 20	—	5	—	4	—	7	—	5 20	—
Curcanul „	12	—	12	—	10	—	10	—	20	—	10	—
Pielea de oae neagră și albă	7	—	5	—	3	—	—	—	8	—	9	—
Pielea de vacă	50	—	60	—	60	—	60	—	—	—	60	—
„ „ porc	10	—	7 20	—	7	—	—	—	30	—	—	—
„ „ epure	—20	—	2 20	—	—	—	—	—	1 10	—	—20	—
„ „ vulpe	40	—	—	—	28	—	—	—	18	—	—	—
„ „ lup	30	—	—	—	—	—	—	—	20	—	—	—
Miere scursă oca	2 20	—	4	—	3 10	—	2 30	—	5	—	3 20	—
Lumânări de său „	4 20	—	4	—	4	—	4	—	5 6	—	4 20	—
Sare de kuhne „	—16	—	—24	—	—16	—	—12	—	—20	—	—15	—
Lână de oae „	2 10	—	4	—	3	—	5	—	4	—	3 20	—
Păcură „	3	—	1 32	—	2 20	—	2 20	—	4 20	—	3 20	—
Sucman „	32	—	30	—	30	—	24	—	30	—	28	—
Bernevici „	12	—	10	—	14	—	8	—	15	—	12	—
Fierul de plug „	30	—	3 20	—	35	—	55	—	—	—	36	—
Ziua de salahorit „	2 20	—	3	—	2 20	—	3	—	5 20	—	5	—
Ziua căratului unui car de lemne, cu 4 boi, cale de 6 ceasuri	12	—	—	—	12	—	—	—	—	—	14	—

Toate aceste prețuri erau aduse la cunoștința publică în acel timp atât prin afișe scrise ori tipărite, și puse pe la piețe și pe la toate răspintiile stradelor, cât și prin batere de darabană, când toți cei

ce nu știau ceti, — și erau cei mai mulți de aceștia pe atunci, — se opreau din drumul lor, sau eșiau din case pentru a asculta noile dispoziții ale ocârmuirii.

Până pe la începutul veacului acestuia, după cum se mai păstrau amintiri de părinții sau bunicii noștri, se aplica încă, deși în rare cazuri de recidivă, de organele Agiei locale, pedeapsa ținuturii cu *urechea la stâlp*, a negustorilor din târg și piețe, cari nu se conformau prețurilor fixate de ocârmuire, dar mai ales la casapii și pitarii cari nu vindeau drept la cumpănă, pedeapsă introdusă încă de pe vremea lui Alex. Mavrocordat-Vodă, pe la anul 1782. Cel greșit, scrie istoricul M. Drăghici, era alăturat de un stâlp, în mijlocul pieței publice, și un slujbaş îi aplica un cui prin ureche, care se bătea în stâlp, ținând astfel pe negustor și ținându-l o zi întreagă așa fără să se poată mișca de acolo, sau lasa în jos; așa că mulți din cei pedepsiți astfel rămăneau din această pricină zăluși sau smintiți pe toată viața.

Cum au început modele și galanteriile în Iași, prin anii 1840—50.

Schimbarea „antereului” pe „frac” și a „ișlicului” pe „gibus”. Ce cuprindeau magaziile Iașului ?

Intr'un stil ironic și ceva cam de reclamă, *Albina Românească* din 3 Februar 1846 publică un articol, în care se descriau mărfurile ce se introduceau în comerțul ieșan, în prima jumătate a veacului precedent, cum și gusturile sau apucăturile unora din bogatașii leșeni, cari voiau să se emancipeze de vechiul *ișlic*, sau de greoiul *antereu*, spre a-și impodobi capul și spinarea cu pălării nalte franțuzești, așa zise *gibus*, sau cu *fracuri* strânse pe talie.

Rândurile din zisa foaie, cu titlul de *Magaziile Iașului*, prezentând oarecare interes de arheologie a modelor la noi, le reproducem :

Veacul merge sporind. Era o vreme când în magaziile Iașilor nu găseai decât *citarele și papuci galbeni*. Unde mânuși glacés, ciubote de *glanț*, *bretele de cauciuc* ? Aceste pentru Moldoveni erau o poveste de domeniul basmelor. Însă împărăția papucilor și a cităriilor au trecut și ne temem că în curând și *ișlicul*, această regină a căciulelor va peri, dacă vre-un filantrop nu-l va pastra — bine învălit în tutun ca să nu-l mănânce molii, — în vr'un cabinet de antichități. Astăzi *capelul gibus* s'a întronat pe capul nostru și strimțul *frac* a luat locul largului *antereu*.

Ne-am civilizat în port, ne vom civiliza încet, încet și almintrelea. Mulți încă strigă asupra luxului : „Luxul ne prăpădește, luxul are să ne stângă” !.—D-ta Domnule, care porți încă barbă și *ceacșiri*, strigi asupra luxului, fără să știi ce este luxul ! Oare urmat-ai vr'un curs de Economie-politică ? Oare știi că luxul este sufletul unui stat ? Ș'apoi ce strigi atâta ? Luxul este și scump și efin. Voești să-ți mobilezi salonul cu eleganță și fără multă cheltuială ? Intră în magazia D-lui *Ghiță Căliman*, peste drum de *frații Boguș*. Aici vei găsi tot felul de *pandule, lampe, etajere, jirandole, oglinzi, ecranuri* și acele o mie și una de nimicuri ce sunt neapareate ; alege pe cele mai frumoase, mai originale, și te vei mira de moderatul lor preț. Voești să dai un prânz ? Tot aici vei găsi feluri de brânzuri marinate, *saleami de Bolonia, macaroane de Neapole, pate și posmagi de Strasburg*, feluri de fructe zăhărite, care te vor face să-ți lingi buzele când le vei mânca, feluri de vinațe care te vor face să-ți sugi limba când le vei bea. Dar ce-mi trebuie toate aceste nimicuri frumoase ? Odăile îmi sunt calde, eara și răcoare vara. Am paturi cu mindire de lână pe care pot șede. La masă am cârnați buni, vin de Odobesti și pastramă de vacă. De unde, vii Domnule ? Negreșit că din vre-o insulă a Oceanului Pacific ? Robinson Crusoe a trăit nu știu câți ani în ostrovul său. El încă mânca și bea, avea mobile și haine fabricate de dânsul. Ai paturi și mindire în salonul D-tale, și socoți că mă vei ademeni să viu ca să te văd. Dar cum o să mă pun pe ele, fără să mi să rupă toate șireturile și bumbii

ce mă încheie ? fără să-mi plesnească supielele de la pantaloni !. Cum o să pun în contact nobilul meu *bonjur*, lucrat cu atâta măiestrie de *Orji*, cu patul Dumitale făcut de min-dirigiul arman ! Mă poștești la masă, dar nu știi că după supă trebuie să-mi dai *Maderă*, pe urmă *Bordo*, apoi *vin de Rin*, și cu ce o să-ți urez soția credincioasă, copiii cei frumoși ? carii—zice căcoana — că îți samănă așa de bine, dacă nu'mi vei da *Șampanie* ?

Ce-ți vorbesc de aceste ? D-ta ești un om literat ; iubești să te adâncești în noianul gândirilor filosofice ; îți plac cetirile ce aduc vaporeasele romane a scriitorilor moderni ? Hrana spirituală te mulțamește mai mult decât cea trupească, și zeu, ai dreptate. Viața se alcătuește mai mult sau mai puțin din închipuiri și din ambiții. Dacă e așa, treci la Librăria Națională a. D. Gh. Kaliman et Comp. și vei găsi pe lângă cărțile românești, tipărite în principate, o bogată colecție de cele mai frumoase romănuri, istorii, călătorii, pe care le poți ceti cu o nimică — cu patru galbeni pe an. Auzi, Domnule ! cu patru galbeni, cu patru ticăloși galbeni te poți face dobă de carte. Unde ai afla Dasca-lul care să te învețe cu prețul acesta ? Aici vei găsi în fine cele mai nouă cărți franceze ilustrate, și nu vei crede când vei auzi cât de eftin le poți cumpăra.

Regule obștești : în ziua de astăzi un om ce se respectează, un om de societate, un om de gust, într'un cuvânt un om ca oamenii, trebuie :

- a) Să fie abonat la un cabinet de lectură ;
- b) Să bea șampanie ;
- c) Să fie încușmat, încălțat și înmănușat după jurnal ;
- d) Să poarte baston rococo și pumnar cercăzesc.
- e) Să scrie cu condeie de oțel și să-și pecetluiască biletele cu buline cu devize.
- f) Să joace șah și să danțeze polca.
- g) Să aibă pe masa din cabinetul său cel puțin o duzină de albumuri caricaturale și de cărți ilustrate.

Aceste toate se găsesc la D. G. Kaliman și la librăria Vis-a-Vis.

Cetitorii noștri cred că nu-și vor mai închipui, după rândurile de mai sus, că bunicii noștri nu se deprinsese cu reclama prin gazete, încă de pe la 1846 !

Principalli negustori ieșeni, cari erau în acelaș timp și alegători la Adunarea ad-hoc a Moldovei (1857).

Cu începerea celei de a doua jumătăți a veacului al XIX-lea, când pornirile politice din țară prinsese învăpăere la ideia înfăptuirii unirii celor două țări Românești, ce trăise răslețe și adesea chiar în dușmănie orbească până atunci, comerțul moldovenesc și mai ales cel ieșan, își luă și el un avânt neobicinuit, așa că cei mai mulți din negustorimea băștinașă se amestecară cu celelalte clase ale societății, și începură și ei a lupta pentru realizarea celui mai mareț ideal ce-l poate avea vre-un neam din lume: unirea tuturor fraților de sânge și de origine într'un singur stat.

Buletinul sedințelor Adunării ad-hoc a Moldovei în chiar N-rul 1 al seu, apărut în 1 Octombrie 1857, în vederea procedărei la realizarea marelui act sus-pomenit, pe lângă *instrucțiunile* ce publică relativ la efectuarea *noilor alegeri pentru Adunarea Deputaților*, ce urma să proclame Unirea și să aleagă pe noul Domnitor al Principatelor-Unite, mai conține și o listă de Alegători ce au luat parte la alegerile din August și Septembrie precedent, listă în care printre celelalte clase ce cuprind *Clerul*, *Proprietarii mari*, *Proprietarii mici*, (ca alegători de al doilea grad), *Locuitorii săteni* (ca alegători de al treilea grad) și *Orășenii proprietari de case*, se găsesc trecuți și *Negustorii*, împreună cu reprezentanții corporațiilor diferite din capitala Moldovei.

Negustorii de care vorbim sunt următorii : 1) Anastase Gheorghiu

Ciulei, 2) Panaite Ioan Spițeriu, 3) Ioan Carp, 4) Ioan Iordachi Sprinceană, 5) Toma Buză, 6) Costachi Popovici, 7) Dimitrie Mane, 8) Ion sin Ștefan Irim, 9) Gavril Dimitrie Baldovici, 10) Ioan Popovici, 11) Ioan Bonea, 12) Ioan Casiean, 13) Anania Popovici (brânzariu), 14) Gheorghe Spiru, 15) Neculai Motohoi, 16) Nastase Talmaciu, 17) Procop Nichifor, 18) Dimitrie Dumbravă, 19) Dimitrie Popescu, 20) Tanasă Enescu, 21) Ioan Morariu, 22) Alecu Dimitriu Zurba, 23) Neculai Gheorghiu, 24) Ștefan Tuduriu, 25) Anton Neculau, 26) Toader Profiriu, 27) Gheorghe Grigoriu, 28) Vasile Beșleagă, 29) Vasilie Kirika, 30) Toader a Rotăriței, 31) Ioan Pânzariu, 32) Dimitrie Teodor, 33) Costachi Petrovici, 34) Filip Vasiliu Pădurariu, 35) Ilie Horodincă, 36) Iancu Costinescu, 37) Costache Popovici, 38) Neculai Sandu, 39) Gheorghe Vasiliu, 40) Pavăl Lupașcu, 41) Petrachi Keneke, 42) Ioan Keneke, 43) Alecu Negruți, 44) Ioan Munteanu, 45) Filip Sârbu, 46) Ioan Ivanovici, 47) Ilie Zaharia, 48) Ioan Grigoriu, 49) Andrei Zaharia, 50) Gheorghe Vasiliu, 51) Ioan Marcan, 52) Vasile Zaharia, 53) Tanasă Ioan, 54) Sandulachi Scortescu, 58) Vasile Botoșăneanu, 59) Tanasă Munteanu, 60) Tanasă Mihail, 61) Neculai Ivanov, 62) Alecu Stanciu, 63) Anton Ivanov, 64) Gheorghe Ștefăniu, 65) Costachi Anastasiu, 66) Ștefan Dascălu, 67) Panaite Ilie, 68) Gheorghe Ioan, 69) Ioan sin Toader Ocneanu, 70) Niță sin Ioan Vechiul, 71) Dimitrie Sârbu, 72) Ioan Ștefăniu, 73) Neculai Armașu, 74) Ursachi Gavrilu, 75) Ioan Andronic, 76) Gheorghe Dimitriu, 77) Stan sin Petru, 78) Ioan Voinescu, 79) Costachi sin Iordachi, 80) Costachi Frunză, 81) Grigore Haigara, 82) Gheorghe Roma, 83) Ștefan Ioan, 84) Hristea Dumitriu, 85) Panaite Boian, 86) Ivanciu Neculai, 87) Andrei Brahariu, 88) Dimitrie Sprinceană, 89) Neculai Leonti, 90) Neculai Stat, 91) Ioan Hușeanu, 92) Grigore Lefter, 93) Alecu Grigoriu, 94) Alexandru Grigoriu, 95) Vasili Leonti, 96) Dimitrie Balan, 97) Ionică Neculau, 98) Dimitrie Mihail, 99) Costachi Stroici, 100) Neculai Petrea, 101) Ioan Timuș, 102) Dimitrie Marcov, 103) Ieremia Bacal-Bașa, 104) Iordachi Calciu, 105) Toader Verdeș, 106) Grigore Hristodor, 107) Vasilie Gheorghiu, 108) Sava Corniță, 109) Neculai Știubeiu, 110) Toader Ioniță, 111) Vasile Barbu, 112) Gheorghe Barbu, 113) Ilie Scobai, 114) Nastasă Anghel, 115) Ioan Lazăr, 116) Toader Caretașu, 117) Gheorghe Damir, 118) Vasile Deliu, 119) Matei Leonti, 120) Ioan Mihail, 121) Mihalaki Luponu, 122) Ioan Brătuleanu, 123) Grigorie Ioan, 124) Costachi Sandu, 125) Toader Vasiliu, 126) Vasile Manoli, 127) Ioan Zaporojanu, 128) Dimitrie Tudosă, 129) Dimitrie Teodor, 130) Dănilă Isac, 131) Ioan Titu, 132) Dimitrie Dobre, 133) Petrachi Sârbu, 134) Costachi Kirica, 135) Tanasă Munteanu, 136, Anania Koste și 137) Gheorghe Diță.

Din însirarea acestor *negustori alegători* se poate vedea numărul important, pentru acea epocă, a băștinașilor ce se ocupau cu comerțul local, în calitate de stăpâni bine-înțeleși. Că erau tot pe atunci încă și mulți străini, de aceasta nu poate fi nici o îndoială, după cum s'a văzut în unele tabele comparative ce le-am inserat în paginile precedente.

În intervalul unei generații numai ce a trecut dela data când s'a publicat lista alegătorilor-comercianți de mai sus, mai toate numele ce se menționează în ea, au dispărut cu totul din negoțul local, iar cei mai

mulți din descendenții lor, ce se mai cunosc încă și astăzi în orașul nostru, se găsesc acum ocupându-se cu alte îndeletniciri, dar mai ales cu acele de funcționari.

Manifestația negustorilor Ieșeni cu prilejul alegerii ca Domn a lui Alexandru Ioan I. Cuza.

Când pronia cerească face să se realizeze visul de veacuri al Românilor din Principate prin alegerea ca Domn a lui Alexandru Ioan I. Cuza, printre cei dintâi ce s'au manifestat bucuria sinceră și entuziasmul pentru acest fapt patriotic, fură și negustorii Ieșeni, cari făcură să se tipărească și împrăștie imediat în tot orașul următorul act:

*Urarea Domnului Alexandru Ioan I,
făcută Mercuri în 7 Ianuarie 1859, de Negustorimea și Tinerimea din capitala Moldovei*

Trei zile iată de-a rândul și manifestațiile nu se sfârșesc! Și ce înșamnă mulțimea asta de lume și strigările aceste entusiaste? Ele sunt simfămintul unanim, care transportă țara în zilele de bucurie, în zilele de mărire ale unui popor, zicem, căci în mij-

Medaliile ce s'au împărțit celor ce au luat parte la cea dintâi Expoziție agricolă și de economie casnică, ce s'a organizat în capitala Moldovei, lângă Biserica Frumoasa, din Iași, în anul 1865.

locul nostru se află și nobilul, și țăranul, și cetățeanul, ca unii ce cu toți sântem eșiți din sinul familiei Române: singurul nostru titlu de nobilitate!

Măria Ta este față la această bucurie unanimă, ceriul ni este martur și va spune lumii, că Moldova este recunoscătoare Marilor Puteri ce i-au întins mâna și i-au redat vechile ei drepturi, îmbrăcând-o în vestmântul autonomiei sale. Țara te urează Doamne! și în Tine își pune toate speranțele prosperității sale!

Măria Ta aude cântându-se tot hora Unirei! Măria Ta vede încingându-se această horă, vede cum mâinile cu căldură se strâng împreună, cum danțul se începe și cum inimile tuturor strigă: Să trăiască Domnul!

Nu este sărbătoare pentru Român în care să nu se joace hora. Această horă însă, este o scumpă moștenire strămoșească, ea este simbolul vieții noastre naționale, căci ea închipuiește *unirea*; să fim dară uniți, ca Domnul să fie una cu țara; și țara una cu Domnul.

Să trăiești Măria Ta! Să trăiască Unirea!

De astă dată negustorimea moldovenească lua parte, poate pentru întâia dată, la manifestațiile vieții politice cele mai vrednice ale țării sale.

Expoziția agricolă, industrială și de economie casnică a Moldovei, din Iași, în 1865.

Vom încheia expunerea cronologică a faptelor de negoț ale Principatului Moldovei, prin a relata în câteva linii manifestarea cea mai de samă și în aceeași vreme cea din urmă, a eforturilor locuitorilor acestui Principat, de a eși din amorțeala, ca să nu zicem paralizia, în care colbul trecutului învăluisese ca într'un vârtej neguros orice străduință și orice bună intenție pentru ridicarea morală și materială a neamului nostru.

Dacă, prin faptul unirii Principatelor Române, interesele politice și materiale s'au confundat dela un moment dat în o singură opintire și lucrare și că de atunci statistica ambelor țări n'a mai avut de făcut vre-o deosebire de fapte sau produse anuale în fiecare fost Principat din cele două, totuși individualitatea țării Moldovei a fost încă un scurt timp păstrată, întrucât un număr însemnat de Moldoveni au căutat prin îndemnuri și silințe proprii, să facă a spori cât mai curând și avuția și renumele regiunii cărei aparțineau până atunci.

Așa, în cursul anului 1865, prin inițiativa mai multor Ieșeni de inimă și hotărâți a lucra pentru propășirea patriei, și cu concursul oficial al guvernului lui Cuza-Vodă, se înființă o *Expoziție agricolă, industrială și de economie casnică*, cea dintâi și cea mai de samă ce a fost până mai în anii din urmă în Moldova.

În ce chip s'a înființat și cum s'a înfăptuit această Expoziție a întregii populații ce a căutat s'o creeze și s'o cerceteze, se poate afla dintr'o dare de samă, destul de amănunțită, ce s'a publicat atunci, prin îngrijirea lui *Ioan Ionescu dela Brad*, unul din cei dintâi profesori de agricultură ce a avut Moldova în epoca renașterii sale și din care redăm aici o parte din informațiile cuprinse :

O aruncătură de ochiu asupra expozițiunii naționale dela Frumoasa.

Grădina și casele monastirei Frumoasa s'au afectat Esposițiunii naționale din Iași.

Grădina Frumoasei este situată în șesul format de valea Bah'uiului, unită cu cea a Nicolinei. Ea se rădică și pe dealul, pe care e zidită biserica, până la casa monastirei, formând patru regiuni, dintre care una în șes, și celelalte trei în trei terație săpate în coasta dealului. De pe aceste terație, în a cărora fație se află limba de deal pe care este așternut Iașul, se vede tot orașul cu casele și bisericile sale, acoperite cu tinichea albă, și de un prea frumos efect de optică.

În toată lungimea grădinei pe șes, și care este de 160 de metri, s'au durat, pe lângă zăplazul de îngrădătură, șurile de vite, anume : acele pentru boi și porci în partea stângă, acele pentru cai și oi în partea dreaptă. Șurile au o lungime de 160 de metri. În mijlocul șurilor s'a făcut intrarea principală în grădina și în edificiul Expozițiunii, unde s'au așezat florile, mașinele, instrumentele agricole, și produsele agricole și industriale.

La această intrare principală s'a improvisat o poartă de scânduri de 9 metri de lăț și de 11 de naltă, în stilul roman, cu două porți mai mici laterale.

Deasupra porței s'a înarborat tricolorele naționale și pe frontispiciul ei s'a pus o tablă cu marca României (stemele Moldovei și a Valahiei unite) și cu inițialile M. Săle Domnului. Marca este desemnată în vechiul stil, purtând coroana maiestasă a lui Ștefan cel Mare. Sub marca țării s'a pus inscripțiunea : *Expozițiunea Națională*.

Sub inscripțiune și deasupra amânduror porțitelor laterale s'a pus două table alegorice : una, în partea dreaptă, reprezentând științele și industria, și alta, în partea stângă reprezentând agricultura. Plugul fără roate, sau rarita, Dombasle, este figura principală din această tablă alegorică ; după dânsul vine stupul cu albine, grâul, porumbul, snopi de grâu, felurite plante, via și uneltele cu care se lucrează pământul.

Intrând pe poarta cea mare a grădinei, vizitatorele privesc înaintea sa o alee aș-

ternută cu năsip galben în lungime de 150 de metri, ce'l duce prin pavilionul florilor și suind terațiile pe nesimțite până la ușa din dos a caselor monastirei, unde sub porticul edificiului s'a aranjat un al doilea pavilion de florile cele mai alese și mai rari, și unde s'a făcut intrarea la expozițiunea de produse agricole și industriale, așezate în rândul dintâi al caselor monastirei.

Tot purcezând de la poarta cea mare pe aleea principală se întinde în dreapta și în stânga o altă alee de 160 de metri care merge dela o margine a grădinei până la cealaltă pe dinaîntea șurilor unde stau vitele. În partea dreaptă la capătul șurei cailor se întind două alee: una care se termină la prisacă (locul unde sunt puși stupii) și alta paralelă cu aceasta duce la paserile ce s'au adus la expozițiune. Paserile, stupii, florile, mașinele agricole sunt puse printre copacii plantați din vechime în această parte a grădinei, care este acoperită și de arbori forestieri și de pomi roditori.

Revenind la aleea principală, care duce dela poarta cea mare a grădinei la porticul din dos al caselor ce se zăresc în vârful dealului, vizitatorele vede de o parte și de alta înșirate din 8 în 8 metri mărcile tuturor județelor României, zugrăvite pe table de fer, ornate cu flamure tricolore și alțate în sulite de 2 metri de lungi. În aceste mărci găsim simbolurile principale, cărora expozițiunile moderne caută a le da un scop util societății. Asemenea observăm și o mare similitudine între mărcile județelor de dincolo și de dincoace de Milcov. În dreapta sunt puse mărcile județelor de dincoace și în stânga a le celor de dincolo, începând cu cele ale județelor de munte și de plaiuri și terminând cu acele de la gura Dunărei și Marea-Neagră.

Urmează apoi o sumă de explicații ale tuturor obiectelor espuse, cum și persoanele ce au conlucrat la îmbogățirea și înpodobirea acelei expoziții.

La această expoziție a luat parte și locuitorii din diferite comuni îndepărtate, atât din Moldova cât și din Muntenia, ca Rucăr, Câmpulung, Romanai, București, etc. S'a expus tot felul de produse ale pământului Moldovei, atât agricole cât și industriale, animale, paseri, grâne, legume, fructe, mașini, obiecte casnice, țesături, plante medicinale și de grădinărie, pietre diferite, sare, păcură, cărbuni și multe feluri de minerale extrase din pământ, cai de lux și de tras, vaci și buhai atât de loc cât și importati din Svițera și Olanda, ceară, miere și știubeie perfecționate, oi, fabricatele Școalei tehnice de mașini din Iași, obiecte arheologice, ape minerale, arme făcute de armurieri din Iași, lucrări tipografice, litografice și fotografice, trăsuri de lux, burangiucuri și mătăsuri preparate și țesute, alte prea frumoase țesături de casă, horbote și scoarțe de lână, în desemnurile cele mai plăcute, postav (șiiac) țesut de maicile de pe la mănăstirile din țară, olării de tot felul, diferite pânzeturi și frânghierii de in și cânepă, blănuri și piei dubite foarte bine, haine și ciubote gata, atât naționale cât și de formă străină, hamuri și șele frumoase, și alte multe obiecte de diferite specii.

Pentru toate aceste lucruri, un Juriu compus din specialiști și gospodari cunoscători, au acordat foarte multe premii în bani, din cari unele până la 20 galbeni cum și Medalii de argint și de bronz, purtând chipul Domnitorului țării Alexandru I. Cuza-Vodă, precum și inscripția Expoziției.

Multă încurajare a produs această expoziție între toți producătorii și cercetătorii ei, așa că agricultura, industria casnică, cum și toate industriile orășanești în genere au profitat mult, făcând să se nască o stimulare generală atât între producători, cât și între negustorii de diferite ramuri.

Correspondența și comunicațiile în țară și cu străinătatea.

Olacii și Calarașii de Tarigrad.

ste neîndoelnic că, dela înființarea statului Moldovei, cu domnii așezate, trebuința de a corespunde cu vecinii și chiar cu popoare mai îndepărtate, se va fi făcut absolut simțită. Numeroase stafete și scrisori oficiale, cunoscute în documentele vechi ale neamului nostru, ne arată că ele au circulat într'un chip oarecare prin mijlocirea unor anumiți trimiși ai Domniei sau Ocărmuirii, pe drumuri lungi, și a trebuit ca ele să fie încredințate la indivizi destoinici, încercați, pentru a le duce cu siguranță la locurile pentru cari erau destinate, în niște vremuri foarte abrașe.

Ca să fi fost pe atunci în slujba aceasta numai trimiși expresi la anumite cazuri, pentru o singură scrisoare, sau o singură nevoie, fie a oficialității, fie a vre unui particular ori negustor, e greu de admis, așa că lucrul acesta trebuie să fi fost organizat pe cât era cu putință, într'un chip continuu și stabil, care să poată aduce servicii reale oricând și oricui ar fi simțit trebuința.

Încă de pe la sfârșitul veacului al patrusprezecelea, în vremea domniei Mușăteștilor, găsim urme de un serviciu instituit de *olaci*, cuvânt ce însemnă acum *curieri poștali*, cărora populația moldovenească era obligată prin anumite hrisoave să procure cai și câte odată chiar căruți, fie gratuit, fie în schimbul unor răsplăți, pe care nu le putem defini.

În vremea lui Ștefan cel Mare, pe la 1470, se vede că acest Domnitor primește scrisori trimise tocmai de la un Șah al Persiei, Uzun Hasan, în interes politic, cu rugămintea ca să împărtășească și mai departe Principilor Creștini din Europa întreagă, victoriile ce numitul Șah le raportase în potruva mai multora din vecinii săi, cu care avusese prilejul a se război în Asia, cerând și sprijinul străinătății, spre a-i putea stăpâni în viitor pe cei învinși.

Ștefan cel Mare întreține o corespondență mai largă cu Dogii Veneției din vremea sa, cărora le trimite diferite obiecte scumpe și le cere în schimb, între altele de sigur, și un Medic-chirurg, spre a-l tămădui de rănilor capătate în războaiele ce avusese, drept care și primește într'un timp dat pe un renumit medic Matteo da Murano, „ciroico famoso per i

suoi tempi“, care rămâne trei ani pe lângă marele nostru Domnitor.

Când Moldova, în vremea domniei lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, fu nevoită să încheie un tratat de capitulație cu Turcia, și mai târziu când acel tratat se reînnoiește sub Vasile Lupu-Vodă, unul din articolele tratatului conține dispoziția că : „Turcii trimeși de Poartă cu scrisori către Domn nu vor fi ertați a trece Dunărea ; ei vor sta pe malul de dincolo al fluviului și se vor trimite de acolo ștafetele lor către Pârcalabul din Galați, care le va înainta la Domnia Moldovei și va preda apoi îndărăt răspunsurile la acele ștafete, la *curierii-alergători* trimiși de Poartă“.

Rezultă de aici că corespondența oficială din Turcia spre Moldova se făcea prin curieri speciali, călări, limitați în atribuțiile lor numai pe teritoriul turcesc, întrucât în Moldova trebuie să fi fost organizat un alt serviciu de transport oficial, pe care mai târziu îl cunoaștem din documente, că avea denumirea de *Călărașii Domnești*, și apoi, că obținând voia de la Turci, ori impunându-li-se îndatorirea de a pași și pe pământul turcesc, când ei se intitulează *Călărași de Țarigrad*.

Birul cailor de olac. Înființarea căruțelor de poștă pentru călători.

În cursul veacurilor ulterioare nu se prea văd dispoziții speciale pentru organizația unor transporturi speciale de scrisori sau obiecte ; și de câte ori se atinge vre-o chestie asemenea, se vorbește mai totdeauna numai despre *cail de olaci*, pe cari târgoveții ori sătenii erau îndatorați să-i dea, sau să-i împrumute, pentru felurite slujbe Domnești sau transportul unor membri ai ocârmuirilor.

Pentru organizarea unor asemenea transporturi, de scrisori, ori de călători, și numai mult mai târziu de unele obiecte mărunte, cei care sufereau mai mult după cât se vede, erau țărani, cărora li se luau, ca un fel de rechiziție, sub nume de *dare de olaci*, un număr de cai din cei ce se găseau la ei mai apți pentru fugă și transport de greutate. Se lua de asemenea și boi pentru *podvezi* (cărăușie grea), cum și pentru caratul butoaelor cu vin, ori alte provizii trebuitoare pentru uzul curțiilor Domnești.

Rare ori târgurile sau satele erau scutite de a da *cai de olac*, după cum se vede aceasta prin faptul că numai prin hrisoave Domnești, ca cel al lui Moise Movilă-Vodă, din 1633 și încă câteva altele, se scutește din când în când unele localități de asemenea bir.

Pe vremea lui Vasile Lupu-Vodă, se făcea de către olacii ocârmuirii și transporturi de persoane, cu căruțe de poștă, după cum reese din o relație dată în scrierea Diaconului Paul din Aleppo, care a călătorit cu asemenea mijloace în țările Dunărene, între anii 1650-1660.

Înființarea menzilorilor. Fixarea distanțelor și a căpităniilor de poștă. Poșta rusască și austriacă. Orta-ceaușii.

Pe la 1739, pe vremea Domnitorului Grigore Ghica I, se văd existând *menziliuri*, sau oficii poștale, organizate cu *Căpitani* (șefi) speciali la fiecare loc de oprire, care se desemnă mai târziu cu denumirea de *poște* ; căruți cu cel puțin 4 cai, conacuri cu grajduri și aprovizionări de nutreț special, surugii și vezetei, cai de călărie etc.

Domnitorul Constantin Mavrocordat, hotărî în anii 1741-44 să înființeze un aşazământ poştal mai statornic, tot sub numele de *menziluri*, cu funcţionari anumiţi, cari să fie răspunzători de orice fel de transporturi ce li se încredinţau, scutind pe locuitori de havalele ce li se luau până atunci şi regulând ca niminea să nu întrebuinţeze fără plată căruţele şi caii menzilorilor.

Prin anul 1776 ocârmuirea cheltuia pe an, pentru serviciul menzilorilor, suma de 49.856 lei, în afară de contribuţiile ce le dădeau în natură diferiţi locuitori ai satelor sau târgurilor.

Mai târziu în 1783, găsim circulând în Moldova şi o *poştă Rusască* cu anumite taxe, care lua pentru transportul unei scrisori, de fiecare 4 dramuri, dela Iaşi la Bucureşti, câte 4 parale, iar pentru alte localităţi, din Turcia şi Rusia, se lua până la 49 de parale pentru fiecare 4 dramuri greutate a plicului; cum şi o *poştă Austriacă*, care transporta scrisorile pentru ţările din Europa centrală, cu un tarif special şi prin oameni anume, supuşi Austriaci. Pe de altă parte însă şi Turcii aveau *Orta. ciauşii* lor, un fel de curieri oficiali, cari circulau dela Țarigrad până la Hotin chiar, care era stăpânit de Turci. Aceşti orta-ciauşi dealminterea mergeau cu mare pază militară, având în misiunea lor şi datoria de a transporta dela Iaşi la Stambul tributul anual ce Moldova trebuia să-l plătească Porţei Otomane.

Pe la 1787 găsim că se fac câte trei curse poştale regulate pe săptămână între Iaşi, Suceava, Cernăuţi şi Lemberg, de către poştă Austriacă, care se vede a fi fost creată şi condusă în Moldova prin mijlocirea Agenţilor consulari şi comerciali ai Austriei, încă cu mult mai înainte şi cari aveau îndatorirea de a primi şi expedia *sacii* cu orice corespondenţă.

Când soseau scrisorile în Iaşi, Agenţii numiţi le distribuiau prin oameni nămiţi de dâşii. De obicei poştă se trimitea cu câte un om calare, care aducea în acelaş timp din străinătate şi gazete, de două ori pe săptămână, mai ales pentru Domnitor şi curtenii săi.

Dintr'un raport al unui Consul Austriac, vedem că cheltuiala poştei acesteia se ridică la 36 galbeni austriaci pe an de poştalion, dar în schimb aducea un venit de 5—6000 florini pe an.

În anul 1796 Consulul austriac Timoni raportează guvernului său că Consulul Rus din Iaşi, Severin, a instalat la Galaţi un *Comisar special* pentru apararea intereselor negustorilor Ruşi, şi că a întocmit tot atunci şi un *serviciu poştal* regulat, care să facă cursele între Galaţi şi Iaşi. Acel comisar a fost recunoscut apoi în chip oficial de ocârmuirea din Iaşi.

Asupra organizărei serviciului de transport al scrisorilor, persoanelor şi unor anumite obiecte, pe la începutul veacului precedent, găsim oarecare explicaţii în scrierea englezului Tomas Thornton, de care am mai vorbit îndărăt şi care ne spune că: Principii Moldovei sunt obligaţi să întreţină un stabiliment numeros de cai de poştă, pentru înlesnirea comunicaţiei Ofiţerilor şi curierilor Porţei Otomane; că în ambele principate staţiile de poştă sunt de obicei îndepărtate unele de altele de patru leghe, şi că modul de a călători cu poştă este într'o căruţă uşoară, trăsă de 4 cai. Această obicinuinţă făcea ca transportul să se efectueze răpede, dar era ceva foarte obositor şi neplăcut, pentru că călătorul era totdeauna acoperit de colb şi glod; iar trăsurile de poştă, slab construite

și încheiate numai cu pene de lemn, se sfărmau în fiecare clipă, sau se răsturnau cu totul.

Cheltuelile de călătorie nu erau decât de zece aspri pe cal și pe leghe, sau doi franci cincizeci centime pe poșta de 12 mile.

Când timpul era rău, se înhămau la căruțele de poștă până la 13 cai, „pe când pe drumurile din străinătate asemenea transport s'ar putea face numai cu 2 cai“.

Curierii domnești ce erau trimiși la Constantinopol, fură numiți *calarași*, ceilalți, întrebuițați numai în țară, se numeau *lipcani*.

Tot relativ la modul cum se făcea pe atunci serviciul poștal în ambele Principate, vedem că casele de oprire ale poștei erau distanțate, cum am spus, una de altă cam la 4 leghe, o leghe fiind egală aproape cu 5 kil. Aceste distanțe luă denumirea de poște, în semn de măsură de distanțe, cuvânt care a rămas la noi până în zilele noastre, ceea ce în străinătate, de la care s'a împrumutat acest cuvânt, nu există de cât pentru denumirea serviciului în genere.

La fiecare poștă se afla câte un funcționar, cu locuința fixă acolo, numit *Căpitan de poștă*, mai având și anumiți subalterni pentru serviciile ce trebuia să le facă, cum și caii și trăsurile trebuincioase și ateliere de reparat în cazuri de stricăciuni pe drum, etc.

Călătoria gratuită a slujbașilor țării și a trimișilor străini. Cheltuiala menzilorilor în veacul XVIII-lea. Drumuri și poduri.

Dintr-o scrisoare a unui fost Consul austriac Reicevich, se vede că unui slujbaș Moldoveni mai de rang, când călătoreau cu poșta, nu plăteau nimica, ba, dacă li se năzărea ceva neplăcut, băteau pe Căpitani de poștă și pe surugii, silindu-i să mâne caii în goana cea mai mare. Când călătorea câte un personaj străin mai înalt, venit în vre-o misiune sau numai cu trecerea prin Moldova, Ocârmuirea se credea obligată să-i puie la dispoziție cel puțin o trăsură bună și mai multe căruțe obicnuite de poștă pentru slugile sau tovarășii și calabalăcul lor. Fiecare slugă a călătorului lua câte o căruță pentru sine și câte una pentru valiza sau șaua lui, așa că, într'un asemenea prilej, se întrebuița până la 70—80 cai.

Cheltuelile cărmuirii Moldovei, în anul 1783, pentru poște, numite oficial tot numai cu termenul „menzili“, se cifrau tot astfel:

Călărașilor de Tarigrad	3.850 lei.
Lipcanilor, ce mergeau și în țări megieșe	12.400 „
Lipcanilor din țară	7.600 „
Caii de poștă și surugii	20.000 „
Călărași extraordinari mergând în interese deosebite	
la Constantinopol	12.750 „
Lipcani extraordinari pentru țări mărginașe.	4.300 „

În ce privește drumurile din Moldova întreagă, trebuie să spunem că ele, în cea mai mare parte erau așa cum le croia natura, sau orice locuitor al țării, ce voia să se transporte de la o localitate la altă. Podurile doar se făceau, fie prin cislă (înțelegere și contribuție) vreunei sat sau târg, care simțea nevoia de comunicare cu alte asemenea localități, sau că, pentru a se trece un râu, sau un pîrau, se căutau va-

durile cele mai puțin adânci, încunjurându-se în acest scop de multe ori chiar câteva poște, -- iar în cazuri de neputință de a se trece cu caii și căruțele prin vaduri, se întocmeau, tot prin cisle, *poduri umblătoare* de lemn sau *dubasuri*, pe care se urcau oameni, animale și căruțe și treceau pe celălalt mal, în schimbul unor plăți sau taxe statornicite.

Nici urmă de șosele pietruite nu se vedea mai nicăeri. Pe drumurile ce străbăteau Moldova dela un cap la altul, de pildă dinspre Cetatea-Albă sau Galați spre Iași, sau Cernăuți, ori Hotin, foarte puține poduri de piatră fură construite în unele epoci, încă de pe vremea lui Ștefan cel Mare, sau a altor Domnitori, dar aceasta nu atât în interesul călătorilor sau negustorilor ce aveau de transportat marfă sau produse, ci mai ales în interes strategic, când era vorba de apărarea țării de dușmani.

Se pare că abia pe la sfârșitul veacului al XVIII-lea, Domnii respectivi începură a se gândi mai serios la regularea în mod mai practic a drumurilor mari ale țării și la facerea mai multor poduri, cari se dădură în *otcup* (antrepriză) celor cari le construiau sau altora, pentru a-și scoate cheltuelile de construcție ale lor sau ale statului.

Instituirea unui Nazîr al menzilorilor. Curse postale spre Rusia, Turcia și Muntenia.

Pe la începutul anului 1814 prin hrisovul lui Alexandru Calimah-Vodă, din 1 Ianuar, se institue mai întâi un *Nazîr al menzilorilor*, post ce nu fusese creat până atunci, echivalând cu *Directoratul General al poștelor* de astăzi, în care post se numește pe biv-vel Postelnicul Mihalachi Mavrogheeni și se regulează apoi întregul serviciu al transporturilor prin menziliuri și mijloacele de cari urmează să dispuiască atât slujbașii cât și publicul în genere, pentru întrebuințarea acestui serviciu.

Acelaș Calimah mai regulează, în 10 Noembrie 1814, ca venitul ce se lua mai înainte de către Pârcălăbia de Galați, dela *Vătăjia de harabagii*, ce transporta marfa din țară la Galați și vice-versa, să se iee dela Pârcălăbie și să se dea ca ajutor la *Casa Doftorilor din Iași*, ce era mai demult înființată, pentru ajutorul bolnavilor saraci din capitala Moldovei.

După o publicație făcută în Iași, în 1814, găsim următoarea orînduirea a mersului poștei locale, atât spre București, cât și spre Rusia și Turcia.

LA ROSIA :

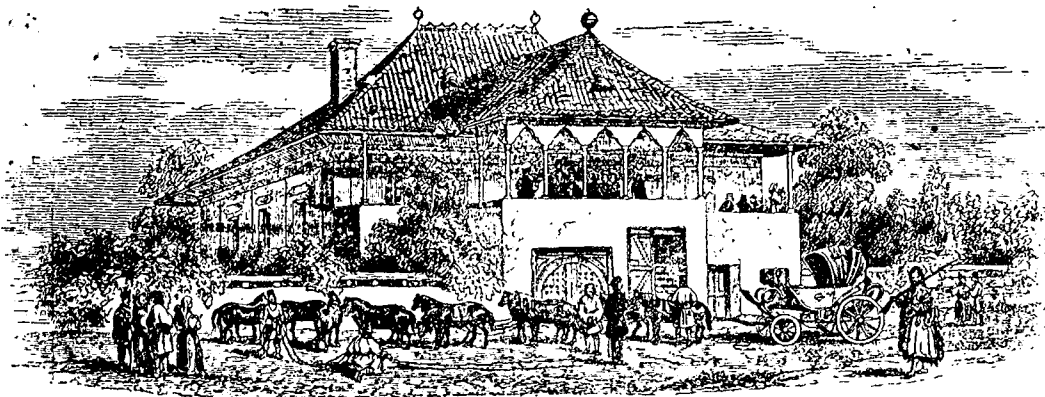
- La 2 zile ale luni
- La 12 zile, împreună cu scrisorile Tarigradului.
- La 20 zile, împreună cu scrisorile Tarigradului.
- La 27 zile, adică de 4 ori pe lună.

LA BUCUREȘTI:

- La 3 zile ale luni, împreună și la Tarigrad.
 - La 9 zile ale luni numai la București.
 - La 17 zile la București și la Tarigrad.
 - La 25, numai la București. Adică de patru ori pe lună.
- Toți cei ce au a trimite amaneturi la Rusia sau la Tarigrad, trebui să le ducă cu... zile mai înainte de purcederea poștei, căci în ziua poștei nu se primesc.
- La Viena și în toată țara nemțască, se primesc scrisorile Luni și Vineri de dimineața până la toacă.

**Casa poștei din Iași. Hătmănia menzilorilor.
Poștele sub ocupația rusă și apoi sub Mihail Gr. Sturza-Vodă.**

Casa principală a poștei din Iași, prin anii 1810-14, a fost așezată pe locul unde acum e grădina publică numită *Copou*. Era, după cum scrie Gh. Asaچی, o casă cu două rînduri, încunjurată cu un cerdac și

Casa Hătmăniei Menzilorilor sau Poștelor, ce a fost pe locul grădinei publice Copou, din Iași.

grile, sau ostrețe, susținut de mai mulți stâlpi de lemn, ce avea oarecare asemănare cu pavilioanele, puse pe șarampoi pe malurile râurilor Nil sau Ganges, spre a nu fi înecate de revărsările apelor. Credem că gravura ce o reproducem mai sus, reprezintă casa poștei de care e vorba, deși cu o mică diferență de desen.

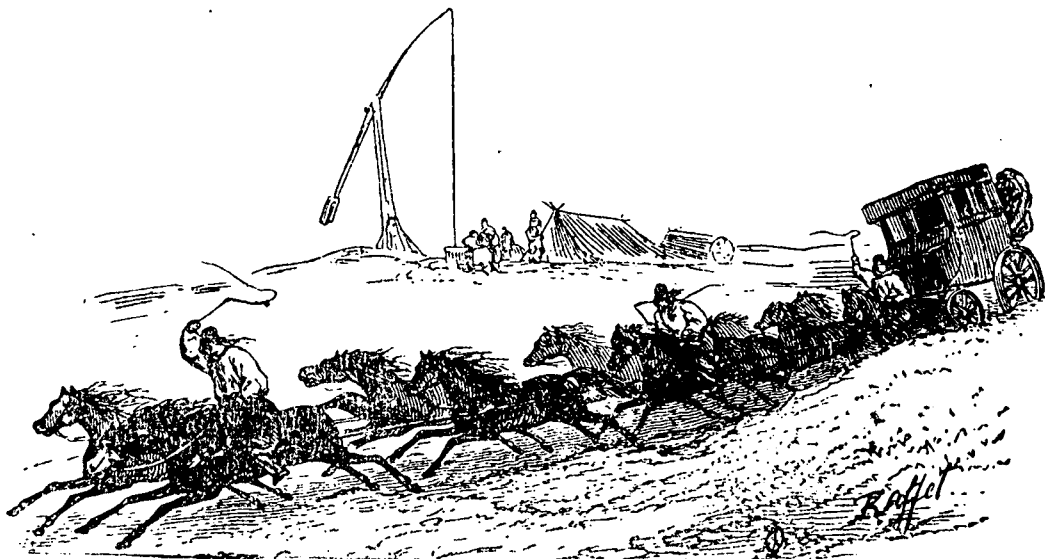

Plecarea unei căruțe de poștă, poreclită de popor și «Căruță de șurgun», din Iași, spre interiorul țării.

Când Municipalitatea ieșană cumpără locul pe care era construită casa sus zisă, spre a face acolo *grădina publică* a orașului, pe care o vedem și azi în ființă, casa principală a poștei se mută în alt imobil

din strada Sărăriei, și apoi, după un număr de ani, ea fu adusă și instalată într'o mare casă boerească, situată în dosul Mitropoliei.

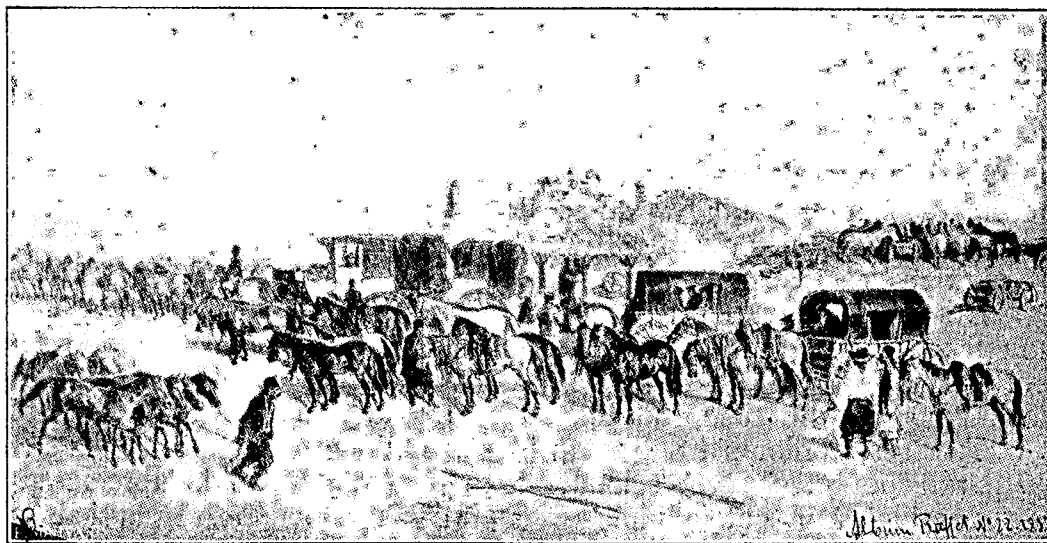
Pe ziua de 1 Ianuar 1818, Scarlat Alexandru Calimah-Vodă găsește de cuviință a înălța rangul Nazîrului de menziluri, numind în a-

O diligență poștală în goana cailor, pe șleaurile din țară.

cest post, în acelaș timp, pe biv-vel Vornicul Vasile Roset, ca titlul pompos de „Hatman al menzilorilor“.

Mai târziu, în 1820-21, și mai cu samă în vremea izbucnirii revoluției Eteriștilor și a intrării în Moldova a diferitelor oștiri Rusești

O căpitănie de poștă, la o stație de pe drumul mare, cu cai pregătiți pentru schimburile trebuitoare în cursul mersului.

și Turcești ce-i urmă, serviciul menzilorilor se desorganizează aproape cu totul, pentru un timp, mai ales după mai multe peripecii, administrare

în regie sau otcupuri, ce se dase la diferiți boieri, cari nu puteau eși la bun capăt din împrejurările fortuite ce le-am citat mai sus. Abia pe la sfârșitul anului 1826 vedem numindu-se, sub cârmuirea lui Ion Sandu Sturza-Vodă, un nou titular al Hătmăniei menzilorilor, în persoana boierului Gheorghe Buhuș, care este în același timp mai mult un antreprenor decât un funcționar superior propriu-zis, după cum se vede din contractul ce numitul încheie cu Ocârmuirea de atunci, prin care se stipulează chipul cum trebuia să aibă loc acest serviciu public de comunicație, așa de trebuitor locuitorilor țării noastre întregi.

Acest contract, cu data de 1 Noembrie 1826, prevăzând că serviciul poștal al Moldovei trebuia să aibă la dispoziție nu mai puțin de 1600 cai, pentru diferitele stații din întreaga țară, conține, în 20 de articole, obligațiile și dările la cari este impus Hatmanul-Antreprenor al Menzilorilor și se poate vedea în întregime în *Uricariul*, Anul XXII, pag. 346 și urm.

Prin dispozițiile luate în contractul citat se da o organizare nouă serviciului poștal al Moldovei și se luau pentru întâiaș dată dispoziții mai precise pentru asigurarea corespondenței, atât publice cât și private, a tuturor locuitorilor.

Nu trecu mult însă și Rușii ocupând țara noastră, prin faptul că intrase în război cu Turcia, mai toate serviciile publice locale se dezorganizează din nou, printre cari bine-înțeles și acel al poștelor. Așa dela 1829 și până la 1831, când se puse în aplicare Regulamentul Organic, după care urmă și numirea noului Domnitor, Mihail Gr. Sturza, zisul serviciu poștal se făcu prin mijlocirea și sub comanda armatei Rusești, care ocupase și conducea toate trebile ambelor Principate Dunărene. Nu-i vorba, într-o cât privește unele servicii administrative ale Moldovei, ele primeau o organizație nouă și poate ceva mai bună decât cum se aflase în trecut. Administrația Generalului Kissileff aduse multe îndreptări și complectă unele lipsuri simțitoare în conducerea afacerilor publice ale Moldovei; între aceste fu negreșit și serviciul poștelor. Cu puțin timp înainte ca administrația rusască să părăsească principatul nostru, se dădu prin licitație serviciul poștal al țării, pe termen de trei ani, începând dela 1831, unui boer, grec de origină, *Nicolai Privileghie*, cu obligația de a se conforma unor anumite condiții prevăzute în contractul său, în care i se impunea, între altele, să aibă în serviciu cel puțin 1000 cai de poștă pentru întreaga țară.

După expirarea primului termen de antrepriză, tot Privileghie luă din nou pe sâma să acest serviciu, la 1 Ianuar 1834, pentru un period de alți trei ani, adică până la 1837, pentru care trebuia să primească o sumă de 442.000 lei din casa statului, dar rădicând numărul cailor la 1310.

Taxa călătorilor s'a statuat prin acest din urma contract să fie de 20 parale pe cal și ceas, celelalte taxe însă rămânând la aprecierea antreprenorului. Din notele rămase de atunci se constată că serviciul poștal între capitalele celor două Principate Române, Iași și București, se făcea într'un timp *nu mai mult de 36 de ceasuri (!)*

Și dela 1837 contractul lui Privileghie se mai prelungi pe alți trei ani, adică până la 1840, tot în aceleași condiții de remunerare cași cele prevăzute în contractul precedent.

În Ianuar 1840 antrepriza poștelor din Moldova trece, tot pentru

trei ani, asupra *Logofătului Teodor Sturza*, cu plata de 226 lei, pe an de fiecare cal ce trebuia să fie în slujba sa, în număr total de 1310,—ceiace însemna o subvenție anuală de 296.590 lei 60 parale, pentru transportul ce era obligat a-l face unor slujbași ai statului, cărora nu trebuia să le ceară plata drumului.

Urmă apoi și alte antreprize, la cari taxa pe cal de poștă se coborî la 205 lei.

Un călător francez, Billecoq, trecând pe atunci prin Moldova, scrie că surugii ce i-a întâlnit aici conducând poșta, sunt neîntrecuți în meseria lor, căci prin vorbele și conducerea căilor lor înveselesc pe toată lumea, așa că nici nu'ți mai dai samă de lungimea și greutatea drumurilor. În ce privește însă înjurăturile la adresa căilor, ele întrec orice închipuire omenească.

Mihail Sturza-Vodă dispuse să se facă cea dintâi șosea pietruită dealungul Moldovei, începând din Mihăileni, pe unde intrau cei ce veneau din Bucovina, și trecând prin Dorohoi, Botoșani, Iași, Vaslui, Bârlad, Tecuci și până la Galați; după care urmă un alt drum mare pietruit, mergând dela Fălțiceni, prin Roman și Bacău, la Galați. Pe aceste drumuri poșta începu a se purta cu mult mai repede și mai exact, după orariile ce se stabileau de ocârmuirea centrală.

În 1847 s'a reîntocmit o administrație specială în Iași, sub denumire de Casa Menzilorilor, care stabili următorul program al curselor din Moldova:

Poștele pentru toate polițiile ținutale se pornesc din Iași de două ori pe săptămână: Luni și Joi, la 8 ciasuri sara.

Tot în acele zile se pornesc din toate polițiile ținutale la Iași, unde sosesc, Miercurea și Sâmbăta.

Delijansul se pornește din Iași la Botoșani de două ori pe săptămână, Marța și Vinerea dimineață la 7 ciasuri. Tot în acele zile porcede de acolo delijansul la Iași; pasagerul la locul 1, plătește 16 lei și la al II-lea 13 lei, putând lua cu sine bagaj 12 ocă, peste astă cătime plătește 30 parale de ocă. Bani poștei, a persoanelor și a bagajului se numără în cursul visteriei.

POSTA ROSIANĂ:

Din Rosia: Marța și Vinerea după amiază la 3 ciasuri.

La Rosia: Duminică și Joi până la amiază zi.

Din București: Joi la amiază zi.

Dela Constantinopol: de două ori pe luntă. La Constantinopol asemenea.

POSTA AUSTRIANĂ:

Sosește: Duminică și Miercurea dimineață la 7-8 ciasuri.

Porcede: Luni și Vinerea după amiază la 2-4 ciasuri.

În cursul anilor 1849—56, sub domnia lui Grigore Alex. Ghica, poștele se dădură iar de mai multe ori în antrepriză și se înființă în acelaș timp și un serviciu deosebit de mai multe diligențe-cupele, cele mai multe aduse din străinătate, cu care se transportau și scrisorile și persoanele ce aveau interese de a călători, iar în 1858 și 1859 se introduse în serviciul poștal timbrele de francare a scrisorilor, pe diferite valori, dela 5 la 108 parale, timbre care apoi deveniră așa de rare, încât filateliștii de astăzi plătesc cu miile de franci unele exemplare de cari au nevoie pentru colecțiile lor.

În 1860, un an după îndeplinirea unirei Principatelor Române, poș-

Cele dintăi mărci poștale emise în Moldova, în anii 1858 și 1859.

tele și diligențele din Moldova mai circulau în chipul următor, după amănuntele ce găsim într'un afipt contimporan :

Biurourile direcției poștale sunt deschise în toate zilele (afară de Duminică), la oarele mai jos însemnate :

1) De la 9 de dimineață și până la 2 după amiază se primesc scrisori, se abonează pasageri, la delijanșe, și se slobod blanchete de cai de poștă.

2) De la 5 oare după amiază până la 6 se slobod numai bilețuri la delijanșe, blanchete de cai de poștă și se primesc delijanșele ce sosesc, iar scrisori particulare, gropuri și pachete nu vor fi primițe.

3) Pornirea delijanselor este fixată la 9 oare dimineața și anume :

Galați : Luni, Mercuri și Vineri, prin Bârlad, ajungând sara la 4 oare după amiază.

Focșani : Marți, Joi și Sâmbătă prin Bacău, ajungând la 12 ore.

Mihaileni : De 2 ori pe săptămână, adică Marți și Vineri, ajungând la 6 oare dimineață a doua zi.

POȘTA ROSIEANA din Iași. — I. Primirea Corespondenței :

a) La Rosia : Luni și Vineri, dela 3 până la 12 ore dimineața.

b) La București : Vinerea dela 8 până la 12 ore dimineața și

c) La Constantinopol : La 2 săptămâni odată, Vinerea, dela 8 oare până la 12 dimineață, începând dela 1-iu Ghenari 1860.

II. Sosirea Poștelor.

a) De la Rosia : Mercuri și Sâmbătă dimineață.

b) Dela București : Luni dimineața și

c) Dela Constantinopol : Luni dimineața, la două săptămâni odată, începând la 1-iu Ghenari 1860.

Guvernul lui Alexandru I. Cuza-Vodă luă apoi măsuri, din cei dintăi ani dela unire, pentru perfecționarea cât mai răpede a întregului serviciu poștal, aducându-se câțiva funcționari instructori din străinătate, diferite formulare și aparate pentru regularea serviciilor, cum și făcându-se cu multă sirguintă împietruirea și rectificarea, ori nivelarea drumurilor publice, pe cari urma să se poarte serviciul poștal.

Cea mai veche pecete a menzilorilor, servind în acelaș timp și ca timbru poștal, doveditor de achitarea taxelor pe scrisori.

Vămile Moldovei.

**Chipul cum se percepeau taxele sau veniturile țării
prin slujba vămilor.**

in cele mai vechi vremi cunoscute în țara Moldovei s'au încasat de stăpânirile respective biruri diferite, sub denumirea de *Vamă Domnească*, după cum am mai arătat în paginile precedente; mai toate hrisoavele Domnești, tratatele de negoț, privilegiile acordate unor nații megieșe, ori târguri sau persoane diferite, fixau în linii generale sumele ce urmau să se perceapă pe mărfuri de orice soi, ce intrau, eșiau, sau numai circulau în interiorul țării. Chiar și produsele ce se vindeau pe loc, fără transportări mai departe, în dugheni, pe drumuri sau în piețe, erau deasemenea supuse la taxe anumite, tot sub denumire de vamă Domnească și până la o epocă nu prea depărtată mai întreg venitul acestor vămi intra drept în punga Domnitorului, formând astfel un soi de *listă civilă* a casei Domnitoare. Abia mai târziu s'au fixat unele cifre adiționale, un fel de zecimi ce se adăugau la taxele obicinuite, cari se distribuiau la plata serviciilor diferiților slujbași ai Domniei, sub denumire de pocloane, începând dela cel mai înalt, până la simpli cântaragii.

Câtă vreme vămile se vor fi căutat în regie de către funcționari speciali, rânduiți de Domnie și până când, nu știm; știm numai că *Vistierul* era în acelaș timp și *Vameș-Mare*, și el era responsabil de bunul mers al unei asemenea slujbe, cum și de siguranța încasării veniturii acestuia.

Am văzut în convențiile încheiate de Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, o bună parte a taxelor ce erau percepute în Moldova pe diferite mărfuri, arătate în acele convenții, taxe cari, pentru cele mai multe obiecte se rădicau la 3° din valoarea mărfurilor.

Dacă în veacurile precedente sumele ce se percepeau astfel dela neguțitori pentru orice fel de lucruri, erau până la oarecare punct cuviincioase, în veacul al 18-lea, după venirea Fanarioților la domnie, taxele acestea se suiră din ce în ce tot mai mult, spre a putea satisface poftelile de îmbogățire răpede ale celor, în mâna cărora Poarta Otomană dădea șoarta, țărilor Românești.

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea s'a înființat în capitala Moldovei o *caivasara* (vamă centrală), în care se aduceau cea mai mare

parte din mărfurile ce intrau în țară, spre a se taxa aici, după o revizuire cu amănuntul, așa ca să nu scape nimic care să nu fie impus cât mai simțitor în avantajul Domniei.

S'a făcut atunci o legislație specială, numită *Testamentul Vămei*, după care urma să se execute plățile, cum și un tablou amănunt de fiecare obiect ce trebuia taxat cu preț anumit. În acest tabloul găsim nu mai puțin de vreo 350 obiecte deosebite, supuse taxelor vamale. Se pare că atât testamentul de care vorbim, cât și tabloul ce-i fu anexat, se datorește fostului Domnitor Grigore Matei Ghica, care a domnit în cursul anilor 1726 - 33, și încă în alte două epoci ulterioare, întrucât tot el a introdus așa vămi și în Muntenia, unde fu deasemenea Domn un număr de ani.

Pentru a avea o idee mai precisă de mărfurile ce intrau în Moldova pe acea vreme, cât și de taxele la care ele erau supuse, vom reproduce aici, din zisul testament, seria de articole, — după cum le găsim înserate în *Arhiva Românească* a lui M. Kogălniceanu, astfel:

Vama cea mare precum s'au așezat să se ea (1726 — 1733).

(Socoteala în lei, bani și potronici vechi).

Aba albă, de 14 bucăți 1 leu vechiu.
Aba roșie, de 7 bucăți 1 leu.
Alăgea de Misir, de bucăți 1 leu.
Alăgea de Halep, bucata 55 bani.
Alăgea șam, bucata 50 bani.
Alămăi, din zece una la vamă.
Alune, cântarul 50 bani.
Anison, cântarul 10 bani.
Arniciroș și vânăț din Halep, oca 27 bani,
ear, de Tarigrad 22 bani.
Arce zugrăvite, unul 30 bani.
Arce nelucrate, de 2, 16 pol bani.
Aramă lucrată, de 14 oca 1 leu.
Astariu, de 14 bucăți 1 leu.
Atlaz, de 14 coți 1 leu.
Albii, covăți, scafe, căușe, de car 1 leu.
Anterlicuri, de 14 oca 1 leu.
Anterlicuri bune, de unul 90 bani.
Argint, oca 5 lei.
Bacan, de 14 oca 1 leu.
Bileală, de 14 oca 1 leu.
Bogasia de ialbichir albe, 7 parcele 1 leu.
Bogasia, bune ori proaste, 14 parcele 1 leu.
Bob, fasole, cântarul 50 bani.
Boi de negoț, de unul un leu.
Boi de giug, unul 88 bani.
Brăe de păr mari, 14 1 leu.
Brăe de păr mici, 28 1 leu.
Brăe de Rumeli de bumbac, 4 la o parce,
14 parcele 1 leu.
Brăe halalci buclir, unul 11 bani.
Brăe de mătășă mari, unul 44 bani.
Brăe de mătășă mici, unul 32 bani.
Brăe mari de Bagdat, o parce 88 b
Bumbi de ibrișim, oca 220 bani.
Bumbac alb, tors, oca 10 bani.

Burci, de 7: 1 leu
Burungiuc, bucata de 50 coți 87 bani.
Bute cu vin care trece în țara Căzănească
2 lei și câte 10 lei de bou sau cal.
Bute de vin din Turcia și Muntenia care
vin aice, una 2 lei.
Blane de oae, de 14 părechi 1 leu.
Blane de cekal, 7 părechi 1 leu.
Blane de epure, 14 blane la leu.
Blane de sobol, una 17 lei 15 bani, de
pântece de sobol tij, de alemii asemenea.
Blane de căne, de una 220 bani.
Brăe de dimie, de o parce 22 bani.
Blane patce vulpe de Rumeli de 7: 1 leu
Bobou, bucata 50 bani.
Brăe de mucadir, de unul 22 bani.
Brăe de Adaliea, de 14: 1 leu.
Băibărace nouă, de 7 1 leu.
Brânză, cântarul 50 bani.
Bogasia lîrburi, 7 parcele 2 lei vechi.
Bulgari, de 7: 1 leu vechi.
Blane de vulpe pântece, 1 leu 4 potronici.
Balăcdiș, oca 50 bani.
Brehu, bucata 95 bani.
Brăe de bumbac în țipar, 7 la 1 leu.
Blane patce de sobol, părechea 4 lei.
Băltage, 2 la parce, și câte 10 bani.
Blane spinare de vulpe, 1 leu 4 potronici.
Blane patce de vulpe, 44 bani.
Blane gugini, părechea 44 bani.
Bițe, cinci la o parce, 10 bani.
Vaci, de una 44 bani.
Vulpi de țară, de 14 vulpi 1 leu.
Vulpi de Mosc, de 7: un leu.
Vergi sau ciubuce, carul 1 leu.
Găitan sau ibrișim, oca 220 bani.

Guși de vulpi de Mosc, de 7 părechi 1 l.
 Ghibrele, de 10 testele 9 pol bani.
 Ghiugine tanele, de 3 : 1 ban.
 Ghiuden, din 10 ocă, una la vamă.
 Dafin sâmburi, cântarul 44 bani.
 Darai turcească, cotul 5 bani.
 Darai leșească, de 14 coți un leu.
 Dimie, de 14 coți : 1 leu.
 Dimie de bumbac, 14 parcele 1 leu.
 Dinte de fil, oca 44 bani.
 Dârlogi zugrăviți, 7 părechi 1 leu.
 Dârlogi proști, 14 părechi 1 leu.
 Demetun de tiutun, de 14 ocă 1 leu.
 Drobul de sare 2 bani.
 Dohotul de poloboc, 2 pol lei.
 Dușeclăcuri, o parce 9 pol bani.
 Epure de Mosc, de 70 : 1 leu.
 Epure blane de cei mari 7 : 1 leu.
 Epuri, de 100 : 60 bani
 Elăm) cacom, blană 40 bani.
 Jder, blana patce, 100 bani.
 Jder spinare, 230 bani, 2 coade 1 ban.
 Jder țanele cernite, părechea 55 bani.
 Jderi întregi necerniti, de 1 : 10 bani.
 Zamă de alămăe, cântarul 50 bani.
 Zahar, de 14 ocă : 1 leu vechiu.
 Zeboane vechi 2 la parce, 28; 1 leu.
 Zurumbat, de 7 ocă : 1 leu.
 Zirdiceav, de 14 ocă : 1 leu.
 Zof sultan, bucata 95 bani.
 Zof șamlă, bucata 47 pol bani.
 Zof turcesc, bucata 23 pol bani.
 Zof șali, bucata 100 bani.
 Ibrîșim, oca 220 banl.
 Icri negre, cântarul 100 bani.
 Icri roșii, cântarul 50 bani.
 In de Brașov, oca : 2 bani proști.
 In de Misir alb cântarul : 100 bani.
 In de Misir vânăt, cântarul : 50 bani.
 In rusec, cântarul : 44 bani.
 Icri de kefal, oca 9 pol bani.
 Imeni, bucata 44 bani.
 In lipovinesc din țară, de calul sau boul
 ce frage la car, 1 leu.
 Imbir, de 14 ocă : 1 leu.
 Câne de Mosc, de 7 : 1 leu.
 Cacom, sorocul : 50 bani.
 Cacom blane, blana 230 bani.
 Calacan, de 14 ocă : 1 leu
 Casie, de 14 ocă : 1 leu.
 Caculi, oca : 88 bani.
 Capăre, cântarul 50 bani.
 Castane, cântarul 50 bani, sau din 10—1.
 Carabura halepcă, testeaoa 13 bani.
 Carabura sau foțe albe, 2 în teste 5 bani.
 Câmpuhai înovezco, de 14 coți : 1 leu.
 Câmpuhai parangu, de 7 coți : 1 leu.
 Cățife; bucata 220 bani.
 Chihrimbar prost, oca 230 bani.
 Chihrimbar bun, oca 3 lei 7 pot.

Cahve, de 14 oca : 1 leu, ear de butea de
 coase, în car or fi 800 coase : 11 lei 8 pot.
 Cositoriu, pe 14 ocă : 1 leu.
 Chimen, cântarul 100 bani.
 Chinăvar, de 14 ocă : 1 leu.
 Chilimurile turcești, unul 16 bani.
 Covoare, de unul 50 bani.
 Cojoace de oae, 7 : 1 leu, mici 14 : 1 leu.
 Cuțite splinofe, 2 testele : 19 bani.
 Cuțite cu plase de cerb, o teste : 19 bani.
 Cârșină proastă în tipar, 5 bucăți la o
 parce, și parcea : 19 parale vechi.
 Cuțite Danska, părechea 10 bani.
 Cuțitoae, testeaua 18 bani,
 Cuișoare, oca 88 bani.
 Cămeși, de 14 : 1 leu.
 Cărți de joc, testeaua 5 bani.
 Cracatiță, de 14 ocă : 1 leu vechiu.
 Coajă de năramză, cântarul 50 bani.
 Colanuri, roata 10 bani.
 Chiusoleu, de unul 19 bani.
 Corale sau mărgearuri, oca 42 bani.
 Chilimuri Broslavscoi, de unul 10 bani.
 Coade soboli, de 70 : 1 leu.
 Cai turcești, de unul 5 lei vechi.
 Cai de țară, de unul 1 leu vechi.
 Chichidie, una ocă : 9 pol bani.
 Caraboea, 10 ocă : 1 leu nou.
 Cuftele, cântarul 50 bani vechi.
 Chingi de păr, de 2 legături : 9 pol bani.
 Clei de moron, 14 oca : 1 leu.
 Clei de potloage, 14 oca : 1 leu.
 Cojoace negre căzăcești, blana 50 bani.
 Câne de Mosc tanele, 14 părechi : 1 leu.
 Chiperiu, 14 ocă : 1 leu.
 Cozi de soboli, de 70 : 1 leu vechiu.
 Cârșină, 3 bucăți drept o parce : 9 pol bani.
 Chipernițe bune de Brașov, una : 10 bani
 Cutnii alăgele, de una : 50 bani.
 Cheaneală, oca 5 bani.
 Carsac, blana 220 bani.
 Cârșină de cea proastă, mică, 3 buc, 5 b.
 Cuie de șindilă, 3 oca la o parce și de
 14 parcele : 1 leu vechiu.
 Crocuri de vulpe, de una 60 bani.
 Cuțite negre de Beciu : boltul 20 bani.
 Catarguri, de 1 : 60 bani.
 Cașcavali, de car : 5 lei.
 Carsaci, de 7 : 1 leu.
 Chilermene, de 14 ocă : 1 leu.
 Cuțite proaste, 2 testele : 10 bani.
 Lăvdan, bucata 220 bani,
 Lână, de un tai : 1 ban prost.
 Lulele, din zece una, sau de cântar : 44 b.
 Linguri de simcir, de 2 testele una.
 Lăcăți, de pont 10 bani.
 Lască blane, 105 bani
 Lască tanele, sorocul 25 bani.
 Lupi, de 7 : 1 leu.
 Margine de postav, 14 ocă : 1 leu.

Masline, cântarul 50 bani vechi.
 Masă de pânză leșească, mari: 110 bani,
 iar cele mici 55 bani.
 Mătasă, oca 44 bani.
 Mărgele proaste handros, 14 oca: 1 leu.
 Migdale, cântarul 110 bani.
 Miere, poloboc de 10 cântare: 1 leu, iar
 învățându-se Turcii a face poloboace
 mari, să dea câte: 1½ leu.
 Meșine, de 52: 1 leu vechiu.
 Muhair evri, bucata 90 bani.
 Muhair mijlociu, buc. 45 bani, prost 22 b.
 Măframe hărbieresti, 4 în teste 10 bani.
 Moron proaspăt, 1 leu, cu icre: 1 leu
 8 pol. potronici.
 Mosc săpon, oca 5 bani.
 Mătă blane de Mosc, 25 bani.
 Măte tanele, de 70: 1 leu.
 Mascuri, de unul: 20 bani.
 Nardinchiu, cântarul 44 bani.
 Nevre, de 70 oca 1 leu vechiu.
 Nișadâr, cântarul 50 bani.
 Nohot, cântarul 50 bani.
 Novicaton, bucata 1 leu vechiu.
 Nucșoara, oca 95 bani.
 Nemetef, de un nemetef 110 bani.
 Norniță, blana 1 leu 8 pot.
 Nasturi de aramă, de 100: 9 pol bani.
 Nurci tanele 1: 2 bani.
 Oloiu Rodinca, 6 pol lei.
 Oloiu giurățate, polobocul 2 lei.
 Oale, carul cu 2 boi: 1 leu, cu 4 boi:
 2 lei, iar căruța cu 1 cal: 6 pot.
 Oi sau capre, de una 5 bani vechi.
 Orez, cântarul 50 bani.
 Oglindă de chihrimbar, 95 bani, mari 55 b.
 mici 5 la o parce: 10 bani.
 Oțatul, cântarul 50 bani.
 Ogheal, de 1: 1 leu.
 Papuci cu meștii, 10 părechi 1 leu.
 Petele, 2 bucăți: 110 bani.
 Piper, de 14 oca: 1 leu.
 Pei de bou, de 14: 1 leu.
 Pei de cal, de 7: 1 leu.
 Pei de oaie, de 70: 1 leu.
 Pelcele negre din Ungaria 100: 3 lei.
 Pelcele de hagen, de 7: 1 leu.
 Papure cu fir, bucata 95 bani.
 Pelcele de Crâm, de 1: 5 bani.
 Peatră acră, de 14 oca: 1 leu.
 Peatră vânăță, de 3 oca: 1 leu 1 pot.
 Petre de moară, de o păreche: 220 bani.
 Pistoale bune, de o păreche 55 bani.
 Pistoale mai proaste, de o păreche 30 b.
 Puf, de 7 oca: 1 leu vechiu.
 Potcoave de cai, ciubucul de 30: 60 b.
 Plumb, cântarul 50 bani.
 Prav de pușcă, cântarul 220 bani.
 Prunz, teneche, teluri, oca: 10 bani.
 Pruzgiuc, bucata de 50 coți: 95 bani.

Perpetan, bucata: 110 bani.
 Pânză trepezenească, de 50 coți 95 bani.
 Pânză leșească, de 50 coți 44 bani.
 Pânză moschicească, de 30 coți: 50 bani.
 Postav subțire, o pemi: 220 bani.
 Postav tuzunuc, bucata 220 bani.
 Postav novigaton, bucata: 132 bani.
 Postav șiftu, bucata 88 bani.
 Postav ecstra, bucata 1 pol leu.
 Pucioasă, cântarul 50 bani.
 Ploșce, 3 la parce, de 14 parcele 1 leu.
 Păhare de Veneția de secriul mare cu
 1000 pahare: 10 lei; mijlociu 5 lei, mai
 mic 2 pol lei.
 Pește sărat, de car cu 6 boi: 1 pol l., 4
 boi: 1 l., iar cu 2 boi: 6 pot. de intrat;
 iar de ieșit: carul cu 4 boi: 2 lei, cu
 6 boi: 3 lei 4 pot, iar de boii ce ar
 cumpăra de giug la carăle lor: câte 88
 bani de bou. Aceștii sunt Armenii de
 Țara leșească mergând în gios la Du-
 năre, își eu cărțulia dela vameșii de
 Cernăuți pe câți boi au la carăle ce trec
 cu deșert, iar încărcând peștele, ei cum-
 pără boi câți le trebuie, și așa întorcân-
 du-se pe la Cernăuți își dau sama câți
 boi au avut, și câți au cumpărat, plătesc
 vama câte 88 bani.
 Pelcele negre de țară, de 70: 1 leu.
 Pelcele negre de Azac, de una 5 pol bani.
 Pânză trepezenească, bucata 85 bani.
 Pastramă, de 10 oca una la vamă.
 Pelcele de Mosc, de una 19 bani.
 Pelcele de Rumeli, de 70: 1 leu.
 Pânțec de soboli, sorocul 1 leu 8 pot.
 Pei de capră, de 35: 1 leu vechiu.
 Răvent, oca 224 bani.
 Răși, perechea 95 bani.
 Răși, pânțec blană, 7 lei 20 bani.
 Răși de țară, de 7 răși, 1 leu vechiu.
 Rodo-Zahar de 14 oca 1 leu, și alte dul-
 ceți asemenea.
 Rup de alămăe, cântarul 110 bani.
 Râșcovi, cântarul 50 bani.
 Răși blane de patce, 3 lei 7 pot.
 Răzător, 20 la o parce, 14 parcele 1 leu.
 Sare, drobul doi bani proști.
 Sagriu bun, de 14: 1 leu; car prost 5 b.
 Sapon cântarul 50 bani.
 Sandalul, oca 1 pol leu vechiu.
 Săftiene, de 28: 1 leu vechiu.
 Scatulce mai mari, de una 55 bani.
 Săcrie de Brașov, tocul de 5: 110 bani.
 Stecle proaste, carul 5 lei.
 Stecle bune, carul 10 lei.
 Stecle cristal, săcriul mare 14 lei, mici 5 l.
 Sticle de ferestre din 10 una, sau 4: 1 b.
 Sucman, de cot 1 ban prost.
 Silitră, de oca 5 bani.
 Săgeți proaste, testeaua 5 bani.

Săgeți bune, testea 19 bani.
 Stîupici, 14 ocă: 1 leu.
 Scorțșoară, oca 95 bani.
 Scrâmbiți, 1000: 20 bani, sau din
 10 una și sardele din 10 una.
 Strune de aramă, de 14 ocă: 1 l.
 Strune proaste, de teste: 2 b. pr.
 Scumpie, car cu 2 boi 220 bani,
 car cu 4 boi, 440 bani.
 Smochine, cântarul 80 bani.
 Sângepi blane mari 66 bani, mici
 28 bani.
 Sângepi tanele, de 1000: 2 pol lei.
 Soboli, sorocol 10 lei.
 Secoli, de tane: 22 bani.
 Strafide, cântarul 50 bani.
 Scoarțe turcești de una: 16 bani buni.
 Site de Brașov, de 70: 1 leu.
 Sirmă, bucata de 5 dramuri: 50 bani.
 Salce sau saporină: 44 bani.
 Sarică șerbetli de 1, 100 bani.
 Suliman, oca: 44 bani.
 Simenechi, oca: 44 bani.
 Soboli patce, părechea 4 lei.
 Sucmani cusuți, de 14: 1 leu.
 Sandalis ghirai, de 14 ocă: 1 leu.
 Sandala de 14 ocă: 1 leu.
 Sacăz, de ocă: 9 pol bani.
 Sfară, roata 35 bani.
 Tarcinela, cotul 10 bani, sau oca 1½ leu.
 Teletin, părechea 45 bani.
 Tulpan, bucata 90 bani.
 Tiutun furda, oca 5 bani.
 Tiutun muntenesc 35 ocă: 1 l. carul 7 l.
 Tiutun de țară de 70 ocă: 1 leu.
 Traiste de cai, de 14 testele 1 leu.
 Tămăe, cântarul 220 bani.
 Tratava de 4 legături: 10 bani.
 Tiriplic, bucata mare 40 bani, mică 20 b.
 Tiriplic leșesc 15 bucăți un toc, 50 bani.
 Tulpan nermerei, bucata 44 bani.
 Tulee proaste, 14 părechi: 1 leu.
 Tarpuze, 5 la o parce, 9 pol bani.
 Tabalin, cântarul 50 bani.
 Taftuiu de săgeți, de 14: 1 leu.
 Tabac, de 14 ocă: 1 leu vechiu.

Cea mai veche pecete
 cunoscută a Vămei
 Moldovenești.

Tiutun de bocce, de 7 ocă 1 leu.
 Tiutun de miez, de 14 ocă: 1 leu.
 Unt, cântarul 44 bani.
 Untură de pește, cântarul: 44 b.
 Urșinic, bucata 30 bani.
 Urs, pelea 20 bani.
 Unt-de-lemn, cântarul 100 bani.
 Unt-de-naft, de 14 ocă: 1 leu.
 Fede, cântarul 50 bani.
 Filendriș, bucata 220 bani.
 Fote ciurbeș, părechea 72 bani.
 Fote chiurchiu-calem, 200 păr. 77 b.
 Fote celbiș, perechea 30 bani.
 Fote eli-calem, părechea 88 bani.
 Fote crabura 2 testele o parce: 5 bani.
 Firul, 1 font 96 dramuri: 220 bani.
 Fote cu margini roșii, părechea 12 bani.
 Frânghii lungi, de 100 stânjeni: 10 bani.
 Fuzii bune, una: 100 bani, proaste 50 b.
 Fețe de pilotă, bucata: 9 pol bani.
 Ferestri, carul 5 lei sau din zece una.
 Fote zărgele, părechea 20 bani.
 Fote otuzbeș-calm, părechea 60 bani.
 Fildeș, oca 50 bani.
 Frâe ungurești neferecate, 2 la o parce: 9
 pol. bani, iar ferecate unul la o parce.
 Flanela, bucata 50 bani.
 Hârtie bună, tri-capelă, 30 conțuri în bu-
 cată: 44 bani.
 Hârtie leșască, 20 conțuri: 35 bani.
 Horilcă, 10 vedre: 1 leu.
 Haras, bucata: 110 bani.
 Ham, bumbac, oca 5 bani.
 Her, cântarul 59 ocă, 50 bani.
 Handreș, de 14 ocă: 1 leu.
 Halali capicul, bucata 20 bani.
 Hataea, 14 coți: 1 leu.
 Horbote de tiriplic, cotul 1 ban.
 Harea, de 14 coți 1 leu.
 Hir prost, de 14 parcele: 1 leu.
 Her alb table, de 2 ocă: 1 ban.
 Halil, oca 5 bani.
 Hunie, cântarul 50 bani.
 Tiri, din zece unul la vamă.
 Tipirig, oca 9 pol bani.
 Tevit lahor, oca 44 bani, mai prost 22 b.

Pecete ale Casei Poșlinei vitelor ce se exportau peste hotar, din anii 1830—31...

Tinte galbene sau albe, 2 hârtii 9 $\frac{1}{2}$ bani.
 Ceară sleită, cântarul 220 bani.
 Cibote or papuci cu meștii, 14 păr. 1 leu.
 Ciubuce, de carul cu 2 sau 4 boi : 1 leu.
 Cit prost, 14 bucăți : 1 leu.
 Cinghir, de 14 ocă : 1 leu.
 Cedar-viziea, 14 bucăți : 1 leu.
 Ceară tare roșie, ocă : 1 leu 16 bani.
 Ceară tare neagră, ocă : 65 bani.
 Cit de bumbac cu flori, de bucătă : 50 bani.
 Ciopciun, ocă : 1 leu 8 pot.

Ceam sacăz, cântarul 100 bani.
 Cergi bune, de 7 : 1 leu.
 Cergi de cai, de 14 : 1 leu.
 Ciorapi, de 3 testele : 10 bani.
 Sele zugrăvite, de 7 : 1 leu.
 Sele albe, de 14 : 1 leu.
 Șișitori, de 14 ocă : 1 leu.
 Șindilă, carul 1 leu 8 potronici.
 Șeice mari, de una 12 lei.
 Șal, bucata 200 bani.
 Șerbet, de 14 ocă : 1 leu.
 Șeice, de una : 6 lei.

Cât va fi durat acest tarif, sau ce schimbări i se va fi adus în cursul vremilor, după stabilirea lui, nu se știe.

Pe la începutul veacului al XIX-lea găsim că vămile se dau formal în antrepriză, ținându-se în acest scop mezat (licitație), pentru a se încredința acelor ce vor da mai mare preț pe ele.

Cea dintâi strigare la mezat, numită la *kokii vechi*, o întâlnim în anul 1826, și rezultatul ei e consemnat într'un lung hrisov domnesc, ce se află publicat în *Uricariul*, anul XXII, și prin care, după ce se înșiră toate *ponturile* (caetul de sarcini și îndatoririle, cât și tariful întreg vamal), ce urma să se păzească și să se perceapă de întreprinzător, se arată, că cel ce a oferit mai mult pentru o atare *slujbă*, a fost *cinstitul și credinciosul boer Dimitrie Ghica*, ce era în acelaș timp și Vel-Visternic al Domniei. Antrepriza se dădu numai pentru un an, rămânând bine înțeles ca la sfârșitul acestuia să se procedă la un nou mezat de dare în întreprindere, iar suma la care se rădicase asemenea venit, fu de 205.050 lei pe anul întreg, plus însă *avaeturile*, adică bacșișurile sau recompensele obicinuite ce fu îndatorat antreprenorul să le deie la diferiți slujbași ai țării, după o anumită listă, ce se vede în cuprinsul hrisovului citat, cum și un însemnat ajutor la *Casa milelor*, care exista din vremi mai vechi, și din care se împărțăsea mai întotdeauna, numai rudele scăpătate ale boerimei cârmuitoare, sau unii din vechii boeri sărăciți prin diferite întâmplări.

Casa principală a vamei, *carvasaraua*, era pe atunci stabilită în Târgul-de-jos al Capitalei, localitate cuprinsă actualminte între stradele Rosetti și Sft. Lazăr, după care ea se mută pe la jumătatea veacului în alte case, din ulița Podului-Vechiu, astăzi strada Costachi Negri.

Unirea vâmlor Moldovei cu ale Munteniei, pentru fixarea de tarife comune de export.

În anul 1847, lumea politică din ambele Principate Românești ferbea, deși cam înădușit, ideia unirei și lucra din toate puterile spre o apropiere absolută, cu toate că din toate părțile bunii noștri vecini, mai ales Rușii și Austriacii, făceau tot ce le sta prin putință spre a împiedeca sau zădărnici acest fapt, ce era să le aducă o stânjenire serioasă intereselor lor de acaparare a țărilor noastre.

Ca atare, și ca un mijloc de mai serioasă apropiere, mai mulți dia reprezentanții cârmuirilor Moldovei și Munteniei, căutau să surpe una câte una, piedicile cele mai aparente din relațiile politice și economice

ale lor. Unul din cei dintâi pași serioși și oficiali făcuți între ambele Principate spre o apropiere sau contopire a intereselor lor politice, fu negreșit, după oarecari tratative, încheierea unei convenții vamale, prin care se regula perceperea la fel a taxelor vamale de exportatie, atât din Moldova cât și din Muntenia. Această convenție s'a realizat în anul 1847, când delegații ambelor țări putură stabili o *tariță comună*, pentru evaluarea și taxarea tuturor mărfurilor ce erau să treacă granițele respective, tarifa care s'a aprobat de Domnitori și Adunările parlamentare.

Atunci s'a publicat pentru întâia oară, într'o mare broșură și pentru cunoștința tuturor: *Tarița pentru prețul mărfurilor de exportatie, care este de temei la luarea vamei în ambele Principate*, pe timp de șese ani, începători dela 1 Ghenarie 1848, care cuprindea o serie de table explicative, cu nu mai puțin de 577 articole, ce stabileau prețul de mijloc ce s'au scos din unirea amânduror prețurilor curente ale mărfurilor din Moldova și din Valahia, precum ele se văd însemnate în anumite coloane, pentru fiecare obiect în parte, cu un scăzământ însă de 5%, pentru transport.

Prețurile fură socotite după cursul visteriilor din ambele Principate — care difereau de acele din piețele comerciale respective,—și urmară să slujască pe periodul anilor 1848—1853 inclusiv, socotindu-se dreptul vamal de 3%. Obiectele ce întâmplător nu erau scrise între cele enumerate în aceea tarifa, sosind la graniță, afară de acele ce plăteau dritul de exportare sub numire, în Moldova de *poșlină*, iar în Valahia de *taxie*, ce se percepeau deadreptul de orânduții stăpânilor, sau de antreprenorii respectivi, urmau să plătească vama 3% după prețul cumpărături de pe loc, exportatorii fiind ținuti să dovedească asemenea prețuri prin mărturii înscrise, adevărate de autoritățile din fiecare localitate de unde pornea marfa supusă vamei.

Pentru o mai bună lămurire de chipul în care erau înscrise și taxate mărfurile din aceea epocă, după sus-citata tarifa, aranjată pe alfabet, vom reproduce aici ca exemplu două litere, A și B, cu specificările cuprinse în fiecare coloană

Interiorul unei crâșme moldovenești.

Numirea obiectelor din <i>Tarifa Valahiei</i> , dintre care obiecte cite nu s'au găsit în <i>Tarifa Moldovei</i> s'au înscris dela vale de cele asămă- nate cu ale <i>Moldovei</i>	Numirea obiectelor din <i>Tarifa Moldovei</i> dintre care obiecte cite nu s'au găsit în <i>Tarifa Valahiei</i> s'au înscris de la vale de cele asămă- nate cu ale <i>Valahiei</i>	Chipul vînzării	Obştescul preţ de mij- loc din <i>tarifa</i> <i>Valahiei</i>		Obştescul preţ de mij- loc din <i>tarifa</i> <i>Moldovei</i>		Legiuita vamă	
			Lei	Par.	Lei	Par.	Lei	Par.
A.								
Arpazic	Harpacică	oca	2	12	1	41	—	5
Ardei verde	Kipăruş verde	suta	—	109	—	28	—	2
idem pisat	tij pisat	oca	1	87	2	69	—	7
Alune de ţară	Alune de ţară	—	1	53	1	24	—	4
Aţă albă	Aţă albă bună	—	9	43	11	16	—	36
idem mai proastă	tij mai proastă	—	5	13	9	32	—	25
Aţă neagră	tij neagră	—	4	16	14	14	—	32
idem neagră cu tu- raua	tij cu bucata de 10 ghioluri	—	2	16	1	65	—	6
Arari de păr sau preşuri de căruţă	Țoluri de păr	unul	27	8 $\frac{1}{2}$	23	6	—	90
Abale de ţară cu cot.	Şiac cu cotul	cotu	1	84 $\frac{1}{2}$	3	37	—	9
Arpacaş	Harpacaş	ocaua	1	60	1	51	—	5
Abale de ţară cu bucata		bucat.	17	73	—	—	—	63
Arnici de bumbac (un fel de aţă vâp- sită)		ocaua	23	69	—	—	—	84
Amei	Hemei	—	2	45	—	—	—	84
B.								
Bambe verzi	Bami verzi	suta	—	90	—	75	—	2
idem uscate	tij uscate	ocaua	2	2 $\frac{1}{2}$	4	53	—	16
Bidineli	Badanale	una	5	59	2	88	—	9
Borangic	Burangic	ocaua	101	21	67	67	2	63
Boştină scursă	Boştină	—	1	81 $\frac{1}{2}$	1	40	—	5
Bob uscat	Bob uscat	—	—	57 $\frac{1}{2}$	—	63	—	2
Batoc de moron	Batoc de moron	—	7	112	5	34	—	23
Bureţi uscaţi sau mă- nătarce	Hribi	—	9	60	10	45	—	31
Bun de bou cu o- caua	Bun de bou cu dra- mu lei 4.63	ocaua	952	30	1810	—	28	70
Brânză de burduf	Brânză de oae de burduf	—	2	12	2	2	—	7
idem murată felii	tij de putină	—	—	117	—	118	—	3
Borcani de pământ mari	Chiupuri de lut mari	unul	1	96 $\frac{1}{2}$	1	51 $\frac{1}{2}$	—	5
Bulgur de grîu	Bulgur de grîu	ocaua	—	90	—	89	—	2
Boştină nescursă	Miere de faguri	—	4	64	2	112	—	12
Bob verde	Bob verde	—	—	90	—	80	—	2
Bătuşai de copre	Căpuci de vacă	păreche	1	37 $\frac{1}{2}$	1	117	—	5
Boe roşie adică pământ roş		ocaua	2	45	—	—	—	8
Brie de lână		unul	10	89	—	—	—	38
Brojbe		suta	7	82	—	—	—	27
	Brânză de vacă cu vadra	vadra	—	—	5	119	—	21

Și așa mai departe, prețurile curente ale diferitelor mărfuri cuprinse în ambele tarife, ale Moldovei și Valahiei, nediferând în cele mai multe cazuri decât doar cu câteva parale.

Punerea în aplicare a acestui tarif n'a fost fără oarecari dificultăți, întrucât în cele mai dese cazuri se iveau contestații de o parte sau de alta, mai ales în privința mărfurilor facturate, asupra cărora trebuia să se iee dreptul uniform de 3%, căci, după cum se știe, vămile ambelor Principate pe atunci se dădeau încă în arendă, sau antrepriză, la particulari, chiar și la străini și aceștia căutau întotdeauna să conteste veracitatea prețurilor din facturi, pe deoparte, iar pe de alta negustorii făceau tot ce puteau ca să prezinte prețuri cât se poate mai reduse.

Așa, în *Descrierea stărei Principatelor de Neugebauer*, se arată că respectivii vameși, cari credeau că nu e de ajuns prețul facturat al mărfurilor ce urmau să treacă granița, la perceperea taxei de 3%, evaluau mărfurile după cum le convenea, înlăturând cu totul facturile, nu primeau vama în natură în cazurile prevăzute de convenție și făceau așa ca mărfurile contestate să rămâe sub cerul liber, supuse stricăciunilor sau furtului, până ce proprietarul lor convenea să plătească vama cerută.

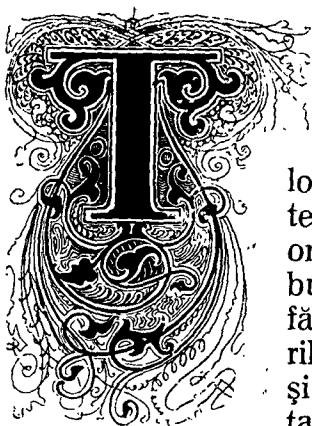
Trebuie să notăm că atât căutarea în regie a vămilor, cât și arendarea lor unui anumit antreprenor, din vremi mai vechi, chiar și până în epoca lui Mihail Sturza-Vodă, nu cuprindea și taxele ce erau așezate asupra trecerei vitelor peste hotare, numite *poșlină*. Pentru acest drept de exportare erau mai totdeauna slujbași speciali, cari aveau aproape numai această grijă, conduși după anumite indicații ce li se dădeau prin bilete eliberate din fiecare localitate de unde trebuia să plece spre export o cireadă de vite, în care se specifica numărul și felul animalelor ce pleacă și pentru câte capete s'au încasat taxe,—așa că numai dacă la granițe se prezentau mai multe decât erau scrise în țidula respectivă, poșlinarul de acolo era în drept a le încasa un plus de taxe, ce trebuia să'l plătească exportatorul.

Cu tranzitul mărfurilor se petreceau lucrurile cam tot astfel, căci după dispozițiile și îngrădirile ce le luau vameșii pentru transportul mărfurilor, într'un timp dat absolut scurt, negustorii nu puteau trimite așa răpede carăle lor, și erau astfel expuși la diferite globiri, pe cari vameșii le aplicau după cheful lor.

Deci, cu toată bunavoința arătată de conducătorii ambelor Principate, de a uni ca într'un mănunchi interesele lor fiscale, și a pregăti astfel întrucâtva calea viitoarei uniri politice, ce urma să aibă loc peste puțini ani, dificultăți se iveau în multe împrejurări, din aplicarea după voia fiecărui individ investit cu o funcție oarecare, atât a dispozițiilor vamale în particular, cât și celor generale, relative la comerț, ale Regulamentului Organic, de care se conduceau atunci destinele ambelor noastre țări.

Monedele, Măsurile și Greutățile întrebuințate până în veacul precedent.

Trebuința și rostul monedei.

Toate societățile organizate în stat politic și economic, pentru ca să trăiască în comun și să-și satisfacă nevoile zilnice, trebuiesc să uzeze de mijlocul cel mai practic de a realiza schimbul produselor pământului, sau al îndeletnicirilor individuale, oricât de primitive ar fi ele, mijloc inventat și întrebuințat în întreaga lume civilizată, care e moneda, făcută dintr'un metal de oarecare preț. Numai în țările semi-civilizate s'a văzut, sau se mai vede încă și astăzi, întrebuințându-se în locul monedei de metal, o alta, compusă din bucăți de petricele rare, dinți sau piei de animale, stecle, boabe de anumite produse vegetale etc.

În Moldova, de îndată ce s'a organizat statul sub domnii regulate, a fost absolut necesar să se întrebuințeze o monedă oarecare pentru transacțiile sau schimburile trebuitoare locuitorilor. Pușinii bani strânși, de cari puteau dispune sau căpăta primii locuitori ai Moldovei, în urma unui întâmplător comerț cu vecinii, nu ajungeau tuturor celor ce puteau produce ceva, sau căror le trebuia ceva în schimbul unor altor lucruri de cari se puteau dispensa.

Deaceia, dela cei mai vechi Domnitori ai țării, se pare că a început baterea sau fabricarea unor monede metalice,—din cari s'au mai putut afla un mic număr de exemplare, chiar de pe vremea celor dintâi Bogdani, un număr mai mare din vremea Mușăteștilor, ș'apoi alte exemplare diferite bătute de Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și câțiva urmași ai lor, până când țara ajungând supusă politicește suzeranității Sultanilor Turcești, se pare că aceștia opriră cu totul baterea de monedă în Moldova, spre a impune moneda lor, ori altele ce le conveneau lor mai bine, în negoțurile ce cu sila le făceau în cele mai multe cazuri în această țară.

Despre cele mai vechi monede moldovenești găsim câteva indicații date de unul din cei dintâi istorici și filologi ai renașterii noastre, Paharnicul Gheorghe Seulescu, în revista *Arhiva Albinei*, No. 4, din 1844, în care el dă și câteva facsimile de pe cele mai vechi exemplare ce i-au fost cunoscute, întovărășite de oarecari lămuriri, din cari cităm :

Moneta de aramă, având pe de o parte icoana Mântuitorului, pe de alta o cruce, deasupra brațului căreia e scris cu litere latine: *IS. XS.*, iar de desubt: *IASIIS, IASIIS*. Anul 975. Această monetă este tot de un timp cu o alta a împaratului *Ioan Zimisce*, și e vrednică de însemnat pentru următoarele cuvinte: 1) este cea mai antică monetă a Moldovei, ce se păstrează stampată, după datina veche, pe numele capitalei *Iassii*, după curățirea de ghintele încursetoare și restatornicia domniilor sau republicilor pământene a Românilor, cari uniți în confederație se întindeau dela Tisa până la Nipru, intrând în astă confederație și Domnii Hersonesului (Cherson); 2) Este dovadă ca Iașii au stătut capitalie și în veacul de mijloc, precum și în epoca Romanilor, sub nume de *Municipium Iassiorum*; 3) Că literile latine erau întrebuinate în Moldova prin suta a zecea; 4) Că în anul 967 Sviatoslav, strănepotul lui Ruric, Domnul Normano-Rușilor, chemat de Împaratul Nicefor, prin Domnul Hersonesului, asupra Bulgarilor, nu numai au posesuit Bulgaria, dar făcea incursii și peste Emu (Balcani), ajungând până pe la Adrianopole; deci expedând asupra lor Împaratul Ioan Zemisce și bătându-i, au recucerit Bulgaria, nevoind pe Sviatoslav a se înturna la Nipru; și 5) Că în aceste împrejurări după rugămintea lui Sviatoslav, trimțând Împaratul Ioan la *Daco-Români*, numiți atunci *Pacinați*, sol pe Arhijereul Evhaiților Teofil, ca să încheie aliație, și să mijlocească îngăduirea a trece prin țara lor Sviatoslav, spre a se întoarce în țara sa, Pacinații toate celelalte propuneri ale Împaratului au primit, afară de trecerea lui Sviatoslav, cu carele apoi resboindu-se și învingându-l, spre aducerea aminte a epoei, au stampat această monedă întocmai cu cea a Împaratului Zemisce din Constantinopole....

Mai departe Seulescu arată că o monedă a lui Zemisce, de care e vorba, a căpătat-o dela „Presfințitul seu patron Proin-Mitropolitul Veniamin (Kostaki), ce o avea din Bysanția“, iar cea reprodușă aici cu de-viza „Iasiis“, o are „dela un locuitor din satul Cornii, ținutul Fălciu, aflată odată cu altele în livada sa“.

Această monedă o reproducem pe pagina următoare sus.

De cătră Gheorghe Asachi ni se dă, în unul din volumele publicate de el, două facsimile de monede antice „Moldovenești“, după cum afirmă el, dar, în lipsa unor explicații mai largi, și cu toate cercetările ce am făcut nu le-am putut fixa origina, proveniența sau data. Le dăm dar ca atare, tot în pag. următoare, unde mai reproducem o serie de alte diferite monede bătute în tarapanalele Domnești din Moldova, și care au circulat mai multe veacuri nu numai în țara noastră, dar și prin țările vecine, unde ele erau bine primite, căci putea oricine avea nevoie de mărfuri moldovenești, să le întrebuințeze la cumpărăturile făcute în vederea exportului unor asemenea lucruri.

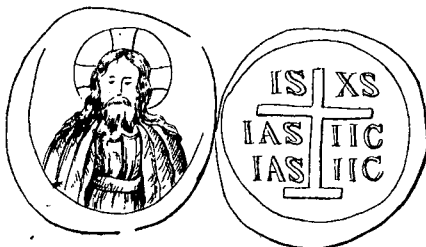
Este drept că nu numai aceste monede circulau în Moldova, ci și multe altele ale țărilor vecine, ori mai îndepărtate, ca Polonia, Ungaria, Ucraina, Turcia, Germania, Austria etc., cari aveau libera circulație aici, fiind aduse de negustorii streini ce cumparau produse de ale noastre.

Mai toate monedele moldovenești erau bătute numai din argint; foarte puține s'au bătut însă și de aur, iar câteva fură de aramă argintată,—dela care se pare că a rămas zicala la noi că „își arată arama“, prin faptul că poleiala de argint ce se aplica pe unele monede ștergându-se repede, se vedea arama din care erau fabricate ele.

Dintre monedele străine ce aveau curs în Moldova se citează în primul loc *Zlotii* de aur, ungurești și tătărești, *Griunele* (ruble) de argint din Rusia mică, *Groșii* de argint poloneși și rusești, *Irmilicii* sau icosarii turcești, de argint, cu subîmpărțirile lor de $\frac{1}{2}$ și $\frac{1}{4}$; *Lei* și *Paralele* turcești, de un aliaj de metale diferite: *Talerii nemțești* și chiar *suedezi* și *olandezi*, *Florinii* și *Galbenii* (ducații) de aur austriaci, *Ughii*, de aur un-

Cele mai vechi monede Moldovenesti, cu data necunoscută (după Asachi).

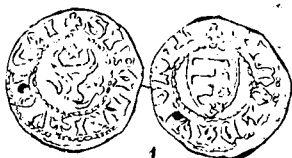
Monedă Iasiană, din anul 975.

Două monede de la același, sau deosebiți Ștefan-Vodă.

Taler de argint a lui Ștefan cel Cumplit.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

Groși de argint : 1, dela Petru Mușat, 2, dela Alexandru cel Bun, 3, dela Iliș-Vodă, 4, dela Bogdan I. 5, dela Ștefan cel Mare, 6, Taler de aur dela Eraclide Despot-Vodă.

Taler de argint dela Eraclide Despot-Vodă.
(Mărit odată și jumătate, spre a se cunoaște mai bine stema)

Moneda lui Ștefan Răzvan-Vodă. (Mărită de două ori).

și cari intrau în țară, dispăreau, sau variau după timp și împrejurări.

Se știe doar că o *grivă* valora 36 groși, un *galbăn* austriac 15, apoi 26 până la 37 lei, 1 *leu vechiu*, valora 40 parale, un *irmilic* 10 - 14 lei, un *sorocovăț* sau *sfanț* 2½ lei, 1 *capeică*, sau *krețar* 2-3 parale, o *para* 2 lețcăi, un *firfiric* (vier-pfenig) 5-6 parale, un *ort* 10 parale, un *taler* 12 - 16 lei, iar în timpul mai din urmă un *taler curant* valora 1 florin 25 de argint, iar florinul acesta până la 6 lei; 1 *șiling englez* = 3 lei, o *liră sterling* 2½ galbeni = 74 lei, 2 *lei turcești* 1½ *irmilic* = 5 livre franceze etc., și alte diferite monede, ceși schimbau cursul adesea, variind mai ales întotdeauna cursul pieței (negustoresc) de cel al visteriei (oficial).

După cum am văzut îndărăt (pag. 93), pe lângă monedele citate și altele poate, ce aveau un curs recunoscut oarecum în chip oficial în toată Moldova, Turcii, pe vremea când încă făceau diferite negustorii aicea și mai ales cumpărături de cereale, aduceau cu ei, spre a face plăți, încă și alte monede, de diferite valori, fabricate de ei, sau de alți meșteri din lumea lor, cu cari plăteau mărfurile ce cumpărau, silind pe locuitorii ce le vindeau ceva să primească asemenea monezi, de cari apoi nu știau cum să se desfacă, bine înțeles cu o simțitoare pagubă.

În anul 1774, pe vremea războiului dintre Ruși și Turci, când ambele noastre Principate erau ocupate de oștile Împărătesei Caterina II, guvernul Rusesc găsi de cuviință să fabrice o câtime însemnată de gologani de aramă, cu indicația de 3 *capeici* sau 2 *parale*, pe cari îi răspândi în Moldova și Muntenia, dându-i în leafa soldaților Ruși, spre a avea cu ce plăti — dragă Doamne! — ceea ce ei găseau de cuviință să cumpere dela noi. Acele monede ce se impuse țărilor noastre, aveau pe o parte indicația valorii citate, pe de altă mărcele ambelor noastre Principate alăturate, — lucru ce se întâmpla ca o prevestire pentru viitoarea unire a țărilor Românești, dacă nu ca „pregătire” pentru o eventuală administrare mai îndelungată.

Pela sfârșitul primei jumătăți a veacului ui precedent cursul monezilor străine ce se găseau circulând în ambele principate Românești, se vede stabilit astfel :

Moneda de 2 parale, sau 3 capeici, bătută de Ruși, pentru Principatele Române Moldova și Valahia.

MONEDE DE AUR	Franci	Sfanți	Cursul Visteriei	Cursul pieței Iași
Galbănul Austriac	11.85	14	31 $\frac{1}{2}$ lei	35
Galbănul Olandez	11.85	14	31 $\frac{1}{2}$	35
Rubiaua	2.20	2.12	—	6 $\frac{1}{2}$
Funducul (4 rubiele)	8.80	10.8	—	26
Mahmudeaua moale	16.24	19.15	—	48
tare	6.67	7.18	—	19 $\frac{1}{2}$
Irmilicul sau Icosarul vechiu	5.26	6.5	14	16
„ nou	4.66	5.10	—	14
Dodecarul vechiu	4.51	5.6 $\frac{2}{3}$	—	13
„ nou	4.04	4.15 $\frac{1}{2}$	—	12
MONEDE DE ARGINT				
Reistalerul, sgriptorul	5.07	6	13 $\frac{1}{2}$	16
Sfanțul	0.84	1	2 $\frac{1}{4}$	1 $\frac{1}{2}$
Carboava (rubla)	3.94	4.13 $\frac{1}{3}$	10 $\frac{1}{2}$	12
Colonatul (diricliu)	5.26	6.4 $\frac{1}{2}$	—	16
Beșlicul	3.94	4.13 $\frac{1}{3}$	—	1 $\frac{1}{2}$

Leul moldovenesc valora la 1848, 37 centime, iar paraua 0.09 fr., adică aproape 1 centimă franceză.

La 1852 se găsește stabilit pentru Iași și Moldova următorul curs: Galbănul 32 lei 20 p.; Sorocovățul 2 lei 10 p.; Irmilicul 12 lei 10 p.; Carboava 10 lei 20 p.; Polul imperial 54 lei; iar în 1865: Napoleonul 62 lei 12 p.; Lira engleză 72 lei, Galbănul 37 lei, Irmilicul de argint 14 lei și Sfanțul 2 lei 20 parale.

Tot în acea epocă circulau în Moldova și *Florinii* austriaci de hârtie; dar ei aveau totdeauna un curs mai scăzut decât cei de argint.

Astfel când la 1859 se realizează unirea țărilor Românești, monedele ce circulau în Moldova erau emantate mai dela toate statele din Europa și de tot felul de valori, așa că nimeni din popor nu mai știa adevăratul lor curs, trebuind fiecare om, când negota ceva, să treacă prin filiera zarafilor, cari stăteau înșirați cu mese și tejghele prin mai toate ulițele orașelor din țară, gata a schimba bani de tot felul, contra, unui *baș* (agio), pe care-l fixau după placul lor.

Cea dintâi Bancă Națională a Moldovei.

Dacă în veacurile dinaintea celui al nășprezecelea negoțul țării noastre se făcea în chip patriarhal, dându-se marfa și primindu-se imediat prețul ei, s'au și cu mici îngăduințe pentru locali, ce se rezemau cel mult pe un simplu sinet, sau mărturie ori garanție a doi-trei indivizi, trebuința imperioasă ce se simți în prima jumătate a zisului veac, de a se da o întindere cu mult mai mare decât în trecut a exploatărilor agricole, cât și nevoia absolută de înființare a mai multor industrii în țară, pentru producerea unor obiecte pentru cari se risipeau neconținut mari sume de bani ce trebuiau să treacă granițele, — cerea ca finanțele publice, ale țării, ca și cele ale marilor proprietari, agricultori ori oameni capabili de a înființa oarecari exploatare sistematice, să se organizeze așa, ca fiecare cerere de capitaluri să poată fi satisfăcută și pe alte căi sigure, decât pe bani gata, sau pe împrumuturi ori chezășii greu de găsit la timp și suficiente în orice împrejurare.

Sistemul creditelor financiare, prin emisiuni bancare, poliți, asigurări, bilete la ordine, amortizări etc., adoptat de mult timp în țările străine civilizate, trebuia absolut introdus și în Moldova, fără care orice pas înainte spre civilizație și propășire economică era cu neputință.

De aceea, îndată după urcarea în scaunul Moldovei a lui Grigore Alex. Ghica-Vodă, în 1849, începu a se propune și discuta ideea formării unei Bănci Naționale, după modelul celor străine, cu dreptul de emisiune de bilete-monetare, întrucât câteva așa zise mici Bănci particulare ce existau în Iași și Galați, conduse de câte un singur individ, ori cel mult de o asociație de doi-trei, nu putea dispune nici de un capital suficient care să facă față ori când marilor cereri, nici de garanția cerută pentru organizarea unui credit mai simțitor.

Pentru crearea unei asemenea bănci de stat, în Iași, se făcură propuneri concrete în 1851, lui Ghica-Vodă și de Consulul Prusienesc; dar acest Domnitor cerând și avizul cabinetului din St. Petersburg, — întrucât Rusia, ca protectoare a țărilor Dunărene, cerea ca orice dispoziție principală s'ar lua în administrația țării, să se facă numai cu cunoștința și consimțământul său, — găsi o opunere formală din partea acestui protector, care susținea că nu este în interesul Moldovei, (de fapt al Rusiei, care voia să influențeze pe diferite căi financiare administrația acestei țări), să creeze o bancă proprie, la care trebuia să se cheme și o parte din finanțele altor țări străine.

Totuși, ideea în sine și nevoiele mereu crescânde ale țării trebuiau să precumpănească. După mai multe stăruinți și corespondenți, guvernul Moldovei capătă autorizația ambelor Curți suzerane, așa că în August 1852 se publică *Ofisul Domnesc* prin care luă ființă instituirea unei *Bănci de stat a Moldovei* în Iași, pentru a cărei lucrări pregătitoare se numi o comisie, compusă din Prințul Neculai Suțu, Vornicul Vasile Ghica Visternicul țării și Postelnicul Petraki Mavroieni, Ministrul lucrărilor publice.

Se hotărî a se face apel la public și capitaliștii din țară și chiar din străinătate, emițându-se liste de subscripții, pe baza unui *Statut*, în regulă aprobat de guvernul Moldovei și de Domnitor.

Acțiunile ce se emisera erau în valoare de 25 galbeni una, iar capitalul cu care urma să se înceapă operațiile se fixă la *1.000.000 galbeni austro-olandeji*, pe baza cărui se hotărî a se pune în circulație bilete la purtător, plătibile la vedere, în felul *florinilor de hârtie* ce circulau în Austria.

Regulele după care urma să se facă orice operații bancare fură prevăzute cu deamănuntul în statutul menționat mai sus, iar valoarea biletelor de bancă se stabili deocamdată la 50 galbeni unul. Mai târziu însă se admise a se pune în circulație și bilete de o valoare mult mai mică, — a 3 galbeni, sau 100 lei, unul chiar, — după cum avem prilejul de a fi aflat unele bilete, ale căror formă o dăm pe pag. următoare.

Se mai dădu dreptul Băncii acesteia de a înființa o sucursală la Galați, sau și în alte orașe ale țării, unde ar găsi ea de nevoie. Deschiderea Băncii urmă să se facă în Ianuar 1853, iar în Comitetul de administrație al ei se numi, ca Președinte Prințul A. K. Moruzi, Vice-Președinte L. Teremin (Consulul Prusian) și ca Consilieri Petraki Mavroeni, Victor Place (Consulul Francez), Eugen Alcaz și Mihail Cogălniceanu, mari proprietari și Adolf Henning mare comerciant.

Cum și ce fel s'a administrat această instituție în primii ani ai funcționării sale nu știm, dar ca rezultat al operațiilor sale se vede, că în 1858 ea se află în stare de lichidare, în urma unui faliment.

În Decembrie 1858 se fac efortări noi de a se reînvia această instituție, prin întruniri și desbateri la cari iau parte, pe lângă membrii citați ai Consiliului de Administrație al Băncii și proprietarii Iancu Donici, Cost. Filipescu, Ion Fătul, Dr. Russu, Dr. Bassereau, Dimitrie Cozadini, Consulul Belgian Hutter, (care fu un timp și Directorul Băncii, în urma retragerii lui Niederhofheim), și alții.

Cu toate efortările făcute de proprietarii locali și cei câțiva streini financiari, lipsind însă cel mai puternic sprijin ce ar fi putut da viață acestei instituții, acel al guvernului țarei, care părăsi Iașul puțin timp

Biletul de 100 lei-hârtie al Băncii Moldovei.

după proclamarea Unirii Principatelor, — Banca Națională a Moldovei trebuia să închidă definitiv porțile sale.

Măsurile și greutateile întrebuințate în țară.

Tratatul încheiat de Alexandru cel Bun cu Polonia, ca cel mai vechiu act comercial al Moldovei, nu ne dă nici o indicație asupra măsurilor sau greutateilor ce s'ar fi întrebuințat la aplicarea taxelor vamale stabilite prin acel act, întrucât suma drepturilor de plătit Domniei se calculează mai la toate obiectele *ad-valorem*, adică să se plătească 1, 2, 3, sau mai mulți *groși* la *grivnă* (rublă), și numai la câteva obiecte să se iee taxa pe *cântar*, pe *car*, pe *car nemțesc* ori *armenesc*.

Conținutul acestor greutatei sau capacități nu'l putem evalua în termenii actuali, întrucât și *cântarul* se va fi schimbat mult, în proporții, în cursul atâtor veacuri, și carele diferite vor fi luat alte forme de atunci până astăzi. Abia mai târziu găsim că un cântar trage cât 110 funți de Lipsca. Apare apoi oca, litra, dramurile, ca măsuri de greutate;

dar și pentru licvide; o ocă cântărește cât $2\frac{1}{2}$ funți nemțești, de unde se poate deduce valoarea cântariului vechiu.

Pentru măsura cerealelor și altor produse agricole apare *kila*, care trage 220 ocă grâu, egal cu 285 *livre*, sau livra egală cu $2\frac{1}{4}$ ocă. Mai târziu vedem și *kila de Țarigrad*, care e mult mai mică. 15 kile de Țarigrad egalau 7 cântare germane. Kila moldovenească, se subîmparte în *mierțe*, de câte 110 ocă, care la rândul ei cuprinde 10 *dimerlii*, sau banițe, a 11 ocă.

În raport cu măsurile actuale oca cântărea 1,27815 kilograme, sau 313 dramuri la 1 kilogram. Un *cântar* avea 45 ocă, sau 57,517 kilograme. 100 *livre* nemțești cântăreau 44 ocă în capăt, iar un *pud* rusesc = 12 ocă și 3 litre.

Ca măsuri de suprafață și de lungime au fost: *falcea*, având 80 *prăjini* în lung, pe 4 în larg, ceea ce conținea 2880 *stânjeni patrați* = 14,218 *metri patrați*, sau 1.4218 *hectare*. O *leghe patrată* avea 1390 fălci sau 197,491,136 *metri patrați*.

O *milă patrată* avea 3858 fălci, sau 54.863.649 *metri patrați*. = 2 *leghe* și 15.365.377 *metri pătrați*.

Un *stânjen* avea 2 *metri* 22 *centimetri* 2 *milimetri*; 3 *stânjeni* formau 1 *prăjină*. 2000 *stânjeni* = 4444 *metri* = o *leghe* de 25 la grad. O *milă geografică* nemțească cuprindea 3333 *stânjeni*, sau 7407 *metri*. *Stânjenul* se împarte în 8 *palme*, palma în 2 *palmace*, *palmacul* în 10 *degete*.

Ca măsuri de capacitate, 1 ocă era = 1.5873 litri. 1 kilolitr avea 630 ocă; 1 *dimerlie* = 12 ocă = 19.0476 litri. 1 *mierță* = 10 *dimerlii* = 190.4760 litri. 1 kilă avea $1\frac{1}{2}$ *cvarteri*, sau *cvarterul* = 2 *hectolitri* 818 grame. 1 *vadră* cuprindea 10 ocă, sau 15.8730 litri.

Pentru măsura stofelor s'a întrebuințat din vechime *colul*, egal cu 63.7 *centimetri*, care se împarte în 8 *rupi*, = aproximativ a 8 *centimetri*.

Alte diferite măsuri, ale căror dimensiuni sunt puțin sau deloc cunoscute în timpul de față, mai erau: *bătrânul*, *pământul*, *funia* pentru pământuri; *pogonul* pentru vii; *fârtaiul* pentru piatră; *sarcina*, *carul* și *maldacul* pentru lemn de foc; *stogul*, *claia*, *căpița* pentru păioase; *mierțicul* și *căușul* pentru cereale și făinuri; *găleata* pentru lapte și alte licvide; *paliciul*, *ceașca*, *sângeapa* pentru băuturi spirtoase, etc. Toate aceste variaua în măsură după timp și localități.

Bucățile sau unitățile diferitelor obiecte se specificau prin *testele* (10 bucăți), *bolturi* sau *ponturi*, *parcele*, *sorocuri* (20 bucăți) etc.

Introducerea sistemului metric francez, după unirea țărilor Românești, atât în măsură de lungime, de greutate, cât și de capacitate, a făcut ca încetul cu încetul mai toate vechile sisteme de măsuri să dispară una câte una, până ce n'a mai rămas nimic din ele, luându-le locul *metrii*, *kilogramele* sau *litrii*, cu subîmpărțirile sau multiplele lor, — cari astăzi sunt legiferate și întrebuințate exclusiv de toată lumea.

Breslele de negustori.

Rostul constituirei breslelor.

ai în toate statele europene, încă de prin veacurile al XIII-lea sau al XIV-lea, se aflau instituite diferite asociații de locuitori; unii meseriași ori comercianți, alții de o educație sau cultură superioară, clerici sau cărturari, asociații ce aveau de scop ajutorarea reciprocă, îngrădirea intereselor comune, susținerea și ridicarea avantajelor ce ar fi fost cu putință să le obție fiecare membru, sau totalitatea lor, de la cârmuirele respective, față cu concurențele eventuale, calamitățile economice ori politice, sau întâmplări de orice natură, ce ar fi putut în unele împrejurări să stingherească interesele individuale sau comune.

Sub numele de *corporații*, *uniuni*, *confrății* și altele, în Franța, Belgia, Olanda, Germania, Italia, etc. s'au înghiebat astfel de asociații, cari, rând pe rând, ș'au întocmit reguli precise de conducere, statornicite prin voința serioasă a membrilor lor de a le urma și păzi fără excepție, față cu toți, cât și prin hotărâri ale guvernămintelor respective, cari dădeau putere legală unor asemenea constituiri. Și până astăzi chiar, în toate aceste țări civilizate, instituția nenumăratelor corporații subsistă, propășește și în acelaș timp folosește atât indivizilor respectivi cât și patriei lor în genere.

Și la noi, în Moldova, niște asemenea instituții se găsesc a fi instituite, — deși într'o măsură încă puțin lămurită, — de prin veacul al XV-lea cel puțin. Documente precise însă, în această privință, aproape lipsesc, și, dacă putem aminti ceva despre ele, apoi trebuie să vorbim, în primul loc, doar de constituirea corporației, denumită cu termenul de *breaslă*, acea a... *calicilor din Iași*, care, de pe vremea lui Petru Rareș-Vodă cel puțin, ar fi pastrat unele hrisoave de constituire, ocrotire și miluire, din cari ar rezulta că o asemenea tovărășie avea ființă chiar cu multă vreme mai înainte.

Cuvântul *breaslă*, ar fi derivând din slavonul *bratsvo*, ce însemnă *frăție*; iar fruntașul rânduitor sau conducător al unei asemenea frății, se numea *Staroste*, cuvânt ce de asemenea este împrumutat din limba slavonă, însemnând *bătrân*. Deci un bătrân trebuia să aibă o demnitate de *mai-mare*, ca să conducă o frăție, o *breaslă*.

Acest Staroste era în cele mai multe cazuri ales de cei de o meserie cu dânsul, iar când nu era îndestulă înțelegere asupra persoanei ce trebuia să fie aleasă, Cârmuirea, sau Polițaiul localității respective, își lua dreptul de a-l numi.

O condică specială trebuia să și închipuiască fiecare breaslă, în care starostele urma să și înscrie pe toți administrații săi, — să scrie deasemenea în ea principalele reguli ce trebuiau să păzească breslașii, în interesul lor, al tuturor cetățenilor și al ordinii publice a statului, condică care, sub denumirea de *Catastih*, căta în acelaș timp să cuprindă și socotelile veniturilor și cheltuelilor rezultând dintr'o bună administrare a breslei.

Dacă căutăm să ne dăm samă despre rostul social și numărul breslelor, ușor putem vedea că el, în primul loc, urma să puie o ordine de natură polițienească între cei ce practicau o anumită meserie, comerț, slujbă sau însușire, atât în interesul lor, cât și în acel general al obștiei, — căci era de interesul fiecăruia, ca nu oricine s'ar fi sculat mai de dimineață, să se intituleze, de i-ar plăcea, negustor, ciubotar, croitor, fierar, argintar, bacal, ori chiar... calic sau cerșitor, și recomandându-se obștiei ca atare, să facă lucrul „de buracără”, și pe nedrept să înșele pe cei ce i-ar fi încredințat o lucrare sau furnitură oarecare, fie chiar și milă, și să păgubească apoi, mai la urmă, și pe mușterei, și pe adevărații meșteri, buni cunoscători ai meseriei lor.

Mai avea însă și un rost mai puțin mărturisit și convenabil întregii societăți constituirea breslelor : acela de a se forma o stânjenire pe cât cu puțință concurenței dintre membrii asociației, lucru avantajos unora, dar păgubitor altora, iar mai ales păgubitor publicului în genere, care avea nevoie de obiectele sau lucrările făcute de bresle și breslași, cu un preț și în condițiile cele mai cuviincioase oricui.

Ca urmare a ideii constituirii în breaslă, pe lângă unele bunuri obținute și ajunse până la cunoștința noastră, a mai decurs deci și un curent dăunător societății în genere, acela al *cartelărei*, pentru stabilirea de prețuri peste valoarea reală a muncii și a obiectelor, — derivând uneori într'o adevărată exploatare a obștiei, — al cărei rezultat îl cunoaștem doar astăzi mai bine decât oricând, prin înființarea așa numitelor „*trusturi*“ industriale sau comerciale, cari, în definitiv, nu sunt decât rezultatul *frăției neînvinse* și *interesate* a celor ce constituiesc o breaslă oarecare.

Fixarea intereselor și a regulilor de urmat între breslași aceleiași categorii, a avut adesea ca urmare și neînțelegeri ori certe, pentru apucăturile unora din membrii unor bresle, de a lucra și în domeniul altora. Și certurile acestea au ajuns până acolo, încât deseori s'au produs încăerări, ce au dus până la pragul Scaunului Domnesc; de aceia se găsesc hrisoave în care foștii Domnitori ai Moldovei poroncesc ca să nu se mai facă amestec de atribuții în meșteșuguri și negoțuri, sub diferite amenințări de pedepse în cazuri de neascultare.

Acolo însă unde o breaslă nu se putea constitui, din cine, știe ce întâmplări, tot Domnia lua măsuri ca să se numească un Șef al categoriilor de lucrători, ori neguțitori, ce nu se puteau uni între ei, și acest șef purta denumirea de *Bașa*.

Ca atare găsim un *Pitar-Bașa*, un *Casap-Bașa*, un *Bacal-Bașa*, un

10. *Breasla Bărbierilor*, la Sf-ta Paraschiva (Metocul Maicelor) și la Sf. Pantelimon ;
11. *Breasla Făclierilor*, la Biserica Sf. Neculai-Domnesc ;
12. *Breasla Olarilor*, la Biserica Toma-Cozma ;
13. *Breasla Rachierilor, Crâșmarilor și Păscarilor*, la Biserica S-ta Vinere ;
14. *Breasla Cherestegiilor*, la Biserica Sf. Andrei ;
15. *Breasla Lipovenilor*, (vânzători de obiecte aduse din Rusia), la Biserica Lipovană ;
16. *Breasla Păscarilor*, la Biserica Sf. Vasile din Tatarăși și la S-ta Vinere ;
17. *Breasla Pitarilor și Plăcintarilor*, la Biserica Sf. Pantelimon ;
18. *Breasla Ceasornicarilor și Juvaergiilor*, (evrei) ;
19. *Breasla Braharilor și Acadelarilor*, la Biserica Vulpea ;
20. *Breasla Lăutarilor*, la Biserica Sf. Ioan-din-Beilic ;
21. *Breasla Zarzavagiilor și Grădinarilor*, la Biserica Sf. Neculai-din-Ciurchi ;
22. *Breasla Boengiilor*, la Biserica Sf. Constantin și Elena ;
23. *Breasla Dubalarilor*, la Biserica Sf-ții Voevozi-Rufeni și la Biserica Ziua-Crucei ;
24. *Breasla Saidacarilor*, la Biserica S-ții Atanasie și Chiril ;
25. *Breasla Calicilor*, la Biserica S-ta Paraschiva (Prapa-Doamna) și la Biserica Banu ;
26. *Breasla Calarașilor Agiei*, la Biserica S-ții Voevozi-Roșca ;
27. *Breasla Cojocarilor și Căciularilor*, la Biserica Sf. Teodor ;
28. *Breasla Cizmarilor*, (cari făceau ciubote pentru țărani, *iminii de teletin și iuft*, și papuci femești de *meșină și săftian*), la Biserica Sf. Lazăr ;
29. *Breasla Argintarilor și Bogasierilor*, cari aduceau fabricate ru-sești, frânghii, clopote, ferării, la Biserica Albă și la Sf. Sava ;
30. *Breasla Căldărarilor și Ferarilor*, la Biserica Sf. Andrei ;
31. *Breasla Negustorilor importatori de Blănuri rusești* și din Lipsca, la Biserica Banu ;
32. *Breasla Potcapcierilor*, la Biserica Sf. Dumitru-Balș ;
33. *Breasla Lăcătușilor și Caretașilor*, la Biserica Sf. Neculai-cel-Sarac ;
34. *Breasla Cărămidarilor, Pietrarilor și Ciubotarilor Ruși*, la Biserica Sf. Neculai-din-Iarmaroc și Sf-ții Voevozi-Rufeni ;
35. *Breasla Teșlarilor și Butnarilor*, la Biserica S-ții Voevozi-Rufeni ;
36. *Breasla Lipscanilor*, la Biserica Patruzeci-de-Sfinți ;
37. *Breasla Tufecciilor sau Armurierilor*, la Biserica Sf. Haralamb ;
38. *Breasla Brânzarilor*, la Biserica Sf. Ioan-Botezătorul ;
39. *Breasla Suiulgiilor sau Suingiilor*, la Biserica Golia ;
40. *Breasla Sopenarilor*, la Biserica Ziua-Crucei ;
41. *Breasla Doctorilor, Spițerilor creștini*, și o parte din *Bărbieri*, la Biserica Sf. Pantelimon.

În ultimii ani ai existenței breslelor, prin 1860—1862, găsim constituite însă numai 33 bresle, ca și în vremea lui Grigore Ghica-Vodă.

Trebue să mai adăugăm, ca particularitate a vremii, că fiecare breaslă, pe lângă starostele ei, își avea și steagul, care se pastra în bi-

serica cărei breasla era afiliată, precum și câte o *făclie mare de ceară galbană, lungă de un stânjen și groasă cât o cofă*, învălită cu mușama, ceva mai subțire spre vârf. Pe lumânare era zugrăvit sfântul care era luat de breaslă ca patron, și se ținea în picioare în anvonul bisericii. Când era vre-o serbare, sau vre-o înmormântare a unui breslaș, o scoteau și o purtau patru colegi pe umerile lor, alătura cu steagul. Asemenea lumânări se mai găsesc și azi la Biserica Talpalari și la Muzeul Municipal din curtea Bisericii Golia, iar un steag se mai află la Biserica Rufeni, din Tatarasi, după care dăm câte o reproducere.

În ce privește activitatea unora din breslele negustorești ce au fost constituite în Iași, notăm:

Breasla Străinilor, sau a *Sudiților*. Bine mărginite în activitatea lor n'au fost tocmai niciodată în vremuri toate breslele, și cu atât mai puțin acele așa zise a *străinilor*, căci și mai de mult și acum au fost și sunt indivizi cari fac negoț, sau își câștig pâinea cu un meșteșug nu absolut statornic și exclusiv, ci trec adesea cu ușurință dela un fel la altul, azi lucrînd ciubotărie, mâni vînzînd pește, poimîni intrînd fecior boeresc sau... cioclu, după apucături și aptitudinea fiecăruia. Tot așa se întîmpla cu breasla numită a străinilor, care, nu totdeauna cuprindea la un loc pe toți adevărații „străini de țară”; căci odată găsim cuprinși în această denumire pe Nemți, Unguri, Sași, Greci, Turci, Leși, Evrei, Armeni etc., altă dată găsim ca bresle deosebite de ale străinilor, pe Jidovi, pe Armeni, pe Lipoveni etc.

Totalitatea străinilor aflători în Iași în diferite epoce întrunea toate elementele negoțului și industriei: importatori și exportatori de mărfuri (toptangii), vînzători de ferărie și hăinărie, și proastă și de lux, de obiecte de gospodărie și de mărunțușuri, geambași și... ceasornicari, juvaergii, pietrari, zugravi etc.

Ei făceau adesea obiectul unei atenții deosebite din partea Domnitorilor și Cărmuirii, după cum sufla vîntul politic dintr'o țară sau altă. Cu toate acestea, de pe la jumătatea veacului al 18-lea străinii „sudiți”, sau supuși altor țări, sunt în genere mai bine tratați și respectați de toți, scutiți de biruri și angarale, scutiți de *bataie în uliță* și de pocloane la Armași și alți veliți boieri, cari toți dispuneau, după voință, numai de negustorii și meșteșugarii locali, sau acei venetici fără „hârtii la mână”, nu însă și de sudiți.

Breasla Armenilor. Încă prin veacul al 15-lea ei aveau *Șoltuzii* (Primarii, ori mai degrabă *Starostii*) lor, în unele orașe ale Moldovei, ca Suceava, și desigur și aicea în Iași.

Armenii fură întemeiați ca negustori prin toată Moldova, Transilvania, Galiția și împrejurimi, făcându-și așezări negustorești solide prin toate târgurile mai de samă. Ei căpătară diferite privilegii dela vechii Domni ai Moldovei.

Începînd dela negustoria cu carăle, venind dela Cetatea-Albă, sau dinspre Lemberg, pe vremea lui Alexandru-Țel-Bun, și micile meșteșuguri exercitate umblînd din loc în loc, Armenii se îndeletnicesc până la cele mai însemnate întreprinderi, ca bacali, bogasieri, postavari, importatori de lucruri orientale, apoi blănari, argintari, mărunțușari și chiar arendași de moșii, șiși înjghiabă pretutindene bresle, biserici și școli.

Deși priviți ca străini, de o religie deosebită de cea moldovenească, și din această pricină adesea urâți și huliți în multe prilejuri, fiindu-le oprită chiar înscrisura cu pământeni, afară de cazul când se supuneau unui nou botez ortodox, — vedem că uneori chiar dintre fiii de Domni ai țării nu se sfiesc a se uni cu *Armenice*, și a da naștere la bastruci (bastarzi), cari, ca Ion-Vodă cel Cumplit, ocup apoi într-o bună zi scaunul Moldovei.

Incetul cu incetul Armenii acapăr o mare parte a negoțului țării, luptându-se în concurență cu alți străini, ca Turcii, Grecii, Evreii, etc. pe cari îi dovedesc prin istețimea lor, — de unde se formă în popor zicala: „un Jidan înșală zece Moldoveni, un Grec înșală zece Jidani și un Arman înșală zece Greci“... Îi găsim dar în epocile mai apropiate pe lângă îndeletnicirile citate, cafegii, tutungii, mindirigii, croitori, cizmari, pitari, cofetari, plăcintari, zarafi, etc.; doar negoțul cu lumânări de ceară și alte mirezme întrebuințate în biserici li se oprește prin anumite hrisoave domnești, ca unii ce „nefiind de-o lege cu moldovenii“, ar aduce prin această o pângărire a religiei ortodoxe.

În zilele noastre apucărăm mari negustori, cu dugheni bogate, pe armenii *Pruncul*, *Hudig*, *Karacaș*, *Navasart*, *Inge Robert* tutungiul (fost Căpitan de Arnăuți la Mihail Sturza-Vodă), *Melidonovici*, mulți arendași și chiar proprietari de moșii, din familiile *Buiucliu* și *Buicli*, *Kesim*, *Ciolac* etc., hangii de samă ca *Misir*, *Ilie Armanul*, *Ghimeș*, etc.

Breasla Jidovilor. Sub această denumire începe a fi cunoscută mai bine, în epoca lui Ghica-Vodă decapitatul, comunitatea Evreilor din Iași, care, după alte acte și note se crede a fi existat pe locurile aceste din vremuri vechi nedefinite. Fapt e că, prin veacurile 17 și 18 se aflau evrei în Iași, însă într'un număr restrâns, cu toate că se afirmă a li se fi recunoscut o breaslă de Iliș-Vodă, prin 1620—22, că Vasile Lupu ar fi avut un medic de casă *Cohen*, sau *Coen*, etc.

Prin vremea lui Ioniță Sturza-Vodă și a urmașilor sei, ei apar însă din ce în ce în mase mai compacte. Ca și Armenii, Evreii vin din alte părți aicea ca negustori și mai puțini ca meștersugari; ei se ocup de toate soiurile de negoțuri și reușesc mai totdeauna, prin concurența ce fac celorlalte nații și prin traficurile de bani ce acord locuitorilor autochtoni cu mai multă ușurință, și cu riscuri chiar, în socoteala unei camăte mai ridicate bine înțeles. Aceasta îi face din capul locului să fie simpatizați de unii și invidiați, urâți chiar de alții.

Cele mai vechi îndeletniciri ale Evreilor sunt vânzarea de *mărunturi*, de *alimente* și de obiecte de purtat; apoi *crâșmăritul*, *trâmpăluitul*, *telălăcul*, *samsarlăcul* și *zaraflăcul*. Puțini se dedară mai de mult la meștersuguri, și aceștia căutau totdeauna pe cele mai ușoare de făcut și mai producătoare de câștig, evitând munca corporală grea, unde se poate câștiga puțin și mai ales cea a pământului, fapte cari produc adeseaori tot mai mari animozități între băștinași și Evrei.

Din vechile hrisoave ce mai găsim, rezultă că breasla sau comunitatea Evreilor din Iași era pusă în veacul al 18-lea sub autoritatea unui *Hahambașa*, care reprezintă pe toți cei de o credință cu ei înaintea stăpânirii, aplica dispozițiile Domnești și răspundea de orice neorânduială, nesupunere sau pagubă ar fi pricinuit Evreii autorităților sau celorlalți locuitori.

Rolul hahambașiei dispăre pe la jumătatea veacului trecut, și conducerea comunității evrești este luată de un număr de Rabini și civili,

Cu descompunerea vechilor bresle oficiale, recunoscute de cărmuire. a tuturor negustorilor și muncitorilor din Iași, singuri Evreii par a mai fi păstrat oare-cari forme ale acestei vechi instituții, întrucât diferitele categorii de meștersugari și negustori evrei mai continuă și azi a fi constituiți în societăți desubsistență și susținerea intereselor lor proprii.

Breasla Lipscanilor și a Brașovenilor. Numele de *lipscani* este cunoscut că vine dela orașul Lipsca, întrucât mai toate mărfurile de manufactură și lux importate în țările românești cu un veac înainte, erau aduse din Lipsca, unde erau fabricele și depozitele de mărfuri cele mai mari și unde se ținea în fiecare an unul din cele mai importante iarmaroace din Europa. Tot așa și cu *brașovenii*, ce importau mărfuri fabricate din Brașov. Printre brașoveni se numarau și *Lipovenii*, cu mărfuri rusești.

TIPURI VECI DE BRESLAȘI IEȘENI

Crâșmar.

Zaraf grec.

Precupeț.

Centrul comerțului lipscanilor din Iași, era în Târgul-de-Jos, unde și aveau dughenile lor; însă breasla lor își alegea patronul la Biserica Patruzeci-de-Sfinți, mai mult ca reclamă, pentru că acolo veneau boierii dela Copou, cari urinau să-i vadă că se închină ca buni creștini, și totodată să primească, *asa în treacăt macar*, vre-o cerere de stofe sau mărunțușuri, de cari boierimea ar fi avut trebuință.

Acești lipscani și brașoveni însă nu aduceau numai mărfuri nemțești, ci se duceau adesea ei singuri prin Turcia, chiar și prin Asia-Mică, la Brusa, Damasc, Trapezunt etc., și aduceau cu greutate mare, mărfuri turcești, țesături de matasă scumpe, covoare, șaluri, obiecte de toaletă, chilimbare de ciubuc și mătânii etc., pe care apoi le vindeau, pe prețuri încincite în Moldova.

Înțetul cu încetul însă, concurența nemțească și ușurarea transportului, a făcut pe lipscanii locali să nu mai riște în călătorii prin țările turcești, așa încât comerțul mărfurilor orientale a căzut cu totul, fiind înlocuit în mare parte cu cel german.

Între cei mai însemnați lipscani și brașoveni ce au fost prin a 2-a jum. a veacului al 18-lea, putem cita pe: Frații Ioan Constantin, Dim. Teohari,

Cost. Papafil, Pavăl Foti, Ștefan Merto (Mirtu), Cost. Duca, Cristea Ioan Scurtu, Ștefan Constantin și alții, iar pe la începutul veacului al 19-lea : Spartali, Iancu Adamachi, (în casele cărui s'a făcut apoi școala V. Adamachi), Hagi Hristodor Adamachi din Târgul-Fâinei (casele Luca), Mi-halache Idieriu, fost în urmă președinte Eforiei, Hiotu, Miculi ce și avea magazia în dughenile ce au ajuns apoi a lui Neuschotz, (astăzi palatul Administrației Financiare), care și el făcea pe atunci comerț de zărafie, etc.

Asupra lui Hristodor Adamachi, foaia *Buciumul Român* spune că „acest Adamachi, grecul, a fost aice în Iași mai întâi negustor mare (embor), de mărfuri străine; dela Lipsca aducea ghermesituri și bumbă-cărit; din Rusia îi venea săftianuri pentru stârlci și meși; asemenea blănuri de Astrahan și pielcele de Crimeea (Carasubazar), pentru benișuri și căptușirea fațnică a ișlicilor boierilor; iar din Țarigrad i se trimetea în comision prin un nepot al său (Cardașoglu), feliuri de șaluri turcești, suvaele, citarele, cutnii și chitabii pentru anteree; diferite miresme orientale, precum: curse, odagace, sacâz alb de mestecat în gură pentru albirea dinților (obicei cadânesc), cum și alte mărunțușuri, cari atrăgeau pe alișverișari (cumpărători). Bazarlâcul (negustoria) îl făcea în dughenile cele mici, vis-a-vis de biserica Trei-Sfetitelor, care formează colțul uliței Podului-vechiu ce dă în strada Mare, și se prelungește până în perețele caselor celor cu două rânduri, pronumite Fira, din fața porței hanului Turcesc. Consoț la negustorie avea pe un alt grec, anume: Idieriu, (adevăratul nume de familie este Adieriu). Mai târziu, Hristodor Adamachi devenise și dobânziu, da irmilici cu camătă pe la boieri, și prin astfel de relație bănească, puindu-se în intimitate cu boierii, după multă stăruință ce întrebuintase, și trecerea ce avea pela unii și alții, căpătase și el rang de boerie, carele ce e drept, singur el a mărturisit-o, că l'a costat ragialul, un peșcheș de două misezi de blană numai gâturi de samur, în valoare de peste 1000 ruble“.

Breasla Bacalilor. Băcăliile aveau și în trecut mare căutare, mai ales pentru bunătățile orientale pe cari le aduceau în harabale dela Galați, de unde venea câte o săptămână și două chiar pe drum. Cei mai principali bacali erau așezați în dughenile Trei-Sfetitelor și ale Hanului Turcesc, de unde era și vama aproape. Toată marfa se transporta în poloboace sau țuhaluri mari, iar undelemnul se aducea numai în burdușuri sau tulumuri de capră.

Din cei mai vechi bacali și negustori cunoscuți din Iași, se citează prin 1775: Anastase Economu, Sandel Pop, Ion Anastasiu, Constantin și Antoni Abraham, Anastase și Eftimi Duca, Dimitrie Ioan etc. Prin 1813 era Bacal-Bașa în Iași un *Gheorghe Muraitul*. Cei din urmă bacali mai renumiți pentru mărfurile ce aduceau, pe la jumătatea veacului al 19-lea, fură Iancu Constantin, zis *Iancu Bacalu*, al cărui nume s'a dat apoi pieței de cherestegie din valea Trei-Sfetitelor și unui pod peste Bah-lui, ce se zice că a fost construit cu cheltueala lui; (astăzi dispărut); apoi Stanciu Stamatiu, din Poarta Trei-Sfetitelor, Mihail Stamatiu din colțul dughenelor Pașcanului, care fu și Staroste, și în urmă chiar *Mai-mare staroste* peste ceilalți staroști, Bogusz, Iby, Stoianovici etc.

Bacalii vechi pe lângă obișnuitul lor negoț de lucruri de mâncare,

băutură și întrebuințare gospodărească, mai țineau de vânzare și diferite buruene de leac, sau produse chimice și colorante, ori chiar doftorii compuse, aduse gata din țări străine. Așa nu lipsea niciodată dintr'o băcălie de samă *balsamul unguresc*, *caneaua turcească* de boit părul, *elixirul de viață lungă*, *salcea* sau *salsaparila*, *argintul-viu*, (mercurul) cu care babele-doftoroaie făceau *fumuri*, *turta-lupului*, *chiclazăr*, *sânge de nouă frați*, *țipirig*, (sare de amoniac), *piatră acră* sau *vânăță*, *pucioasă*, *șoriceasă*, (arsenic), *zahar negru*, căruia poporul îi zicea „... de urs“, *asa-foetida*, zis de asemenea „... de drac“, *bun de bou*, *piatra iadului* (lapis infernalis), *navalnic*, *avrameasă* și alte multe feluri de burueni și leacuri, asupra cărora dădeau sfaturi celor bolnavi, cari în lipsă de *spîterii* la îndemână, recurgeau adesea la știința bacalilor, spre a se curarisi de bolile sau beteșugurile lor.

Breslele Pitarilor, Casapilor și Păscarilor. Aceste bresle erau supuse controlului Agiei, în ce privește mai ales vinderea dreaptă a *ocei*, așa că dacă vre unul din acești negustori era prins că nu da oca dreaptă, întreaga marfă i se făcea *iama*, adică se împărțea gratuit pe la saracii ce se întâmplau prin apropierea dughenei lor și deosebit de aceasta mai primeau șireții negustori și câte o *calcavură* zdravănă de la Aga, care făcea dese inspecții în oraș, însoțit totdeauna de câte doi Aprozi călări, înarmați cu câte o rîncă (vână de bou); vânzătorul prins cu *oca mică* era întins în mijlocul stradei, și în fața dughenei lui i se număra regulamentar până la douăzeci și cinci de lovituri.

Ca să scape de așa salată, cei mai mulți vânzători de alimente se făceau *sudiți*, adecă supuși la diferite Consulate ce erau în Iași, căci Aga nu avea dreptul să bată pe un *sudit*.

Despre breasla păscarilor se povestește, că în vremea lui Ghica-Vodă, în 1849, intrând mai mulți evrei între păscari, ei fură siliți de Staroste să plătească *berbânța* (cotizația la breaslă), din care, între altele, se susținea și serviciul bisericeii Sf-ta Vineri, la care era afiliată această breaslă. Evreii păscari reclamară lui Vodă că nu e drept să plătească și ei contribuția pentru susținerea ritului creștin. Fiind chemați Starostele și câțiva dintre păscarii mai de samă la Logofetia dreptăței, și punându-li-se în vedere reclamația Evreilor, Starostele arată că astfel s'a urmat din cele mai vechi vremuri, ca orice străin ce ar fi intrat în breaslă să fie obligat a plăti *berbânța*; iar dacă vor Evreii, cari au luat locul la mulți creștini, să nu plătească, să se lese de negoțul de păscărie, sau Vodă să hotărască închiderea Bisericeii, ce nu avea destule mijloace de susținere. În această alternativă, Cărmuirea hotărâ ca orice breslaș, de orice nație, să plătească toate contribuțiile ce plăteau și localnicii.

Breasla Rachierilor și a Crâșmarilor. Deși după cum am arătat mai îndărăt în această scriere, negoțul băuturilor spirtoase a fost introdus în Moldova de alte nații străine, ca nemți, unguri și evrei, localnicii au deprins repede uzul unor astfel de „alimente“, și într'un timp dat găsim că Moldovenii s'au obicinuit așa de bine cu el, încât și astăzi chiar dintre negustorii băștinași de mîna a doua, majoritatea o formează cei ce vînd produse alcoolice.

Se deosebesc intrucâtva rachierii de crâșmari, prin faptul că cei din-

tăi sunt un fel de toptangii, vânzând rachiuri cu vadra, sau în cantități mari, având în dugheni totdeauna poloboace pline, fără a mai debita și alte lucruri, iar crâșmarii vând numai în cantități mici, cum și vinuri și tot soiul de alimente, gata de mâncare, făcând în localurile lor, sau tolerând cel puțin, diferite petreceri, cu sau fără muzică, cari cele de mai multe ori degenerază în scandaluri sau bătăi.

Rachierii mai denumeau debitele lor în epoca din urmă și „cantor“ (comptoar), și dintre ei în veacul precedent cel mai de samă în Iași a fost Dimitrie Anghel, de origine arman, (unii zic grec), care din vânzare cu rădicata a rachiului a devenit proprietarul unor mari moșii, a fost ales deputat al țării, a adus colonii italiene la moșia sa Voinești, pentru încercarea cultivei orezului, a bumbacului etc.

Breasla Matrapajilor (precupeților). Oltenii noștri de azi și buccengii cu „marfă-mărunțușuri“ de odinioară, nu sunt de eri de alaltăeri; ei s'au practicat negoțul lor din cele mai vechi vremuri; dar, pe cât unii îi bine-cuvintează, că le aduc marfa „la picioare“ acasă, spre a nu se mai osteni să se ducă în târg să o cumpere, mai mult încă alții îi blastemă, ca pe unii ce prin cumpărarea a tot felul de lucruri alimentare, de la producătorii lor direcți și revinderea cu prețuri mult mai mari, pricinuesc o scumpete a vieții, greu de întimpinat de cea mai mare parte a populației sărace. Tot așa se întâmplă și cu purtătorii de mărunțușuri de manufactură, cari deși vând unele lucruri cu prețuri ce se par mai eține, ei dau mai totdeauna marfă mai proastă.

Pentru stârpirea acestor răle Grigore Ghica-Vodă, în 1776, regulează ca „Staroștii de matrapaji și matrapajii, de ori și ce soi, să lipsească, de vreme ce *din început n'au fost (?)*, ci dela o vreme încoace s'au obicinuit, și din pricină precupeților se pricinuește mare scumpete la cele ce sunt de nevoie norodului, fiind că acești precupeți se duc în afară de târg, întru întâmpinarea sătenilor și a femeilor ce aduc lucruri de mâncare și, cumpărându-le cu un preț, le vând cu preț întreit. Deci țărani precum și femeile, după vechiul obicei, să vândă fieștecăre lucrurile acele de mâncare însuși ei, iar care va îndrăzni a face matrapanlăc să se pedepsească cu *ulița*, (bataia în stradă)“.

Cu toată această năstrușnică dispoziție a lui Ghica-Vodă, precupeții au continuat și până în ziua de astăzi ași urma necinstitul lor negoț.

De la vechea denumire a matrapajilor, a rămas în limba noastră și astăzi cuvântul *matrapazlăc*, sinonim cu *șărlătănie* sau *excrocherie*.

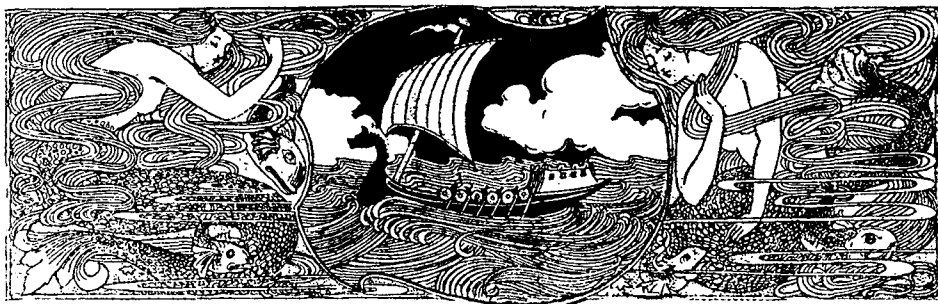

TABELA ILUSTRĂȚIILOR

Alegoria de pe copertă, ce figurează pe o față a biletului-monedă a Băncii Naționale a Moldovei (vezi pag. 172), reprezintă principalele izvoare de producție și avuție ale Moldovei. În fața unei stânci, pe care cresc brazi de o parte și viță de vie de alta; se văd, la dreapta un grup închinându-se agriculturii și creșterea vitelor, la stânga albinăritul, cultura tutunului și pescuitul. La mijloc Zeul Dunărei, încununat cu stuh, ține un vas din care isvorește apa și o lopată, pe care e scris *Donau*, având lângă el un corn de abundență răsturnat, din care curg fructe și flori. Deasupra stâncii pecetea Moldovei, cu inscripția înprejur a Băncii Naționale, asupra căreia stă Ingerul păcii, luindu-și sborul, cu o ramură de maslin în mână, simbolul păcii și a protecției activității publice.

(Reproducere după *Buletinul Societății Numismatice*, din București, 1921).

În afară de text, la început, portretul D-lui N. V. Ștefăniu, Președintele Camerei de Comerț și Industrie și al Statului Negustoresc.

	Pag.		Pag.
Legenda fundării Principatului Moldovei: Bogdan I. Dragoș în luptă cu zimbrii	1	Un han-crâșmă și băcălie	65
Călăreți din neamuri semi-barbare pe cai de rasă moldovenească	5	Harabale transilvănene „brașovenice“	72
Vederea Cetății-Albe, cel dintâi port Moldovenesc	8	Dughenile Pașcanului și a lui Miculi	80
Cărauși Moldoveni pe vechile drumuri	9	Bolți și dugheni din veacul XVIII	81
Corabie moldovenească pentru Marea-Neagră, din 1400	13	Piața Sf-ta Vinerea din Iași	89
Herghelele de cai admirabili, produși în Moldova	16	Voluntarii Eterști depunând jurământ în fața lui Ypsilanti	97
Bogdan-Voevod	17	Iancu Constantin „Bacalu“	105
Mărcile Statului și a monedelor poporului Dac	18	Hala actuală din Iași	111
Mărcile Orașului și Județului Iași	19	Iarmarocul dela Frumoasa	113
Alexandru cel Bun	24	Invazia modelor nemțești și franțuzești	121
Tip de dugheni vechi din veacul al XVI-lea	33	Medaliile Expoziției dela Frumoasa	144
Icoana Sft. Neculai, patronul breslei Negustorilor	40	Casa Hătmăniei menzilorilor	152
Sf. Neculai patronul Navigatorilor și Negustorilor, după un tablou străin	41	Plecarea unei căruțe de poștă	152
Transporturi cu harabale în goana cailor	49	O diligență poștală	153
O tabără de cară de transport	56	O căpitanie de poștă	153
Centrul comercial din Iași pe vremea lui Vasile Lupu. Vodă	57	Primele 6 mărci poștale din Moldova	156
Locul de crâșmă din Iași	65	Cea mai veche pecete a menzilorilor	156
		Cea mai veche pecete a vămilor	161
		Trei peceți a Casei poștinei vitelor	161
		Interiorul unei crâșme moldovenești	163
		15 feluri de monede vechi Moldovenești	168-9
		Biletul Băncii Naționale a Moldovei	172
		Model de steag al breslelor	177
		O lămânare a breslelor	177
		Tipuri vechi de breslași leșeni: Crișmar, Zaraf grec și Precupeț	181

TABELA DE MATERII

	Pag.		Pag.
Prefață	III	Privilegii acordate Brașovenilor de Ștefan cel Mare	31
Câteva cuvinte ale Autorului	V	Negustori mari, importatori și exportatori de mărfuri diferite în Polonia și Rusia	31
Isvoare bibliografice	VI	Tratate de pace cu clauze comerciale	32
1. <i>Din cele mai vechi vremuri ale înfăptuirii Moldovei.</i> Constituirea și produsele naturale ale nației și solului	1	O carte de judecată a lui Ștefan-Vodă cel Tânăr, pentru târgul Vasluiului	32
Neamurile ce au locuit în Moldova și principalele localități cunoscute în vechime.	2	4. <i>In veacurile XVI și XVII și epoca lui Vasile Lupu-Vodă.</i> O biserică moldovenească în Lemberg, făcută de negustori	35
Legăturile cu negustorii străini din depărtări și întemeierea celui dintâi port de mare moldovenesc	5	Cum se pedepseau crimele sau furturile	35
Căi de comunicație și mijloace de transport. Stingherirea negoțului moldovenesc prin navala Turcilor în Europa.	6	Ce constată un călător Francez în Moldova	36
Negustoria de granițe. Iarmaroacele, import și export. Relații cu târguri străine	8	Strămutarea unor iarmaroace și vămi. Alungarea negustorilor Evrei	36
Negoțul Moldovenesc pe Dunăre și Marea-Neagră. Pirați și corsari moldoveni.	10	Inercarea de convertire a Armenilor din Iași la catolicism.	38
Transportul, caravanele și schimburile produselor sau mărfurilor străine și locale	11	Tratatul comercial dintre Petru-Vodă Șchiopul și Regina Elisabeta a Angliei	38
Caracteristica celor ce au negustorit în Moldova. Iniințarea crâșmelor. Negustori onești, pirați, contrabandiști	18	Alte aprecieri a diferiți călători asupra produselor și a vieții sociale în Moldova	39
Armenii, Grecii, Evreii.	14	Localitățile în cari se țineau iarmaroace. Negustorii mari și căraușii	39
Polonezii, Ungurii, Sașii, Nemții	16	Hărțuile Domnitorilor Bărnoschi și Movilă și hrisovul acestuia din urmă pentru negustorii din Târgul Eșii	40
Iașii, târg al Filistenilor.	16	Lucrările edilitare, culturale și legislația lui Vasile Lupu. Reînnoirea tratatului cu Turcii	42
Cele mai de samă produse ale Moldovei: caii și boii	17	Un Domnitor și Doampa lui negustori	46
2. <i>In epoca lui Alexandru cel Bun și a urmașilor săi.</i> Mijloace de producție. Cine făcea negustorie în țară	20	Hrana Moldovenilor	46
Cel mai vechiu tratat și convenție vamală între Moldova și Polonia	21	Hrisovul lui Constantin Cantemir-Vodă pentru negustorii din Iași	47
O însemnată imigrare de negustori Armeni, Greci și Evrei	23	Sfântul Neculai patronul negustorilor din Moldova și din alte țări creștine	48
Daraveri negustorești cu Brașovul și alte localități de peste graniță	24	Acte și nume de negustori din veacul al XVII-lea	48
3. <i>In epoca lui Ștefan-Vodă cel Mare și după.</i> Alte tratate, privilegii și fapte negustorești	27	Privilegiul dat de Tarul Rusiei Alexei Mihailovici negustorilor din Moldova	50
Convenția vamală a lui Ștefan cel Mare cu Polonia	28	5. <i>In veacul al XVIII-lea: Moldova</i>	

Pag.	Pag.
<i>în ghiarele Turcilor, Rușilor și Fanarioșilor. Vremuri grele pentru întreaga obștie, dar mai ales pentru negustori</i> 51	Moldova, descrise de englezul Thomas Thornton 94
Starea economică și comercială a Moldovei descrisă de un Turc. O mină de silitră. Iarmarocul de la Ataki. Lăutari Leși și fete frumoase Prădăciunile așa zișilor negustori „Tureii Laji”. Pronomiile Moldovei acordate de Sultan 52	Ce constată în Moldova scriitorul ungur Karaczay 96
Productele Moldovei descrise de Prințul Dimitrie Cantemir 56	Revoluția Grecilor din Iași „Eteria” și urmările ei asupra negustorilor locali 96
Negustorii de vinuri dela Odobești. Negustoria de vin și crâșmărie din Iași. 60	Negustoriile și meșteșugurile ce se făceau în Capitala Moldovei în 1820 100
Daraveri negustorești între țările Românești și Rusia 61	Cum se înființau odinioară târgurile și iarmaroacele în Moldova. Imigrarea străinilor 704
Cine judeca și controla pe negustorii străini. Treburi diferite a mai multor negustori din Iași 62	Hrisovul întemeerii satului Vlădeni, în urmă Târgul-Nou și mai târziu Mihăileni 107
Dărilor și veniturile visteriei sub Domnia lui Grigore Al. Ghica. Bacșișuri pentru slujbași. Jandarmi și poliție. Stărostiile din Iași. Enumerarea birurilor 63	Hrisovul întemeerii Târgușorului Podul-Iloaei. 108
Nartul sau prețurile curente ale lucrurilor de consumație și trebuință generală în 1777—1792 69	Cum se înființau odinioară piețele de alimente. Piața Sf. Teodor 110
Negustori Armeni arendași de moșii 6. <i>În pragul veacului al XIX-lea și până la reșezarea Domnilor pământeni.</i> Numirea și lucrările consulilor străini în Moldova ca Agenți comerciali 73	7. <i>În prima jumătate a veacului al XIX-lea.</i> Urcarea nemăsurată a prețului produselor 112
Proiecte de punere în valoare a avuțiilor țării prin înființare de fabrici, mine etc. 75	Datele englezului Wilkinson asupra produselor țării 114
Relații comerciale cu Austria. Cel mai bogat negustor. Cai pentru remonte. Vânzarea tutunului de loc și străin. Specificarea exportului 75	Legiferarea comerțului prin Regulamentul Organic. Libertatea transportului pe uscat și pe apă. Suprimarea taxelor vamale în interiorul țării. Căile de comunicație. Magazii de rezervă și prevedere. Oprirea importului mărfurilor de lux. Exploatarea minelor 115
Cele dintâi pravile stabilite înadins pentru negustori de Domnitorii Alex. Constantin Mavrocordat și Alex. Ioan Mavrocordat 78	Renașterea activității comerciale pe Dunărea și Marea-Neagră 116
Părerile unui trimes al Franței asupra stărei politice și economice a Moldovei, în 1780—85 83	Recăpătarea dreptului de a arbora bandiera Moldovenească 117
Crearea unui Vice-Consulat Austriac la Galați. Invazia unor revoluționari Poloneji în Moldova 88	Navigația pe râuri și unirea prin canalizare a Siretului cu Prutul 118
Cum se făcea negoțul între cumpărătorii Turci și vânzătorii Moldoveni, pe la începutul veacului al XIX-lea 90	Colorile Moldovei și Firmanul pentru libertatea navigației și pe Marea-Neagră. 119
Daraverile unui producător Moldovan cu un negustor Turc 93	Construirea celui întâi vas plutitor de poliție moldovenească pe Dunărea și începutul Marinei moldovenești. Desvoltarea portului Galați 120
Productele, negoțul și moravurile din	Indicațiile date de Felix Colson asupra stărei economice a Moldovei, între 1830—38. Țările cu cari făcea comerț Moldova. Pavilionul Francez. Industria națională. Starea inferioară a țăranului moldovan. Punerea în valoare a izvoarelor de bogăție ale țării 123
	Comerțul cu Franța, Anglia și alte țări. Transporturile pe Marea-Neagră și Marea Mediterană spre Marsilia. Activitatea porturilor Galați

	Pag.		Pag.
și Brăila. Noliza navelor. Produse agricole, forestiere și animale. Plutele	125	Poșta rusască și austriacă. Orta-ceaușii	148
Date quassi oficiale asupra negoțului Moldovei cu imperiile vecine prin 1840—1844	130	Călătoria gratuită a slujbașilor țării și a trimișilor străini. Cheltuiala menzilorilor în veacul XVIII. Drumuri și poduri	150
Notițele statistice asupra Moldovei ale Principelui Nicolai Suțu	133	Instituirea unui Nazîr al menzilorilor. Curse poștale spre Rusia, Turcia și Muntenia	151
Amănuntele obiectelor de import și export în 1840, prin portul Galați	136	Casa poștei din Iași. Hătmănia menzilorilor. Poștele sub ocupația rusască și apoi sub Mihail Gr. Sturza-Vodă.	152
Prețurile curente ale alimentelor și tuturor obiectelor de trebuință casnică, în 1832 și 1853	137	9. <i>Vămile Moldovei</i> . Chipul cum se percepeau taxele sau veniturile prin slujba vămilor	157
Cum au început modele și galanteriile în Iași, prin anii 1840—50. Schimbarea antereului pe frac și a ișlicului pe gibus. Ce cuprindeau magazinele Iașului	141	Vama cea mare precum s'a așezat să se ia (1726—1733).	158
Principalii negustori leșeni, cari erau în acelaș timp și alegători la Adunarea ad-hoc a Moldovei (1857)	142	Unirea vămilor Moldovei cu ale Munteniei, pentru fixarea de tarife comune de export	162
Manifestația negustorilor leșeni cu prilejul alegerii ca Domn a lui Alexandru Ioan I. Cuza	144	10. <i>Monedele, Măsurile și Greutățile întrebuințate până în veacul precedent</i> . Trebuința și rostul monedei	166
Expoziția agricolă, industrială și de economie casnică a Moldovei, din Iași, în 1865	145	Cea dintâi Bancă Națională a Moldovei	170
8. <i>Correspondența și Comunicațiile în țară și cu străinătatea</i> . Olacii și Calarașii de Tarigrad	147	Măsurile și greutatețile întrebuințate în țară	172
Birul cailor de olac. Înființarea căruțelor de poștă pentru călători	148	11. <i>Breslele de negustori</i> . Rostul constituirii breslelor	174
Înființarea menzilorilor. Fixarea distanțelor și a căpităniilor de poștă.		Cari anume bresle negustorești au fost constituite în capitala țării	176